

ŽEMĚ VAITOJA

STEPAS PIKŠRYS

ŽEMĖ VAITOJA

ROMANAS

SPAUDOS FONDAS

2.13144C

Lietuvos
Nacionalinė
M. Mažvydo
Biblioteka

2. 182069

Pirmoji dalis

I

Jau trečia diena, kaip vakaruose patrankos griaudžia. Artilerijos salvės virpina langų stiklus, sklinda krašto gilumon, baisiaisiais perkūnais sodžius, miestelius ir miestus skardena.

O naktį gaisrai raudonuoja. Plačios, raudonos pašvaistės iškyla iš anapus miškų, išsirango temstančio dangaus pusratyje ir ligi aušros prašviti. Nesiliaujanti kanonada ir baisios žinios apie artėjančius mūšius vasaros naktis paverčia klaikiomis laukimo ir siaubo valandomis.

Frontui artėjant, visas Paliūnių sodžius subruzd, sujudo. Vyrai padaržėse kasa duobes, jose slepia grūdus, mėsą, drabužius ir kitas gėrybes, moterys renka kiaušinius, sviestą, rūgusio pieno puodynes, riša į pundus namų apyvokos reikmenis.

— Greičiau, greičiau! Skubėkit slėpti, skubėkit pirkias palikti, nes netrukus vokiečiai užgrius! — sušilęs, uždusęs seniūnas skuba sodžiumi ir kiekvienan kieman užsuka. — Tik grįžau iš miestelio. Valsčiaus ponai jau vakar išrūko. Vieškelis pabė-

geliais užtvinęs. Klyksmai, ašaros, vaitojimai — nė paskutiniojo teismo dienoje nebus baisiau. Greičiau kaskit, greičiau slėpkit! Germanas ties Dubysa pralaužė frontą ir už keletos dienų gali pas mus atmarmėti.

Patrankos vis arčiau ir arčiau griaudžia, visais keliais ir vieškeliais pabėgėlių vis ilgesnės ir ilgesnės virtinės į rytus slenka, o paliūniškai skuba kasti duobes, skuba slėpti javus ir kitą mantą, skuba vesti gyvulius į pakluonės krūmus ir padaržės slyvynus.

-----o-----

Stambi, aukšta, pilnos krūtinės, raudonais skruostais, mėlynomis akimis moteriškė kasa duobę. Kastuvo ašmenys prišipę, molis titnagan sudžiūvęs, rankos prie tokio darbo nepratusios — nors gyva žemėn lįsk. Jau ištisą pusdienį kasa, o nė geros pradžios nepadaryta. Moteriškė išsitiesia, paguldo kastuvą ant žemės, kaire ranka nubraukia nuo kaktos užkritusių šviesių plaukų kuokštę, klausosi nepaliamamos patrankų kanonados.

— Bum, bum! — taip smarkiai ir, rodos, taip netoli, jog moteris krūpteli, instinktyviai užsimerkia ir sušnabžda:

— Viešpatie tu Dieve! . . negirdėtas griaudimas, nematyta baisybė. Kažin, kur tas mano vargšas Antanėlis? Jeigu pakliuvo pirmon ugnin, gal ir kaulus sutrupino. Dieve, tu Dieve! . . — prikanda apa-

tinę lūpą, užneria ant kaklo rankas ir skausmingu, ataromis tavaruojančiu žvilgiu žiūri į vakarų kraštą.

— Mama, mamut! — moteriškės mintis išsklaido skardus šauksmas.

— Juzukas klykia ir klykia. Daviau čiulpiką, senelis liūliavo — rėkia, spardosi. . . Mama, greičiau, mama! — nuo pirkios atbėga kokių septynerių metų linaplaukė mergaitė ir, rankomis mostyguodama, visa gerkle šaukia.

— Mažutėlis valgyt nori, — moteriškė pažvelgia į dukterį. — Atnešk čia, pažindysiu.

— Kad aš negaliu iš lopšio iškelti: šlapias visas, nusispardęs, — mergaitė įkniaubia galvą į motinos sijoną. — Mama, mamut. . . Skubėk duobę kasti, aš bijau: kulipkos jau per galvą lekia.

— Nebijok, mano pupuolėle, — motina glosto dukters plaukus, — spėsiu iškasti. Dar toli šaudo. O Juzuką senelis atneš. Bėk. Aliut, nes broliukas gali užsirėkti.

Nuo pirkios atvirtuliuoja trise: uošvis Nikodemas, Juzukas ir Aliutė. Nikodemas neša glėbyje sūnaitį, Aliutė iš paskos bidzena.

Nikodemas greit baigs septintą dešimtį. Galva žilais plaukais pasišiaušusi, plati kakta raukšlėmis nuvagota, šviesios, ramumu ir giedra spindinčios akys po ilgomis blakstienomis pasislėpusios, įdubę veidai ir apvalus smakras apaugęs resvais, stambiais plaukais, kuriuos į mėnesį kartą žirklėmis apsiakapo. Neaukšto ūgio, truputį kupron susimetęs, iš seno papratimo vis vyžomis apsiavęs, trinyčius raš-

tuota juosta susijusęs. Seniau buvo didelis pypkininkas, bet: paskutiniais metais prikibo dusulys, todėl senis, ilgokai pasvyravęs, pypkę Vingurupio duburyje paskandino ir nuo tos dienos tabako nė į rankas neėmė.

Nikodemo marti — geros širdies, darbščių rankų, miklaus proto moteriškė. Dabar liemuo šiek tiek sustorėjęs ir raudoni skruostai pabalę, bet pirmus metus po vestuvių — ugnis ir kraujas. Gyva, vikri, nuoširdi, viso kaimo rinktinių raštų audėja, visos apylinkės dainų žinovė. Vyrą mobilizavus, ant jos pečių užgulė visi ūkio rūpesčiai ir darbai. Išnyko juokai ir linksmos šnekos, nuo skaisčiai raudonų lūpų šypseną dingo, tačiau liemuo liko išdidus, lieknas, o žindomos krūtys pro bliuzelės kartūną dviem dailiais pūpsniais ryškėjo.

— A... Ir sunkus tas tavo bamblys: vos beatvilkau, — Nikodemas, sunkiai kvėpuodamas, Juzuką motinai atiduoda.

— Mažilis tas mano, vargdienėlis tas mano, — Antanienė sūnų prispaudžia prie krūtinės, pasilenkia ir kakton pabučiuoja.

— Martel, pavalgydink Juzuką, o aš su Aliute eisiu duobės kasti. Senos mano ausys, kartais nepri-girdžiu, bet to prakeikto griausmo negaliu apsiklausyti... Einam, dukra: aš kasiu, tu velėnas klosi, — Nikodemas paima kastuvą ir, sulinkusius delnus prispaudęs, ima kasti.

Antanienė atsisėda ant pernai metais nuplautos laukinės kriaušės kelmo, ant kelių paguldo Juzuką,

pasisuka nuo kasančio uošvio į šalį ir ima bliuzele segioti. Mažasis nenuorama kėtroja sugniaužtas kumštes, spardosi šlapiuose vystykluose, kaktą su-raukęs rėkia.

— Še, še, bambliuk... Še, tik sustabdyk birbynę,
— motina įbruka Juzukui krūties spenelį.

Mažilis godžiai puola krūtį ir nurimsta. Antanienė palenkia galvą, prisimerkia, pirštais glosto Juzuko resvus plaukus. Iš laukų atskridęs vėjas glamonėja jos veidą, gaivia vėsuma vilgo išdžiūvusias lūpas, įsiskverbia prasegtan užantin, kutena krūtis.

— Tuku, tuku, — plaka širdis; tvink, tvink, — kraujas gyslomis pulsuoja. Moteriškę snaudulys sumima. Ji dar žemiau palenkia galvą, dar tvirčiau sumerkia blakstienas — ramu, tylu. Nebegirdi kastuvo duslių smūgių, nebejunta vasaros vėjo glamesių, net ritmiškai pasikartojanti patrankų kanonada nubluško. Vienas jausmas tebegyvas: Antanienė junta, kaip kairiąja krūtim veržiasi pieno srovelė ir kūdikio karštose lūpose ištirpsta.

— Bum, bum, bu-ūm! . . — šį kartą taip garsiai, jog motina krūptelia, staiga pašoka ir vos neišmeta Juzuko.

— Ak tu, pone Dieve, griaudimas! . . — Antanienė prispaudžia sūnų prie krūtinės ir klaikiai žibančiomis akimis vakarų tolumon užsižiūri.

Antanas vėl gyvas akyse. Likalaukių stotyje atsisveikindama paliko tvirtą, gražų, jėgos ir sveikatos kupiną, o nūnai... Toks griaudimas, toks pragaras be jokios pertraukos — akmenį į miltus sumaltų. Sergėk

Dieve, pataiko sprogstanti kulipka — nė kaulų nebesurinktum.

Jos ausyse gyvi Antano žodžiai:

— Saugok ir augink mūsų Juzuką. Neduok Dieve, aš negrižčiau ar šiaip kokia nelaimė ištiktų, jis bus tavo didžiausioji parama ir paguoda.

Besiklausydama patrankų beldimo, Antanienė Juzuką prispaudė prie krūtinės, pasilenkė ir švelniai į ausį sušnabždėjo:

— Bum, bum. bum, tu, mano pipire... bum, bum. bum!.. Tenai gal tavo tėtušį bum, bum, bum.

Ir, ašarą nuo blakstienų nubraukusi, sūnų pabučiaavo:

— Eik. mažutėli, miegučio, eik. Stasytė tave gražiai gražiai pačiūčiuos. Aš eisiu duobės kasti.

Nikodemus su vaikais į pirkią grįžo, Antanienė, trupučiuką kvėpterėjusi, vėl ėmėsi kastuvo.

Iš valsčiaus buvo atsiųsti popieriai, jog germanui artinantis visi privalą naikinti turtą, deginti trobas ir patys bėgti Rusijon. Paliūnių sodžiaus gyventojai nė vienas nesiruošė panašiai daryti, tačiau atsargumo dėliai išsikasė padaržėse duobes turtui suslėpti ir patiems apsigyventi, kol pati didžioji vėtra prasiautros.

Kur yra vyriškos rankos, bepigu: bežiūrint išpitlijo po tris didžiules duobes. Vienoje lašinius ir dalį javų paslėpė, į antrą skrynias su drabužiais ir audeklų rietimais užkasė, trečiose dėjo balkius, lentomis ramstė sienas, dugnan šilo samanų priklojo.

Antanienė kasė ištisą dieną, o duobės veik nežymu. Nuo kastuvo koto delnuose susitrynė pūslės, išskaudo juosmenį, akyse ėmė suktis žali rutuliukai, tačiau nemetė darbo.

Povakariu Baukienė pajuto krūtinėje aštrų diegulį. Tyliai suvaitojo, šalia duobės paguldė kastuvą, pamažu išsitiesė, priglaudė delnus prie smilkinių ir giliai atsikvėpė. Diegulyš nurimo, bet ausyse ėmė spengti ir akyse įvairiaspalvės žiežirbėlės šokinėti. Tada moteriškė atsigulė aukštieninka, sunėrė rankas po galva, užmerkė akis, sukando lūpas. Tvinkt, tvinkt, tvinkt, — delnų pūslėse ir smilkiniuose mušė kraujas, o toli, kažkur už miškų, už upių, griaudė patrankos.

----- O -----

Medžionis tik grįžo iš miestelio su baisiomis žiniomis. Jau ketvirtus metus seniūnu būdamas, jis dažnai iš valsčiaus ar net iš apskrities įstaigų paliūniečiams parveždavo nemalonių naujienų, tačiau šiandieninės už visas kitas baisesnės: rusų vyresnybė įsakė, kad visi Paliūnių gyventojai privalo miškan išsikraustyti arba Rusijon bėgti, nes besitraukianti kariuomenė trobas padegsianti.

— O Viešpatie!.. Kam jiems mūsų trobos užkliuvo? — Medžionis, kaip popierius, išbalė.

— Taip reikia, tokia mūsų generolų taktika, — ispraunikas ramiai paaiškino. — Kai Napoleonas žygiavo į Maskvą, irgi trobas deginom. Matuškos Rusijos interesai to reikalauja.

Medžionis buvo visų paliūniečių mokyčiausias ir gudriausias. Baigęs miestelyje pradžios mokyklą, penkeris metus Amerikoje gyvenęs, dažnai susitinkąs su valsčiaus ponais ir šiaip aukštesniais žmonėmis. Vidutinio ūgio, nuplikusiu pakaušiu, siaura, rieta nosimi, plonomis lūpomis, tvirtų, kietų rankų. Atviras, nuoširdus, mėgstąs visur ir visiems į akis teisybę pasakyti, ūmus, bet greit susivaldąs ir retai nepagalvotą veiksmą padarąs. Žmoną išsirinko liesučiu-kę, smulkučiukę, bet geros širdies ir nagingą moteriškę.

Sugrįžęs iš miestelio su baisiomis žiniomis, Medžionis nuskubėjo pas Galinius pasitarti: garsinti sodžiui šį nežmonišką įsakymą ar savo atsakomybe tylėti ir laukti tolimesnių įvykių? Galinis, tiesa, rašto tik stambesniausias raides tegalėdavo įskaityti ir vardą pavardę dideliu vargu tepasirašydavo, bet gyvenimo painiavose labai dažnai rasdavo geriausią išeitį. Aukštas, kiek pirmyn palinkęs, siauros, įdubusios krūtinės, dažnai kosulio kankinamas, Galinis nuo mažumės metų su Medžionių bičiuliavosi ir svarbesniuose reikaluose vienas antram pagelbėdavo.

Galinienė — patauška, mėgstanti liežuvius nešioti, stragi, ūmios širdies moterėlė. Medžionis kaip tik rado ją, pagalvius ir raštuotas antklodes į ryšulius berišančią.

— Padėk Dieve, kūma! — skardžiu, kiek virpamu balsu. — Kurgi vyras, kad viena plūkiesi?

— Rūsio lubas baigia ramstyti, — Galinienė, nuo

darbo akių nepakeldama, — Reikia kam? — Pašauksiu.

— Ne koks reikalas, — Medžionis bandė nusišypsoti. — Aš ir pats susieškosiu, — išgirgždėjo pro duris ir takeliu pasuko į padaržes.

Ilgai tarėsi kaimynai, ilgai svarstė, pagaliau nusprendė, jog reikia paliūniečiams pranešti, kad pasubėtų gyvenimui lindynes tvarkytis ir patys josna ko greičiau išsikraustyti.

Apie deginimą, mano galva, neverta nė sakyti, — Medžionis prikando lūpą: — žmonės ir taip kvaišulio pagauti. Man rodos, jog neturės laiko mūsų gūžtelių degioti. Germanas, Joselis kažkokiam laikraštyje skaitęs, taip šutinas, taip kailin kertęs, jog rusai bėgą, kaip akis išdegę.

— Žinoma, kad neverta, — Galinis užsirūkė pypkę. Tarp miškų, tarp balų gyvenam, toli nuo didžiųjų kelių — ko jie čia suksis, ko kiš nosį, kur nereikia. Kad taip labai nori, tegu pamėgina, kaimyno rankos suvirpėjo. — Tegu pamėgina, jei nenori gyventi... Anot tos pasakos, ir gaidys savo kieme drąsus. Jeigu kiš ranką su liepsnojančiu degtuku prie pastogės — rėšiu kirvio ašmenimis stačiai smilkinin: ar šiaip ar taip nėra gyvenimo... — Galinio veidas išbalė, akys baisios pasidarė, kaktoje mėlyna gyslė išsirangė.

— Žinoma, kad taip, — Medžionis sugniaužė kumštį. — Visi ginsimės ligi paskutiniųjų. Tokios skriaudos ir neteisybės širdis negalėtų iškęsti. Tad apie deginimą, kol kas, nė žodžio. Kažin, kaip varg-

šė Antanienė kapstosi? Nikodemas vos bepakėbli-
na, vaikai maži, jos pačios sveikata ne geležinė, o
čia vyras rūpi.

— A, kaimynėli, — Galinis prislėgtu balsu, — to-
kių vargų nė pikčiausiam priešui nelinkėčiau. Jau
trečių dieną plūkiasi, o darbo pradžia tepadaryta.
Javus, drabužius, mėsą gal susislapstys, bet rūsį gy-
venimui vargu bėspės išsikasti. Vakar buvo maniškė
užbėgusi aplankyti. Esą Antanienės delnai pūslių
primušti, rankos kojos nuo sunkaus ir neįprasto darbo
patinusios, nuo blakstienų ašaros nenudžiūva — var-
gas, gyvas vargas tokiose bėdose vienai likti.

— Nueikim pažiūrėti, — Medžionis pakilo nuo
suolo. — Jeigu viena negali apsidirbti, reikės padėti.

— Einam, kaimyne, — Galinis užsidėjo kepurę.
— Antanas, kariuomenėn išeidamas, keletą kartų
prašė žmoną ir vaikais pasirūpinti.

Abu kaimynai per daržus į Baukių sodybą nu-
žingsniavo.

----- O -----

Ties Baukių kiemo vartais sustojo vienkinkis ve-
žimas, ir iš ratų išlipo pusamžis vyriškis. Juodais,
apkirptais ūsais, rusvomis akimis, mėlyną kepurę
ant kaktos užsmaukęs, rimtu veidu, trumpu storu
kaklu —jokio panašumo į seserį Eleną, už Baukio
Antano nutekėjusią. Vyriškis pririšo arklį prie var-
tų šulo, pametė esti gabaną lankos šieno ir retais,
palinguojančiais žingsniais į pirkią nuėjo.

— Mama, dėdė atvažiavo! — Aliutė pirmutinė pastebėjo svečią.

— Kur? --Antanienė liovėsi maišyti kiaulėms jovalą ir linksmu žvilgsniu į mergaitės veidą įsmigo.

— Va, ten, — Aliutė pirštu parodė pro langą. — Jau netoli skiedryno. Dėdė Ipolitas — aš jį pažįstu.

Baukienė brolių išskėstomis rankomis sutiko. Užsidaręs, paniuręs, žodį su kabliuku teištraukiamas, Ipolitas su linksmuole, atviraširdžia seserimi retai kada susitikdavo, o ir susitikę tik vienu kitu nereikšmingu žodžiu teapsimainydavo. Antanienė vengė brolio niūraus žvilgsnio ir, viena su juo likusi, pasistengdavo ko greičiausiai šneką baigti ir pasišalinti. Nors Bartkienė savotiškai bijojo ir vengė Ipolito, tačiau žinojo jį minkštą gerą širdį turint, pasiryžusį jai varge ar bėdoje visuomet padėti.

— Sveikas gyvas, brolau, — svečiui nespėjus pirkios durų uždaryti, Antanienė prišoko išskėstomis rankomis artyn, aprangė Ipolito kaklą ir į veidą pabučiavo.

— Aš tavęs labai laukiau. Drabužius ir javus jau suslapščiau, bet reikia ir patiems iš pirkios išsikelti. Žemė kieta, kastuvai prišipę — vakar ligi kruvinųjų delnus primušiau, o dar geros pradžios nepadariau. Dieve tu Dieve, toks gyvenimas!.. Kaip čia ištversime, kaip iškentėsime! — iš sesers lūpų padrikų žodžių srovė išsiveržė. — Ar apie tamstas nieko nekalba? Pas mus eina gandai, kad besitraukdama rusų kariuomenė trobas degins.

— Kalba ir pas mus, — Ipolito akyse baisios liepsnelės švystelėjo. — Man rodos, jog neišdrįs... Neduosim, neleisim! — rankos į kumščius instinktyviai susigniauzė, lūpos ėmė drebėti.

— Prieš vėją nepapūsi, — Antanienė atsiduso. — Visokiais šautuvais ir durtuvais apsikarstę, visokios patrankos, visokie įtaisai — ką tu jiems padarysi: norės — paleis pelenais.

— Ne taip lengva paleisti! — brolio balsas keistai sudrebėjo. — Nebe tie laikai, kada visokie perėjūnai žmonių sprandais jodinėjo. Tegu dega, jei taip nori! Tegu pririša mus visus prie šiaudinių pastogių ir uždega. Kol laisvi būsim, kol gintis galėsime — neleisim!..

— Dievas balčiausias žino, ką čia sulauksim, ką prigyvensim, — Antanienė sunėrė rankas ant krūtinės. — Kad ir tas mano vargšas Antanėlis. Kaip išvažiavo — nė laiško, nė jokios žinios. Vis bijau bijau, kad kas bloga neatsitiktų. Toks griaudimas, tokie mūšiai — maža nekalto kraujo prasilieja.

— Gal sugrįš, — brolio balsas niūrus, prislėgtas. — Sugrįš, jei bus Dievo lemta sugrįžti, — jau linksmesnis, šviesesnis. — Kai pati ugnis, patys mūšiai — nenorėk laiško sulaukti. . . Atvažiavau padėti lindynės išsikasti, — brolis staiga kalbą prie reikalo nusuko. — Sakai, viena darbuojiesi, o mačiau kažkokius vyriškius jūsų padaržėje gubrinėjant.

— Medžionis su Galiniu pasisiūlė talkon. Kokią valandą pakasę, eis baigti savųjų tvarkyti. Įvažiuok ratus į klojimą, kluone pririšk arklių, aš šio to užkąsti

paieškosiu, — Antanienė užsirišo skarelę ir, brolių pas stalą stovintį palikusi, išbildėjo klėtin užkandžių paieškoti.

Ipolitas stojo duobės kasti. Kokį pusvalandį kasė trise, bet Galinis su Medžionių netrukus grįžo į namus savų reikalų tvarkyti, ir jis vienas liko slyvynais apaugusioje padaržėje.

Patrankos, tris paras be jokio atodūσιο beldusios, nutilo. Ramu, tylu paliko. Vingurupio lėtai sruvenančiame vandenyje geltonųjų ašotėlių žiedai purpso, už upelio rugių laukas nunokusiomis varpomis prieš saulę blizga, pakluonėse vasarėjai bręsta, mėlyname danguje šėmi debesys slanko — žalia vasara, nokstanti vasara, vaisius kraunanti žemė. Jei nebūtų kelias naktis gaisrai švitėję, jei nebūtų ištisas paras patrankos griaudusios — nesuprastum, ko Paliūnių sodžiuje toks didelis sujudimas, ko Antanienės lygi kakta raukšlėmis išraižyta, ko jos žydrios akys ašaromis pasrūvusios.

----- O -----

— Čiūčia, liūlia, a, a! . . Liūlia, čiūčia, a, a! . . — Nikodemas, lopšį baltomis drobulėmis apdangstes, linguoja Juzuką. Neužmiega, šelmis, ir gana. Motina valgydino, jis pats čiulpiką žįsti davė. Aliutė nešiojo, ulbino — spardosi, rankomis mostyguoja, užsimerkęs, susiraukęs rėkia.

— Tylėk, neverk, — Nikodemas pagaliau nustoja kantrybės. — Mama neturi laiko: reikia rūsin patalus ir indus sugabenti. Rytoj germanas užeis. Jei

rėksi — atiduosiu tiems dėdėms: tegul išsineša nedorėlį, senelis aiškina sūnaičiui, tarytum tas suprastų, kas tie „dėdės“, kurių didelė baime ir nerimu laukia paliūniečiai.

— Čiūčia, liūlia, a, a! Liūlia, lylia a, a, — uošvis vėl supa. vėl linguoja mažąjį rėksnį.

— Seneli, seneli! pirkion įpuola nuraudusiu veidu Aliutė. — Ar tu nieko negirdi?

— Ne, — Nikodemas liaujasi lopšį supęs. — O kas? — Vėl ėmė griauti armotos?

— Ne, ne armotos — toks paukštis skrenda, — mergaitė išskėtė rankutes: — toks didelis, didelis. U, ū, ūū! . . Ūūū! . . Kad ūžia, kad ūžia. . . Iš uodegos kartais ima dūmai rūkti. Seneli, einam į kiemą, pats pamatysi, koks keistas paukštis.

Nikodemas iškėblina, sustoja prie darželio, užverčia galvą, žvalgosi po dangaus mėlynę.

— Ten žiūrėk, ten. . . Pro Medžionio klojimą skrenda, — Aliutė rodo.

— A, a. . . Matau! — Nikodemas net išsižioja.

— Sakyk tu man, vokiečio išmonės. . . Tai raplanas, vaikelis, vokiečių raplanas. Caras, tur būt, nė vieno neturi. Tai galybė, tai paukštelis! . .

Visi paliūniečiai išbėgo į kiemus neregėto „paukštelio“ pamatyti. Iš Amerikos grįžę, po Rusijos didžiuosius miestus trankęsi pasakodavo, esą matę žmones aitvarais skrendančius, tačiau šiems pasakojimams mažai kas tikėjo. Nūnai įsitikino. Žvilgąs plieninis „vanagas“ apsukė tris ratus, perskri-

do viršum didžiosios Galinio vinkšnos ir nubirbė į vakarus.

— Greitai naujų svečių sulauksim, — susirinkusiems kaimynams paaiškino Medžionis. — Buvo atskridęs apsižvalgyti, ar nėra šiose apylinkėse rusų kariuomenės. Tuoį atarmės germanas. . .

Paliūniečiai, bailiai į vakarus žvalgydamiesi, laukė vokiečių. Visų širdys neramiai plakė, visų akyse nerimas plieskė: kokį gyvenimą, kokius vargus ir nelaimes svečiai nebuvėliai atneš.

Kitą rytą užtvino keliai ir vieškeliai. Visi kaimai, visos trobos mėlynųjų kyveriuočių prigriuvo.

II

Baukienė su visa šeima pakriaušio duobėje apsigyveno. Didį bėdą su Juzuku, dar didesnė su Nikodemu. Kaip tyčia, paskutinėmis dienomis dusulys prikibo, ir įsisenėjęs reumatas ėmė kojas gelti. Antanienė paklojo duknas, ant žemės samanų storai privertė, plyšius pakulomis užkaišiojo, o Nikodemas vaitoja, skundžiasi, kad drėgmė ir šaltis kaulus gelia.

Juzukas, visą naktį prabirbęs, lindynėje apsiprato ir, motinos pienu prisisotinęs, užmigo.

Pro išklypusias lindynės duris saulė gelsvus keturkampius išmėtė. Antanienė tik grįžo karves pamilžusi ir ruošiasi pieną košti. Iš kampo paima tuščią puodynę, tarp surištų pagalvių krūvos suieško

koštuvą, kad būtų šviesiau, prastumia durų lentas, ir pradeda košti. Retkarčiais Nikodemas supukši, kartais Aliutė per miegus kažką sušneka. Lindynės vidus kvepia samanomis ir juodžemiu. Antanienė, kaire ranka prilaikydama puodynę, primerktomis akimis seka, putotą pieno paviršių. Bestebint košiamą pieną, keista mintis moteriškės galvon įsirango: lyg ne pieno srovė pro drobės skiautę sunkiasi, o jos pačios gyvenimas baision gilumon laša. Šaltinių šaltiniais, srovių srovėmis jis teka į nežinią, sąmonės glūdumoje atminimų šapelius tepalikdamas. Antanienei ilgu, graudu palieka. Ji meta košusi, paleidžia iš rankų puodynę ir žiūri į miegančius vaikus. „Laimingi jie“, — galvoja sau viena. — „Mažutėliai, nesupranta gyvenimo vargų ir rūpesčių. Jų visas gyvenimas dar prieš akis“.

Nikodemas atsikelia iš guolio, atsiklaupia, suneria rankas ant krūtinės, ima pusbalsiu melstis. Saulės spindulių pluoštas užklysta ant žilos galvos, o šešėliai suvytusio veido raukšlėmis slankioja.

— Brazdy, brazdy! — kažkas baladojasi į lindynės duris. Nežinomi pirštai, durų rankenos nesuradę, užkiša delnus už atsikišusios lentos krašto ir stipriai patraukia.

— A Jėzus! — Antanienė krūptelia, meta košusi pieną ir staiga atsigrįžta.

Durų angoje šypsosi kareivis. Kyveris žvilga, už pečių šautuvas kyšo, skruostai pasipūtę, ūsai užraižyti — vokietis linktelia galvą ir keistai nusišypso.

— Ko ponui reikia? — Antanienė kelis žings-

nus pasitraukia atgal ir atėjūno stovylą aštrių žvilgiu apmeta.

Svetimšalis dar labiau išsišiepia ir pirštais kažką rodo. Moteriškė nieko nesupranta. Tada kareivis sulenkia delnus, prideda prie veido ir lūpomis ima imituoti gėrimą.

— Gerai, gerai, ponuliukas! Tuoju. . . — supratusi nušvinta Baukienė. Ko? vandens ar pieno? Žinoma, pienas skanesnis, moteriškė, staugios baimės apkvaišinta, paima pieno puodynę ir prie angos atneša.

Kareivis linksmi nusišypso, kažką panosėje sumarma, trim pirštais dešinį ūsą raito. Jis užsiverčia puodynę, įsisiurbia lūpomis — mugurkt, mugurkt, kaip alkanas arklys, vandens kibiran snukį įmerkęs. Po minutės atsikvepia, atsipūkščia, perbraukia pienuotas lūpas ir vėl įninka gerti.

— Ponuliuk, viso neišgerk: nors lašelį palik. Ponuliuk. . . — Antanienė skurdžiu balsu maldauja.

„Ponuliukas“ nė negirdi. Jis, puodynės nuo alkanų lūpų neatitraukdamas, siurbia pieną, lyg dėlė kraują, lyg bitė žiedų sultis. Visą pieną išgėręs, kareivis Antanieni atiduoda puodynę ir linksmi šypsosi.

Moteriškei be galo skaudu palieka. Ji pastebi, kad uošvis liaujasi maldos žodžius šnabždėjęs ir alkanu žvilgiu tuščion puodynėn spokso. Tuoju nubus Juzukas ir ims verkti — reikalauti pieno. Aliutė taip pat slaugstysis apie tuščias puodynes, — skaudu, baisiai skaudu.

Baukienės blakstienose suspindi ašara. Viena, antra, trečia, ketvirta. Jos ritasi moteriškės skruostais ir tuščion puodynėn krinta. Kyveriuotis liaujasi šypsojęs, jo veidu rimtis nuslenka. Kareivis rodo pirštu į klūpantį senį, į miegančius vaikus, baksnoja sau į krūtinę ir kažką aiškinasi.

Taigi, ponuliuk, reikėjo nors truputį palikti, o dabar. . . — Antanienė nuneša kampan tuščią puodynę ir šalia miegančių vaikų pastato.

Vokietis vėl sulenktus delnus prie lūpų kelia.

— Ar pasvaigo? — Baukienė nustemba. — Be jokios soties, kaip kiauras maišas: didžiulę puodynę išrijo, ir dar negana.

Matydamas, kad moteris jo nesupranta, kareivis pakelia galvą ir atsikosti.

— I chi, chi, chi! — jis bando imituoti arklio žvengimą.

— A, dabar suprantu, — moteriškė atsigodi. Ji ranka rodo į šulinį, į upelį ir aiškina, jog ten arkliai gali atsigerti.

Kyveriuotis, moteriškės aiškinimų nesuprasdamas, paėmė Antanienę už rankos ir šulinio link pamojo.

Baukienė išėjo iš lindynės. Kareivis tebemoja ir pirštų ženklais paskum eiti kviečia.

Kluone lauko virtuvės sustojusios, kieme pilna arklių, pirkia ir svirnas sausakimšai kareivių prisi-grūdę. Antanienė suprato, jog tokios daugybės arklių vienu kibiru nepagirdysi. Ji sumanė nueiti pirkion ir iš ten atsinešti geldą.

Kareivis arklius pririša prie darželio tvoros, po du priveda prie geldos ir girdo. Antanienė mediniu kibiru semia iš šulinio vandenį ir pila geldon. Arklius begirdant, iš kluono ateina aukštas, stambus vyriškis Matyt, vyresnis, nes kareivis išsitempia, priideda ranką prie kyverio ir kažką sumarma. Antanienė pakelia galvą ir staigiai žvilgtėri į ateivį. Trumpa plačiomis šnervėmis nosis, riestas smakras, pilkos akys, be ūsų, rankų plaštakos didelės — tiek tespėja Baukienė įstebėti. Vyriškis kažką pasako kareiviui, apsisuka, žengia porą žingsnių pirkios link. Staiga stabtelia, panosėje sumurma ir akimis Antanienės stuomenį išmatuoja. Baukienė dedasi nepastebinti, tačiau aiškiai junta, kaip pilkas žvilgsnis jos kūnu ropinėja: sekund3 skruostuose žaidžia, kaktą staigiu šuoliu permeta, ties lūpomis ir akimis ilgiau sustoja. Bet ilgiausiai prilimpa prie krūtinės. Nuo stambių, pritvinkusių krūtų, pro bliuzelės kartūną ryškiai pūpsančių, ilgai ilgai neatsitraukia. Akių liepsnelytės sukasi, vinguliuoja, skverbiasi krūtinės gilumon ir degina, degina. . . Antanienė įmanytų — žemėn prasmegtų. Skaidri rausvumą jos skruostus nupilia, lūpos kraujo pritvinsta, akyse drovi melsvuma raibuliuoja. Vyriškio akys žemyn nuslenka. Žiba tik žiba, sukasi, aistros liepsnomis linguoja. . . Baukienė atsigrįžta šonu ir kažką tyliai sušnabžda. Ji galvoje svaigulį pajunta, gomuryje kartūs kamuoliai ima suktis — vos vos išsilaiko ant kojų.

Vyriškis dar kartą godžiu žvilgiu permeta mo-

teriškės krūtinę, nusišypsojo, priėjęs patekšlena Antanienei per pečius, kažką pasako ir apsisukęs staugiais, plačiais žingsniais nueina.

— Das ist unser feldfebel Kraut, — kareivis šypsodamas raito ūsus ir šelmiškai mirktelia dešine akim.

Baukienė, kareivio žodžių nesupratusi, atsikosti ir, kad būtų jaučiau, ima plepėti:

— Ponuliukas ir arklius naujaip girdot. Mūsų vyrai švilpia. Va taip: — fy - ūūū, fui-ūūū. . . ūūū, fiui! . . moteriškė primerkia akis ir lūpomis švilpiniuoja.

Kareivis išpučia akis, nusišypso, bando pakartoti švilpiamąją melodiją. Nepavykus nusijuokia ir kažką aiškina.

Antanienė apimsta, suneria rankas, palenkia galvą, droviai šypsosi. Arkliai baigia gerti. Nuo kluone stovinčių virtuvių grįžta kareiviai su garuojančios sriubos katilukais, pietų krašte patrankos beldžia.

----- O -----

Ištisas tris dienas kariuomenė tvino ir tvino. Pro Paliūnius žygiavo pilkos pėstininkų kolonos, slinko ilgiausios vežimų gurguolės, jojo raitelių pulkai. Vasaros saulėje žvilgėjo šalmai, plevėsavo raitųjų vėliavėlės, plieno atošvaistėmis mirgėjo šautuvų tūtos. Dviračiuose vežimukuose riedėjo sunkieji kulkosvaidžiai, aštuonių, o kartais ir dvylikos arklių tempiamos, važiavo patrankos. Visas kelias rūkte rūko. Liepos mėnesio dulkės gulė žvilgančius šal-

mus, tūpė ant išvargusių ir suprakaitavusių kareivių veidų, dengė melsvas uniformas, pilkais šešėliais tušavo šautuvus, kulkosvaidžius ir patrankas.

Kartais subirbdavo motociklai. Plerpiančios ir dūmais vemiančios mašinos pralenkdavo pėstininkus, prasigrūsdavo pro gurguolių kamšalyną ir nusiųsdavo, nudulkėdavo pirmyn. Ši neregėta plerpynė paliūniečiams buvo nemažiau dyvina už dangaus paukščius — birbuonėlius. Kai kurie vyrai smakso-davo prie kiemo vartų ir laukdavo, kol prabirbs nauja mašina.

Medžionis senavo žmonai:

— Regi, kiek vaisko: kaip skruzdėlių. Tai kaizerio galybė. Kauną jau suvalgė, dabar tie pulkai ant Dvinsko traukia. Tada bus baigta muzika: sudiev, careli varguolėli.

— Nematytas knibždėlynas, neregėta daugybė. — žmona, apie krosnį sukinėdamosi, tauškėjo. — Kad ir tas pats Kaunas. Sako, visame pasaulyje tvirčiausi mūrai, o matai — germanas surangė, kaip šiltą vilną.

— Taigi, — nuspiovė Medžionis, — aš pats savo akimis mačiau. Kokie pylimai, kiek urvų, kokios patrankos. Ir visa šuniui ant uodegos nušvilpė. Tai mat, motin, ne mūrų, ne patrankų, ne tvirtovių, o šit ko reikia, — kakton smiliumi išdidžiai pabaksnojo. — Reikia proto ir gerų vyrų. . . vyrų — supranti, Elžbut?

— Ir teisingos širdies, — pridėjo žmona. — Pas rusus veik visi generolai ir kita ponybė — vagys,

sukčiai. Su tokiais ir geriausiam carui sunku susikurti.

— Visko reikia. Ir be galvos ir be širdies negyvenimas. Dievai žino, kokių pyragų iš naujų atėjūnų susilauksim, — Medžionis užsirūkė pypkę ir pro duris išėjo.

Jau pirmą dieną pasklido girdas, kad vokiečiai ima galvijus, — karves, o ypatingai arklius. Ateina tvartan, nusiriša nuo sieto ar ėdžių ir vedasi. Kuris mandagesnis, atsisveikindamas dar ranką prie kyverio prideda. Kitam ir to nereikia: nė dėkų nė su diev netaręs, gyvulį išsiveda. Arklius, pasak Galinio žodžių, gurguolėms ištempia, o kurie pakelyje apraištą ar šiaip nelaimė ištinkanti — maistui suvar-toję. Galinis ir pats esąs tų gardumynų ragavęs. Arkliena, ypač jaunų kumeliukų mėsa, esanti tikras skanėstas. Totoriai šveičią, net ausys linkstančios. Velnio nešti ir pamesti žmonės! Jiems ir kumelių pienas už kailio einas, ir arklieną, kaip geri vyrai, iš peties kertą. Arkliai esą jiems už tėvą motiną brangesni.

Bala nematė, kaip ir kuriem galam išvestuosius gyvulius sunaudoja, tačiau kai tiek metų augintą karvę ar paskutinį arklių išsiveda, širdis verkte verkia.

Todėl kaip žaibas, kaip audros debesis, iš kiemo kieman, iš sodybos sodybon nuskrido girdas apie naujųjų šeimininkų sauales. Paliūniečiai šoko slėpti gyvulius. Į slyvynais apaugusias Vingurupio pakrantes, į pakluonės žilvitynus, į ganyklų krūmus

vedė arklius, tempė karves, slėpė smulkesniusius gyvulius.

Gyvulys gyvuliu lieka. Jis nesupranta, kad slėpynėje reikia tyliai kiūtoti. Nusižvengs, šeimininko pasiilgęs, širmis, sutriūbys žaloji — gakt, ir besąs „šeimininkas“. Ne saviškis: nematytu apdaru, spindinčiu katiliuku ant galvos, šmaikščiu bizūnu rankose. Jis patekšlena karčiuosna, paglosto šnerves ir gyvulį išsiveda.

----- O -----

Medžionio kaimynas Marma jau nuo mažumės buvo didelis arklių mėgėjas. Jaunystės metuose jis trankydavosi po turgus, mainininkavo su čigonais arklius, smuklėse šventė triukšmingas sugertuves. Vėliau, iš tėvuko paveldėjęs ūkį ir ėmęs savarankiškai gyventi, arklių maininkavimo amatą metė, tačiau prigimties aistros neišsižadėjo. Jo trobų šelmenys buvo prakiurę ir vėjų pašiaušti, laukų rėžiai svėrėmis ir balandomis mirgėdavo, tačiau tvarte puikus ristūnas žvingaudavo, tačiau sekmadienį dailiu vežimuku miestelin rūkdavo.

Vokiečiams užėjus, Marma turėjo ypatingai puikų arklį. Aukštas, riestu sprandu, kaktoje žvaigždė, lieknų kojų — tikra puošmena, tikra Marmu šeimos puikybė. Marmiokas visiems tvirtindavo, jog tokio bėgūno visoje apylinkėje nesą.

Marma savąjį ristūną ryžosi gelbėti. Iš pradžių nuvedė į jaują ir pastatė pačian kamputin. Arklys

juodas; kai iš dienos šviesos įeini jaujos tamsumon — nieko nepastebėsi.

Arklį pririšus, Marmai tvoktelėjo; jeigu, šėtonas, ilgiau po vidų pasidairys! Akys su tamsa apsipras ir pastebės paslėptą ristūną. Tokio arklio jokiais prašymais, jokiomis ašaromis nebeišmaldausi.

Marma, pagalvojęs, arklį kartimis atitvėrė, tvorą šiaudais užvertė, jaujos kampą užgriozdė lentgaliais, šakaliais, kad nebūtų jokios žymės, jokio įtarimo ten esant paslėptą gyvulį.

Porą dienų ristūnas slėpynėje ramiai lindėjo, bet kai sodžiumi ėmė siusti motociklai, kai pakluonėje suskambėjo keli šūviai, kai viršum jaujos retkarčiais nuūzdavo lėktuvas, arklys pabludo: šokinėjo, spardėsi, trypė. Pagaliau išvertė jaujos sieną, nutraukė pavadį ir žvangdamas į laukus išdūmė.

Galinis patarė:

— Dievo valia. Aš saviškį Medžionio karklyne paslėpiau. Tenai toks tankumynas, tokia nuošali vieta, jog uodas nosies neįkištų. Pamėgink, kaimyne, ir savąjį ten nuvesti. Gal dviese labiau rims.

Marma paklausė kaimyno patarimo ir sutemus arklį nuvedė į Medžionio karklynus.

Už poros dienų Marmos kieman įmoklino du vokiečiai. Kyšt nosį tvartan, kyšt daržinėn, klojiman — jokio gyvulio. Atbilda pirkion ir pirštų ženklais kalba; kur jūsų gyvuliai? Marmienė nurausta, droviai nuleidžia akis ir teisinasi:

— Nebėra, ponai. Nė vieno gvvulio nebeturim. . . Mū, mū ir y-ha-ha jau seniai išsivedė.

Vienas kareivis pakrato galvą ir kaktą piktai su-
raukia.

— Dievaž, sakau, kad gyvulių nebėra, — Mar-
mienė mušasi krūtinėn ir virpančiu balsu įtikinėja.
Tada kareiviai moteriškę stveria už alkūnės ir oran
tempia. Kieme kažką piktai sumarma, ranka į lau-
kus rodo, stačiai Medžionio karklytėn moja. Mar-
mienei dilgteria širdį: „Ne gi, nelabieji, jau bus
suuostą?“

Abu kareiviai, moteriškę kieme palikę, nulinguo-
ja į pakluones ir taku slėpynės link pasuka. Mote-
riškė be dvasios įpuola kamaron ir plėšo miegantį
vyrą:

— Kelkis! Tie šėtonai jau suuostė!.. Tiesiai į
krūmus numarmėjo. Skubėk, gal pavyks išprašyti!..

Marma kaip šoko iš miegų, taip ir išdūmė lau-
kais: basas, vienmarškinis, be kepurės.

Karklytėje rado svečius nekviestuosius. Vienas
Galinio arklių už pavadžio laikė, antras marmiškiui
apinasrį narpliojo. Marma puolė prie arklio, apka-
bino kaklą, priglaudė smilkinį, akyse ašaros suspin-
dėjo. Jo krūtinę tokie skausmai sugniaužė, kad pir-
mutines sekundes žodžių prašymui nesugaudė. Ris-
tūnas arklys, o dar slėpė — jokios vilties nebėra iš-
gelbėti. Todėl Marma nič nieko nekalbėjo. Išbalęs,
rankas sugniaužęs, karčias ašaras nuo blakstienų
braukdamas, jis glostė arklio žvilgantį sprandą, bu-
čiavo jo šnerves. Kai kareivis, alkūne kumštelėjęs,
ėmė arklių vestis, vyriškis baisiu, smaugiamu balsu
suvaitytojo:

— Neveskit! . . Bepročiai, nežudykit nekalto gyvulio! Geriau mane patį imkit. . . Arklys labai baikštus. Išgirdęs šūvius ar kokią birbynę, pats užsimuš, ir, duok Dieve, kad vieną jūsiškių drauge sutraiskytų! . .

Kareiviai, išvedę arklius iš klampynės, užsėdo, pentiniais spūstelėjo ir nurūko. Marma stovėjo prie palinkusio gluosnio ir baisiu, stikliniu žvilgiu tolstančius raitelius sekė.

Veltui Galinių ir Marmų galvosūkis: niekaip negalėjo sumesti, kuriuo būdu vokiečiai susekė arklių slėpynę. Tik už keletos mėnesių yla iš maišo išlindo. Pleidžius Anupras kartą vienam kaimynui prasitarė:

— Visam sodžiui paskutinius arklius išvedė, o kuo jie geresni? Vienas porą valakų apžiojęs, ant ras pusantero — perdaug aukštai nešasi... Ėmiau ir pasakiau. Jei elgetomis — visi elgetausime. Visi, krepšius užsikabinę, iš sodžiaus sodžiun eisime. . . Cha, cha, cha! . . — bauriai nusikvatojo.

Pleidžius dar prieš karą su paliūniečiais susikivirčiojo dėl ganyklos ir išsikėlė galulaukėn gyventi. Susna, visuomet tylus, paniuręs, raupuotu veidu, nematytas šykštuolis, jis sodžiaus gyventojų buvo nemėgiamas ir gyveno atsiskyrėlio gyvenimą. Nors, būdamas šykštus, ir susikrovė pinigų, tačiau trobos buvo aplūžusios, pats nuolat apdriskęs, perkaręs vaikščiodavo. Kada vokiečiai išvedė visas tris karves ir abu arklius išjojo, Pleidžiui iš didžio susikrimito ko širdis neplyšo. Susiraukęs, kairę akį primer-

kęs, po nosim kažką murmėdamas, slampiojo pakampėmis ištisas dienas, nieko, nė mažiausio trupinėlio, burnon neimdamas. Didžio kvaišulio pri-trenktas, ėmė kaimynams neapsakomai pavydėti. Jis žinojo, kur Marma savo arklį slepia. Vargšo gyvulio žvangimas jį deginte degino. „Matai, man paskutinius atėmė, o Galinis, Marma bemandrauja“, — tyliai niršo, tirštus skreplius kur pakliūva spjau-dydamas. — „Nėra teisybės pasaulyje. Jie valaki-ninkai — ponai turtuoliai, o aš. . . Ne, nebegaliu kęsti to prakeikto žvangimo“. Taip paniršęs, pasi-spjaudęs, porą dienų pasvyravęs, nuėjo miestelin ir vokiečiams slėpynės vietą išpasakojo. Vėliau dažnai miestelin eidavo, dažnai pro užpakalines duris pas žandarų vyresnįjį užsukdavo, ne kartą gyvatiškai šypsodamasis namo grįždavo.

Vokiečiai jo paslaugas tinkamai įvertino ir tuo-jau seniūnu paskyrė. Išdidus, nesukalbamas, nuolat kvailai besišypsąs, naujasis seniūnas ėmė turtėti, ėmė šalia rusiškų banknotų šnabždančias markes krauti.

----- o -----

Nelaimės ir Baukių sodybos neaplenkė. Vos spė-jo iš lindynės pirkion susikraustyti, vos Nikodemą dusulys liovėsi kankinęs, iš pakluonės karklynų pas-kutinį arklį išjojo. Karves taip pat: žaląją ir margę Rojūnų dvaran išvedė. Paskutiniosios Antanienė nieku būdu nenorėjo atiduoti. Nusitvėrė už ragų ir klykia:

— Vyrų, moterų — gelbėkit! Paskutinę karvutę tie pagonai ištempia! . .

Pasimaišė Medžionis. Šiam kaimynės klyksmas širdį uždegė, kraują įsiutino. Puolęs atstūmė kareivį ir karvę Antanienei atidavė. Prie jų prišoko raitasis ir bizūnu — šmaukšt, šmaukšt per nugarą. Bizūno kietasis kirtis akis ir veidą pasiekė. Medžionio nugaroje mėlynos gyvatės išsirangė, smilkinyje kraujo ruožas ištriško. Antanienei taip pat šmaukštelėjo. Tada abu atsitraukė nuo karvės ir tylūs, galvas nuleidę, namo nudūlino.

Pirkioje uošvis paklausė:

— Gal pasigailėjo: tokia rami ir pieninga karvutė.

— Pasigailės tau! . . Be arklio, be karvės — nors gyvas žemėn lįsk, — marti užsikniaubė ant stalo ir skarelės kampu ėmė ašaras braukti.

Senis nulingavo prie lovos, atsiklaupė, drebančia ranka persižegnojo ir ėmė melstis.

Duonos mūsų visų dienų. . . — suskambėjo Nikodemo lūpose maldos žodžiai, o iškankintoje sąmonėje toptėrėjo baisi mintis: „Iš kur tos duonos, jeigu paskutinį arklių ir karvę atėmė?“

Nikodemas prisimena senelių pasakas apie bado ir maro metus, kada iš dilginių žalibarščius virdavę ir pelų duoną valgydavę. Jo lūpos liaujasi šnabždėjusios maldos žodžius, kaktoje gausėja raukšlės, akyse tamsūs žiburiai vinguriuoja. Vargo pasakos, išgyventų metų nelaimės išlinguoja atminimų šešėliuose, lyg tos kovinės gyvatės prieš saulę pasišildyti.

Nikodemas atsimena senų žmonių pasakojimus, kad ponai baudžiauninkus šunimis išmainydavo, kad budeliai ligi negyvųjų užplakdavo, kad ir ne badmečiu žmonės bėraline duona misdavo ir net batvinių lapų šaltibarščiams neužtekdavo. Kruvinos, sopulingos, prakaito ir nekaltųjų ašarų primirkusios pasakos. Jos nūnai visos susikraustė senelio sąmonėn ir veido raukšles naujais vingiais išvagojo. Jos ir maldos žodžius apie kasdieninę duoną išblaškė.

Nikodemo smegenis nauja jausmų banga užlieja. Išvedė paskutinius gyvulius, atėmė nepaslėptą mėsą ir javus — kaip reiks gyventi, kuo manytis? Sūnus kažkuriame fronte kenčia, o gal jau patrankos sviedinio sukniužintas. Naktį dangus gaisrais liula, dieną šūviai langus virpina. Aplinkui kyveriuočių skruzdėlynas tik marma, tik marma. . .

Senelis tyliai atsidusta, galvą dar žemiau nulenkia ir sugrubusiomis plaštakomis smilkinius paremia. Jo akys pastebi ant sienos kabančią švininę Kančią. Bežiūrint į Nukryžiuotąjį, Nikodemo sąmonė aptemsta, ausyse suspengia. Jis išgirsta, tarytum, tolumoje ima skambėti varpai. Akys apsiblausia ir keistą reginį mato. Rodos, švininė Kančia išauga didelė, didelė. Ji nulipa nuo aprūkusio, sudžiūvusiais žiedais apkaišyto kryžiaus ir tiesiai į Nikodemą eina. Iš Kančios žaizdų ima sunktis kraujas. Kančia susvyruoja, pasilenkia, valandėlę stabtelia, susimąsto ir vėl pirmyn eina. Jau čia pat... Nikodemas junta Jos nelygų, ugnim dvelkiantį kvėpavimą, girdi tylus žingsnius, užuodžia sruvenančio kraujo kvapą. Švyst —

naujas reginys senelį apsupa. Jis pasižiūri pro langą ir mato, kad visas vakarų kraštas ugnyje liepsnoja. Raudonose gaisrų pašvaistėse suspindi Nukryžiuotojo šešėlis. Lygiai, kaip stacijų paveiksle: veidas nepaprastai liūdnas, ant galvos didelis erškėčių vainikas, smilkiniais ritasi stambūs kraujo lašai ir žemyn krinta. Jis ant pečių didelį kryžių tempia: nuo debesų ligi pat liepsnojančios žemės. Patrankų šūviams sugriaudus, Nukryžiuotasis stabtelia, suvirpa, aukščiau ant pečių užsimeta kryžių ir vėl pirmyn žengia. Klaikių liepsnų, šiurpių vaitojimų ir bevilčių šauksmų lydimas, Jis gaisruotu dangumi slenka.

Viršum miestelių, viršum soduose paskendusių sodybų, viršum žydinčios vasaros Jis tempia kryžių. Jo šešėlis visus takus, visus kelius — vieškelius uždengia. Žengia Jis. Lyg plaukte plaukia, lyg dūmų debesys liūla — Nukryžiuotojo šešėlis viršum vaitojančios žemės slenka.

III

Mamut, šiandien neskani bulvienė, — Aliutė apvožė šaukštą, ir, kaktą suraukusi, atsistojo.

— Soti, tai ir atrodo, kad neskani, — motina perspėjo dukrą. — Ir už tą reikia Dievui dėkoti. Kiti nė sausos duonos žiauberėlio neturi. Mes, kol kas, dar ponai.

— Kad be druskos ir nebaldyta, — mergaitė vėl šaukšto siekia.

— Nieko, — Antanienės balsas skurdus: — gyvulėliai niekad druskos nevalgo, o sveiki, stiprūs, kaip ridikai.

— Nevalgo... Jiems ir nereikia. Katytė pelių gauda. Rudis kartais kiškiuką sučiumpa — bepigū nevalgyti, — Aliutė savo senauja.

Motinai skaudu. Jos gerklėje šleikštus kamuolys susivelia. Apsiblaususiu žvilgsniu ji žiūri į bulvienės dubenį. Angelėli tu mano! — srėbale dangus šviti, ir Aliutės veidas atspindi: sudžiūvęs, baltas, popierinis. O dar taip nesenai skruostukuose obuoliai rauda, ir lūpose žemuogės sirpo. Druskos, ir tos nėra ligi soties. Pusė stiklinės beliko. Šią baigus, nežinia kurio galo stvertis, nes už jokių pinigų naujos nebegausi. Apie pieną lik pasvajoti tegali. Juzukas, motinos pienu neprisistindamas, duonos čiulpiką žinda.

Baukienė negali žiūrėti, kaip duktė sudžiūvusia rankute tiesia dubenin šaukštą ir, ligi pusės prisėmusi, prie lūpų neša. Srėbalą rydama, užsimerkia, viršum akių raukšlės susimeta — neskani, labai neskani turi būti bulvienė, nes be druskos ir jokio uždaro.

— Luktelk, mano varguolėli, — motina nebeįskentusi, — aš pavilgo atnešiu — bus sūresnė ir skanesnė.

Nuo pernykščios ant aukšto gabalas skilandžio užsilikęs. Antanienė užkropina, atidaro pintinę, išima skilandį. Atpjauna. Mažoka. Dar gabalėlį. Dar... dar trupiniuką. Moteriškė junta, kad širdis blaškosi, ir

dešinėje gniaužtoje peilis virpa: kas bus, kai skilandis išsibaigs? Kuo beužvilgys bulvienę, benuramins mažulėlius? Ko tada griebtis?

Ir širdis pasiutiškai blaškosi, o peilis, lyg drugio krečiamas, virpa: juk druska ir skilandis greitai baigsis.

— O! mamut, dabar tai bulvienė!.. A... Liežuvi galima nuryti, gardžiuodamasi čiauška Aliutė. — Va, koks didelis gabalas — tikras spirgutis. Tai skanumėlio! — virpančiomis rankutėmis aprango motinos kaklą ir abu skruostus pabučiuoja.

— Valgyk, pupuolėle, valgyk, gražutėle, — motina glosto mergaitės plaukus. — Skilandžio dar ilgam užteks... ir draskytės bus...

— Mama, mamut, kokia tu gera! — Aliutė bučiuoja ranką. — Aš tuojau užaugsiu didelė, didelė. Ir Juzukas bus didelis. Tada aš mamytei dar skanesnės bulvienės išvirsiu.

— Dėku, tu mano pipire, dėku, — motinos veide laimė suspindi. — Na, gana, katyte, eik bulvienės srėbti: kai atauš — kitas pagaus.

Užkrosnyje sėdi uošvis ir vyžas pina. Skilandienės kvapas senio nosį pasiekia. „Šnirpšt, šnirpšt!“ — keletą kartų. Nikodemas mėsiškiems dalykams geras vilkas: tuoj supranta, kokie gardumynai bulvienėje plauko. Šnirpštimą marti išgirsta ir neva puodelio ieškoti užkrosnin nueina. Senis anė kiukt. Sėdi susilenkęs ir ko stropiausiai liepines karnas lanksto: taryt, jam nė galvoje skilandžio kvepianti bulvienė.

„Tiek senas, tiek mažas, — pagalvoja Antanie-

nė, — „Ką darysi, ir Nikodemo gomuriui būtų ne pro šalį skilandžiu užvilgyta bulvienė .

— Prašom ir tamstą prie stalo, — pakviečia uošvį. — Su tomis vyžomis ir akis išvarvinsi.

— Tai... — numoja ranka, — nebe kam jos reikalingos: į kapus ir be šviesos galima nukropinti.

— Eikš, eikš. Nuo Aliutės dar geras pusdubenis liko. Užsrėbus po krūtine ne tiek diegs.

— Ačiū, martel. Dėku, kad mane kerėblą visuomet atsimeni. Teatlygina Dievas už tavo gerą širdį, — Nikodemas atsistoja, nuo kelnų nubraukia karnų draikanas ir prie stalo atkriausi.

----- O -----

Visas Paliūnių sodžius susirūpino, kaip manytis be druskos. Duonos kasdieninės, nors tam kartui, dar nestokoja, o su druska visai prasti popieriai. Seni ištekliai baigiasi, naujos nėra kur gauti. Visos krautuvės uždarytos, visi žydai nuo vokiečio išmarmėję. Kurie liko, lyg tarakonai pakampėmis slapstosi. Su pinigais taip pat velniava. Caro rublių niekas nebeima, vokiškais popierėliais nepasitiki. Auksas kita muzika: jį nūnai gaudyte gaudo. Už auksinius rublius gali druskos ir kitų prekių prisipirkti, gi už popierinius — šventa: kukuok, gegutėle, ir seilę varvink: ir bulvienę be druskos srėbk...

Pleidžius Anupras popieriaus buvo visą pusmaišį prisikimšęs. Gelsvi, žalsvi, rusvi banknotai tarp sulinkusių pirštų šlamėdavo. Šykštuoliui Anuprui

šis šlamesys už visas svieto muzikas, už visus pasaulio varpus gražesnis. Į savaitę mažiausia po du kartu jis pervartydavo popierinius lobius. Atrakins medinę dėžutę, atriš drobinį maišelį, palengva, virpančiais pirštais, lyg šventų šventenybę, skaitys pinigų. Užsitaręs kamaroje, kad nė žmona nė vaikai nematytų. O kartais, langines užbrazdinęs, prie lempos šviesos: rodos, saulės spindulių bijodamas. Trim spynomis užrakintą dėžutę naktį lovoje po pagalvę laikydavo, dieną kamaroje slėpdavo.

Be rublių anais laikais Paliūniuose ir dolerių pasimaišydavo. Tam dėdė atsiųsdavo, anam vaikai, kitam vėl kurie giminės iš Amerikos. Iš Čikagos, Braitono, Bostono ir kitų miestų, kurių vardų nė mikliausias liežuvis negalėdavo ištarti, plaukė doleriai, šipkartės, spindinčios fotografijos, gaidžio koka iškreivazoti laiškai.

Todėl kai kas dolerininkų Pleidžiui pasiūlydavo:

— Išmainyk kokią šimtinę — gausi Amerikos dolerių. Tai bent pinigas: su juo gali skersai išilgai visą pasaulį išvažinėti.

— O kam to pasaulio man reikia? — atrėždavo Anupras. — Tesitranko, kas pastogės neturi. Man savo kiemo užtenka. Gi už rublį nėra geresnio pinigų. Ką doleris — nusišnypšt ir... Caro pinigai padaryti iš šilko. Taip, tikrutėlis šilkas. Gal kiek ir popieriaus primaišyta, bet visai maža dalelytė. Nė suplyš, nė susičiurins: beveik amžinas. Koks švelnumėlis, kaip čėža, net spindi — doleris su rubliu negali lygintis.

— O vis dėlto už dolerį reikia du rublius atiduoti.
— dolerininkas atkirsdavo.

— Atiduoti! — Pleidžiaus kaktoje suvirpėdavo raukšlės. — Pasaulyje visokių kvailių esama. Dideliuose miestuose, pasakoja Medžionis, žmonės moka pinigus už nuogų mergos blauzdų pamatymą. Sako, yra tokie tiatrai, kur pusnuogės moterys žargstosi, o visokie ponai eina žiūrėti ir didelius pinigus moka. Sužiūrėsi pasaulio kvailysčių... Gali, kas smegenų neturi, už dolerį ir dešimt rublių mokėti, o iš manęs nė kapeikos neiškaulysi. Už mūsų carą nėra didesnio karaliaus pasauly, už rublį nėra geresnio pinigų. Kur Sibiras, kur Ukraina, kur visokios Kamčatkos — ką reiškia Amerika prieš tokias platybes?

Dabar Pleidžius visiškai sugniužo. Jis kamaron po keletą kartų į dieną atsilanko ir pinigus skaito. Tarp virpančių šykštuolio pirštų šnabžda rubliai, dešimtinės, o tarpais ir šimtinukių pasitaiko. Banknotus besklaidant, iš krūtinės išsiveržia gaudus, didis skundas: „Žinok, žmogus, savo nelaimę! Kad taip auksas — dabar būčiau ponas bajoras. . . Tada visi už popieriaus labiau griebė: esą lengvesnis ir patogiau vartoti. Nūnai papūsk visiems patogumams į nosį“.

Paerzindavo kas Pleidžių:

— O kaip tavo cariniai popierėliai laikosi? Nenorėjai į dolerius mainyti, dabar pirštus kremties.

— Pala, pala. . . Juokiasi tas, kas juokiasi paskutinis, — atsikirsdavo Anupras. — Su Dievu pirštais nesudūrei, todėl taip labai nemandrauk. Jie

grįš. . . Tikriausiai sugrįš. Sako, caras tyčia vokiečius norįs balon įvilioti ir ten, kaip kačiukus, prigirdyti.

Tačiau širdies gilumoje kitokios mintys glūdėjo. Vis niūresniu ir niūresniu žvilgiu Pleidžius svaitydavo carinius popierėlius, vis ilgesni ir gilesni atodūsiai iš lūpų išsisunkdavo: „O gal ir baigta? Jei ligi šiol nesumurkdė, gal nebeįveiks? Ką tu, vargšas careli, germanams padarysi: jų, kaip skruzdėlių, kaip šarančių. Jie, sako, ir prancūzui kailį karšia“.

Ir pirštai dar labiau virpėdavo, ir veidas dar tamsiau niaukdavos, ir akys dar tamsesnius žvilgius svaitydavo. Ir iš šykštuolio krūtinės gilūs atodūsiai risdavos: lyg tarakonai iš lubų tarpuplyšių, lyg širšės iš pajudinto lizdo. Tik seniūnu tapęs, Pleidžius aprimo ir meilesnėmis akimis į beverčius banknotus žiūrėdavo.

-----0-----

Paliūniečiai druska ne juokais susirūpino. Vieną vakarą visas sodžius susirinko kuopon ir ištisą naktį tarėsi, iš kur gauti naujos druskos. Ilgai pasiginčiję ir įvairių niekų pritauskę, kaip kuopose nuo senų metų buvo įprasta, jie nusprendė miestelin nusiųsti Medžionį, kad šis su žydais pasikalbėtų, ar negalima nors po keletą stiklinių druskos gauti.

Medžionis apslankiojo likusius žydus, pasiguodė sunkiu gyvenimu ir, neva tarp kita ko, palietė druskos reikalą. Žydeliai pradžioje gynėsi nežina, kaip ir kur jos gauti, bet paskum prisipažino, jog už auk-

są galėtų vieną įeitą maišą sukrapštyti. Medžionis siūlė vokiškasias markes, žadėjo už druską kiaušinių, javų, pagaliau net lašinius priminė, tačiau žydai nenusileido: jie patys už auksą perką, todėl už auksą ir tegalį parduoti. Matydamas, jog nepavyks perkalbėti, Medžionis prižadėjo atvežti auksinių rublių ir už juos keletą maišų druskos nusipirkti.

Grįžęs namo, Medžionis papasakojo miestelyje girdėtas naujienas ir paragino paliūniškius ligi ryt vakaro auksinių rublių paieškoti. Padejavę, pasitarstę, žmonės ėmė rankioti aukso pinigus. Vienas buvo pastogėje tarp šiaudų mazgelį paslėpęs, antras penkinę kojinenę įkišęs, trečias žemėsna keletą geltonųjų užkasęs. Tačiau daugumas aukso visiškai neturėjo. Rusų laikais pinigus popierinius labiau griebdavo: patogesni nešioti, lengvesni, ne taip greitai nusimetą. Be to, auksas buvo į stambesnes monetas sulietas, gi neturtingi sodžiaus gyventojai smulkiuosius variokus ir sidabrinukus dažniausiai tevirtodavo. Auksinių pinigų neturėdami, kai kurie Medžioniui nešė vestuvinius žiedus, auskarus, o vienas net laikrodį pasiūlė: „Kai nėra druskos — kuriem galam tas auksinis „svogūnas“. Jeigu Joselis duos pūdą druskos — palik jį: tespringsta, teryja auksą, jeigu taip labai nori. . . Regi: pildosi pasakos žodžiai, jog druska už auksą brangesnė“ . Medžionis, kaimyno aukos sugraudintas, laikrodžio nepriėmė. Šiuo kartu sutiko pats už jį sumokėti ir visą pusmaišį druskos parvežti.

Baukienė auksinių pinigų neturėjo, nes paskuti-

niuosius penkiolika rublių Antanas išsivežė. Liko keli popieriniai banknotai, bet ir tuos pačius vaikai bežaisdami sudraskė. Išgirdusi, jog druskos bus galima gauti tik už auksą, ji visiškai nusiminė. Druskos beliko trys žiupsniai. Rytoj pusryčiams išvirs bulvienės ir paskutinius likučius sunaudos. O ką paskum prasimanyti? Kaip gyvens be druskos vaikai, ką darys uošvis?

Galvon dingtelėjo vestuviniai žiedai. Viena, iš atlaidų grįždami, pametė, antrą tebeturi. Gal šį Medžioniui nunešti? Bet ne! Geriau badu mirs, o vestuvinis žiedas telieka atminimui. Paskutinio žiedo ji jokių būdu negali į druską iškeisti. Gal gaus kur pasiskolinti, gal kuris kaimynas keletą stiklinių už sviestą ar mėsą perleis.

Antanienė sėdi prie lango ir, smilkinius plaštakomis parėmusi, galvoja apie druską. Prieangyje kudakuoja vištos, skiedryne žvirbliai straksi, dangumi šėmi debesys slenka. Moteriškės kaktoje įsibrėžia gili raukšlė, akyse juodi šešėliai slankioja. Patvoriu, paliai kiemo vartus, kūprina Pleidžius ir Medžioniui auksą neša.

Uošvis Nikodemas turi penkrublinę dar prieš penkiolika metų susitaupęs. Anais laikais veždavo sėmenis Rygon, tai per porą kelionių ir susidėjo penkinę. Žvilgantį skridinėlį pavartė gniaužtoje, pasigrožėjo maloniu skambesiu ir drobinėn skepetaitėn įrišo.

— Kai numirsiu, tegul bus varpams, — kartą Antanui pusiau lūpų prasitarė.

— Ką čia, tėvuli. Argi visą gyvenimą vargdamas, mane augindamas, man ūkį palikdamas, nebūsi užsipelnęs, kad sūnus savais pinigais tėvą palaidotų?

— Jau mano toks noras: savo paties uždirbtais pinigais pasilaidoti. Rodos, ir varpai gražiau skambės, ir vėlei bus lengviau skristi, kai klebonui tikru auksu bus užmokėta.

Tą senio norą ir marti žinojo, Ji net stebėdavos, matydama uošvį labai dažnai pinigų ryšulėlį variantant.

Būdavo, iš kamaros atsineš pinigus, prikropins prie galinio lango, užsidės perskilusius akinius, atknaibaros mazgelį ir gerą pusvalandį į auksinę monetą žiūrės, žiūrės.

— Žinai, marte, — kartą Nikodemus pasigyrė. — kai žiūriu į šį pinigą, širdis apšąla. Rodos, girdžiu varpų skambėjimą, girdžiu giesmes giedant, matau kaimynus paskui mano karstą į kapines einant. Taip, tik šitą penkrublinę klebonui varpams duokit. Auksas vis brangesnis daiktas: ką tas popiergalis. . .

Nikodemus, pastebėjęs marčios apsiniaukusį veidą, prikliaukšėjo prie lango ir tyliai paklausė:

— Kaip bus, martel, su druska?

— Taip ir bus. . . Baigiam paskutinį trupinėlį, o naujos nėra iš kur gauti. Medžionis važiuos parvežti, bet tik už auksą.

— Gal ir už markes būtų galima gauti? — Nikodemus balsas sudrebėjo.

— Taigi, būtų bepiga. . . — Antanienės blakstienose sublizgėjo ašara. — Mes galėtumėm kurį laiką ir be druskos pakęsti, bet kuo vaikai manysis?

Nikodemas nukėblino užkrosnin, atsisėdo ant lovos, parėmė rankomis smakrą ir nutilo. Jo akys ir veidas žymėjo, kad dvasioje didi kova kyla. Antanienė pirštą galais iš pirkios išsėlino. Būdama jautrios širdies, ji suprato, kad tokiais momentais žmogaus siela vienumos ilgisi: gal tada sąmonėje nušvinta dieviškoji ugnis ir suvargusiai, kovojančiai dvasiai gyvenimo kelius nuskaidrina, gal vienumos valančiose širdies verpetai nurimsta ir lengviau apsispręsti.

Auksinė moneta, kaip užkeiktas pinigas, kaip nelaiminga meilė. Nikodemui širdį knaibo. Jis pradeda galvoti apie mirtį. Sąmonėje gimsta iliuzijos. Rodos, miestelio bažnyčioje ima skambėti varpai. Uošvis suneria rankas ant krūtinės, prisimerkia, palenkia galvą, ima snausti. Jo suvargusi, gyvenimo rūpesčių iškankinta siela išsineria iš kūno ir balandžio sparnais viršum sodžiaus nuplasnoja. Nikodemas mato po kojų kuoduotas klevų viršūnes, patvoriuose išsidraikiusius vyšnynus, pakelėjo susigūžusias kaimynų trobas. Anava takelis, kuriuo Nikodemas, mažas būdamas, bėgdavo Vingurupin žuvų gaudyti, antai ganyklos žali plotai, kuriuose paskui bandą sekiodavo, o šit ir miestelio bažnyčios bokštas.

Aukštyn, aukštyn. . . Taip lengva, miela. Rodos, milžiniški sparnai berybėsna platumosna neša. Žemai skamba giesmių posmai, žvanga varpų sutarti-

nės, iš aukštybių tryška melsvų spindulių srovės ir žilą galvą nuplieskia. Staiga Nikodemas išvysta horizonte auksinę monetą spindint. Ji pakyla viršum Antupių šilo ir aukso spinduliais visą dangaus pusratį nužeria.

Gur, gur, gur! — alkani viduriai visas iliuzijas išblaško. Nikodemas kniosteri, pakelia galvą, skurdžiai nusišypso, akis išplėtęs po pirkią žvalgosi.

— Mar, mar, mar! — vėl žarnose revoliucija.

Uošvis atsikelia, nulinguoja kamaron ir iš slėpynės paima mazgelį. Virpančiomis rankomis atriša pinigų ir pasilenkęs žiūri į spindinčią monetą. Spindulių žiežirbos Nikodemo širdį naujai sukrečia. Jis pakelia pinigą, prisikiša prie pat akių ir žiūri. Iškelta plaštaka dreba, o kaktoje skausmo raukšlės išsirango. Nikodemas iškropina iš kamaros ir užkiumusiu balsu šaukia:

— Marti, martel!

— O ką gero pasakysi? — Antanienė, kiaulėms jovalą maišydama.

— Mesk darbą, einam pirkion pasišnekėti. . . Medžionis gal neišvažiavo.

Antanienei paširdžius nusmelkė. Matydama uošvio susijaudinusį veidą, ji pagalvojo: „Nejaugi senelis pasiryžo laidotuvėms skirtą penkrublinę atiduoti?“

Abu įėjo pirkion. Nikodemas svyruojančiu žingsniu prisiartino prie stalo, atrišo mazgelį ir virpančiais pirštais išėmė auksinę monetą:

— Te, imk ir nunešk Medžioniui.

— Šitą? . . Gal kur gausim pasiskolinti, gal už markes duos? — Antanienė nenorėjo paimti pinigų.

— O kur gausi? — uošvis nusigrįžo į langą. — Juk pati sakei, kad už popierius druskos neparduoda.

— Bet kaipgi su? . . — nutraukė sakinį.

— A nieko, — Nikodemas nebaigtą mintį suprato: — jei šią žiemą iškentėjau, dar ilgai gyvensiu. Gal vėl kur auksinių pinigų prasimanysim. . .

— Gal ne visus, tik pusę paimti. Penkių rublių bus perdaug, — Antanienė kad tik šnekėti.

— Kaip persikirsi: nei perkąst nei perpjauti. Tiek to, tegul perka už visus, — uošvis mostelėjo ranka ir užkrosnin nukiurkino. Antanienė, valandėlę pasvyravusi, pinigus surišo skepetaiten ir pas Medžionį nudūmė.

Nikodemas atsisėdo ant lovos krašto, sunėrė rankas ant kelių, nulenkę galvą. Jis nieko negalvojo, nieko nemąstė, tik išdžiūvusiomis lūpomis gaudė pirkios orą.

Lopšyje subirbė Juzukas. Uošvis išėmė sūnaitį, prispaudė prie krūtinės ir dusliu, tarpais nutrūkstančiu balsu sušnabždėjo:

— Rimk, mažiuti, rimk. Rūpesčiai tavos širdies negraužia. Tu į gyvenimą žingsniuoji, tau neverkia širdis, kad reikia laidotuvėms skirtų pinigų išsižadėti. . . Rimk, pupuolėli. . .

Gale Paliūnių sodžiaus lauko Baltrūnas nusipirko 30 dešimtinių vienkiemį ir išstatė puikias trobas. Pirkios langai sieksniniai, priebutis žaliomis lelijomis išrašytas, stogas raudonomis čerpėmis dengtas. Tvartai mūriniai, klėtis su langais, klojimas ir daržinė lentelėmis dengti iš tolo dvaro sodyba palaikytum. Baltrūnas penkiolika metų Amerikoje anglis kasė ir geroką krūvą dolerių užkasė, todėl galėjo tokį vienkiemį pirkti ir tokias šaunias trobas išstatyti. Be to, sūnus Aloyzas, Maskvoje agronomo mokslus išėjęs, gyveno kažkur Ukrainoje ir tėvui dažnai šimtinę kitą atsiųsdavo.

Kilus karui, sūnus susirūpino tėvo likimu ir ėmė jį pas save kviesti. Baltrūnas nenorėjo palikti vienkiemio sodybos ir laiškais atsikalbinėjo: esą karas nebeilgai siautros, esą rusai baigią germaną sugniuždinti, esą ton Ukrainon labai tolima ir varginanti kelionė. Tik pralaužus frontą ties Dubysa, tik virus kelius bėgliams užtvinus, Baltrūnas skaudama širdimi vienkiemį išnuomavo ir vieną rytą Likalaukių stotin išbildėjo. Stotin važiuodamas, senis nuolat gręžėsi atgal, nuolat žvelgė į sodybos raudonuojančius stogus ir liūdnei galvojo: „Teks ar nebeteks sugrižti? . . . Jeigu bus didesnis susirėmimas, jeigu rusas nenorės geruoju pasitraukti — iš sodybos peleinai ir nuodėgulių krūva teliks.

Nuomininkas stengėsi iš žemės ko daugiausia naudos išspausti, todėl prieš stiklinius ir lelijomis iš-

rašytus priebučius, vietoje didžiulių gėlių kliombų, ištyso bulvių vagos, nusirangė įvairių daržovių lysvės.

Vokiečiai vienkiemio sodybon tučtuojau metė akį. Nuomininką bematant iškraustė, ir patys ėmė šeiminkauti. Tvartus pavertė arklidėmis, pirkioje vyresnybė apsigyveno, svirne sandėlį padarė, klojimą ir daržinę vežimais užgrūdo. Netrukus ligoninę įtaisė. Ponybė miestelin išsikraustė, o sužeistuosius pirkion sugrūdo. Žinoma, ši laimė tik pirmutiniems teko. Vėliau atvežtieji turėjo daržine ir kitais pastatais pasitenkinti, gi už keletos dienų atvykę ilgas valandas ratuose raitydavosi. Kiti šiaudų guolyje ir užgėsdavo. Lygu ne visvien: Baltrūno namuose akis užmerkti, ar paskutinis atodūsis vidunakčio vėsumoje po atviru dangumi sustings? Menkas skirtumas. Gal net laimingesni, kurių gęstantį žvilgį žvaigždės spindulys nuplieskia.

----- O -----

Paliūniečiai pirmomis dienomis, nors iš tolo, mėgdavo į sužeistųjų vežimus žiopsoti. Paskum nusibodo. Tokios aimanos, toks nemalonus kvapas — smala nematė: jų kančių visvien negalima palengvinti. Prie trobesių prieiti vokiečiai neleido, tad žmoneliai ir slankiojo, Baltrūno vienkiemį už puskilometro aplenkdami. Tačiau ir nuo tokio atstumo paliūniečiai jausdavo, kad šioje ligoninėje daug sopulio kaupiasi, daug kraujo srūva, daug gyvybių užgęsta. Mirusiems buvo naujos kapinės užvestos: tuojau už sodo, smėlyne, kur anais laikais Baltrūnas

bulves kavodavo. Duobes užlygino, per griovį tiltelį nutiesė, gerą hektarą spygliuotomis vielomis apraizgė.

— Tu žiūrėk, kokį plotą numirėliams paliko, — stebėjosi paliūniečiai. — Matyt, dar toli piautynių galas, jeigu tikisi visą sklypą užpildyti. Baltrūnas pusketvirto centnerio rugių pasėdavo, o kiek svieterio ten priguldys? . .

Sklypas iš tikrųjų pildėsi. Kiekvieną dieną vis nauji kryželiai išdygdavo, naujos eilės kapų rikiuodavos. Anksčiau pastatytus kryželius rudens lietūs pilkai nušveisdavo, o nauji — balti, gražūs, tiesūs, kaip vaškinės žvakės. Kai kurie jų beržu ir sula kvepėjo.

Vieną kartą iš miestelio atjojo pas Pleidžių raitas kareivis ir įsakė, kad tučtuojau visi kiemai po vieną pastotę paruoštą. Seniūnas rangėsi šiaip, rangėsi taip, bet nieko gera nelaimėjo. Esą, jeigu arklių neturi, tegu pasiskolina. Gi jeigu kaip, vokiečiai savųjų duosią. Ir Antanienei reikėjo važiuoti. Moteriškė įsikinkė ratuosna vokiečių duotą nutrintais šonais kuiną ir išdardėjo.

Nuvarė pačion pafrontėn. Duobių duobėmis išdaužyta žemė kvepėjo krauju ir degėsiais. Vienkiemių sodybos, didžiuliai kaimai, vieškelį kryžkeles aptūpę miesteliai — visa nuodėgulių ir griuvėsių krūvomis pavirtę.

— Viešpatie tu Dieve, — su savim kalbėjo Baukienė, — mes verkšlenam sunkių metų sulaukę, gi

kaip šio krašto žmonėms: nė pastogės, nė šipulėlio dantims išsikrapštyti. . . Aha! . .

Visus vežimus sužeistųjų prikrovė. Antanienei trys rusų kareiviai teko. Du buvo visai sukniužinti, vienas kiek stipresnis. Nežinia, kam ir juos vežiman įdėjo: gal sanitarai už saviškius palaikė, gal koks geraširdis pasigailėjo. Anie gulėjo šiauduose taryt negyvi, gi stipresnysis lietuviškai sušnabždėjo:

— Vajėzau, kad smelkia. . .

Baukienė krūptelėjo, staiga atsigrįžo. Vyriškis rangėsi šiaudų guolyje, dantimis griežė, sugniaužtais kumščiais drangas daužė.

- Nurimk tamsta, moteriškė atgal pasilenkusi ramino: — tuojau sustosime pailsėti. Pašauksiu gailęstingą seselę, ji žaizdą perriš.

Vyriškis nustebo. Kas tai? Ar ne sapnas, kad jis savą kalbą girdi? Jis, granatos sviedinio apglušintas, tiek laiko po Rusijos užkampius blaškytas, nūnai tarp savųjų? . .

— Nieko. . . — paliovė trankyti, tarpais už-eina, rodos — galva pusiau skils. Dabar vėl lengviau.

Kuinas bidzeno paskui vežimą, vokiečių raitieji buvo priekin nujogę, todėl moteriškė įsileido šnekon:

— Tamsta, matyt, mūsiškis. Kažin iš kurio krašto?

— Aš? . . Nuo Pasvalio. . . O, kaip galvą plėšia! . .

— Tuoj, tuoj bus sanitaras. Paprašysiu, kad aprištų, — Antanienė suragino arklį.

Vėl tylą. Pakelėje skraido varnos, šiurpiai krank-sėdamos. Vienas suknežintųjų pakelia galvą, išverčia akis ir, keistai nusišypsojęs, šnabžda:

— Ko čia tų varnų tiek susirinkę? Ko joms reikia? Tegu skrenda ten. . .

— O Viešpatie, ir tas saviškis, — nustemba Antanienė.

Mes visi trys lietuviai. — Stipresnysis bando ant antro šono apsiversti.

— Tamsta nejudėk, — sudraudžia Baukienė. — Aš sakiau, kad tuoj bus sanitaras.

— Vistiek. . . Jei pamatys, kad ne saviškis — griovinė išmes, sužeistojo balsas ašaromis springsta.

— Šitaip? Tad miestelyje sustojus aš pati tams-tai galvą perrišiu.

Sustoję kažkokiam bažnytkaimy. Keletą sužeis-tųjų reikėjo palikti, nes bevežant mirė. Taip pat ir arkliams po visos pusdienio kelionės buvo reikalingas poilsis. Antanienė sužeistajam vogčia perrišo galvą, šaltu vandeniu suvilgė smilkinius, susagstė milinę, apklojo šiaudais. Kiti du gulėjo nejudėdami, tačiau širdis dar plastėjo. Vadinas, dar toliau juos reikėjo bildinti. Antanienė sau viena pagalvojo: „Geriau, vargšeliai, būtų čia palikę. Nors šiokios tokios kapinės yra. Gi šiaip: užkas kur pakelėje, ir baigta. Baltrūno vienkiemį vargu bepasiuks. Ten greitai laiku išaugs nemažos kapinės“.

Gerokai pritemus, vežimai vėl išsijudino. Antanienė užsigaubė skarą, šiaudų sėdynėje susigūžino, primerkė akis, paleido iš rankų vadeles, apie skur-

džią ir nelaimingą savąją dalią užsimastė. Dangus debesiūkščiais nubarstytas. Tarpais iš jų nelaisvės pasprunka apsiblausęs priešpilis ir žiupsnį spindulių vežimuosna tykšteli. Kinkuojančios arklių figūros, susitraukę vežėjai, sužeistųjų iškankinti veidai — visa sidabrų blankumoje nuskęsta. Antanienės slaugomasis ramesnis. Kai mėnulis vėl iš debesų išplaukia, jis užkalbina moteriškę:

— Kodėl tamsta važiuoji? Nėra vyriškio, ar negali?

— Mano vyras kare. Gal jau kur po velėna, vargšelis, — skurdus balsas nakties glūdumoje nuaidėjo.

— Sakai, kare. O kaip pavardė? Gal kur susitikti teko.

— Antanas, Baukys. . . — moteriškė, kuiną užmiršusi, kiton pusėn atsigrįžo ir galvą prie sužeistojų ausų palenkė, kad galėtų pusbalsiu šnekėtis.

— Baukys? jo kaktoj raukšlė išsitiesė. — Pala, Baukys? . . Ne, tokios pavardės neteko girdėti.

— Kur ten visų pavardės atsiminsi. Žmonių kaip mūsų dabar kariuomenėn prišaukta, — pateisino Antanienė.

— Kaip atrodė? Gal ir teko susitikti. Kartais keletą dienų vienoje apkasų duobėje pralindi, o nė vardo nė pavardės nesiklausi. Fronte tas nesvarbu. Užmuštuosius pagal dokumentus atrenka. Jeigu šių nesuranda, ant kryželio jokio parašo nededa. Tačiau dažniausiai po kelis ar net keliolika vienon duobėn verčia. Kitų nė surankioti negali. Jei patrankos svie-

dinys apkasan tykšteli — į smulkius gabalėlius sudrasko.

— Pone tu Viešpatie, galybė!. . Tur būt, iš tokios ugnies nė vienas sveikas nebesugrįžta? Antanienės veide kraupūs šešėliai suvirpa.

— Visaip pasitaiko. Kartais grįžta, o kartais vis naujus siunčia ir siunčia, gi atgal nė vieno nebesulaukia.

— Taigi. . . — moteriškė sunkiai atsiduso. — Gal ir mano Antanas jau suknežintas. Buvo plačių pečių vyras, kairiam skruoste randas. Ar tamstai neteko tokio susitikti?

— Nežinau. Pagal nusakymų sunku prisiminti, Ten tiek žmonių, tiek įvairiausių veidų, kad savo tėvo motinos nepažintum. O kur jis tarnavo? Raite-lis, pėstininkas, ar prie patrankų?

— Nei žinau, nei ką. Sakydavos, kad jeigu būtų karas, tai pirmon ugnin reiktų eiti. Daugiau nieko neminėdavo.

— Gal ir gyvas. Jeigu būtų užmuštas, vyresnybė praneštų.

— Nežinia. . . Galva nuo rūpesčių plyšta, — guodėsi Antanienė. — Parašytų laišką, ar ką. Nors pats nemoka, draugas padėtų. Tarp tokios daugybės visokių pasitaiko.

— Taigi, tamstele, sakai, laišką. . . Manai, taip lengva parašyti. Aš pats jau kelinti metai po visokių užkampius trankausi, o vos porą laiškų į namus nuleidau. Kai pats rašto neišmanai, gyva bėda. Fronte dar sunkiau. Kartais keletą parų negali

akių sudėti, nėra laiko pavalgyti — galvosi apie visokius laiškus. Kad pats mokėtų parašyti — ką gi: atsisėdi kur duobės kamputy, pasitiesi popierių ant kelių, brišku brašku, ir laiškas. Gi dabar: eik, prašyk. . . Gal vokiečių nelaisvėje, gal sveikut sveikutėlis. Nesisielok perdaug: tuoj baigsis karas, tada sugrįš.

Vienas Dievas težino, kada šiam pragarui bus galas. Gal dar kokius metus prasitrauks, paabejojo Baukienė.

— Ne, jis turės greitai pasibaigti. Per metus būtų galima visą pasaulį išžudyti. Tos skerdynės dar prieš žiemą turės nutrūkti.

— O kas dabar su tamsta bus? — susirūpino moteriškė, — juk vėliau visvien pažins.

— Taigi, apie tat ir aš galvoju, — atsiduso suželtasis. Bėgčiau, bet jėgų mažą.

— Bėgti neįmanoma. Ir sveikas būdamas, netoli tenubėgtum: visi keliai žandaraus nustatyti, visuose pakampiuose vokiečių pilna.

— Kai sugysiu, gal kur prie darbo pristatys. Bene aš kaltas, ar ką? Bene savu noruėjau? Caras liepė, turėjau stoti kariuomenėn. Būč nestojęs, vietoj būtų nudėję.

— Žinoma, žinoma, — pakinkojo galvą Baukienė, — juk ir mano Antanas taip pat per gyvas ašaras teisėjo. Jei taip savanoriais — gal nė šimto nesusirastų, o dabar, sako, pas carą kariuomenės, kaip vandens: gal koks šimtas milijonų, ar daugiau.

Debesys prasišvaistė. Puspilnis visoje gražumoje

išplaukė, išskambėjo. Pavieškele vežimų ilgi šešėliai nutyso, lyg keistos šmėklos suartu pūdymu nuvigavo. Sužeistasis kimiai sukrenkštė, parėmė rankomis smilkinius ir į dangaus tolumas užsižiūrėjo. Vėl kosulys. Trumpas, aštrus, sausas. Antanienė krūtinėje šiurpulus pajuto.

— Kas?.. Gal vėl negera? Gal vandens gurkšneli? — atsigrižusi moteriškė kreipėsi į sužeistąjį.

Nieko, praeis. Buvo diegulyš dilgtelėjęs, bet nustojo. Vėl gera... Žinai, tamsta, kai žiūriu į mėnulį, širdį sopuliai gnaibo. Primena jis man tėviškę. Mūsų kaimas prie Lėvens. Už upės laukai tęsiasi, už laukų beržynas prasideda. Pro kaimą vieškelis. Pusbernį būdamas, mėgdavau naktigonio joti. Būdavo, susirenkam visas kaimas, užsėdam arklius, ir aida. Prisimenu vieną vakarą, visiškai panašų į šią naktį. Rodos, tie patys debesėliai, tas pats puspilnis. Mes susitaisėm didis pulkas ir nudrožėm Brinkliškės dvaran obuolių krėsti. . . Achū, achū, chū. . . — nutilo, žodžiai tarp lūpų užlūžo.

Antanienė pastebėjo smilkinyje mėlyną gyslą iššokusią.

— Gal tamstai iš tikrųjų negera, kai kalbi? Galime tylėti.

— Nieko. . . Jei nekalbėčiau, būtų dar blogiau. Kalbėk tamsta, kalbėk. . . Brrr!. . . Tokia šalta naklis. . . Tamsta kalbėk, — sužeistasis rangėsi šiauduose ir rankomis draskė krūtinę.

— Tamstai bloga? Pala, pašauksiu vokiečius. Gal sanitaras ateis.

— Ką? . . Vokiečius? . . Jie mane pažins ir išmes. Tamsta susimildama jų nešauk. . . Ne, man vėl gera, vėl širdy saldu, saldu, — lūpomis šypsena nusirito.

Antanienė aprimo, suragino arklių ir pavijo priekinį vežimą.

— Tamsta. . . ei, tamsta, — užpakaly sušnabždėjo.

Moteriškė atsigrįžo.

— Kokia graži mėnesiena. . . Va, puspilnis mėnulis išlenda iš debesų ir vėl įlenda. . . Cha, cha, cha ... — klaidus juokas nakties tamsumoje sutirpo.

Antanienė ne juokais išsigando. Sustabdė arklių ir buvo vokiečius bešaukianti.

— Ką tamsta darai? — sužeistasis net pašoko. — Nereikia šaukti, nieko nereikia. Aš visai sveikas. . . Jie mane užmuš ir griovinėms.

Moteriškė paklausė. Pusvalandį jis gulėjo ramus, vien tik mėnulio sudilusį veidą žaižaruojančiomis akimis rijo.

„Ačiū Dievui, kad skausmai praėjo“, — nurimo moteriškė. — „Jeigu tik ligi Baltrūno vienkiemio šiaip taip nusikrapštysim, ten vis kokią išėitį bus galima rasti“ .

— Tamsta, tamstele. . . — suželtasis po ilgos tylos vėl su šnabždėjo.

— Kas yra? — Baukienė krūptelėjusi atsigrįžo.

— Koks gražus dangus! Ana va, gervės skrenda. Jų visas pulkas. Vargšės tutuonėlės — taip gailiai šaukia. . . Va, vietoje sukasi. Viena atsiskyrė ir žemyn leidžiasi. Kaip blizga sparnai mėnesienoje. . .

Žemyn, žemyn. . . Ū-ū-ū! . . Sparnais visus vežimus uždengs. U-ūū! — vyriškis dantimis sukaleno.

— Ak tu, Viešpatie! Klejoja. Kas dabar daryti? — susirūpino Antanienė.

— Žiūrėk!. . Ten mūsų kaimas. Antai padaržėse Lėvens vanduo mirga. . . Ir meldos šnera. . . Tiktai tamsta pasižiūrėk.

— Matau, varguolėli, matau, — Antanienė išsigandusi sušnabždėjo. — Ir Lėvuo, ir meldos, ir gervės — visa matau. Bet tamsta nurimk. . . Gulk į šiaudus ir ramiai gulėk. O jei ne, pašauksiu vokiečius, — nežinia kodėl paskutinį sakinį leptelėjo.

— Tamsta vokiečius pašauksi?! . . Tamsta?! . . Ten mano sodyba. Antai saldinė kriaušė žydi. Ir visas sodas žieduose skęsta. . . Viršum žiedų mėnesiena. . . O tamsta vokiečius pašauksi? Cha, cha, cha! — staiga pašoko iš šiaudų guolio, sugniaužtas kumštis iškėlė aukštyrą, krauju pasrėvusias akis į mėnulį įsmeigė.

— Ateikit!. . Ateikit čionai!. . Jūs visi susirinkit! . . Visi! . . Susirinkit pažiūrėti, kaip gražiai sodas žydi, kaip skrendančios gervės tūtuoja. . . Susi. . .

— nebaigė žodžio. Kraujas pliūptė iš burnos, karšta srove mušė žemyn, sunkėsi į šiaudus. Krito kniūbsčias. Nebeatsikėlė.

— Ei žmonės, sustokit! . . Žmonės, šen! — virpamu balsu sušuko Baukienė.

— Kurių galų ten klykauji? — kažkas atsiliepė,
— negali ramiai važiuoti.

— Žmonės, pašaukit vokiečius! — Antanienė toliau šaukė. — Čia vienam kraujas iš burnos. . .

— Sustokim, jeigu taip rėkia, — vienam vežime pasiūlė. — Gal vėl kuris kinkas užvertė.

Sustojo vežimai. Kilo ermydėlis, todėl tučtuojau raitieji atskubėjo. Prijojo prie Antanienės ratų, pasilenkė, vienas plykstelėjo kišeniniu švitulėliu. Sugniaužtomis rankomis, kruvina krūtine, išverstomis akimis mirusis gulėjo aukštieninkas. Vokiečių kareiviai, valandikę pasitarę, anodu pusgyvius įsakė į kitus vežimus iškelti. Lavoną, kad ir prieš, reikia pagerbti: bent erdvumos šiaudų guolyje padaryti. Tesapnuoja tėviškės žydintį sodą ir šiaurės kraštan skrendančias gerves.

Suskardėjo aštri komanda, ir vežimų virtinė vėl išsijudino. Antanienė lyg ant žarijų duobės, lyg adatų prismaigstytoje statinėje. Rodos, ims ir išgirs tylų šnabždesį:

— Tamsta, tamste. . . Žiūrėk, ten Lėvuo blizga. . .

O gal ir gerves užsimins, gal paprašys žaizdą perrišti, gal pašokęs ims vokiečius šaukti. O gal šaltomis plaštakomis apkabins kaklą, sugniauš ir pačion ausin garsiai garsiai nusikvatos, — baisios mintys zujo po smegenis, aštriais šiurpuliais paširdžius smaigstė.

Į aušrą vežimai sustojo pailsėti. Antanienė išsiriti iš ratų ir nuskubėjo prie kaimynų. Galinis, senon milinėn įsivilkęs, skundėsi:

— Tai vėsumėlis! Šalčio, berods, nėra, o šiurpu-

liai ligi pat kaulų prasisunkia. Brr!.. — šokinėjo aplink vežimą. — Jums moterims bepigu: apsitulojai galvą skara, užsidėjai keletą sijonų — nors Sibirian važiuok, — Baukieni artyn priėjus, vapėjo.

— O kas jums neduoda apsituloti? — Antanienė popikčiai atkirto. — Šaltumo, tai nešalta man, bet užtat su negyvėliu važiuoti nei šis nei tas.

— Et, — Galinis pagriovęs smjlgosna nusispiovė, — būta ko bijoti. Dabar karas, ir žmogaus gyvybė musės kojos neverta.

— Taigi... Gal ir daugiau užgeso. Maniškiai visi trys Baltrūno vienkiemio nepasieks. Šis stipriausias buvo, kalbėjo, pasakojo ir tai sugnežo.

— Gal ir nepasieks, abejingai atšovė Galinis. — A-ta-ta!., net pirštai sugrubo, — mušdamas plaštaką į plaštaką.

Baukienė pas Medžionį nugūrino. Šis, vežimo atsirėmęs, pypkę smalino.

— Na, Antanien, kokie pas tave popieriai? Kaip negyvėlis gyvuoja? Varnos dar neapipuolė? — kažkodėl, visuomet rimtas, Medžionis ėmė juokauti.

— Aha! Jau visai sustingo vargšelis. O mirti, tur būt, baisiai bijojo. Klejodamas tėviškės žydintį sodą matė.

— Nieko neištaisysi: visų vienodas likimas. Tik vieniems šiandie, kitiems rytoj.

Baukienė, apsukusi keletą vežimą, vėl pas saviškį sugrįžo. Kuinas sudilusiais dantimis žėbarojo abraką. Iš didelio tamsaus debesio išliūlo mėnulis, ir skystutis sidabras visą apylinkę užliejo. Moteriškė pažvelgė

vežiman. Įdėmiai apžvelgusi mirusio sustingusį veidą, ji tyliai atsiduso ir nuskubėjo pas šulinį. Grįžo kibiru vandens nešina.

— Reikia nors kraują nuplauti, — pati su savim kalbėjo. — Ką gali žinoti: gal su Antanu vienoje apkasų duobėje gulėjo, gal kartu valgė. Gal ir maniškį kokiuo vežimu veža?

Atsargiai, kad vokiečiai nepastebėtų, Antanienė nuplovė sukreėjusį kraują, numazgojo drabužių kruvinas dėmes, nuprausė veidą, vilnonės skaros kampu nušluostė.

— Kas jiems galvoj. Jie ir saviškius nenupraustus duobėn kiša, gi dar rusų kareivių rūpinsis. Kaip kruvina krūtine galės paskutinin teisman prieš Dievo veidą stoti?.. Dabar kitas reikalas.

Pasigirdo komanda pirmyn judintis. Antanienė, staigų žvilgį užmetus, sušnabždėjo:

— Dabar ir laidoti bus galima... Vargšelis... toks popierinis veidas. Lūpos kiek šypsosi. Gal mirdamas jokių sopulių nejautė. Vargšas... jau nebematys tėviškės sodo ir Lėvens tvyskančio vandens. Jūs visi nekaltai kenčiate, nekaltai miršstate... Jūs visi — nelaimingieji broliai. Ir tu, ir Antanas, ir daugybė kitų, — staiga pasilenkė per drangą ir lūpomis palietė kaktą. Karštos, virpančios lūpos, mirties šaltį palytėjusios, sudrebėjo.

— Sudie!.. Lik sveikas! — moteriškė pro ašaras nesąmoningai sušnabždėjo. — Baigiasi naktis. Tuoj iš mano vežimo iškels ir pakelėje paliks. Sudie... — mostelėjo dešine ir vežiman įšoko.

Atliūlo debesys, ir mėnulis sutirpo.

Gerais pusryčiais pasiekė Baltrūno vienkiemį, todėl nė mirusiųjų pakelėje nebelaidojo. Dabar jų visas šešetas susirado: trys iš Antanienės vežimo ir trys vokiečiai.

— Nelaimingas, Baukien, tavo vežimas, pastebėjo Medžionis: — nė vieno gyvo neparvežei.

— Ką dabar darysi. Matyt, jau tokia Dievo valia. Šitas visai buvo stiprus, ir tai neištvėrė, gi anie vargšeliai...

— Šiam iš paviršiaus žaizda nepavojinga atrodė, bet buvo smegenys paliesti. Daug reikia: pasijudino koks šaparėlis, išsiliejo kraujas, ir sudiev, gyvybe.

Sužeistuosius daržinėje paguldė, o mirusiems kareiviai dvi duobes iškasė. Tiek saviškius, tiek svetimuosius kareivius vokiečiai be jokių iškilmių ir ceremonijų palaidojo. Medžionis buvo mėginęs „angelas Dievo“ užgiedoti, tačiau vienas kareivis piktai pažvelgė ir kažką sumurmėjo.

— Nenorit nereikia, — Medžionis nepatenkin-tas žvilgterėjo į baltą pušinį karstą. — Už tokias baidas kančias Dievas juos ir be giesmės į dangų priims.

Mėlyne slinko pilki debesys, Baltrūno sode kryšk-tavo kregždės, ties naujai užvestomis kapinėmis skraidė margi drugiai, o šešioms jauniems vyrams kareiviai paskubomis du bendrus kapus pylė.

Antanienė įsidėmėjo pasvališko karstą ir, prie duobės stovėdama, nuo jo akių neatitraukė. Kada kareiviai karstą nuleido duobėn, ji pasilenkė ir virpančiais pirštais tris žiupsnius smilčių užbėrė:

— Miegok, vargšeli, Baltrūno žemėje, miegok... Dabar jūs visi būsite draugai ir bičiuliai, visi galėsite sapnuoti tėviškės laukus ir žydinčius sodus.

— A, a... — ir Medžionis pasilenkė smilčių užberti, — gyvi buvote priešai, vieni kitus šaudėte ir badėte, o sugulėte toje pačioje žemelėje.

Užkasę karstus, kareiviai įsmeigė du kryželius: saviškiams vienu, o rusų kareiviams su dviem skersiniais.

Medžionis, tai regėdamas, užprotestavo:

— Šitie visi trys buvo ne rusai ir ne rusiško tikėjimo. Jie mūsų žmonės: vienas nuo Pasvalio, o kiti... Vokiečiai nė klausyti nenorėjo.

— Russen! — paniekinamai numojo kapo link ir ligoninėn nuarmazavo.

Antanienė atsiklaupė gale kapo ir ėmė maldos žodžius šnabždėti. Kapinėse plasnojo margi drugiai, pro atvirą galinį langą skverbėsi sužeistųjų vaitosenos.

V

Dėliai viso ko, Baukienė penimį peludėn perkėlė. Tiesa, vokiečių žandarai jo neužrašė, tačiau kas gali pasitikėti. Atjos koks nevaleiva, nepatiks kas, ar lašinių įsigeis — ir gabenk miestelin. Ten greita muzika: nušutys karštu vandeniu, nurėš galvą, nulups lašinius — kiaulę, kaip savo ausis, tematysi. Aliai kiaušinių surankioja, kiekvieną sviesto gniužinėlį reikia

atiduoti — paliks ramybėje tokį pumpūkslį. Todėl ir išvedė penimį peludėn, o peludę ruginiais šiaudais užvertė, kad neprašytiems svečiams nė galvon neateitų po visokius užkaborius knistis.

Baukienė šilvino kiaulę, kaip beišmanydama. Nuliekamą miltų saują jovalan įbers, geresnių paplavų puskibirį šiuptelės, bulvių pašutinsi įtrupins — kad tik Užgavėnėms būtų šviežios mėsos, kad po ilgų pasninko mėnesių galėtų riebios sriubos prisivalgyti.

Antanienė nuneša kibirą jovalo ir glosto resvus šerius: — Čiukis, mano čiukis. Ar tau čia lindėti nešalta? O, o, jau kokie lašiniai, — patekšlena sprandan.

Riebus, riestasnukis meitėlis dažnai pasturgalio iš šiaudų guolio nebeiškeldavo: „kriuk, kriuk“ , — ir vėl išsitiesia. „Bus lašinių, bus kumpių, bus taukų. Ir uošvis, ir vaikai galės atsigauti“, — linksmi galvojo moteriškė.

Aliutė irgi dažnai atbidzendavo ir kasydavo penimiui nugarą: „Oi tu mano riebuili, riebuili!.. Ar tau nenusibodo patamsėję lindėti?“

Uošvis marčią kuone kasdien pasiteiraudavo:

— Kas gero peludėje? Kaip kiaulė — ar jau sprindiniai lašiniai?

— Nedaug betrūksta. Linksmas, žvalus, gerai ėda. Kad trejetą savaičių pratraukti — bus visas kubilas mėsos, — Antanienė, gerai nusiteikusi, atsakydavo.

— Dar galima pašiulvinti, galima lašinius paau-

ginti: bulvių visas palovis, — uošvio akyse šviesios kibirkštys sumirgėdavo.

Visa šeima puoselėjo gražias viltis ir, lyg didžiausios šventės, laukė skerstuvų valandos.

Šaleno. Plonytės ledo atčiaižos blizgėjo kelio provėžose, pilkas šerkšnas karstėsi medžių viršūnėmis. Kažkurioje sodyboje ambrijo šuva, iš kažkurios pirkios vinguriavo dūmų virvė. Ties Baukio kiemu sustojo trys raiteliai ir, arklius prie vartų šulo pririšę, pirkion sumarmėjo. Viduj buvo pats karštymetis, nes Antanienė ruošėsi duoną kepti. Krosny žėravo anglys, asloje stovėjo nudengtas duonkubilis, pastalėje susigrūdusios vištos bulvių lupenas grobstė. Baukieni širdis smilktelėjo: tie miestelio germanai pilvūzai nieko gera nežada. Juo pikčiau, kad ne vienas, o trise. Ir Smeigelzonas jų tarpe: tikrai su juodomis naujienomis atbildėjo.

Smeigelzonas, anksčiau buvęs miestelio kurpius, vokiečių buvo draugystėn priimtas ir vertėju paskirtas. Kurpiaus metuose Smeigelzonas buvo žmogus: ir nebrangininkas, ir batus tvirtus pasiūdavo, ir į bažnyčią kelintą sekmadienį užsukdavo, nors kaimynai jį bambyzu vadino. Lietuviškai taip pat gerai šnekėjo. Nors buvo iš Vokietijos atsidanginęs, tačiau girdavos:

— Ko man į jūsų bažnyčią nevaikščioti ir lietuviškai nešnekėti? Jums batus siuvu, jūsų duoną valgau — ko man iš jūsų skirtis?

Ir pavardę suprastino. Visa apylinkė Šmykelsū-

niu tešaukdavo. Nė nesiurtė dėl šios pravardės: tebūnie ir Šmykelsūnis, kad biznis gerai rieda.

Vokiečiams atėjus, Šmykelsūnis vėl Šmeigelzonu atvirto. Jeigu kas iš seno papratimo ir pavadindavo Šmykelsūniu, kurpius piktai atkirsdavo:

— Ką?.. Ar tamsta liežuvio nesuvaldai, kad negali mane tikrąja pavarde vadinti? Koks aš Šmykelsūnis? Aš su patim, rodos, kiaulių neganiau...

Ir kurpiaus amatą užmetė. Iš pradžių šiaip pakampėmis slankiojo šniukštinėdamas, paskum su žandais susibičiuliavo. Išdidus, nesukalbamą, uniformotas, jis jodinėjo su žandais po kaimus ir vienkiemius, krėtė gyventojus, grąsino visus sušaudysiąs ir kalėjiman sugrūsiąs. Ilgus metus gyvendamas tame krašte, Šmeigelzonas puikiai žinojo žmonių papročius, jų visas slapvyvietes ir užkampius. Kad kratos ir šniukštinėjimai geriau sektųsi, kurpius veik kiekviename kaime turėjo skundiką. Šie jam pranešdavo, kuris kaimynas slapčia peni kiaulę, kuris slapsto javus ir mėsą, kuris nenori mokesčių mokėti ir rekvizicijų duoti. Gautas žinias Šmeigelzonas tuojau pranešdavo vyresnybei ir rytojaus dieną su keliais žandais jodavo nusakyton vieton gyventojų krėsti.

Šmeigelzonas, vos peržengęs Baukių pirkios slenkstį, žvitriu žvilgiu permetė Antanienės pūpsančią krūtinę, gyvatiškai nusišypsojo ir saldžiu, geliančiu balsu kreipėsi į šeimininkę:

— Tai ką, Baukien — svečių lauki, kad pyragus kepti ruošiesi?

Tokie ten pyragai, — moteriškė ranka nubraukė išlindusią plaukų sruogą. — Sugrandžiau paskutinius miltus, pridėjau bulvių — vis ne badas.

— Ja, ja, žinome mes jūsų „paskutinius“, — atšovė Šmeigelzonas. — Jūs tik skūstis temokat, gi visokių gėrybių pilni pašaliai prislapstyti.

— Gal žmonėse yra, bet ne pas mus. Pati viena, vyras kare, vaikai maži — kas prižlėgs tų turtų? — Antanienės balsas skurdžiai suvirpėjo.

— Vyras... — kurpius nusišypsojo, — dabar vyrų tiek ir tiek. Ir kokių dar vyrų... — mirktelėjo akim priedury stovinčių žandarų link.

— Ką čia tamsta seną bobą beerzini! — moteriškė piktai atšovė. — Ar mane laikai už kokią kekšę, ar ką?

— Ginkdie, Antanien, — teisinosi vokietukas. — Visa apylinkė žino tamstos dorumą. Man tik šiaip ant seilės užėjo. Gi sena boba dar ne metas vadintis. Tamstos krūtinė, tamstos lūpos, liemu — ai, ai! Ne vienas dėl pačios ir gražiausią merginą šalin mestų.

Kad ji graži, Antanienė puikiai žinojo ir kartais mėgdavo prieš perskilusį veidrodį pasistaipyti, tačiau Šmeigelzono pagyros aštriomis yломis bakstelėjo krūtinę ir veidą skaidria raudone išpylė. Baukienė žvilgterėjo vaikų link. Laimė, jie buvo permaži ir kurpiaus žodžių nesuvokė. Uošvis skiedrynan iškėblinęs, o žandarai lietuviškai nesuprato. Moteriškės sumišimą pastebėjęs, Šmeigelzonas tyliai pridėjo:

— Ką, ar ne teisybę pasakiau? Nebūk kvaila, būsi ponia. Antai mūsų feldfebelio mylimoji, Ani-

ceta. Ir grožiu jai su tavim nesilyginti: krūtys nudribusios, išklerus, visokiais gorsetais susivaržiusi, o didžiausia ponია, o šilkuose čeža.

Antanienės lūpos sudrebėjo, veiduose mėlynos dėmelės iššoko.

— Ar tamsta mane pirkti atvažiavai, kad taip šneki?.. Laukan iš trobos! — ranka parodė duris. — Kipšo išperos! Paskutinę karvę, paskutinį arklį išvedėt, kiaušinius, pieną, mėsą susprogot, dabar žmonių prireikė.

— Oi, joi, joi, kokia katytė!.. Neregėtas piktu-mėlis, — ironiškai nusišypsojo Šmeigelzonas. — Aš juokomis, o ji purkšt, purkšt. Tačiau patariu perdaug nesmarkauti, — šypsena dingo, kaktoje raukšlės susirangė. — O ką darytum, jei ir tave pačią norėtumėm išsivežti?.. Surištumėm, užkimštumėm gerkle ir, kaip katę, miestelin nugabentumėm. Mes čia valdžia esame, supranti? — šmaukstelėjo bizūnu. — O prieš valdžią anė mur, mur!.. Jeigu rusai nemokėjo jūsų suvaldyti — mes lyg minkštą grybą suknežinsim. Prieš mus ant kelių suklaupę malonės prašysit! Tu pati ateisi miestelin pas feldfebelį savo meilės siūlyti, tačiau jis į tave nė žiūrėti nenorės, nes mums tokios sugriūvėlės bobos nereikalingos... Supranti?!

— įsiutęs kurpius vaikščiojo po pirkia ir bizūnu šmaukšėjo.

Už minutės, kiek aprimęs:

— Mes girdėjom, kad piktoji ponია penite paslėptą kiaulę, — akys žalsva šviesa sužėrėjo. — Ar teisybė?

Antanienė vos nesusmuko. Tyliai aiktelėjusi, atsirėmė palangės ir, negalėdama nė žodžio ištarti, skarelės kampą gniaužė.

— Sakyk, ponია Baukiene — ar teisybė, ar plepalai? — Šmeigelzonas primerkė kairę akį. — Čia mums vienas iš jūsiškių šnipštelėjo. . .

„Iš kaimynų“, — lyg perkūnas trenkė moteriškės galvon. — „Kas gi daugiau, jei ne Pleidžius? . . Šis gyvatė jau ne vieną paliūniškį suėdė .

Aha, tyli! Nenori teisybės sakyti? — kurpius piktų balsu.

— Sakysi, nesakysi — jūs vis vien netikėsit, — Baukienė, slėpdama akis. — Bene jums širdį parodysi, ar ką? Jeigu turėčiau, būtumėt seniai išsivežę. Vieną buvot palikę, tą prieš Visus Šventus pasignybau, ir jau suvalgėme.

— Iš tikrųjų sakai, kad jokios kiaulės nepeni? Gali prisiekti? — Šmeigelzonas prisimerkė, suraukė kaktą, kairę plaštaką moteriškei ant peties uždėjo.

Baukienė, taip netikėtai užklupta, nežinojo, ką atsakyti. Ji droviai nukaito, nulenkė žemyn galvą ir tyliu, virpamu balsu atsakė:

— Negi dėl tokių niekų priesaikas davinėsiu... Sakau, kad nėra, tai ir nėra.

— Šit kaip?.. — kurpiaus akys lyg šunies, pamaičiusio panosėje bėgantį kiškį. — Vadinasi, per akis meluoja ir nenori prisipažinti?!. .

— Eikit ir ieškokit! Antanienę Šmeigelzono žodžiai išvedė iš lygsvaros: — ką čia be reikalo kamantinėjat ir nekaltus žmones išjuokiat!

— Jeigu pati prisipažintum, gal paliktumėm, gi šiaip — kiaulė bus dingusi, — kurpius sušmaukštino bizūnu.

— Aš jau sakiau, kad jokios kiaulės neturiu, — Baukienė ligi paskutinės minutės nenorėjo prisipažinti. — Jeigu mano žodžiais netikit — ieškokit.

— Bet jei surasim, nemaldauk, nežliumbk, lyg sukliurusi ragana! — Šmeigelzonas moteriškai pagrasė kumštim ir su žandais iš pirkios išgriuvo.

— Ne, ne! — Antanienės veidas išbalavo, blakstienose sužibėjo ašaros. — Jūsų širdys už akmenį kietesnės, jūs...

Visa govėda kieman išarmazavo. Kurpius pirštu rodė į moteriškę, baksnojo sau krūtinę ir garsiai juokėsi.

Žandariai nirino paskui jį galvas nuleidę ir lūpų krašteliais šypsojosi. Šmeigelzonas su bičiuliais išuostinėjo tvartus, išlandžiojo svirną, užsuko pirtin, iš ten nužingsniavo klotiman. Daržinėje nėra, klojime nėra, reikia ir peludėn užsukti. Nors anga šiaudais užversta, tačiau apsukriems vyrukams tat menka kliūtis: nutvėrė iš kampo ilgąsias šakes, vieną kitą plaką išplėšė, ir kelias laisvas.

Kaipgi — kuone sieksninis meitėlis guli šiaudų guolin įlindęs. Žandarų ūsai nušvito: vyruti mano, mėsos! Galės keletą savaičių šveisti ir riebių kumpių tėviškėn Grytai ar Rodei nusiųsti. A!.. Net seilės išsidriekė — tą lašinių minkštumas. Patekšleno sprandan ir saldžiai saldžiai nusišypsojo. Šmeigelzonas bato galu bakstelėjo:

— Bent iš guolio išlįstum... Visoje grožybėje pasirodyk.

Meitėlis kriuktelėjo ir dar giliau įsikniso.

Žandarai džiaugsmu netvėrė. Tuoju nusiuntė Šmeigelzoną pas seniūną pastoties suieškoti. Bema-tai paniūkšlį nugabens miestelin, ir jau šį vakarą skani lašiniena ant baltai užtiestų stalų kvepės. Tai netikėtos Velykos! Feldfebelis Krautas už tokį Šiupinį tikrai pagirs.

Antanienė matė, kad žandarai linksmi kluonan išlindo ir Šmeigelzoną pas seniūną nusiuntė. Jokios vilties, jokios abejonės nėra — tikriausiai rado.

Vaikai irgi pajuto, kad kažkas negera atsitiko. Aliutė atnešė Juzuką prie lango ir, jį maldydamą, plepėjo:

— Tylėk, neverk. Jeigu nenustosi, atiduosiu aniems dėdėms — tegu išsineša, kad toks negeras. Va, matai, kaip dėdės klojiman sulindo.

Iš pradžių ji nenumanė, kurių galų „dėdės“ "klojiman susigrūdo. Nesuprato ir paskum, ko motinos veidas popieriniu virtęs. Tik kai ties klojimu atvažiavo vežimas, ir penki vyrai įkėlė ratuosna penimį, Aliutė brolių paguldė lopšin, išbėgo į kiemą ir, pripuolusi prie motinos, paklausė:

— Tai mūsų micį, mamut, visai išveža?.. Mamut, tie dėdės kiaulę išsiveža?..

Motina nieko neatsakė. Ji stovėjo sustingusi, be žado ir ašarotu žvilgiu sekė, kaip Medžionis, Galinis ir Šmeigelzonas peniukšlį vežime raišiojo. Aliutė, iš motinos jokio atsakymo nesulaukdamą, vėl

grįžo pirkion. Ji iškėlė iš lopšio bevogrojančią Juzuką, prinešė ją prie lango ir ėmė pirštu rodyti:

— Anie dėdės mūsų mikiuką išveža...

Juzukas, nesuprasdama, kas tie „dėdės“ ir ką jie išveža, rankytėmis mostygavo ir juokėsi.

Nikodemas prikriaukšėjo prie marčios ir dusliu balsu kreipėsi:

— Mėgink prašyti... Medžionis užsistos, Galinis kokį žodį užtars — gal pasigailės. Dieve tu Dieve, ką be mėsos prasimanysim, kuo vaikus valgydinsim ir patys maitinsimės. Girdi, martel? Nueik, pamėgink...

— Ne, neisiu!.. — marti griežtai pasipriešino. — Tesusprogsta mūsų kruviną prakaitą, tepaspringsta nekaltomis ašaromis!.. Aš niekur neisiu, nieko neprašysiu.

Nikodemas ryžosi pats nukirvinti ir su žandais pasikalbėti, tačiau jo nė artyn neprisileido. Šmeigėlzonas senį atgalia ranka pastūmė ir, arklių pentiniais spūstelėjęs, iš kiemo išjojo. Paskui jį žandai išsekė.

Medžionis, galvą nuleidęs, kumščius sugniaužęs, tyliai niršdamas, namo grįžo. Galinis su kiaule išvažiavo, nes jam buvo pastotė išpuolusi.

Kai vežimas iš kluono įsuko į vieškelį. Aliutės širdis suskudo. Ji priglaudė broliuką prie krūtinės ir tyliai sušnabždėjo:

— Jau nebėr mūsų mikiuko, nebėr mėsytės... Ti, ti, ti, Juzukai... Pasakyk sudiev miciui, — iškėlė brolio rankutę ir ją vežimo link pamataravo.

Uošvis sustojo prie kiemo vartų ir nuo vežimo akių neatitraukė, kol jis kelio užsisukime dingo. Kai sulinkusi Galinio nugara už vyšnynų išnyko, Nikodemus retu, linguojančiu žingsniu pirkion grįžo.

Viduje rado marčią, išeiginį sijoną besisegantią. Uošvio širdy baisi mintis gimė: gal ką negera sugalvojo, gal didžio skausmo apkvaišinta sumanė nusi...?

— Kur dabar tamsta ruošiesi? — Nikodemus nedrąsiai paklausė.

— Eisiu miestelin. — Antanienės balsas suvirpėjo. — Pulsiu ant kelių prieš vyresniąjį ir kruvinomis ašaromis prašysiu pasigailėti.

— Pamėgink. — uošvio akyse šviesi kibirkštėlė plykstelėjo. — Su tais šunimis aš negalėjau nė pradėti...

— Ir tu pone... — moteriškė susvyravo, užsidengė akis, pasirėmė ant skrynios. — Toks buvo gražus, taip gerai ėdė, tokie lašiniai, tokios būtų dešros. Dieve tu Dieve!.. — iš akių pasipylė ašarų srovė ir širdies kartelį nuplovė.

Išsiverkus Antanienei lengviau pasidarė. Ji baigė rengtis, pasiėmė lazda ir miestelin išskubėjo. Pakluonėmis, per laukus, šunkeliais, vietomis be jokio tako moteriškė pustekinė skubėjo, kad tik greičiau vyresnįjį pasiekus, kad tik nespėtų penimio papjauti ir lašinių sudoroti. Užpustytuose arimuose klupdama, neužšalusių raistų makalynėse klimpdama, Baukienė šveitė miestelin.

Kaip vėtra į kambarius įsisuko. Anksčiau būtų ilgai už durų stoviniavus, išsišnypštusi nosį, patampiusi skarelę, vėl išsišnypštus, ir tik tada toliau žengusi. Nūnai visa baimė pamiršta. Nusiautrojo vietu kambariu, kitu. Tuščia, anė gyvos dvasios. Pagaliau ketvirtame surado. Aukštyl sušukuotais juodais plaukais, žemos kaktos, plačių ausų, stambus vyriškas sėdėjo už popieriais apkrauto stalo ir kažką rašė.

— Ponas, prašau dovanoti... Ponaitis, pasigailėkite nelaimingos moteriškės... — Baukienė suklupo ant grindų, prišliaužė artyn, siekė ranką bučiuoti.

Vyriškas, kaip tik pasitaikė feldfebelis Krautas, staiga atitraukė ranką, pakėlė galvą ir įdėmiai pažvelgė moteriškai į veidą.

Antanienė krūptelėjo: tos pačios akys, tas pats deginąs žvilgis, ją andai varstąs, kai kareivis kieme arklius girdė.

— Šviesiausias ponuli, pasigailėk, gražink peniukšlį. Šmeigelzonas paskutinį atėmė. Uošvis serga, vaikai maži, vyras kare — pasigailėk, ponuli, nepalik mūsų be pieno lašo, be mėsos kąsnelio, feldfebelio žvilgis jai drąsos suteikė.

Krautas lietuviškai vieną kitą žodį grabaliojo, tačiau ištisos sakinių pynės suprasti negalėjo. Įdėmiai apžvelgęs klūpančios moteriškės veidą, jis prisiminė arklių girdymo sceną. Feldfebelis maloniai nusišypsojo, atsikėlė nuo kėdės, paėmė Antanienę už rankos, švelniai pakėlė ir sofon pasodino. Po to

pakvietė tarnaitę už vertėją, nes Šmeigelzonas dar nebuvo grįžęs.

Antanienė pro ašaras išsipasakojo visą nelaimę, išdėstė pergyventus vargus, paminėjo karan paimtą vyrą ir maldaute maldavo sugrąžinti penimį. Krautas tarpais suraukdavo kaktą, tarpais meiliai nusišypsodavo, tarpais sučiaupdavo lūpas ir, ranka smakrą parėmęs, kažką mąstydavo. Anuomet deginančios pilkos akys nūnai gelsvomis liepsnelėmis švietė, giliais žvilgiais Antanienės krūtinėje drąsą ir viltis kėlė.

— Ponas Krautas sako, kad tamstą kažkur yra matęs, — baigus Antanienei ilgiausią istoriją pasakoti, vertėja moteriškai feldfebelio žodžius paaiškino.

— Taigi, matė, — Antanienė išdidžiai pakėlė galvą. — Kareivis girdė arklius, ir šis ponas buvo atėjęs.

Tarnaitėi išvertus Baukienės žodžius, feldfebelis atsistojo, užnėrė rankas už nugaros ir ėmė po kambarį vaikščioti, retkarčiais į sofoje sėdinčią moterį žvilgterėdamas. Pažingsniauęs priėjo prie lango, kažką pagalvojo ir ėmė Antanienei kalbėti. Iš padriko ir savais žodžiais atpasakoto tarnaitės vertimo Baukienė suprato, kad šandie kiaulės negalys grąžinti. Dar pagalvosiąs, su ponu Smeigelzonu pasitarsiąs ir vėliau, greičiausiai, grąžinsiąs: ne tą patį, tai kitą. Tegu ateinanti už savaitės, tada galėsiąs tikrai pasakyti. Antanienė, linksmą naujieną išgirdusi, puolė rankų bučiuoti, bet Krautas nesileido. Meiliai šypsodamasis, patekšlėno petin, kažką pusiau lūpų su-

murmėjo, paglostė galvą ir atsisveikindamas į akis lipšniai pažvelgė.

Kupina skaidriausių vilčių Antanienė snieguotais laukais skubėjo iš miestelio. Rodos, ne kojomis žengė, o kažkokie sparnai nešė nešė į namus linksmosios naujienos uošviui ir vaikams pasakyti: „Grąžins peniukšlį. . . ponas fitfebelis prižadėjo. . . grąžins .

VI.

Pleidžius apskelbė Paliūniams naują įsakymą: kiekvienas ūkininkas, turįs šunį, privalo mokėti metams trijų markių mokestį.

— Kad tu sukeptum kur tuoj! — nelemtą naujieną iš seniūno lūpų išgirdusi, pašoko Antanienė. — Tur būt, tuoj reikės už kates, vištas ir blusas mokėti. O kas daryti, jeigu aš tų markių neturiu?

— Žinoma, kad ne visi galės užmokėti, — ramiai paaiškino Pleidžius. — Tada reikia šunį nusmaugti ir miestelin vokiečiams nuvežti.

— O kam jiems stipena reikalinga? Bene košę virs, ar ką?

— Labai tai aš žinau, — patraukė pečius seniūnas. — Man įsakyta, o aš jums pranešu. Taip pat ir palaidų laikyt negalima. Jeigu dienos metu šuva žmogų užpuls — savininkui trys šimtai markių pabaudos ir mėnuo kalėjimo.

— O, o, o, kokia giesmė užgiedota, — piktai nu-

sišypsojo Nikodemas, — Trys šimtai markių! . . Tematys, kiek savo ausis.

— Kas tai bebūtų, kad nematytų, — seniūno veide nė vienas raumuo nesuvirpėjo: — kam gi valdžia, kam tie žandarai? Smilgaičių valsčiuje, girdėjau pasakojant, buvo toks atsitikimas, kad žmonės pabaudos nenorėjo mokėti. Atskrido būrelis žandarų su bizūnais — išplakė, išplakė ligi kruvinųjų, pačius didžiuosius erštus Vokietijon išbildino: ir neklausyk, ir nemokėk baudos, — Pleidžius šaltai linktelėjo galvą ir pas Medžionį nuvirtavo šuninio įsakymo apgarsinti.

Baukių šuo buvo gero teliuko augumo. Tamsiai rudas, kairėje ausyje balta dėmė, ilgais gaurais apaugęs, išmintingų, žydriomis sietuvomis spindinčių akių: geras ir ištikimas šuo. Su Antanu atsisveikindamas, rankas kojas nulaižė. Prie žemės prigulęs, gailiai unkštė ir vizgino uodegą, kol vežimas su šeimininku kelio pasisukime už Medžionio vyšnynų išnyko. Vokiečių baisiausiai neapkentė. Pamatys žandarą ar kareivį puls, lyg akis išdegęs, kibs į blauzdas, plėšys milinę, net šeimininko šaukiamas neatsitrauks.

Todėl Antanienė susirūpino, kad Rudis naujų nelaimių neužtrauktų. Vos Pleidžiui išėjus, ji paėmė kanapines vadžias, prisimalonėjo šunį ir prie tvarto durų pririšo. Nuo mažumės pripratęs prie laisvės, Rudis nerimo: daužėsi, blaškėsi, staugė, per porą valandų sugrauzė vadžias ir į laukus iškūrė. Mėgino antrą kartą pririšti, bet nieko neišdegė. Po ilgų svy-

ravimų, po ilgo delsimo, nutarė gerąjį Rudį nusmaugti.

— Ką dabar darysi, kad tokie laikai atėjo, — Antanienė su Nikodemu sprendė šunies likimą. — Mokės kas tokią krūvą pinigų. Ne mes vieni: ir Marmas, ir Galinis, ir Medžionis nusmaugs savuosius.

Rudis, tarytum, suprato šeimininkų šiurpų sprendimą. Galvą prie aslos priglaudęs, uodegą pabrukęs, akis primerkęs, guli prieangyje ant maišų krūvos vargšas šuo. Ir Nikodemui graudu. Jis tyliai praveria pirkios duris, pirštų galais prieina artyn, glosto galvą, tapnoja sprandą ir virpamu balsu šnabžda:

— Rudis, tas mano Rudis. . . Kodėl tu šiandien toks nesmagus, a? . .

Šuo gailiai suunksčia, pramerkia akis, papurto galvą.

— Rudis, tas mano Rudis. . . Geras šunelis. . . — Nikodemo sukumpę pirštai dreba, o akyse ašaros tavaruoja.

Šuo vėl atmerkia akis, pakelia galvą, laižo senio rankas ir tyliai unkščia.

Nikodemas vis atidėlioja. Buvo nusprendęs anksčiau rytą nusmaugti; nūnai saulė jau dvyliken brenka, o šuo prieangyje tebeguli. Viskas paruošta: kanapinės vadžios prieangio kampe surangytos, bruzdiklis už durų pamestas — belieka Rudį išsivesti. Uošvis jau rytą išėjo į prieangį, pasisukino, pažiūrėjo į gulintį šunį, paėmė vadžias ir. . . toliau nesiryžo. Po valandikės vėl išėjo ir vėl. . . Bene penketą kartų mėgino ir vis neišdrįso pradėti.

Patvoriu linguoja Galinis, o Nikodemas skiedryne klumpes tašo.

— Tai kaip su šunim: jau apsidirbai? — uošvis paklausė kaimyną.

— Seniai. . . Ko čia ilgai terlenti? — Galinis mostelėjo ranka. — Medžionis važiuoja miestelin — visus kartu ir nubildys. — O kaip pats?

— Dar ne, — Nikodemas nuleido akis. — Vis neturėjau laiko. Apie pietus gal suspėsiu nusmaugti.

Pasiskubink, nes reikės skyrium važiuoti. — Galinis, pypkės dūmų tirštą kamuolį išpūtęs, namo nužingsniavo.

Kažkodėl Nikodemui rodėsi, kad šuo neis, draskysis, spyriuosis, bus didi bėda kartuvių vieton nuvesti.

Pagaliau nusprendė baigti. Išlingavo prieangin, priėjo prie gulinčio šunies, paglostė galvą:

— Sa, Rudžiau, sa. . . Rudis tas mano, šunelis tas mano — einam. . . Šuo atsistojo ir, uodegą nunirinęs, paskui šeimininką išsprūdino.

— Šunelis tas mano, gerutėlis tas mano. . . — Nikodemas kieme užnėrė ant kaklo kilpą ir vedėsi taku pirties link.

Rudis ėjo galvą nuleidęs, uodegą pabrukęs, Rodos, nelaimingas gyvulėlis suprato, kad valdžios įsakymui reikia nusilenkti. Beeidamas pro tvartus, stabtelėjo, suunkštė, ėmė uostyti orą.

— Rudžiau? — Nikodemas įdėmiai pažiūrėjo. — Kuris dabar galas? Kiškį suodei, ar ką?

Šuo vėl nirina. Netoli pirties senis žingsnius paspartino.

Rudis tas mano, rudis. . . — virpančiais pirštais pataisė kaklo kilpą, vadžių galą pririšo prieobelies šakos, patraukė. . .

— Rudis. . . Geras šunelis, labai geras. . . — uošvis sušnabždėjo ir paskutinį kartą pažvelgė akysna. Geros, tylios, romios akys klaikiomis sietuvomis spindėjo.

Ne vienas Nikodemas šunį nusmaugė: ir Medžio-
nis, ir Marma net ir Pleidžius su savaisiais atsisveikino. Nusmaugė, nusmaugė — bala nemačius, tačiau kuriems galams jie vokiečiui reikalingi? Vieni spēliojo, esą šuniena belaisviams maitinti prasiverčianti, kiti pliaupė, kad muilui dirbti tinkanti, vėl kiti senavo, jog iš šunies taukų ratams tepalą dirbą. Gi kai pasirodė naujoviškas cukrus, mandruoliams naujos šnekos susirado.

— Aha! . . Šit kam. Nikodemai, tavo Rudžio prisireikė — cukrui dirbti! . . Matai, koks rudas ir kaip dvokia. Tik tu gerai pauostyk: gyvas šuva. . .

----- O -----

Pats viduržiemis. Medžių šakos stora šerkšna ap-
kibusios, mėlynas dangus speigais tvyska. Iš kaminų verčiasi dūmų tamsūs punduliai ir sodžiaus baltose pakluonėse sutirpsta. Varnai kranksi medžių viršūnėse ir godžiai žvalgosi po kiemus, be nepamatys kur

grobio išbadėjusiam, sušalusiam pilvui. Žiema, žiemužė piktoji.

Paliūniečiai apliuobė gyvulius, uždarinėjo tvartus, nukuprino į pirkias pančių sukti ar ratelių birbinti, tik Baukių kieme apie roges sukinosi moteriškė, kailiniais apsivilkusi ir galvą vilnone skarele apsitulojusi.

Praėjusią savaitę Antanienė buvo miestelin nubėgusi ir pas Krautą kiaulės reikalu užsukusi. Feldfebelis buvo nepaprastai linksmas ir meilus, davė saldinių, siūlė popirosų, bet ji nei vienų nei antrų nei išdrįso imti. Dabar be jokios vertėjos jie susikalbėjo. Baukienė dar kartą plačiai išpasakojo namų vargus ir nelaimes, dar kartą priminė penimį. Krautas viską įdėmiai išklausė, padrikais žodžiais nupasakojo, kad kiaulę gražins. Net ir dieną nusakė:

— Ketvirtadieni, apie pusiau aštuntą vakaro. Nebaik pėsčia, bet atvažiuok, nes kiaulę tikrai gausi.

— Taip vėlai! — Antanienė kiek nustebo. — Gal galima būtų anksčiau?

— Ne, anksčiau negalima: aš pats būsiu išjojęs, feldfebelis galvą papurtė.

O tarnaitė, ligi kiemo vartų palydėdama, pridėjo:

— Atiduos, tikriausiai atiduos. Tik neužmiršk gražiai padėkoti. Žinai su ponais: nepatiks kas, ar ne taip pasielsi — ir nebėr kiaulės, nebėr mėsos.

Baukienė kelionėn ruošėsi, o širdis gražiausias iliuzijas pynė. Taip, ji parsiveš nupenėtą kiaulę, rytoį rytą paskers, nusvilins, išmėsins, o vakare Juzukas, Aliutė ir uošvis galės skanios lašininės ragauti. Kad

tik nepersivalgytų iš karto, kad nesusirgtų. Pagaliau parsiveš. . . Gražiai padėkoti. Bet kaip? . . Įmanytų — rankas, kojas išbučiuotų. Tik — nepatogu ir kažko nedrąsu. Ne, ji nei rankų, nei kojų nebučiuos, tik akysna pažvelgs ir karštai karštai delną paspaus. Žvilgis turės visą padėkos liepsną išreikšti.

Paturst, paturst, ant gumbuotos lazdos pasiramstydamas, atkriošį Nikodemas.

— Eik, martel, apsirengti, o aš baigsiu arklį kinkyti. Grigračių žvaigždės, kaip žiburiai — bus šalčio. Kad tik grįžti nesusivėlintum.

— Niekio: žinomi keliai, nebe pirmas kartas, galiu ir vėliau grįžti. Bet jeigu apsiimi pakinkyti, eisiu rengtis, — marti nuėjo pirkion.

Įbrazdėjo seklyčion, uždegė žvakutę, atidarė skryniją ir ėmė sijonus rinktis. Ne tą, ir ne tą. . . Ne, ir tas negeras. Tai, kad turėtų šilkinę suknelę! . .

Antanienė šį vakarą nebus apsmūkėlių bobų vietoje, ne. Ji mokės nusišypsoti, mokės mergautiniu žvilgiu fitfelbio akysna žibterti. Ji ir mergautiniais drabužiais apsiliks.

Todėl ilgai rinkosi sijonus, stropiai tampė bliuzelės raukšles, lygino skarelės kampus: ponui Krautui ji turės visoje grožybėje pasirodyti.

— Girkš, girkš, girkš! — po arklio pasagomis gurgžda sniegas.

— No! . . Olia! . . No! — Baukienė timpteli vadelėmis, tekstelia per šonus ir vėl nosį skaron įtraukia. Laukai, kaip išplikyti: anė jokios gyvybės. Pa-

miškėje suspinksi mažytis žiburėlis ir vėl užgęsta. Kažkuriam kaime šuo amsi.

— Noo! . . Olia! — tuojau bus miestelis. Va, kapinių medžiai snieguose rymo, antai bažnytėlės bokštas dūluoja.

— No! . . Olia-rép! . .

Įvažiavo kieman, pririšo arklį prie svirno ir dailosi. Krauto lange didi šviesa. Joje užuolaidų garbiniai skęsta, kambarinių gėlių karpyti lapai ryški.

Baukienė laiptais užlipo virtuvėn. Prieduryje kojas nubrūžino, kad nė sniegelyčio prie batų neliktų. Tyliai paklebeno į duris. Pažįstamas tarnaitės balsas vidun pakvietė.

— Tuojau bėgsiu pažiūrėti. Buvo ponas Šmeigelzonas užėjęs, dabar gal vienas. Tuojau bėgu, — šmaikšti mergina pro duris išskubėjo.

Už keletos minučių sugrįžo.

— Ponas Krautas kambary vienas — prašom užteiti, — nosisukusi klastingai nusišypsojo.

Šypsulio Antanienė nepastebėjo.

— Kad aš taip apsitulojusi. . . — Baukienės veidas nukaito.

— Nieko: prašom eiti. Skarą ir kailinius galėsi prieškambaryje palikti, — avietinėmis lūpomis vėl šypsena nusirito.

Nedrąsiai, lyg karštomis geležimis, Antanienė nusekė paskui tarnaitę, kuri ligi kambario durų tevedė.

— Nebūk ožka ir nesispyruok, — ausin sušnabždėjusi, tarnaitė tamsumoje dingo.

Baukienė durysna pabaladojo.

— Herein! — aštrus, tvirtas balsas kambary su-
skambėjo.

Baukienė patampė skarelę, pačėžino kojomis ir
už rankenos patraukė. Duris atidarius, cigaro dūmu
kvapas nosin mušė.

— O ja, ja! . . Baukienė! — Kiaulis tuoj bus,
tuoj. . . Prašau, labai prašau. . . Bytė sėstis. —
Krautas pašoko nuo sofos ir prie moteriškės prisi-
artino.

— Kad aš, ponuli, nei šiaip nei taip: storai apsi-
vilkus, apsitulėjusi.

— Ja, ja. . . Apsitiuliojus. . . Prašau nusivilkti.
Kailinius šičia galima palikti, — pamojo prieškam-
bario.

Baukienė nusivilko.

— Dabar nebeapsitiuliojus. Prašau sėstis, ran-
komis parodė sofon.

Antanienė atsisėdo.

— Ja, kiaulis bus jūsų, galėsi vežtis, tik šičion
trupučiuką išgerkim, — feldfebelis pripylė stikliuką
tamsaus gėrimo.

— Dėku. . . Kad aš nepratus prie poniškų gėralų.

— Ja, ja. . . šitaip. Išgerkim, nebus šalta namo
važiuoti, — taurelę moteriškės pusėn atkėlė.

— Vieną gal ir galima pamėginti, bet daugiau
— už jokus pinigus, — Baukienė ištiesė ranką.

— Ja, ja. . . vieną galima. . . galima, užsiver-
tė, mugurkt, ir tuščia. Antanienė pasekė. Kad tu
sukeptum su savo gėrimu: nurėžė, tik nurėžė. Vi-
duriuose, galvoje ir krūtinėje aitri šiluma pakilo.

Feldfebelis prislinko artyn ir lėkštę su saldainiais pristūmė.

— Prašau imti, prašau paragauti.

— Dėku, — Antanienė žvilgterėjo Krautui į akis ir meiliai nusišypsojo. — Tokie dideli ir skanūs — tur būt, iš Vokietijos atvežti?

— Ja, ja, iš Vokietijos, — feldfebelis vėl pripildė stikliukus, išgerkim dar vieną, dar. . . Šiandie parsiveši didelį, riebų kiaulį.

— Gal užteks, — Antanienė baigė valgyti saldainį. — Nuo tokių stiprių gėrimų man galva svaigsta.

— Po vieną dar galim išgerti, — Krautas visiškai arti prisėdo, ranka palietė moteriškos kelių ir pasilenkęs į ausį kažką vokiškai sušnabždėjo.

Baukienė nukaito. Pilkos, žėruojančios akys visiškai arti, o veidai junta šnabždančių lūpų šilumą. Ji staiga nutvėrė stikliuką ir vienu ypu išlenkė. Dar ir dar po vieną išgėrė.

Krautas kaire ranka gniaužė saldainio popieriuką, dešine moteriškos juosmenį apglėbė. Antanienė bandė gintis, norėjo iš visų jėgų sušukti, bet feldfebelio virpančios rankos ėmė glamonėti krūtinę, o ištroškusios, aistra liepsnojančios lūpos lūposna įsisiurbė. Ji užmerkė akis, viliojamai nusišypsojo, Krauto glėbyje sugležo.

----- 0 -----

Namo grįžusi priešaušriais, nei uošvio nei vaikų nebekėlė. Roges daržinėn įvažiavo, arklių į tvartą nuvedė, kiaulę vežime paliko. Tyliai, kad namiškiai

nepajustų, Baukienė pravėrė pirkios duris ir pirštų galais nušlepeno seklyčion. Nusirišo skarą, nusivilko kailinius ir su visais viršutiniais drabužiais po duknomis palindo. Nors galva buvo nuo alkoholio ir meilės susvaigusi, tačiau, valandą su viršum namo važiuodama, turėjo laiko išsiblaivyti.

Lovon atsigulusi, Antanienė susirangė kniūpsčia, apgniauzė delnais smilkinius, sukando degančias lūpas.

— Gal sapnas tebuvo? — moteriškė užtraukė duknas viršum galvos ir pusbalsiai sušnabždėjo.

— Ne, ne, ne sapnas, — ji pajuto, jog širdis vogtinės meilės ugnimi tebedega, krūtyse ir lūpose aistringi bučiniai tebekaista.

Moteriškė nusiklojo duknas, apsvirtė aukštieninka, sunėrė rankas už kaklo ir tyliai atsiduso. Pirmam svaiguliui praėjus, mintys ėmė plaukti ramiau ir tvarkingiau. Baukienė atsimena savo vyrą Antaną, prieš pusantrų metų karan išėjusį. Per visą laiką jokios žinios, jokio laiško. Kur jis yra šią naktį? Gal nelaisvėje pašvinkusia šuniena maitinamas, o gal kur mūšio lauke tarp pusnynų miršta? O gal jau seniai gyvųjų tarpe nebėra, gal ir medinį kryželį sniegai užklojo?

Baukienė atsimena aną baisią naktį, kai sužeistasis klejodamas mirė. Juk panašiai galėjo atsitikti ir su Antanu. Gal ir jis mirdamas matė Vingurupio pakrantes, gal ir jo paskutinis žvilgis po gimtinės kiemą slankiojo, gal ir jo akys buvo sklidinios ašarų?

Antanienei, pagalvojus apie vyrą, be galo baisu ir šiurpu palieka. Ji tyliai suvaitoja, įneria galvą į patalus ir ima verkti. Karštos, sodrios ašaros sunkiasi į pagalvių pūkus, o širdis tebedega, o lūpos užnuodytos meilės bučiniiais tebekaista.

Priešais užburbėjęs langas vėlyvąja aušra blanksta. Antaniene vėl apsupa atminimai: kaip uodai, kaip kregždžių pulkas aplink vanagą. Šią naktį langas snieginėmis gėlėmis marguoja, bet andai seklyčia buvo purienomis ir beržo šakelytėmis iškaišyta, tas pats langas vainikais apipintas. Kai rytą muzikantai atėjo triukšmingu maršu jaunųjų prikelti, o vestuvinkinai, kandžias dainas dainuodami, atklegėję prie seklyčios durų, ji, galvą nuleidusi ir išraudusi, pasirodė ir visų lūpose po šypsnį suskaitė...

Gakt — feldfebelis Krautas vėl čia. Jo pilkos akys pro užšalusį seklyčios langą blizga. Baukienė suvirpėjo ir duknosna giliau įlindo, kad baisusis žvilgis krūtinės kiaurai nepervertų.

Akys pradingo, užtat lūpos čia pat. Musės vikrumu jos užropojo ant veido, peržingsniavo kaktą, sustojo lūpose ir siurbiasi, siurbiasi. Rodos, ims ir visą kraują iščiulps. Antanienei tvanku ir trošku paliko. Ji užsidengė rankomis veidą, sukando lūpas, mintyje ėmė melstis.

Akių nebėra, bet užtat pats Krautas stovi seklyčios kampe ir pirmyn pasilenkęs gundo:

— Ja, ja. . . Kiaulis bus tavo, tik truputį išgerkim.

Matydamas, jog Antanienė ima jo žodžiams tikėti, jis pripilia sklidiną stikliuką ir, dešine ranka pakėlęs, moteriškai šildo: — Dar vieną išgersim, dar...

Baukienė, nebegalėdama iliuzijų paveikslais nusikratyti, atsikelia iš lovos, užsigaubia kailiniais, įsispiria klumpes ir daržinėn nueina. Rogėse guli suraišiota kiaulė. Moteriškė pasilenkia, patapnoja penimio šlaunį ir kalba sau viena: „Imsiu ir paleisiu. Bala nematė tų lašinių ir mėsos. Paleisiu. . .

Antanienė atsiklaupia, visu kūnu užsigula ant rogių ir bando virves atraišioti. Mazgai stori, kietai užveržti, o dar tamsu, o šaltis pirštus degina — jai niekaip nevyksta kiaulę išlaisvinti. Pagaliau nusprendžia dantimis krimsti. Jei tik vieną mazgą pasiseks atrišti — visos virvės atsileis.

Moteriškai apie virves betrūšiant, užpakaly su skamba uošvio balsas:

— Be reikalo stengies — dar dantis išsisukinsi. Aš einu pirkion peilio atnešti.

Antanienė meta krimtusi ir piktai atrėžia:

— Ko tamstai čia reikia? . . Būtum galėjęs miegoti, — jau švelnesniu balsu nubaigia.

— Kur čia, martel, benumiegosi, kur čia. . . — Nikodemo balsas laime ir džiaugsmu skamba. — Visą kiaurą naktelę nė akių nesudėjau. . . Ilgokai užtrukai.

— Taip pasitaikė. Kol visus vežimus atleido, kol sugavo, suraišiojo, ėmė aušti, — marti nuleidžia galvą ir droviai nukaista.

— Vis dėlto žodį ištęsėjo, — uošvis paglosto kiau-

lės nugarą. — Toks riebus, tokie minkšti lašiniai — dabar atsigausime, dabar bus Velykos.

— Tai! . . .— Baukienė abejučiai numoja. — Gal geriau būtų, kad paleistume. Dėl tos kiaulės kiek bus kalbų paskum, kiek liežuvių. . . Tegu bėga laukais, tegu pasigauna kas ir sudoroja.

Nikodemas liaujasi glostęs kiaulę. Jo rankos ima virpėti, veidas ištįsta, akyse keisti žiburėliai suraibuliuoja.

— Paleisti! — uošvis juokingai skeryčioja rankomis. — Tau galvoje nebegerei, ar ką? . . Tiek prašei, tiek maldavai, tiek dovanų jų gerklėn sukišai, o dabar sakai paleisti. Nėra kvailių: tegu loja, tegu kalba, o mes šutinam sau lašinius, čirškinam dešras, ir gana. Dar ir plepaliams kokią paltį kyštelėsime. . .

Antanienė nebesipriešina. Ji, dantis sukandusi, žiūri į gulinčią kiaulę, žvilgteri Nikodemo veidan ir sutinka:

— Daryk, kaip nori. . . Aš einu pirkion peilio atnešti.

Baukienė staiga apsisuka, įtraukia galvą kailinių apikaklėn ir nulinguoja pirkion.

Uošvis atsiklaupia prie vežimo, sulinkusia plaštaka glosto kiaulės sprandą ir laime virpančiu balsu šnabžda:

— Čiūkis tas mano, čiūkis. . . Riebulis tas mano. Oho, ho, kokie minkšti lašiniai. Dabar visiems bus Velykos. . . visiems. Ir liežuvininkams kokią paltį nurešim. . . Čiūkis mano, čiūkis.

Trečią dieną po skerstuvų atsibeldė feldfebelis Krautas. Veidas nuo šalčio raudonas, antpečiai žvilga, riestasprandis širmis ties kiemo vartais kanapomis sniegą kasa.

— Mama, mamut, kažkoks kareivis atjojo,

Aliutė pirmoji svečią pastebėjo.

Antanienė, pro langą žvilgterėjusi, nutirpo: jis! . . jis atjojo, kaip aną naktį buvo prižadėjęs.

— Taigi, vaikai, kareivis. . . — ji nesąmoningai sušnabždėjo. — Še, dukryt, baik bulves skusti, aš eisiu pasitikti.

Žaibo šuoliu ji nunėrė kamaron, apsilvilko dar mergystės metuose nešiota, vėliau kiek praplatinta, suknele, apsisupo spurguotine skara ir išbėgo kieman.

— O, liabą vakarą, liabai malionu, — Krautas, linksmi šypsodamas, ištiesė ranką. — Atjojau pasižiūrėti, kaip jūs čia gyvenat.

— Agi skurstam, vargstam, po truputį krutam ir gana, — Antanienė nuleido akis ir droviai nukaito.

Kaip tamystos sveikatėlė, kaip kiaulis — geras, riebus? — feldfebelis lipšniais žodžiais.

— Nieko sau. . . — Baukienė bailiai apsižvalgė, ar niekas kaimynų nemato. Prašom vidun, prašom seklyčion, — ji baisiai nenorėjo, kad Krautas pirkion užseitų ir vaikus pamatytų.

Seklyčioje. Feldfebelis sėdi ant suolo ir pirštais stalą barbena, ji stovi prie krosnies ir nagais sukne-

lės sagutes knaibo. Prieblandos veržiasi pro langą ir seklyčios ertmę pilkais šešėliais nugula. Krautas liaujasi barbenęs ir kažką galvoja.

— Tai kaip tamystėlė po ano vakaro? — po valandėlės feldfebelis į moteriškės veidą žvilgteri ir tyliai paklausia.

Antanienės skruostai putinai nuplieskia, blakstienose ašara suspindi. Ji atsiremia krosnies, nulenkia galvą, lūpas kramto ir tyli.

— Tai kaip? Juk malionu buvo . . — Krautas prieina prie Baukienės, uždeda ranką ant peties, žiūri į nuleistas akis, šypsosi. — Jo. jo. . . šitaip. . . labai malionu. . . aš vėl pas tamstą atjojau. . . — jis paima moteriškės ranką, prikelia prie lūpų ir pabučiuoja.

Antanienė nebeištūri: veidas išbąla, bučiuojama ranka suvirpa, iš akių ašaros pasipilia.

— Jo. . . šitaip. . . malionu. . . — Krautas atsitraukia žingsnį, nejaukiai šypsosi, vapalioja padrikus žodžius. — Aber tamsta neverk. . . — išsiima iš kišenės skepetaitę ir Antanienės veidą šluosto. — Tamysta neverk: bus malionu, labai malionu. . .

— Bet aš turiu vyrą, vaikus. . . — Antanienė negali žiūrėti Krautui į akis, negali pakelti jo pilko žvilgio ir veidą tarp delnų įkniaubia.

— Bet aš tamystą myliu, labai myliu. . . Neverk, nes ir man nemalionu... Sėskis, pasikalbėsime, — feldfebelis švelniai apglėbia juosmenį ir moteriškę nuveda prie stalo. Ši nesipriešina: galvą nuleidusi

atsisėda ant suolo, tyliai atsidusta, vėl veidą delnuose paneria.

— Aber nemalionu taip sėdėti, — Krauto balsas neramiai suvirpa, — kalbėkim, aš atjojau. . .

— Tamsta be reikalo jodinėji, — Baukienė norėjo piktai pasakyti, bet balsas sulūžo į prislėgtą šnabždesį: — vyras kare, vaikai maži, uošvis sirguliuoja.

— Vyras. . . ach zo, vyras? . . Krautas primerkė dešinę akį. — Vyras nebegriš. Čia bus Vokietija, faterlandas, ir mes gyvensime. Juk aš tamystą myliu, liabai myliu. . .

„Vyras nebegriš“ Antanienę sugniužino. Ligi šiol ji tikėjosi sulaukti, dienas naktis puoselėjo viltį Antaną gyvą ir sveiką esant, o feldfebelis, gyvatiškai šypsodamasis, visas iliuzijas sugriovė.

— Ne, tamsta meluoja — Antanas sugriš! — ji atsistojo, pikta, žaibuojantį paniekos žvilgį feldfebeliui sviedė ir metėsi durų link.

Krautas atsikėlė ir ją nusekė. Prieduryje Antanienė sustojo ir pro ašaras sušnabždėjo:

— Neik. . . Tamsta neik pirkion: pamatys Aliutė, Nikodemas. Ne, ne! — išskėtė abi rankas, lyg norėdama kelią užstoti.

— Jei tamysta čia liksi, aš niekur neisiu, — Krautas sustojo.

— Neisiu, ne, — Antanienė sugrižo prie stalo. — Tamsta jok atgal ir daugiau mūsų kieme nesirodyk. Vaikai, uošvis, kaimynai — ne, ne, ne! .

— Bet aš myliu, liabai myliu, — feldfebelis ją šalia savęs pasodino. — Aš be tamystos gyventi nega-

liu, tamysta. . . — staiga apglėbė rankomis, pakėlė ir lovon nunešė.

— Ne, ne, tik ne šičia, — Antanienė uždususi, kvaišulio pagauta, maldavo. — Pajus uošvis, išgirs vaikai, gali užėiti kuris kaimynų. . . Ne, ne. . . Aš rankon kąsiu, pagalbos šauksiu. Paleisk! — abiem rankom stvėrė už krūtinės, atstūmė ir iš lovos iššoko.

— Tai kur? . . — feldfebelio balsas didžia aistra sudrebėjo.

— Aš nežinau. . . — Antanienės akyse mėlyni žiburiai nušvito.

— Atvažiuok pas mane, — Krautas moteriškę priglaudė prie krūtinės ir kakton pabučiavo.

— Aš nežinau. . . — paskutinės jėgos Baukienės sąnarius apleido. — Pastebės žmonės, kils liežuviai.

— Ne, niekas nepastebės, — feldfebelis linksmi nusišypsojo. — Pastatysi prie sodo tvoros arklį ir įeisi pro užpakalines duris. Tarnaitė kambarin atves. Gerai ?

— Nežinau, gal nenuvažiuosiu, — Antanienė vos girdimai sušnabždėjo.

— Tada čia. . . Aš čia atjosiu.

— Ne, tik ne čia, ne, ne!. . — Baukienė pakratė galvą. — Tamsta daugiau nebeatjok. Geriau aš nueisiu, nuvažiuosiu. . .

Krautas dar mėgino meilintis, bet moteriškė jį griežtai atstūmė:

— Aš tamstai sakau, kad čia negalima. Išjok tamsta. . . Nikodemas grįžta iš Medžionio — dar kažką pamanyš. Jau sutemo, o mes be žiburio. . .

— Gera, aš išjosiu, paklausysiu tamystos, — feldfebelis pagaliau nusileido, — bet jeigu miestelin pas mane neateisi. . . — sugniaužė kumščius, girkštelėjo dantimis, panosėjo ką suniurnėjo ir nutilo.

Jau sutemos baigė visus pakraščius dangstyti, kai Krauto širmis pro Baukių kiemo vartus išgirdgždėjo.

— Ko tas vokiepalaikis buvo atsisukęs? — Nikodemas išjojantį piktu žvilgiu palydėjo.

— Sužiūrėsi. . . Klausė, ar daug vištų laikome, — marti iš gėdos nuraudo ir tvartan gyvulių liuobti nupluncino.

----- O -----

Antanienė kelinta diena kankinasi. Nuo ano vakaro seklyčioje ji nebegali ramybės rasti. Kur tik eina, ką dirba, su kuo šnekasi ausyse vis skamba feldfebelio aštrūs, šalti žodžiai „vyras negriš“ . Ligi šiolei viena viltim, viena svajone gyveno: „Antanas gyvas, Antanas sugriš. Greit pasibaigs karas, ir jis namo parvažiuos“.

Gyvenimo varguose ir rūpesčiuose ji pynė skaisčiausias iliuzijas. Kiek bus džiaugsmo ir laimės, Antanui sugrižus! Juzuką vystyklusose paliko, ras suolo įsikibus bevaikštanti; Aliutė per tuos metus bus gerokai ištįsusi. Vaikai supuolę bučiuos grįžusiam tėvui rankas, ji apkabins Antano kaklą ir džiaugsmo ašaromis verks. Vyras pasakos kare išgyventus vargus ir pavojus, o ji — kaip be druskos gyveno, kaip

kareiviai paskutinę karvę išvedė, kaip Nikodemas Rudį nusmaugė. . . Daug daug bus pasakų.

Jeigu pasiskųsdavo, padejuodavo kam dėl Antano likimo — suniekindavo jos baimę, paguosdavo, užtikrindavo, jog Antanas tikriausiai grįš.

Feldfebelio baisūs žodžiai užnuodijo Antanienės širdį, įsismelkė į sąmonės gilumas, ir moteriškė prieš savo norą, prieš visokius šalto proto apskaičiavimus, ėmė tikėti, jog Antanas nebegrįš. Jos galva neišnešė, kad tokiose baisybėse, tokiam pragare žmogus gali likti gyvas ir tėviškėn sugrįžti. Juk ir karui pasibaigus jis negalės grįžti, jeigu čia vokiečiai gyvena.

Nevilties valandose ji keldavosi iš patalo, vienmarškinė klaupdavo ant plikos žemės, bandydavo melstis, tačiau užplūdusios naujų minčių srovės nutraukdavo maldos žodžius ir rimstančią sielą vėl naujomis bangomis įlinguodavo.

Svaigulio pagauta, aną vakarą Antanienė prižadėjo Krautui pas ją nueiti. Dabar reikia išstęsti. Vėl blaškosi, vėl kankinasi, vėl iš sielvarto nagus kremta. Ir kam ji prižadėjo, kodėl sutiko? Reikėjo paimti šluotą, parodyti duris — daugiau nebūtų išdrįsęs nė akių rodyti.

Vis tik prižadėjo. . . Nenueis į miestelį, jis vėl atjos. Pastebės kaimynai, supras Nikodemą, ims teirautis Aliutė, ko tas „kareivis“ pas juos dažnai lankosi. Ne, ne! . . Geriau ji pati nueis ir išpasakos visas painiavas. Atsiklaupusi, rankas kojas bučiuodama, prašys, kad paliktų ramybėje, kad negriautų jos gyvenimo. Užtenka anos nakties, gana didžio-

sios aukos už gražintą kiaulę. Gana, gana! . . Ji nueis vidudienį, paliks praviras kambario duris ir maldaus, prašys ją ramybėje palikti.

Bet... Pilkų akių deginąs žvilgsnis ją visur ir visuomet persekioja. Andai arklius begirdant, vėliau kambaryje... Jo užmiršti negali. Jis visur prasi-skverbia, visur ją suranda. Vidunakčio tamsumoje pilkas akis mato lubose spindint, junta gale lovos sienoje rymant. Užsimerkia, duknomis galvą susi-suka — vistiek jis žėri, vistiek širdį degina. Ne lubo-se, ne sienoje kažkur krūtinės gilumon jau įsi-smelkęs.

Ir lūpų svaiginanti šiluma... Jų viliojamai jė-gai negali atsispirti, nedrįsta priešintis ugniniems bučiniams. Rankos... Baltučiuokės, švelnučiuokės, bet geležinės jėgos kupinos. Kai apglėbia krūtinę, kai ap-rango juosmenį — ji bejėgė: sąnarius kažkas para-lyžuoja, sąmonė žydrumo nebetenka.

Prisiminusi akis, lūpų ugnį, geležines plaštakas, Antanienė užmiršta vyrą, nebeatmena uošvio, vaikų veidai aistros ūkanose išdyla. Tada atsigula aukš-tieninka, rankas viršum galvos užneria, ištiesia ko-jas — kaip gera, kokios karštos srovės krūtinėje sū-kuriuoja. . . Ji nuvažiuos vieną kartą miestelin ir pa-sakys. . .

— Džirgž, džirgž. džirgž! — po arklio kanopomis rėkia sniegas. Antanienė, išieginiais kailiniais apsivil-kusi, galvą vilnone skara apsitulojusi, kiurkso rogė-se ir arkliui kartkartėmis botagu pliaukštelia. Uošviui

išsimelavo, jog reikia valsčiuje mokesčius sumokėti, o iš tikrųjų — pas feldfebelį šveičia.

Ramu, nešalta, balti laukai raganos smegenimis žvilga — Antanienė žvalgosi po apylinkes ir retkarčiais arkliui botagu šmaukšteli. Veidas ramus, skruostai rožėmis kaista, o galvoje mintys drumsčiasi: ko ji važiuoja, ko skuba į miestelį, kodėl uošviui taip begėdiškai pamelavo? . .

Suraukia kaktą, čepštelia lūpomis, tyliai atsidus-
ta: ji važiuoja pasakyti, kad daugiau niekuomet, nie-
kuomet... Važiuoja maldauti, kad ją paliktų ramybėje.

Ne, ji nesileis meilinama. Trumpai drūtai išrėš į
akis visą teisybę, trenks durimis ir išeis. Tegul sau
žinosi. O jeigu mėgins lįsti — kibs rankomis už gerklės,
nagais subraižys veidą, rėks, klyks, šauksis pagalbos...
Gana anos prakeiktos nakties! Ji nesileis, nieku gyvu nepasiduos...

Grižo kitos dienos rytą. Nikodemui aiškinosi, jog
valsčiuje buvę daug žmonių. Kol mokesčius užmo-
kėjusi, sutemę, ir ji užsukusi į Girdainius pas bro-
lį Ipolitą pernakti.

-----Q-----

Nors Baukienė pas Krautą retai nuvažiuodavo,
nors stengėsi nepastebėti į jo butą įsmukti, tačiau
jos santykiai su fedfebeliu žmonių buvo tuoju pas-
tebėti ir šnekų šnekomis, dargi su visokiais pagra-
žinimais, apipinti. Praslinko dar pusė metų, ir kiek-
vienas paliūniškis jau žinojo Antanienę su feldfebe-
liu mylintis.

Marmienė niekaip negalėjo apsiprasti su naujie-
na, kad Baukio žmona ir feldfebelis ėmė mylėtis.
Išaugusi sodžiaus senose tradicijose, platesnio pa-
saulio nemačiusi, ji neįsivaizdavo, kad ištekęs mo-
teris gali panašiai pasielgti. Kad būtų merga, būtų
kokia svieto perėjūne ar šiaip nedakepelė, o dabar —
Antanienė... Ji jokių būdu nesupranta, niekaip negali
išaiškinti tų nežmoniškų keivų.

Marmienė Baukio žmonos iš pirmųjų dienų tru-
putį neapkentė ir krūtinėje paslėptą apmaudą bran-
dino. To priežastis — Antanienės grožis. Pati bū-
dama suvytusi, pageltusi, supliuškusios krūtinės, ji
be slapto pavydo negalėjo žiūrėti į Baukienės išdidų
stuomenį. Dar vyras, neva juokomis, neva rimtai, ją
paerzindavo: „kokia iš tavęs, Selemut, boba? Ot,
Baukienė — tai kąsnelis...“

Baukienė ir Baukienė... O kuo ji kalta, kad Die-
vas nedavė tokio stuomens ir žydinčio veido? Užtat
dabar vyrui turėjo kuo atkepti: „Pasidžiauk Baukie-
nės grožiu ir krūtine... Dabar gal supranti, jog iš
gražumo sviesto nesuksi.“

Ir pačiai Antanienei ruošėsi į akis keletą gerų žo-
džių drėbti. Težino, kad nepridera ištekęsiai mote-
riškai su kažkokiais svieto perėjūnais susidėti. Tegu
supranta, paleistuvė, jog savo kelionėmis į miestelį
visiems Paliūniams didžią gėdą užtraukė.

Marmienė ruošėsi, rinko žodžius, tyliai nirto, kerš-
to saldybės apkvaišinta, ieškojo progos Antanienę prie
keturių akių susitikti.

Ir vieną kartą pasitaikė. Antanienė užbėgo rėčio pasiskolinti.

— Neduosiu... — kaimynė ironiškai nusišypsojo.

— Kodėl? Užimtas ar kiauras? — Baukienė išpūtė akis.

— Neduosiu!.. — Marmienės baisas keistai suvirpėjo, veidas mėlynas pasidarė. — Tu pa—lei—stu—vė... Mano senelis pasakojo, jog seniau tokias moteris rykštėmis užplakdavo arba ant laužo sudegindavo...

VIII

Žmonės ėmė šiltinėmis sirgti. Ši liga bematant ir į Paliūnius įsisuko: per vieną savaitę sugulė trys kiemai. Antanienė, baisią nelaimę išgirdusi, apkvaito.

— Neduok Dieve, tektų man atsigulti, — skundėsi ji Medžioniui: — uošvis ir mažyliai badu numirtų.

— Mirt nemirtų, tačiau nė savo pikčiausiam priešui tokios nelaimės nelinkėčiau. — Medžionis švelniu balsu. — Gerai sakoma, jog viena bėda ne bėda — dvi, trys žmogų suėda. Ligai ištikus, nė gydytojo prisišauksi, nė vaistų kur gausi. Žmonės ir taip visokių nelaimių prispausti, o jeigu dar ligos pasimaišo — pusė sodžiaus į kapus nueina.

— Kur nenueis, — Antanienė liūdnei palingavo galvą. — Be mėsos, be pieno, vikinę duoną valgy-

darni, žmoneliai visiškai nusilpę. Jeigu dar kokia liga prisidėjo — amen: užversk kinkas ir važiuok pas Abraomą.

— Taigi, ~ Medžionis nusišpiovė, — prieš karą niekas nežinojo apie visokias šiltines ir kitus paimelius. Šias visas kvarabas, sako, rusai nelaisviai ir vokiečių kareiviai užnešė. Miestelyje girdėjau pasakojant, kad šiltines utėlės išplatinančios. Esą jos prisisiurbia ligonio kraujo ir ant sveiko žmogaus užlervojusios, jį užkrečia.

— Suvaikysi visų pasakų, — Antanienė nenori tikėti Medžionio žodžiams. — Galinis vakar tvirtino matęs į mūsų sodžių baltą moteriškę ateinant. Ilga skara apsigaubusi, medinėmis lentelėmis apsiavusi, po kaire pažastimi gumbuotą lazda pasispaudusi — tikriausiai liga buvusi, nes į Galinio „tegul bus pagarbintas“ nė žodžio neatsakiusi. Trečiadienio vakare Galinis ją matė, o ketvirtadienį Pleidžiaus piešimo apsirgo.

— Tai ten šiltinė atėjusi? — Medžionis ironiškai nusišypsojo. — Būtų bepigū, kad ligos bobos žingsniu vaikščiotų... Aš skaičiau vienoje knygoje, jog ligas sukelia tokie maži vabaliukai. Pasaugok savo šeimynėlę, kad niekur nevaikščiotų, negertų šalto vandens, nevalgytų ankstyvųjų obuolių.

— Kur čia nusaugosi, — Baukienė bevilčiai mostelėjo ranka. — Kaip sakoma, nuo nelaimės nė po puodu nepasislėpsi. Viso sodžiaus vaikai bendrauja, visur obuolių ir kitų žalumynų pilna, vandens vi-

rinti neturi laiko. Jeigu bus lemta nesirgti — nesusirgs.

Nors Antanienė tikėjo aklu likimu ir žodžiais priešinosi Medžioniui, tačiau vaikams ir uošviui įsakė tegerti virintą vandenį ir uždraudė vaikščioti į sergančiųjų kiemus. Tučtuojau išvirino šarme visus baltinius, išnešė iš prieangio skudurus, nušlavė nuo kiemo šiukšles ir jas gale tvartų sudegino: gal ir teisybę Medžionis sakė, jog šiltinę utėlės užnešančios.

O visgi Aliutė sukrito. Vargšė motina virė liepžiedžius, davė gerti ramunėlių, trynė kamparu ir kažkokiu aliejumi, tačiau ligonis nesitaisė. Karštis vis kilo, ir mergaitė trečią ligos dieną ėmė kliedėti. Antanienė, neįmanydama kuo begelbėti, rymojo šalia lovos ir rankas grąžė. Visų patarimus išmėgino, visokių žolių virino, visokiais taukais ir mostimis tepė, ką toliau daryti — ji visiškai nebežino. Būtų ramūs laikai — pervežtų iš miesto daktarą. Tiesa, tokiam daktarui reiktų daug užmokėti, tačiau nūnai ji tūkstančių negailėtų, kad tik pavyktų dukterį išgelbėti. Deja, senieji daktarai nuo vokiečio išbėgo, o naujų negalima prisišaukti, nes visi ligoninėse ar fronte darbuojasi.

Epidemijoms ėmus siausti, vokiečiai seniūnams įsakė apie susirgimus tuojau vyresnybei pranešti. Greitai žmonėse skrido girdai, esą ligonį miestan išvežą, o sveikųjų visus baltinius ir viršutinius drabužius sudeginą. Nė vienas išvežtasis atgal nebegrįžtas: felčeriai užduodą tam tikro grybelio, ir kiekvie-

nas ligonis numirštąs. Šie gandai beregint apibėgo Paliūnius ir plačias apylinkes, todėl, kuriame nors kaime susirgus, visi tylėjo ir ligonius slėpė.

Seniūnas Pleidžius būtų tuojau apie šiltines vokiečiams pranešęs, bet nelaimė: jo piemuo pirmutinis susirgo. Piemuo geras ir bandą stropiai saugodavo, tačiau dėl jo ligos menka bėda — tą išveš, jis kitą pasisamdys. Bet piemenį išvežus, atsibalados koks nevaleiva ir ims deginti drabužius. O Pleidžiaus naujai siūti ir mileliu apmušti kailiniai dar nė karto nedėvėti. Ką papūsi, jeigu ir prie naujųjų kailinių prikibs — paleis dūmais, ir baigta. Be to, ir už piemenį gal tektų sumokėti. Užtat tylėjo Pleidžius, užtat apie piemens ligą niekam nepasakojo, užtat ir paliūniškai galėjo be vyresnybės žinios sirgti ir mirti.

----- O -----

Be laikrodžio sunku tiksliai laiką nusakyti, tačiau Antanienė jaučia, jog netrukus ims švisti. Pirkioje tvanku nuo balanės dūmų, todėl ji atidaro langą ir, rankšluosčiu mosuodama, orą vėdina. Darželio jurginuose svirplys svirpia, prie kiemo vartų auganti liepa tyliai ošia.

Baukienė užsiremia ant palangės, persisveria laukan ir žiūri į liepos dunksančią viršūnę. Nakties tamsumoje nematyti judančių lapų, rodos, ir vėjo nėra, o iš medžio šakų liejasi graudi, slėpinga giesmė. Tyli ir neišsakomai švelni jos melodija. Jokie vargonai negali su ja lygintis, jokios pasaulio muzikos nesugeba jos motyvų pakartoti.

Iš laukų atskrenda šiltas vėjas ir gaivina Antanienės išsvargusias, jau antrų naktį nesumerktas akis. Liepa dar garsiau prabyla. Baukienė mato paskiras šakas, net keletą virpančių lapų išskiria. Ji paremia rankomis smilkinius, užsimerkia. Liepos ošimas migdo sąmonę, švelniais motyvais ramina nervus. Rodos, ne medis, o kažkokia geroji dvasia liūliuoja Antanienės iškankintą širdį.

Užkrinta blakstienos, susilieja lūpos, galva ant palangės nusvyra. „Paleistuvė, paleistuvė... tu paleistuvė“ — staiga moteriškė išgirsta tylus žodžius. Krūptelia, pašoka, akis išplėtusi žvalgosi po juodą naktį. „Paleistuvė, paleistuvė...“ — tyliai šnabžda liepos šakos. „Paleistuvė, paleistuvė“ — kartoja laukų vėjas. „Paleistuvė, pa...“ — pritaria naktis. Baukienė pašoka nuo lango, pirštais užsikemša ausis, užsimerkia. „Paleistuvė, paleistuvė“ — plaka širdis, pulsuoja gyslomis kraujas. Ji skaudžiai suvaitoja, suima rankomis galvą ir blaškosi po pirkį. „Paleistuvė tu, paleistuvė,“ — suskamba Marmienės žodžiai. Antanienė sustoja, prislenka prie stalo, sugniaužia kumštį ir tyliai, kad Aliutė nenubustų, daužo lentą: „Gera — aš paleistuvė... Bet tu, ragana, minėsi manei.. Tu laižysi man kojas, bučiuosi rankas, tačiau nesulauksi pasigailėjimo!“

Ir baisus keršto planas ūmai nušvito sąmonėje: ji nueis pas feldfelę ir pasakys, jog Marmienė tris naktis slėpusi ir valgydinusi rusų nelaisvį. Pasakys, jog ir poną Krautą ta kirmėlė vagim ir plėšiku išplūdusi. Taip, ji rytoj rytą nueis ir pasakys...

— Mama, mamut. . . — duktė prabunda ir motiną šaukia.

— Ką sakysi, vaikai? — Antanienė atsisuka į lovą ir žiūri mergaitei į akis.

— Mamut, kodėl tiek daug paukščių skraido? — ligonės akys po lubas klajoja.

— Kokių paukščių? — Antanienė krūptelia ir prie lovos nueina.

— Baltų—ųų... Vienas, du, trys, keturi... Oje, kiek daug — negalima suskaityti, — duktė, pirštus iškėlusi, klieidi.

— Miegok, vaikai, miegok, — Baukienė pasilenkia, glosto dukters nurasojusią kaktą ir virpančiu balsu ramina: — tie paukščiai išskris... Tu sugysi ir užaugsį didelė, didelė.

— O kur tėvelis? — duktė staiga pameta paukščius ir tėvo likimu susirūpina.

Tuoju sugrįš, — Antanienė pajunta, jog širdis dreba ir kraujas gyslose stingsta. — Išskris paukščiai, sugys Aliutė, grįš tėvelis. . . — ji glosto dukters veidą, bučiuoja jos kaktą, kaip įmanydama ramina ligonį. Balana užgęsta, pro atvirą langą skverbiasi aušros pirmieji spinduliai.

----- O -----

Paliūnių sodžiuje šiltinės neilgai teuliojo ir nedaug svečių teišsivedė: du seniai ir vienas vaikas numirė. O buvo vietų, kur pusė gyventojų iškrito, o buvo kapinių, kur nespėdavo mirusiems duobių kasti. An-

tanienės duktė, tris savaites pagulėjusi, ėmė taisytis ir pagaliau visiškai pasveiko.

Šiltinėms praūžus, vokiečiai sujudo gyventojus į pirtis varyti. Netrukus ir paliūniškiams pranešė, jog ateinanti trečiadienį vyrai, o ketvirtadienį moterys privalo vykti į Rojūnų dvarą pirtin. Ši žinia visus nepaprastai sujaudino. Eina Galinis per sodžių ir, ką sutikdamas, sustabdo:

— Girdėjai naujas keivas: teks visiems pirtin eiti.

— Kaip negirdėjęs; Pleidžius dar tokį popierių pakišo ir liepė tris kryžiukus padėti.

— Ir padėjai? — Galinis susidomi.

— Padėjau. Tris gražius, didelius kryžiukus išrašiau.

— O žinai, kam tie kryžiukai reikalingi? — Galinis prisimerkia ir ironiškai nusišypso.

— Nagi, vietoj parašo, jog tikrai gautas įsakymas eiti į pirtį.

— Hė, brol!. . Tai pats iš tikrųjų nieko nežinai — kryžiukas reiškia, jog sutinki būti nukirptas ir nuskustas.

— Kaip tai, sutinki? — užkalbintasis išverčia akis.

— Vokiečiai pirtyje ne tik išvanoja, bet nukerpa ir nuskuta visus plaukus. Sako, ištepa tokiu aliejum: degutas ne degutas, varvelis ne varvelis — paibeliai žino, kas jis yra. O peršti, o skauda; bet užtat paskum nė viena liga nebekimbanti. Mums mums, bet kai ims bobas skusti. . . — Galinis šelmiškai nusišypso, mirteli kaire akim ir nužingsniuoja kitan kieman pasakoti apie pirties išmones.

Paliūniškiai ne juokais susirūpino, nes visa apylinkė kalbėjo, jog pirtyje sudeginą drabužius, nuskutą plaukus, moteris ir vyrus vienon patalpon vannotis suvarą. Baukienė, šitokias naujienas išgirdusi, visiškai nusiminė. Įvairios nelaimės, Aliutės liga jai pakirto sveikatą, o jei dar pirtyje ims visokiais tepalais tepti, ims skusti — ne, ji už jokių pinigų neis į Rojūnų pirtį. Galės pabaudą sumokėti, bet pirtin neis. O jeigu labai užsispirs ir nebeliks kitos išeities — kreipsis pas feldfebelį.

Gandai apie drabužių deginimą ir visokius tepalus Antanienę nuo pirties grąsė, tačiau buvo kita priežastis, kodėl ji ryžosi Pleidžiaus pirtinio įsakymo nevykdyti. Jos dažni atsilankymai pas Krautą neliko be vaisių: moteriškė pasijuto pilnėjanti. Tiesa, kol kas šią baisią naujieną ji viena nežino, tačiau pirtyje Marmienė ar kita ragana tikriausiai pastebės ir visai apylinkei išlos. Baukienei buvo aišku, jog tokios nelaimės ilgai neišslėpsi, tačiau mėnesį kitą tegul niekas nežino. Pasikalbės su Krautu, gal jis kokią išeitį pasiūlys. Todėl Antanienė, truks pliš, nusprendė pirtin neiti.

Pleidžius ir Baukių kieman atbildėjo. Išsitraukė iš kišenius popierį, perskilusius,usių nudergtus akinius užsidėjo ant nosies ir ėmė pusbalsiu skaityti.

— Žinau, girdėjau, — Antanienė nutraukė skaitymą: — vakar Medžionienė pasakė.

— Čia iš valdžios atsiųsti popieriai, — seniūnas išdidžiai žvilgterėjo į raštą. — Įsakyta kiekvie-

nam kieme perskaityti. . . Pasirašyk! — iš ančio išsitraukė pieštuką, paseilino ir Antanienei ištiesė.

— O kam? — Baukienė išpūtė akis.

— Toks įsakymas, — seniūnas ramiai paaiškino.

— Miestelyje girdėjau pasakojant, jog vienas atsisakė pasirašyti valdiškuose popieriuose, tai visam gyvenimui katargon išvežė.

— O jei aš imsiu ir nepasirašysiu! — Antanienei kažkodėl kilo kvailas noras Pleidžių paerzinti.

— Labai tai man, — seniūnas patraukė pečiais.

— Aš pranešiu vyresnybei, jog nepasirašei — jie tessižino... Žinoma, pačių fitfebelis užstos.

Antanienė krūptelėjo nuo paskutinių Pleidžiaus žodžių. Minutę apkvaito ir nežinojo, ką atsakyti. Pagaliau susigriebė:

— Kas man tas fitfebelis — dėdė ar giminė, kad užstos?

— Aš nežinau, — Pleidžius vėl patraukė pečiais: visas svietas kalba. Marmienė ir kunigėliui pasakė.

— Marmienė!? — moteriškė pašoko, lyg šimto gyvačių užpulta. — Ta ragana ir kunigui?..

— Taigi, pasakė, — seniūnas sulankstė popierių ir įkišo kišeniun. — Sakai, nenori pasirašyti?

— Duok — pasirašysiu!.. Viską darysiu, visur eisiu, tik atstokit nuo mano galvos, — Baukienės akys ašaromis patvino. — Atstokit, prakeiktieji, ir nebaikit būti mano gyvenimo! — moteriškė pagriebė pieštuką ir virpančiais pirštais tris kreivus kryželius popieriuje išbraižė.

— Aš tamstos ir nekaltinu, — seniūnas vėl sulankstė popierių, — Tos kalės bobos, nieko nenusitverdamos, bet loja.

— Taip, taip!.. Baukienės balsas žemas ir duslus. — Pats nekaltas, pats šventuolis, baltuolis... O kas pranešė Šmykeliui apie mūsų penimį?

Pleidžius, taip ūmai užpultas, nunirino akis ir lūpomis keistai čepsėdamas, kažką panosėje niurnėjo.

— Tu!.. Tu čia kalčiausias! Jeigu ne tavo liežuvis, aš to velnio fitfebelio nebūčiau nė pažinusi. Tu suėdei mano ir visos šeimynos gyvenimą — tu, tu, tu!! — Antanienė pasilenkė prie Pleidžiaus veido, iškėlė sugniaužtas rankas ir virpančiomis lūpomis baisius žodžius bėrė: — Tepraryja tave žemė, tuntu-trenkia perkūnas, po mirties pekloje velniai teplėšo, te...

— Gana, gana, — seniūnas nutraukė „linkėjimus. — Purški, kaip galvos netekusi. Aš nieko nežinojau ir niekam nepasakiau, kad peni kiaulę. Dabar tai pasakysiu ponui Šmeigelzonui, jog jį Šmykeliu vadini ir ponui fitfebeliui, kad jį plūdai mano akivaizdoje. Su valdžia šitaip elgtis negalima, — Pleidžius oriai iškėlė dešinės pirštą ir moteriškai pagrūmojo.

— Eik, sakyk! — Antanienės balsas sopuliu ir įniršimu suskambėjo. — .Pasakyk visiems, visam pasauliui išlok!.. Negana Marmienės — eik, sakyk! Baikit būti mano gyvenimą, baikit!..

— Nėra ko čia labai purkštauti, — seniūnas dvilktelėjo skersa akim į Baukienę. — Jeigu pasakyčiau — katargoje ir kaulai sumūktų. Tačiau nebijok, aš nesu toks, kaip apie mane žmonės šneka, aš tik pagąsdinti pačią norėjau, aš niekam nesakysiu. — Pleidžius užsidėjo kepurę ir kitan kieman iškiurkino.

Seniūnui išėjus, Antanienė puolė kamaron, krito lovon, suspaudė rankomis smilkinius ir ėmė galvoti apie Marmienės liežuvius. Jau ir kunigui priliežuvavo apie jos santykius su Krautu! Ir ko taip užsiuto, kodėl nori ją suėsti? Kodėl, nelaimei atsitikus, kaimynai ir kiti artimieji tampa už laukinius žvėris piktesni? — veltui kankinosi vargšė moteriškė, veltui ieškojo atsakymo. Visus Pleidžiaus žodžius dar kartą apsvarsčiusi, Antanienė užsivilko gražiausią suknelę, įkaitintu virbalu paraitė plaukus, prieš veidrodžio šukę pasistaipė pasigrožėjo pūpsančia krūtine ir padaržėmis, laukų ežiomis, stačiai per mišką miestelin pas Krautą nuplukė.

IX

Seniūnas apgarsino naują įsakymą: grūdus tegalima miestelio malūne malti. Jeigu kas turi namines girnas, privalo viršutiniąją pusę kreisan nuvežti.

— Še tau, devintinės, — spiaudėsi paliūniškiai. — Vėl nauji išmislai: grūdus malūnan vežti! Aruodai iššluoti, per žiemą su rekvizicijomis paskutinę saujelę ištraukė — ką beveši, jei toks gudrus?

Yra nėra, o jiems turi būti. Vešim! Pripilsim smėlio maišus, ir — valy... Tegul malasi, kepa pyragus ir boboms dovanų persiunčia, — nusijukė Galinis.

— Nei jiems kas veš nei nieko — bet sugalvojo. Jei namie girnų laikyti negalima — didelė bėda. Teks prie piestų grįžti, — Medžionis susirūpino.

— Nesuprantu, kam jiems tų akmenų prisireikė, — kalbon įsikišo Galinienė. — Varpus esą patrankoms ir kulkoms liedinti išgabenę, šunieną cukrui dirbti sunaudoją, bet tuos akmenis?..

— È! . . Vokietis viską išgalvoja, — piktai nusišypsojo Marma. — Gal aplaistys koku skystimu, apteps tam tikru tepalu, nuo kurio akmuo saldus pasidarys: nelaisviai vietoje duonos galės graužti.

Anksčiau Pleidžius buvo visų girtas surašęs. Žmonės, nieko bloga nenujausdami, neslėpė, ir vokiečiams buvo pranešta, kad Paliūnių kaime esančios dvidešimt trejos girtos. Kuone kiekvienas girtas turėjo ir jomis gyvulinius miltus priešaušriais išuždavo. Pranešė, pranešė: žmonės ir užmiršo girtų reikalus. Tik kai seniūnas gavo raštą, jog ateinantį ketvirtadienį iš Paliūnių sodžiaus turi būti kreisan pristatyti dvidešimt trys viršutiniai girtų akmenys — paliūniškiai sukruto.

— Dvidešimt trys akmenys! . . Gal jiems galvoje nebergerai ? — niršo Galinis. — Kuo manysimės be girtų? Reikės akmenį į akmenį zulinti arba grūdus valgyti.

— Nelabasis mums anuomet protą sumaišė, — gailėjosi Medžionis. — Reikėjo teisybę sakyti: būtumėm kokias ketverias teužrašę, ir viskas. Negi būtų landžioję tikrinti?

— Kas galėjo tikėti, kad ir tie akmenpalaikiai užklius. Jeigu taip imtumėm ir nenuvežtumėm, — pasiūlė Marma. — Bene visus išpiaus, ar ką?

— Piaut neišpiautų, o kailin tikrai gautumėm. Ir girnas atimtų, — Medžionis užsipleškino pypkę. — Prieš vėją nepapūsi. Man rodos, reikia gudrybės griebtis.

— Kokios?.. — net trejetas balsų pašoko.

— Dvidešimt tris akmenis galėsim jiems pristatyti, — ramiai, retai aiškino Medžionis. Aš pats tris galiu duoti: vienas ties prieklėčiu padėtas, antras ant svirties užkabintas, trečias nuo tėvų tėvučių metų už tvarto užmestas. Nūnai visi trys prasiwers. Panašių, man rodos, bus galima visame sodžiuje dvidešimt tris pririnkti.

— Taigi, kad taip lengvai būtų galima vokietį apgauti, — paabejojo Galinis.

— O kol ne? Jei šiek tiek panašus į girną, ir vežk, — Medžionis baigė šneką, atsisveikindamas su kaimynais ir namo išgūrino.

Paliūniečiai nieko geresnio ir nesugalvojo. Surankiojo nuo svirčių, nuo kiemo, nuo visų užkampių girnakmenius ir ketvirtadienį dviem vežimais kraisan išbrazdino. Vokietukas apžiūrėjo, pasiraukė, pa-

siraukė, pieštuku ką knygelūkštėje parašė, ir — gut, priimta, galite namo grįžti.

Ėmė slėpti, nes ir per sakyklą buvo įspėta, kad už girnų laikymą būsią smarkiai baudžiami. Vieni klojimuose už šiaudų stirtų maltuves įsitaisė, kiti tam tyčia rūsius išsikasė, tretį tvartų užkampiuose maldavo. Tačiau gal gudriausiai Marma sugalvojo: apatinę pusę su visa skrynja kamaroje paliko, viršutiniją arklių tvarte po mėšlais slėpdavo. Ten sukalė tam tikrą sandėliuką akmeniui įdėti. Pakels šakėmis mėšlo sluoksnį, atidarys dureles, įdės girnapusę, uždarys, vėl mėšlu užvers, užtryps — nė pats liucipierius negalėtų surasti.

Maldavo vidunakčiais arba priešaušriu. Kad ūžesys oran neprasiskverbėtų, kamaros sienas iš abiejų pusių apdėjo šiaudais ir apkalė lentomis. Sumalus akmenį vėl nuritindavo slėpynėn.

----- 0 -----

Marmienė nė akių žmoniškai nesudėjo: valandėlę snusterėjusi, prie malimo stoji. Iš tvarto atritino viršutinį girnų akmenį, nusijojo grūdus. Įžiebė žiburėlį — dui malti.

- U, ūū!.. ū—ūū!.. — kurtus garsas tirpo kamaros sienose. Grūdai gerai išdžiūvę, garnos lengvos, moteriškės raumenys pasilsėję, širdy giedra nuotaika — pašėlusiai sekasi malti. Nespėja sau jų pilti. Miltai smulkučiai, baltučiai. Malėja galvoja: „Tai bus skanios košės. Valgysim, net ausys links... Pas-

kutinę senų rugių košė. Tik duok, Dievuli, naują derlių gražiai sudoroti.“

— Ū, ūū!.. ūūū!.. — dar smarkiau sukasi girklos, dar tankiau klapsi klapatė. Trys gorčiai bematant suūžti. Nors naktis vėsi, tačiau stambūs prakaito lašai moteriškės kaktą nurasojo. Pakilusi širdis blaškėsi, ir kraujas gyslose tvinkčiojo. Gal ir negerai taip smarkauti? Anais metais Galienė persidirbo ir be laiko gimdė. Cypė cypė mažuonėlis, kol nusibaigė. Kaip negydė, pas kokius daktarus nevežiojo — niekas negelbėjo. Ir pati motina vos beišsikapstė. Gi Marmienė jau trečiam mėnesy. Nūnai susirgus, jokio daktaro neprisišauksi. Ko čia skubintis: bene baudžiamos metai, ar ką? Saulėtekis dar toli — spės sumalti ir košės išvirti.

Marmienė nubraukė prakaitą, giliai atsikvėpė, atleido sijono juosmenį, liemenės sagas atsisagstė, atsisėdo ant perverstos statinės ir rankomis veidą uždengė. Tylu, tylu — kaip išpiauta. Nė pirkioje miegančių vaikų knarkimas per storas sienas nepersiskverbia. Žiemą pelės urvuose cypaudavo, nūnai visos laukuosna uliavotų iškurnėjo.

Marmienei net šiurpu tarp tokios tylybės. Jaunystės metų atminimai ima sąmonėje švisti. O tos jaunos dienos, tos begalinio džiaugsmo ir linksmybių valandos! Kad jos bent valandai vėl sugrįžtų!.. Tada nebereiktų rūpintis, kuo ryt rytą košę užtrinti, kuo nuskarusius vaikų pilvus pridengti, kaip paskutinį pieno lašelį nuo vokiečių išsaugoti. Ryt prasi-

dės rugiapiūtė. Reikės paskui vyrą kinkuoti, reikės bare prakaitą lieti.

Kamaroje žiburėlis temsta ir vėl pakyla. Marmienė sukniumba ant statinės, priglaudžia veidą prie ąžuolinio statinėlio, suneria rankas ant kelių, užmiega.

Sapnuoja. Regis, brenda per didelį rugių lauką. Stambios, prinokusios javų varpos brauko veidą, kuteną kaklą, brūžina blauzdas. Aukštai, žemai, po kojų — varpos tik varpos. Visas rugių plotas saulės spinduliuose tvyska. Išbridusi rugių lauką. Marmienė atsiduria Baukio kieme. Pirkios palangėje jazminų krūmas žydi. Žiedai stambūs, kvepia medum ir razetomis. Aplink jazminus skraido margos peteliškės. Priesvirnyje sėdi Antanas Baukys, visos apylinkės geriausias muzikantas, ir groja kadrilių. O graži armonika: trieilė, žvilgančiais apkaustymais, gėlėtais pakraščiais. Marmienę suima pagunda šokti. Kažkoks vyriškis įeina į kiemą, prieina prie jos, nusilenkia ir kadrilio kviečia. Staiga kažkas Marmienę už pečių papurto. Moteriškė nubunda, atmerkia blakstienas, mieguistomis akimis žvalgosi po kamara. Žiburėlis vos vos spinksi. Aušros balsvi šešėliai kamaros sienomis slankioja. Šalia girnų stovi Šmeigelzonas ir ironiškai šypsosi. Už jo du žandariai su bizūnais rankose. Marmienė isteriškai suklykia ir po Šmeigelzono kojų sukniumba.

Rytą, kada paliūniškiai ėjo į savo sklypus rugių kirsti, žandariai Marmą išjodė. Ant nugaros su-

veržtomis rankomis, vadžiomis prie arklio uodegos pririštas, sumuštu veidu nelaimingas vyriškis pakui jojančią kurpių ristele bėgo.

Marmienę tiek primušė, jog pusgyvė gulėjo lovoje. Seniūnas išvarė Medžionį pastotėn nuvežti į kreisą Marmos girnų.

----- O -----

Nors Antanienė nėjo į pirtį, nors stengėsi sijoną kietai suveržti, nors vengė visokių viešų suėjimų, jos nuodėmė tapo pastebėta ir po visą apylinkę išskambinta. Malė liežuvius moterys, juokėsi jaunimas, spiaudėsi ir pečius traukė vyrai: jų gyvenime neregėtos keivos, jog ištekėjusi ir vaikų turinti moteriškė gegužioką prigyventų.

Nikodemas gal pats paskutinis išgirdo šią baisią naujieną. Senis iš pradžių nieku būdu nenorėjo tikėti Medžionio žodžiams. Jo veidas ištįso, per vidurį kaktos dvi stambios raukšlės nusirangė, akys drumzlinos pasidarė.

— Mano marti su vokiečiu susidėjo? . . Negali būti — tokia gera, tokia darbininkė, tokios minkštos širdies, — Nikodemas gniaužė milinės skverną ir, sunkiai kvėpuodamas, marčią teisingo.

— Aš iš pradžių taip pat netikėjau, — Medžionis užsirūkė pypkę, — maniau, jog tai bobų plepalai. Dabar įsitikinau. Jeigu visa apylinkė šneka — turi būti ir teisybės.

Ši žinia Nikodemą sugniužino. Jo atminime labai reta mergina povainikį susigaudavo. Jeigu kuriai pasitaikydavo tokia nelaimė — tėvai iš namų išgrūsdavo, pažįstami iš parapijos parapijon leliodavo, giminės ir kaimynai pastogės ir duonos žiaunelės neduodavo. Gi iš senybės girdėjo pasakojimų, jog panašias paukštytes vietomis sudegindavo arba akmenimis užmušdavo. Taip bausdavo nuslydusias merginas, o ištekėjusias moteris — ne, jam neteko girdėti tokių atsitikimų. Žinia buvo perdaug skaudi, perdaug netikėta. Nikodemas įtraukė raukšlėtus skruostus, keistai išsiviepi, ėmė trinti delnus.

— Tai teisybė?.. Sakai, teisybė? — uošvio balsas Medžionį varstyte varstė. — Ta kalė su vokiečiu susidėjo ir vaiką sugyveno? Teisybė? — pašoko, primerkė akis, ėmė kojomis trypti. — Jeigu teisybė, aš tą karvę dar šiandien iš namų išvarysiu.

— O ką pats vienas veiksi, marčią išvaręs? — Medžionis uždėjo ranką ant peties bešokinėjančiam Nikodemui. — Ką veiks vaikai be močios likę? Tamsta negali jos niekur varyti. Baigsis karas, sugrįš Antanas, jis ir nuspręs, kas daryti.

— Bet tokią nešlovę visiems namams ir giminei padarė, tokią gėdą mano senai galvai užtraukė, tokią nuodėmę... Dar perkūnas gali giedrią dieną nutrenkti.

— Nereikia taip baisiai kalbėti, — Medžionis bandė raminti Nikodemą. — Kad marti balon įklimpo, teisybė, tačiau ar ji kalta, ar ne — vienas Dievas

balčiausias težino. Vargšė vis bėgiojo dėl atimtos kiaulės, vis prašė, maldavo. Žmonės kalba, jog nugirdė tam tikrais milteliais ir prigavo.

— Va — kaip!! — Nikodemas net išsižiojo. — Gali būti teisybė, — jo akys prašvito, veidas lygesnis ir malonesnis tapo: — aną naktį su kiaule grįžusi marti lyg nesava atrodė. Aha!.. Galėjo tas velnio išpera nugirdyti ir prigauti. Tai ką dabar daryti, kur dėtis? — uošvio veidu rūpestis nuslinko. — Marčios niekur nevarysiu, nes, greičiausiai, ji nekalta.

— Marti nekalta ir ant jos kalnų versti nereikia, — Medžionis ramiai paaiškino, — bet man iš galvos neina viena mintis. Nežinau, gal man taip atrodo, bet jeigu teisybė — reiktų su Antaniene pasikalbėti.

— O kas? Vėl naujos keivos? — Nikodemas krūptelėjo.

— Aš bijau, kad tas fitfelis kokios šunybės neiškrėstų. Jeigu karas ilgiau užsitęs, jeigu vokiečiai dar pabus — jis gali marčiai prisimeilinti, pažadėti ją vesti ir Vokietijon išsigabenti. Moterų galvą lengva tokiais pažadais susukti. Šakar makar — jie sudaro popierius, persirašo Krautas savo vardu žemę ir patį su vaikaičiais iš dubos išvaro.

— Sakyk man! — Nikodemas išskėtė rankas. — Tai jie gali ir taip padaryti?

— Galėt ne labai gali, pagal teisybę; bet jeigu susuks, sudarys netikrus popierius.

— Tai tamsta pasikalbėk su marčia, paaiškink jai, — Nikodemas pro ašaras ėmė maldauti kaimy-

ną, — pasakyk, kad nors nieku nekaltų mažutėlių nenuskriaustų.

— Reikės pakalbėti, — Medžionis sutiko. — Žinoma, ir ji pati turės proto, tačiau atsarga gėdos nedaro. Sutiksiu kurią dieną ir užsiminsiu, — kaimynas atsisveikino su Nikodemu ir namų link nužingsniavo.

Medžionio šneka Nikodemui visą ramybę suėdė. Per keletą dienų jis apsirato su mintimi, jog marti gegužioko laukia. Tiesa, tai baisiai biaurus atsitikimas, tačiau grįš Antanas ir visus reikalus sutvarkys. Bet dėl tų popierių. Medžionis gudrus žmogus. Jeigu sako — matyt, kad gali padaryti. Žemės popieriai Nikodemo vardu surašyti, bet gali kaip nors juos naujaip perversti. Negi reiktų gyvenimo pabaigoje užsikabinti krepšį ir eiti per žmones šunų lodyti? Negi marti išdrįstų tokią šunybę iškrėsti? — kiurkso Nikodemas sode po obelim ir liūdnei galvoja. — Šitoje sodyboje jis yra tiek vargęs, tiek dirbęs, tiek prakaito išliejęs. Juk seniau mediniais arklais reikėjo laukus apknausioti, be geležinio vinies ir piūklo trobas išsistatyti — visą sveikatą tie darbai iščiulpė, delnus pūslėmis nusėjo, nugarą kupron sulenkė. Ir dabar reiktų sodybą svetimiškiui atiduoti?

— Ne!.. — Nikodemas išsitiesė, vienu žvilgsniu apmetė trobas ir sodybos medžius. — Geruoju aš niekur neisiu iš savo pastogės. Jeigu kaip — marti su tuo velniu tesisuka, o mane ir vaikus ramybėje tepalieka. Bet ir Medžionis galėjo apsirikti, nes tokiose keivose niekas negali tikros teisybės žinoti.

Reikės pačiam su marčia išsikalbėti, — nusprendė uošvis.

Jau keletą kartų ryžosi, bet vis neišdrįso pradėti Marti su juo tokia švelni ir gera: sunkesniame darbe užvaduoja, skanesnį kąsnelį, kartais net nuo vaikų nuvogusi, pasuka, dusuliui prikibus, duknomis užkloja ir liepžiedžių suvirina — dabar imk ir pradėk šneką. Juk ir taip vargšė kenčia, nes akys įdubo, veidai sukrito, tapo paniurusi ir žmonių vengianti. Pasvyravęs, pasvarstęs, Nikodemus nusprendė, jog geriausia bus tylėti ir laukti, kol Antanas sugrįš. Dabar užteks, kad Medžionis perspės, jog su vokiečiu jokių reikalų neturėtų. Vėliau visi popieriai paaishkės. Gal tik bobų plepalai, gal iš tikrųjų nieko nėra? — Nikodemus vis nenorėjo tikėti marčios nuodėme, vis puoselėjo slaptą viltį, kad nutils pikti liežuviai, baigsis karas, iškurnės vokiečiai, grįš sūnus, ir jie ims gyventi naują, laimingesnę ir šviesesnę gyvenimą.

X

Žinia apie Antanienės santykius su feldfebeliu ir į Girdainius nuskrido. Ipolitas vieną sekmadienį iš paliūniečių sužinojo, jog sesuo laukianti vokiečių. Perkūnas, trenkęs giedrią žiemos dieną, nebūtų jam tokio įspūdžio palikęs, kaip ši baisioji naujiena. Tiesa, jis anksčiau iš kažkur buvo nugirdęs, jog sesuo dažnai pas Krautą važinėjanti, buvęs tuo rei-

kalu kartą ir Nikodemui užsiminęs, tačiau senis pik-tai suniekino:

— Suvaikysi bobų liežuvius... Kartais pieną nu-veža, kartais rekvizuotus javus pristato, kartais mo-kesčių sumokėti užaina — tos kalės kažin ką pra-manė.

Nikodemo žodžiai jį nuramino ir visus abejoji-mus išsklaidė. Bet gi dabar... Norėdamas persitik-rinti, buvo priėjęs rinkelėje Medžionį. Šis visas ži-nias patvirtino, patarė nuvažiuoti pas seserį ir vi-sas keivas išsiaiškinti.

Namo grįžęs, nei valgė nei gėrė. Nuėjo sekly-čion, atsisėdo už stalo, parėmė rankomis smakrą ir ligi sutemų prarymojo. Jo sesuo galėjo šitaip pada-ryti? Ji išdrįso Paliūnių ir visos savo giminės var-dą suteršti? Elena?..

Nors Ipolitas buvo užsidaręs ir su žmonėmis veng-davo daug kalbėti, tačiau širdį turėjo jautrią, minkštą, gailestingą. Jis nepaprastai mylėjo savo vienintelę seserį, jos spindinčiu grožiu ir protingumu didžia-vosi, džiaugėsi jos laimingu gyvenimu Baukių so-dyboje. Kai mobilizavo jos vyrą, Ipolitas beveik kas antrą savaitę atvažiuodavo į Paliūnius sesers ap-lankyti. Andai padėjo slėpynę iškasti, vėliau sutvar-kė daržovių rūsius, aplopė klojimo šelmenį. Nuvažia-vęs ne tik ūkio reikalus aptvarkydavo, bet ir ją pačią paguosdavo, nuramindavo, jog karas netrukus baig-sis. Vokiečiai iš mūsų krašto išmausią, sugrįšiąs An-tanas, ir gyvenimas vėl laimės takan pasuksiąs.

Jeigu Elena slapta su Krautu mylėtusi, jis būtų supratęs iš akių, iš balso skambesio pažinęs. Bet nieko nepastebėjo, ničnieko nenujautė. Kiaulės grąžinimas jam atrodė kiek įtartinas, bet kasgi gali tokios moteriškės, kaip jo sesuo, maldavimams ir ašaroms kurčias likti? Ir taip toli nuvažiavo, jog Elenos nuodėmė tapo paliūniečių pastebėta ir po plačią apylinkę išskambintai Kas daryti, kurio galo tvertis?.. Kad tik vargšė motina nesužinotų, nes jos silpna širdis gali nepakelti šios nelaimės.

Ipolitas ėmė analizuoti sesers mergautinį gyvenimą. Teisybė, jaunikaičių jai netrūko ir nuo piršlių kiemo vartai neužsikeldavo, tačiau nieko nuostabaus: graži, šmaikšti, vienturtė mergina. Elena mėgdavo šokti, mėgdavo jaunųjų susibūrimuose pakrykšti, bet gilesnėn meilėn nė su vienu nesileisdavo. O dabar: vyras kare, du vaikučiai, visi vargai ant vienos pečių — ne, Ipolitas niekaip negali suprasti, kodėl sesuo su fitfebeliu susidėjo.

Pergalvojus, kiekvieną smulkmeną persvarsčius, Ipolito galvon nauja mintis mušė: Krautas kaltas! Jeigu dėl penimio lindo, raudėjo, galėjo nugirdyti arba net prievarta...

Sugriežė dantimis, sugniaužė kumštis, akys krauju apsruvo... Vąžiuos Ipolitas miestelin ir tam velniui atmokės už sesers sugriautą gyvenimą, už jų giminės nuplėštą šlovę.

Keršto planas žaibo blykstelėjimu nušvito sąmonėje: nuvažiuos, laiptais pasikels į antrą aukštą, kur Krauto raštinė ir gyvenamieji kambariai, įeis vidun,

staiga pripuls artyn, rėš kumščiu pasmakrėn, gniaužtomis apkabins kaklą, suspaus... Nusmaugtą lavoną išmes pro langą kieman. Paskui — tedaro su juo, ką nori.

Širdies siutuliams apimus, ėmė galvoti, svarstyti. Nieko tikra nežinant, negalima tokio baisaus keršto vykdyti. Gal iš tikrųjų nieko nėra, gal tik bobos prasimanė. Juk ir Medžionis sakė negalys galvos guldyti už tą teisybę. Gal iš adatos vežimas prisikaldytas? Reikia pirma su ja pačia išsiaiškinti, pasikalbėti.

Bet kaip pradėti, iš kurios pusės kalbą užvesti? Juk Elena brolio varžysis, nenorės visų smulkmenų pasakoti. Gal pirma su Nikodemu šnektelėti? Bet ką vargšas senis gali pasakyti? Reikia būtinai su Elena pasikalbėti, nes jeigu tokios kalbos po apylinkę pasikėlė — ilgiau atidėlioti negalima.

Ipolitas pagaliau nusprendė nuvažiuoti į Palūnius ir iš sesers lūpų visą teisybę sužinoti.

----- o -----

— Dėde, dėdyt, pakykuok mane, — Aliutė glaus-tosi aplink Ipolito kelius. — Dėdyt...

Gera, Aliut, pakykuosiu, — Ipolitas glosto mergaitės lininius plaukus, — bet tu turėsi pasaką pasekti.

— Gera, dėde, paseksiu, — Aliutė užsiritą Ipolitui ant kelių. — Vieną kartą gyveno senelis ir bobutė...

— Gerai tu, mano katyte, gerai, — dėdė Aliutės žodžius nutraukia. — Aš neturiu kada pasakos klausyti. Antai mamytė su žabų vežimu iš miško parvažiuoja. Riskis ant kojos pėdos... Kykų, kyykų. Dominykų, pilns lauks darbinykų...

Ipolitui dukterėčią bekykuojant, su šalčio pūdūliais pirkion įgriūva Antanienė. Akyse neramos liepsnelės, rusvi įkritę paakiai, kaktoje trys ilgos raukšlės išsirangiusios — pastabios brolio akys jos veide kančios pėdsakus išskaitė.

Išsišnekėjo apie namų darbus, palietė gyvenimo vargus, Antanienė broliui išpasakojo Paliūnių naujienas. Ipolitas irgi turėjo ko pasakoti. Vienam kaimynui paskutinius javus surekvizavo, kitam už paslėptas girnas tris šimtus markių baudos užkrovė, trečio piene vandens rado ir vargšą žmogų Vokietijon prie sunkių darbų išbildino. Tačiau brolis maža šnekėjo, o daugiau klausėsi Antanienės pasakojimų, retkarčiais jos veidan pažvelgdamas. Baukienė nenumanė, koku tikslu Ipolitas į Paliūnius atvažiavo, todėl jautėsi laisvai, pasakojo be jokio pertrūkio ir sumišimo. Ji galvojo, jog Girdainiai apie jos santykius su fitfebeliu nieko nežino, todėl brolio įtartinų žvilgsnių nė nepastebėjo.

Ipolitas virte verda. Žinoma, galvos guldyti negali, bet lyg pastebėjo, kad sesuo papildėjusi. Gaila, kad Nikodemus pas Galinį iškriaukšjęs: senio veidas ir žvilgiai jam visą teisybę pasakytų. O Elena, atrodo, taip gerai nusiteikusi, taip daug naujienų turi — tik pasakoja, pasakoja... Nė kaip pradėti, nė

iš kurios pusės fitfebelį užsiminti. Gal netiesa, gal tik bobų prasimanymas, gal jokių santykių tarp Elenos ir Krauto nėra?

Ir Ipolitas dar kartą stropiai ištyrinėja sesers veidą, dar kartą apžvelgia jos įtartinę papildinimą. Ir taip ir ne... Sunku nuspręsti, sunku ką tikra pasakyti. Žūt būt, jis mėgins pradėti. Atsikosti, pakrapšto nagu stalo lentą, vėl atsikosti. Nepatogu pradėti. Čia pat Aliutė glaustosi, keturiomis atrėplioja Juzukas. Sūnus, motinos sijono įsikibęs, atsistoja ir, galvą užrietęs, kažką veblena. Jeigu visiškai pramanytos kalbos, jeigu neteisybė — kam nereikalingas smūgis vargšei seseriai... Betgi reikia išsiaiškinti, reikia visą tiesą sužinoti.

— Kch, kch... — Ipolitas nunirina galvą. — Tu žinai, ko aš šiandien atvažiavau?

Sesuo nutyla, įdėmiai žiūri į nuleistas brolio akis.

— Atvažiavau vienu reikaliuku pasišnekėti... — pirštais knaibo kailinių atspurusius skvernus.

Antanienė sudreba, išbąla, krūtinėje karštus šiurpulus pajunta.

— Čia nepatogu, gal seklyčioje... — Ipolito balsas persimainęs.

— Gerai, einam į seklyčią, — sesers veidas staiga užsiliepsnoja.

— Tu, Aliut, prižiūrėk Juzuką; mes su dėde truputį išeisim, — pakyla, sulinkusiu, svyruojančiu žingsniu seklyčion išeina. Paskui ją Ipolitas išseka.

— Sesut... — brolis daugiau nebegali: jo lūpos virpa, akyse tamsūs žiburėliai suspindi.

Antanienė, lyg stabo ištikta, stovi prie krosnies, tyli, lūpas kramto.

— Pas mus žmonės šneka, kad...

— Ir pas jus?.. Pas jus šneka? — Baukienė, lyg siaubo nučiupta, nesavu balsu sušunka.

— Tyliau, sesut: vaikai gali išgirsti, — Ipolitas švelniai perspėja.

— Pas jus apie mane šneka?.. Mama žino? — Baukienė prieina prie brolio, palenkia galvą, virpančiomis lūpomis vos girdimai šnabžda.

— Ne, mama nežino. Ir niekas dar nežino, — Ipolitas stengiasi suraminti seserį.

— O iš kur tu sužinojai?

— Paliūniečiai...

— Jau pasakė... Dievuli, Dievuli, tos gyvatės visai apylinkei išlos! — Antanienė užlaužia rankas.

— Taigi... Ipolitui skaudu matyti sesers veidą, kančios iškraipytą. — Aš atvažiauvau pasikalbėti, sužinoti, ar teisybę žmonės šneka.

— Teisybę... Antanienė sugniužta ant suolo, veidą plaštakose paslepia, tyliai verkia.

— Neverk, — Ipolitas glosto sesers trūkčiojančius pečius. Išpasakok man viską, aš noriu žinoti.

— Ne, Ipolitai, aš negaliu pasakoti, — Elena pro ašaras. — Aš bijau, man tavęs gėda. Ipolitai, neklaušinėk mane... .

— Nepasakoji — nereikia, — brolio balsas duslus, griežtas. — Aš žinau: tu nekalta. Važiuoju į

miesteli — pasmaugsiu tą žaltį. Aš jam kaulus sutrupinsiu! Žiūrėk ir saugok mamą. — Ipolitas stvėrė kepurę ir dideliais žingsniais metėsi durų link.

— Ne, tu nevažiuok, niekur neik, — žinodama brolio ūmą širdį, Antanienė prišoko, nutvėrė už rankos, pritraukė prie stalo. — Jis nekaltas, ne. Aš, aš... Jei nori — man keršyk... — užsikniaubė ant stalo.

— Vaakaip!!! — Ipolitas krūtinėje oro pritrūko. Valandėlę pasvyravo, norėjo ką sakyti, bet staiga užsidėjo kepurę, išsiautraujo iš pirkios, pustekinis nubėgo į vežimą, užkirto arkliui, viesulais iš Paliūnių išdūmė.

----- o -----

Laikrodys vidunaktį jau seniai nuskambino. Nikodemas ant krosnies knarkia, Juzukas lopšyje pūškuoja, Aliutė šalia motinos susirangiusi miega. Pilnatis spindi pro šerkšna užmarmėjusius langus ir molinėje asloje gelsvus keturkampius paišo. Visur ramu, visi ilsisi, tik ji viena negali užmigti, neištengia minčių siautulio nuraminti. Antanienė vartosi nuo šono ant šono, antklodę aukščiau galvos užtraukia, ligi pusiau nusidengia, mėgina per prievartą blakstienas sumerkti, rankas viršum galvos suneria, aukštieninka apsiverčia, bando mėnesienos išrašytus kvadratus skaičiuoti — negali užmigti ir gana. Galvoje ūžia, ausyse spengia, lūpos išdžiūvusios, burnoje kartūs kamuoliai veliasi.

Matydama, jog visvien neužmigs, Baukienė atsikelia, užsimeta ant pečių kailinius, įsispiria medi-

nius ir tyliai nušlepsi prie stalo. Atsisėda, paremia rankomis smilkinius, klausosi miegančių vaikų ramaus šniokštavimo. „Miega, mažutėliai, Antanienės sąmonę naujos mintys užplūsta. Jie nesupranta artėjančios baisios nelaimės, laimingi jie...

Aštriai nusmelkia vidurius. Baukienė tyliai suvaitoja, uždeda rankas ant pilvo, palinksta pirmyn. „Ir vėl... vėl... — skausmingai sušnabžda. — „Viešpatie, kodėl tokia baisi nelaimė?.. Negana vyrą karan paėmė, gyvulius išvedė, be duonos kąsnio paliko, dar... O varge! Kur dingti, kaip manytis, kokiomis akimis į kaimynus ir pažįstamus pažvelgti? Juk visi žino, visi juokiasi, visi liežuviais ją plaka... Ir brolis žino, ir girdainiečiai. Sužinos motina... Būtų viena galva — atsižadėtų namų ir ūkio. Vilnonėn skaron įvyniotų užnuodytosios meilės vaisių ir išeitų laukais, miškais. Pas kokį ūkininką pristotų tarnauti, gautų pastogę, užsidirbtų duonos — išaugintų beteisį skurduolėlį. Gal niekur nesustotų, niekur nesikreiptų, nė vienon pirkion nakvynės neužsuktų — eitų ir eitų tolyn, kol rastų paskutinio atilsio vietelę. Gal miškų tankumynuose, gal lankos dobiluose, gal laukų platybėje — nežinia, kur toji vieta būtų. Tada pabučiuotų beteisį varguolėlį, priglaustų jį prie krūtinės, sukniubtų — būtų gera gera dviem nelaimingom širdim drauge užgesti.

Kur eisi, kur klaidinėsi, kur Aliutę su Juzuku paliksi? Ką šie našlaičiai veiks, kaip be tėvo motinos manysis?.. Ne, niekur negalima atsitraukti — reikia likti, kentėti ir laukti.

Bet kas bus paskum ? Ar galės ramia širdimi myluoti mažuonėlį, kurin jos širdies dalis, jos kraujo šiluma jauts? Ji žino, nujaučia — akys bus tėvo: pilkos, aštrios, deginančios. Tas baisus žvilgsnis ją persekios visą gyvenimą, išmetinės už beteisį pagimdymą, keiks už gyvybės suteikimą.

O Krautas? Jis, tur būt, dar nieko nežino. Ką jis patars, ką dabar pasiūlys? — Agi nusijuoks, mostelės ranka, išstums ją už durų ir daugiau nieko nenorės žinoti. Pone tu pone! Kur pirma buvo jos protas, kodėl ji leidosi, kodėl?..

Jeigu sugrįš Antanas? Kur akis dėti, kaip pasiaiškinti?.. Ne, ne !.. Nebėra gyvenimo. Geriau eiti kur ir galą pasidaryti. Bet vaikai, uošvis? Ji turi laukti ir kentėti. Ji turi! . .“ — sukando lūpas, baisiu žvilgsniu permetė pirkios ertmę, kančios išraižytame veide ašaros suspindėjo.

Marmų nelaimė atgyja ir naujais sopuliais širdį apsupa. Ji atsimena, kaip sumuštu veidu kaimynas paskui Šmeigelzono arklių ristele bidzeno, mato vaikų ašaras, girdi ant pirkios slenksčio Marmienę klykiančią:

— Tepraryja žemė tuos pagonus, tenutrenkia perkūnas įskundėjus ilgliežuvius! . .

Tiesa, Marmienė baisiai skaudžiai įgėlė, bet argi ji to neverta, argi ne teisybę kaimynė sakė?

Andai buvo miestelin nuėjusi ir Krauto prašė, kad Marmą paleistų. Feldfebelis patraukė pečiais, panosėje ką piktai sumurmėjo ir paaikšino, jog už girnų slaptą laikymą negalima dovanoti, jog kaimy-

nui, greičiausiai, teksią Vokietijon sunkiųjų darbų išvažiuoti. Tada Marmienė ją prakeiks. Žinoma, kaimynė galvoja, jog tai Pleidžiaus darbai, bet jos nuodėmė tuo atveju dvigubai padidėja, nes įtariamas visiškai nekaltas žmogus.

Tą naktį Antanienė ilgai rymojo prie stalo, įvairios mintys blaškėsi po sąmonę, kankino širdį, audri-no kraują. Auštant tenuėjo gulti. Užmigus ėmė sapnai kankinti. Rodos, ji eina plačiu vieškeliu. Vietos nepažįstamos, laukai svetimi, žmonės nematyti. Pats pavasaris, pats žiedų žydėjimas: patys tie gražumynai. Kairėje vieškelio dobilų sklypas. Antanas, dalgiu plačiai mosuodamas, piauna dobilus.

— Čnait, čnait! — net atskirus kirčius ji išskiria.

Antanienė pasuka iš kelio, tiesiai per susipynusius dobilus brenda pas vyrą.

— Padėkdie! — sušunka, artyn priėjusi.

Vyras nė mur mur: suraukia kaktą ir piktomis akimis dėpteli.

— Kaip sekasi piauti? Ar dar nenuvargai? ji nusišypso ir švelniu balsu paklausia.

Vėl jokio atsakymo.

— Čnait, čnait! — dusliai skamba dalgio kirčiai.

— Kada grįši namo? Aliutė vis klausinėja ir klausinėja, kur tėtušis dingo, — ji užaina priešais ir meiliu balsu klausia.

— Atsitrauk šalin — dalgiu blauzdon įkirsiu! — vyras piktai atsako ir, lūpą prikandęs, toliau piauna.

Ji pasitraukia, brenda vieškeliu tiesiai per dobilus. Žiedai kvepia, kvepia. Dobilų kuokštės jos nuogas blauzdas kutena, o akyse ašaros spindi.

Naujas sapnas. Kažkas atkelia kiemo vartus ir prie pirkios atšlepsi.

„Bar, bar, bar“ — langan.

— Kas čia?.. Ko reikia? — Antanienė virpėdama paklausia.

— Aš, aš. . . Įleisk greičiau. Argi nepažįsti? Aš tavo vyras. Įleisk! . .

O tu, ponuli, ji ne viena: ant kitos lovos fitfebelis drybso. Antanienė greit šoka iš patalo, pribėga prie Krauto ir, už alkūnės tampydama, šnabžda:

— Ei, tamsta... Kelkis... Tamsta... Mano vyras grįžo... Greičiau kelkis!

Šis nė negirdi: knarkia kuo ramiausiai, ir tiek. O Antanas nerimsta, o jau kumščiu sienon muša:

— Tu girdi? Aš iš karo grįžau!.. Peršauta ranka, kraujas sunkiasi — leisk greičiau, leisk!..

Paskum Marmą susapnavo. Perkirstu žandu, kruvinomis kojomis, sutaršytais plaukais — baisu ir žiūrėti. Kaimynas prisvyravo prie stalo, uošviui pamoko pirštu. Šiam artyn prikliaukšėjus, tarė:

— Atėjau pasakyti, kad tavo marti su fitfebeliu vaiką sugyveno. Taip, tikriausia teisybė sugyveno... Tu ją išvyk, kur pipirai auga. Būtinai išvyk... Ta ragana ir mane apskundė — išgrūsk ją iš namų...

Klaikūs sapnai, baisios mintys, visokį vargai Antanienę visai sugniužino. Veidai įkrito, išbalo, akys įdubo, kaktoje gilios raukšlės įsibrėžė. Liko pa-

niūrusi, užsidarėlė, pikta, dėl mažiausio niekniekio didžiulė zirzeklė. Žmonių vengė, uošvio susitikti nenorėjo, vaikų pamyluoti užmiršdavo ar nebedrįso. Apkvaitusia galva plavinėjo ištisas dienas, nežinodama, kurio galo griebtis. Krautas antra savaitė nesirodė. „Ir gerai, — galvojo pati sau viena. „— Aš jam dabar nebereikalinga. Jis turi tiek ir tiek jaunų, gražių merginų. Supuvėlės bobos nereikalingos. Bet pala, pala! Atsirūgs šuniui dešra... — išbalusiose lūpose klaiki šypsena nušvito.

Nutarė keršyti. Ilgai galvojo, svarstė. Pradžioje sustojo ties sieros rūkštim, paliūniečių vitrivoliu vadinama. Dar jaunystės metuose girdėjo, kad kažkas šiuo skystimu akis išplikė. Pas juos kamaroje yra, tik gal bus mažoka.

Ir keršto planą nurezgė. Ji išdėsto Krautui kaip, kas ir laukia atsakymo. Gerai, gerai, gi ne — tykšt akysna. . . Kauktų iš sopulio; akis krapštydamas, pagalbos šauktus — aha, ja, ja, šėtone!... Žmogui gyvenimą suėdei — nustok ir pats dienų šviesybės. Žinosi, kad nelaiminga moteris keršyti moka.

O gal ką geresnio sugalvoti? Akys mažas daiktelis: galės ir be jų gyventi. Gal imti ir pasmaugti?.. Nutaikius gerą progą, griebti abiem plaštakom už kaklo, suleisti nagus, paspausti, pakratyti... Jėgos užtektų. Mergystės metais imtynėse kiekvieną berną surangydavo, gi su Krautu apsidirbti — gyvi niekai...

Keršto mintis atėjo nelauktai, netikėtai. Ji liko vienintelė paguoda gyvenimo klaidumoje, vienintelis žibintas nakčių kryžkelėse. Be šios minties gal

nebūtų išgyvenusi baisiosios nelaimės. Visi ją paniekino, visi atstūmė, visi pasmerkė — kur eiti, kur kreiptis, kieno pagalbos prašyti? Brolis andai buvo pasiryžęs keršyti, bet ji visą kaltę sau suvertė, ji save pasmerkė, ji nusprendė pati su feldfebeliu apsidirbti.

Kerštas, baisus kerštas! Didis kerštas už visas nelaimes, visus iškentėtus sopulius. Kerštas už sumindžiotą širdį, už sugriautą gyvenimą!

Ir Antanienė ruošėsi, ryžosi, svyravo.

----- O -----

Baukienė nusprendė nueiti bažnytėlėn ir ties Marijos paveikslu pasimelsti: gal suras lygsvarą, gal aprims širdis, gal baisios mintys nustos kankinusios.

Žmonių susitikti vengė, todėl miestelin išsiruošė apie vienuoliktą. Špitolėje palaukė, kol didžiuma išsiskirstys, ir po visų pamaldų bažnyčion nuskubėjo.

Nedrąsiai, galvą nuleidusi, Antanienė prisiartinė prie šalinio altoriaus, atsiklaupė ant pirmutinio laipto, persižegnojo ir ėmė maldos žodžius šnabždėti. Neilgai tesimeldė: baisių atminimų ir iškentėtų minčių srovė staiga siūbtelėjo sąmonėn, užliejo visus smegenis, nutraukė maldos žodžius. Krauto veriančios akys, pirmutinis nuodėmės vakaras, žmonių liežuviai, ruošiamo keršto planai — viskas suliūlo, suplaukė, susimaišė. Antanienė liovėsi meldusis, tyliai atsiduso, dar žemiau nunėrė galvą ir baisių minčių siautulyje sustingo.

Iš paveikslo prieblandų tamsios, sopulingos akys žvelgė į klūpančią moteriškę. Pagaliau Antanienė atsikvošėjo iš minčių svaigulio, pakėlė galvą, droviu žvilgsniu permetė paveikslą. Akys susitiko: juodos, septynių kalavijų sopuliais spindinčios su mėlynomis, laukų platumose išaugusiomis, lino žiedų atspalviais žydinčiomis: vėtras tramdančios, nelaimingas širdis gydančios su nuvargusiomis, išgesusia aistra ir apverкта nuodėme plieskiančiomis.

Antanienė sudrebėjo, sunėrė rankas ant krūtinės, vėl nuleido galvą. Ji negali ilgiau į paveikslo akis žiūrėti, nedrįsta jų sietuvose pasinerti. Ji — paleistuvė, didi nusidėjėlė...

Jau nuo pirmutinio nuodėmės vakaro Antanienė pajuto, kad kiekvieną jos žingsnį seka kažkokios akys. Darbą dirbant, maldos žodžius šnabždant, nakties ramybėje, pas fitfebelį miestelin važiuojant — visur jos lydi vargšę moteriškę. Kai tik pajuto yščiuje vogtinės meilės vaisių augant, kai piktos šnekos po apylinkę nuskambėjo, kai Marmienė andai baisius žodžius drėbė — slėpiningas žvilgsnis tapo aštrus, verias širdį deginąs sielą. Jis įsisiurbė į krūtinės glūdumas, kaitino sąmonę, audrino kraują. Jis ir Krauto pilkas akis nugalejo. Ramios, šventumu blizgančios, neišpasakyto grožio kupinos, jos sekiojo nusidėjėlės šešėlį, klausėsi draubužių šlamesio, visur, visur ją lydėjo. Ir niekur pasislėpti nuo tų akių negalėjo, niekaip jų žvilgsniu nusikratyti nepajėgė.

Antanienė, žvilgterėjusi į paveikslą, nutirpo: jos!.. Tos pačios akys ją dieną naktį sekiojo, tas pats žvilgs-

nis jos nuodėmingą sielą varstė... Tyliai suvaitojo, susiėmė rankomis smilkinius, sukniubo ant altoriaus dulkėto kilimo. Prieš amžinosios meilės ir skaistumo akis jos nuodėmė visoje nuogybėje sužvilgo. Prie jų giliąsias sietuvas moteriškė savąją menkystę ir niekingumą pajuto. O!.. Kodėl ji išdrįso čia ateiti, kodėl išdrįso prie altoriaus prisiartinti, kodėl?.. Juk senovėje panašias nusidėjėles užplakdavo ar lauže sudegindavo, juk ir nūnai žmonių akys ją baisiomis ironijos rykštėmis čaižo, panieka spindinčiais žvilgsniais persekioja. Ir kaip ji išdrįso paveikslo akysna žvilgterėti, kodėl ji čia atėjo, jeigu širdis baisiu kerštu dega, jeigu nuodėmingos mintys sąmonėje drumsčiasi?

— Atleisk man... Aš esu didelė nusidėjėlė, tačiau pasigailėk manęs... — Antanienė pasikėlė nuo kilimo, sunertas rankas aukščiau galvos ištiesė, ašaromis paplūdusias akis paveikslan įsmeigė.

— Atleisk man... Aš esu didelė didelė nusidėjėlė... — nelaimingos širdies sukurti maldos žodžiai suskambėjo altoriaus prieblandose.

Nuo paveikslo akių nenutraukė. Sopulingas, šventas, juodomis sietuvomis tvyskęs žvilgsnis, sakytum, apkerėjo, užbūrė Antanienės sielą. Ji juto, jog iš Marijos akių srovena keista jėga, šildo krūtinę, gaivina iškankintą sąmonę, nervais sklaistosi po visą kūną. Moteriškė pajuto, kad sieloje plečiasi didelė paslaptis. didis stebuklas, nuostabi ramybė. Ir paveikslo akys malonios, dangiška šviesa spindinčios tapo. Jų šventuose žiburiuose atsivėrė marios, kurių gelmėse

moteriškės nuodėmė nuskendo, iškankinta širdis paniro. Antanienei gera jauku paliko. Jos širdyje džiaugsmas tvino, sąnariais karšto kraujo srovės tvinkėjo. Karšto mintys sutirpo, šlykštūs atsiminimai nublanko.

Prieblandos rinkosi į bažnytelę, spietėsi aplink altorių, o Antanienė tebeklūpojo, tebežiūrėjo į paveikslo juodas, šventas, septyniais sopuliais spindinčias akis.

XI

Žiemos vakaras. Šaltis nurašė ledinėmis gėlėmis langus, širma šerkšna nubėrė medžius ir krūmus, paukščius pastogėsna suvijo, žmones prie židinio sukvietė.

Medžionių šeima sėdi aplink stalą ir valgo vakarienę. Staiga kažinkas atidarė prieangio duris ir dusliai sukosėjo.

— Kas ten dabar? — Medžionis padėjo šaukštą ir durų link pažvelgė. — Ar vilką ar mešką Dievulis vakarienei atsiunčia?

Nei vieno nei antro: pirkion įgriuvo Nikodemas. Kailinių apikaklėn galvą įtraukęs, sunkiai kvėpuodamas, pakriaukšėdamas, senis prilingavo prie stalo.

— Sveikas gyvas, kaimynėli, — Medžionis atsisistojo. — Prašom sėstis vakarienės.

— Dėku, nesėsiu — su marčia blogi popieriai, — žodžius traukydamas, kalbėjo Nikodemas. — Iš vakaro gulinėjo, vėliau išvirė vakarienę, numaudė

Juzuką, suguldė vaikus. Paskum kad išbalo... Kaip sėdėjo, taip ir sukniubo prie stalo. Vargais negalais nunešiau lovon, paguldžiau. Daugiau nežinau, kas daryti. Bėgu šen, bėgu ten — visur patamsy, sugulė. Gal ateisi, kūma. pažiūrėti, — kreipėsi į Medžionienę.

Medžionienė apsisupo skara ir paskui Nikodemą išskubėjo. Antanienę rado jau atsigodusią. Mėlynos lūpos, popierinis veidas, ašarotos akys rodė moteriškę didį skausmą kenčiant. Kaimynė apramino, nuvedė seklyčion, paguldė lovon, apklojo duknomis. Baukienė išsipasakojo, jog nešusi šiaudų naštą ir pajutusi viduriuose dieglius. Vakare ėmusi vemti ir nualpusį.

— Pasisaugok, kūma, — Medžionienė patarė. — Ką vaikai ir uošvis darytų, jei pati susirgtum.

— Pasisaugot... — Antanienė liūdnai nusišypsojo.
— Tokiai, kaip aš, akmenį po kaklu ir ežeran.

Medžionienė sumišo. Galvą nuleido, tyliai atsiduso, ėmė pirštais gnaibyti skaros kutus.

Lauke krito stambios sniegulės ir peteliškėmis ant seklyčios langų tūpė.

— Tat kaip, kaimynėle, ar teisybė, ką bobos pliaupia? — po ilgos pauzės Medžionienė išdrįso paklausti.

Užuot atsakymo, Baukienė galvą linktelėjo.

— Šitaip... — kaimynė vėl skaros kutuosna kibo,
— Sakai, teisybė? Žmonės visaip pliaupia, bet aš manau, kad tamsta šioje nelaimėje nekalta.

— Ai, kūmai.. Kad galėčiau — kruvinais keliais visus vieškelius išvaikščiočiau, nuo galvos visus plaukus nuraučiau, akis išverkčiau, kad tą nelaimę prašalinčiau... Dieve, tu Dieve ir kodėl ant manęs ši nelaimė užkrauta? — išblyškusiam veide raukšlės išvingiavo.

— Taigi, pagonas, Medžionienės balsas sudrebėjo: — žmogų suėdė, gyvenimą suardė, dabar su kitomis beulioja.

— Jis gal ir nekaltas, bet aš, aš... Ko man reikėjo ten lįsti? — Antanienė veidą įkniaubė pagalvin, iš akių ašaros pasipylė.

— Rimki, kaimynei, rimki, — Medžionienė ėmė raminti, — dabar sviete ne tokių nelaimių pilna: žmogus žmogų žudo, karalystė karalystę ėda; gi čia... Jei taip atsitiko, nieko nebeiškukuosi.

— Taigi, taigi, viena bėda ne bėda, — Antanienė, ašaras braukdama, — jei būčiau viena galva, nei taip labai graužčiau, nei ką. Anot tamstos žodžių, žmogus žmogų žudo. Kaži kur Antanas ? Pirma laukiau, tikėjau sugrįšiant, dabar geriau nebegrįžtų. Ragana aš, ragana,, paleistuvė, — naujos ašaros pasipylė.

— Be reikalo tamstelė save taip smerki. Man atrodo, jog pati esi visiškai nekalta. Aš taip pat moteris ir suprantu: jeigu ėmė lįsti, briautis, dar paąršino, nugirdė — negi atsispirsi, paspruksi.

— Tamsta taip galvoji, o žiūrėk, ką kitos sako, — Antanienė trukčiodama rijo ašaras. — Kiek pri-

loja, prisijuokia, pritauškia — bijau ir akių žmonėms parodyti.

— Palos, palos ir mes. Žinai bobos — kurgi dės liežuvių, nepletkavusios.

— Kalbos kalbomis paliks, tačiau kaip reikės gyventi, ką šie nekalti mažulėliai paskum jaus?

— Čia tai taip... Su fitfebeliu nemėginai kalbėti? Gal jis atsiims?

— Buvau užsiminusi...

— Ir ką jis užgiedojo?

— Iš pradžių netikėjo. Pašokęs ėmė vaikščioti po kambarį. Rankas trina ir vokiškai marma panosėje. Pavaikščiojęs priėjo, ranka paglostė pečius ir: „Ši-taip, ach zo?.. Liabai nemalionu, nemalionu... Sakai, kinder? Nemalionu, Donner Wetter!

Aš jam priminiau, kad žadėjo vesti ir Vokietijon išsikviesti. Šėtonas, išvertė akis, suraukė kaktą, prikando lūpą. Veidas pažaliavo, rankos ėmė drebėti: „Zo, zo... vesti?.. Dabar negalima: gali tavo vyras sugrįžti. Kai baigsis karas, tada pažiūrėsime.

Tikėsi netikėsi, kūma, širdį sugnybo toks įniršimas, kad norėjau pulti ir dantimis kaklą perkąsti. Tada, kaip gyvatė, per akis melavo, aukso kalnus žadėjo, gi nūnai... O! Rado ir dabar patarimą. Keletą minučių prie lango pastovėjęs, linksmu veidu priėjo ir šalia atsisėdo: „Ja, ja... šičia nedidelė bėda. Galima padaryti, kad nebūtų kinder. Nuvažiuosi kreisan, užėisi pas vieną daktarą. Cvancig mark, truputį Šmerc, ir gut: nebėr kinder... Ja, ja... markių aš duosiu.

Nieko neatsakiau. Trenkiau durimis ir palikau vieną kambaryje. Šūmui praėjus, ėmiau galvoti, kad gal reiktų panašiai padaryti. Kreisan važiuoti už jokių pinigų nenorėjau. Ką žinai: gal tyčiomis užsamdys kokią burtininkę, kad tik greičiau atsikratytų. O mirti bijau dėl vaikų. Jei ne jie, gal ir pati gabi pasidaryčiau; bet pagalvojus, kaip manytųsi vargšai našlaičiai be tėvo motinos — nedrįstu.

— Bijok Dievo, kūma, taip ir kalbėti! Žmogui vienas gyvenimas teduotas, ir jis neturi valios trumpinti: dūšią ant amžių pražudytum. Paaugs vaikai, liausis karas — vėl šiaip taip manysimės. Andai buvom be jokio gyvulio likę. Nepraėjo dveji metai

— vėl vargais negalais užsikabinom.

— Ne, ne, — Antanienė liūdnei palingavo galvą, — čia kitokia nelaimė. Geriau būtų namus sudeginę, visus turtus atėmę, vienais marškiniais palikę, ne ką taip atsitiko.

— Ką daryti. Ką Dievas myli, tam kryželį siunčia.

— Ne, kaimynei, čia paties velnio darbai. Jis ir dabar kuso kokią beprotystę padaryti... Nebaigiau savo pasakos. Taigi, kaip jau sakiau, kreisan važiuoti nemaniau, tačiau Krauto patarimo nemečiau. Prisimeni Vilkapurvių Gaidutienę.

— Gaidutienė?.. Ar tą, kur pamiškėje gyvena?

— Taigi, tą pačią.

— Ir kam čia Gaidutienė?

— Hm... Lygu negirdėjai, kad ši boba ne vieną merginą iš bėdos išgelbėjo.

— Pirmą kartą girdžiu. Gaidutienė? Sakyk tu man!.. — Medžionienė patraukė pečiais.

— Taigi, užkampyje gyvena, apie tokius darbelius niekam nesigiria — galėjai nežinoti. Aš mergautinėse dienose nuo Stirkavičiūčios apie ją girdėjau. Nelabasis tiek galvą susuko, kad nusprendžiau pas ją kreiptis.

Šeštadienio vakarą išsirengiau. Kol nupluncinau, kol prisibaladojau, visai sutemo. Moteriškė manęs nepažino, todėl iš pradžių nenorėjo tikėti, gynėsi tokių darbų nedirbanti. Galų gale sutikom: dešimt markių ir trys pūrai bulvių. Reikėjo prisiruošti, pirtį iškūrenti, kokių tai čemeryčių sumedžioti, todėl reikalą atidėjom sekmadieniui. Pati lovon įsitursino. o mane ant suolo paguldė. Kad aš tau, kūmute, užmigčiau, kad akis sudėčiau! Svetima vieta, suolas kietas, siauras, po galva mažytis pagalvėlis tėra — vartausi ištisą naktį nuo šono ant šono.

Į rytą užsnudau. Gakt — baisus sapnas prieš akis. Taryt, bėgu kažkokio miesto gatvėmis. Žmonių, žmonių — visi pakraščiai užtvinę. Ausyse spengia, gerklių išdžiūvus, kojos linksta. Staiga ima varpai skambinti. Skamba tik skamba visas miestas: mažių mažiausia koks šimtas bažnyčių skambina. „Iš kelio, iš kelio!.. Ei!.. Traukitės iš kelio!!.. — žmogus, ilga lazda mojuodamas, bėga ir šaukia.

Pasitraukiu, prisiglaudžiu prie mūro ir laukiu, kas bus. Ateina ilga procesija. Priešaky neša didelį kryžių. Kryžius nepaprastas: už visus mūrus aukštesnis. Toliau karūnos: juodos, baltais kryžiais, bal-

tomis giltinėmis išsiuvinėtos. Ir kiek daug — visas miškas. Už jų neša karstus. Karstas paskui karstą: gal keletą varstų eisena ištįsusi. Stoviu prie sienos prisiglaudusi ir žiūriu į neregėtus, negirdėtus dyvus. Žmonės, vėliavų ir karstų nešėjai, ilgomis paklodėmis susisupę, smailias kepures užsidėję, veidus paišais nusitepę, į numirėlius panašūs. Varpai skamba skamba. Karstus tebeneša — jokio galo nematyti. Staiga širdis neramiai suvirpa. Prikandu lūpą ir sušnabždu: „Ten Antano karstą atneša“.

Jokio parašo, jokios žymės, kad jame gulėtų Antanas, tačiau kažkas sako, kad tai jo karstas. Rankas užlaužiu ir taip garsiai sušunku, jog atbundu iš miego.

Riksmą šeimininkė išgirsta.

— Kas dabar? Susapnavai, ar ką, kad taip klykauji? — suniurna lovoje braškėdama.

Man nei šis nei tas.

— Blakė įkando. Buvau prisnūdusi, todėl ir surikau, mėginu išsisukti.

— Meluok sveika, — boba piktai subamba: — pas mane jokių blakių nėra.

Aš įkniaubiu veidą į pagalvį, bandau užmigti, tačiau nesiseka: kryžius ir karstai akyse šmėkši.

Gerais pusryčiais pranešė, kad viskas parengta. Nusvyruoju pirtin, įeinu. Sviltenų kvapas, garais ir pelėsiais atsiduoda. Dantis sukandusi kenčiu. Nusivelku drabužius, apsiplauju ir užlipu ant plautų. Išsitiesiu aukštieninka. Tuk, tuk, tuk — širdis, rodos, iš krūtinės iššoks: smilkiniai kaista, galvoje ūžia, ūžia.

Boba vienais marškiniais, rankoves atsiraičiusi, kriaukšėdama prilipa. Užsimerkiu, dantis sukandu, plaštakomis smilkinius suspaudžiu. Juntu, kaip šalti, sugrubę pirštai pilvą perbraukia. Vieną, kitą kartą. Sudrebu. Brrr!.. Visas kūnas prieš mano valią suvirpa.

— Gulėk ramiai, — boba piktai perspėja. — Norėjai tos košės paragauti — dabar pakentėk.

Kumščius sugniaužiu, galvą pakreipiu į šalį — kentėsiu... ligi galo ištversiu. Raižyk, kandžiok, ką nori daryk — kentėsiu.

— Bam. bam, bam! — miestelio varpai mišių šaukia.

— Bam, bam. bam! — prasiskverbia pro pirties sienas, įlenda į ausis, pasiekia širdį. Sapnas atgyja. Vėl matau žmones, į paklodes susisupusius, regiu karūnas, didelį kryžių, karstus. Šit ir Antano karstą atneša. Nebeištvėriau: pašokau, susiriečiau, įnėriau galvą tarp kelių, iš akių pasipylė ašaros.

— Šetitau devintinis! — boba nustebo. — Mažas vaikas, ar ką? Žinai, kad reikia pakentėti, užtat pasakum... Gulkis. Atauš pirtis, atšals vanduo, po pietų gali koks žmogus užėti — reikia skubėti. Gulkis!..

— Ne, — papurčiau galvą, — nereikia...

— Kaip nereikia? — išvertė akis.

— Nedarysiu, nereikia, — nulipau ir ėmiau rengtis.

— Kvaišėlė! Tat koėjai, maldavai? Kipšai žino, gal kokia vokiečių atsiūsta šnipė, — bobos akyse baisūs plieskuliai sužibo.

— Ne, tamstyte, aš jokia šnipė ir niekam nė pu-se žodžio neprasitarsiu. Širdis šiandien neleidžia: gal kitą kartą.

— Kitą kartą, kitą kartą, — pamėgzdydama. — O kol ne dabar?.. Tiek malkų supleškinau, tiek vandens privirinau — be penkių markių nepaleisiu.

— Še, jau še!.. Imkis! — atidaviau visus, kiek turėjau. — Čia yra aštuonios markės ir du auksinai — imk visus!..

Žiūrėk, kad niekam nė žodžio, nes ir pati įkliūsi, — išleisdama prigrasė.

Grįžusi nutariau niekur nebesikreipti, nieko nebe-sišaukti -- lauksiu.

— Ir labai gerai padarei, — Medžionienė, ties lo-va pasilenkusi, — Dievas, matyt, paskutinę minutę persergėjo... Bent dūšia liks išgelbėta, gi už žmogžu-dystę būtum pragaran numarmėjusi. Užauginsi, už-puoselėsi, užmaitinsi... Ar nepasitaiko? Vienas tokių, girdėjau pasakojant, net į kunigus išėjęs. Žinoma, kol neišeiti, jeigu tik Dievas šventą dvasią atsiun-čia.

— Pasitaiko, tačiau ne tokiai, kaip aš. Krūvelė šeimynos, vyras kare, tiek vargų rūpesčių, ir še tau pyragai.

— Dabar nieko nebeišgailėsi: po laiko. Ar nega-lėjai gintis?

— Žmogus, anot pasakos, po pirties gudrus. Rei-kėjo man atsižadėti tos kiaulės, ir gana. Maniau, kad išmelsiu. Juk tokia sausystė. Vienas senas, kiti maži.

o matai, kas atsitiko. Nugirdė, ėmė meilintis — pasidaviau.

— O paskum?.. Juk dažnai nuvažiuodavai.

Nuvažiuodavau... Nežinau, kodėl prasidėjau su tuo šėtonu: gal kokių lipčikų uždavęs, ar ką. Kai įsmeigdavo akis krūtinėn, apimdavo ranka juosmenį — nuleipdavau... Ir dabar... Taip, kaimynėle, tikėsi netikėsi, net ir dabar negalėčiau atsispirti.

— Aha... — Medžionienė giliai atsiduso. — Mėgink prieiti išpažinties, melskis — gal Dievas pasigailės.

Mėginau, viską išbandžiau — kaip nieko, taip nieko. Tur būt, pikta dvasia apstojo.

— O ką uošvis: neišmetinėja?

— Nieko seniukas: tyli, lyg žemę pardavęs. Manau, kad liežuvių tiek ir tiek prisiklausė.

— Žinoma, seniui nei šis nei tas. Et, spiauk į viską ir kentėk. Kančia ir nuodėmę atpirksi.

— Ką darysi nekentėjus, tačiau kur kančių galas. Labai bijau, kad nebūtų panašus į tėvą: pilkos, aštrios akys! Tada negalėsiu auginti, tada atsitiks didelė nelaimė. Man rodos, kad aš tuomet iš galvos išėsiu ir...

— Tamsta viską perdaug imies į širdį. Kita, pačios vietoje būdama, nusispiautų ir švilpautų.

— Ne, kūmutei, nė viena nešvilpautų mano vietoje, nė viena; tik kitoms gal lengviau būtų kentėti. Aš tokia karštakošė, dėl mažiausio niekniekio labai širdijuos, gi čia tokia nelaimė...

— Ką darysi — taip jau reikia. Pavasarį koki

pusbernį pasisamdysi: apknaisios dirvas. Tam vokiečiui tai nieku gyvu netikėk; nevažiuok kreisan, kad ir kažikaip spirtų: dar užsamdys kokią raganą.

Taigi, ir aš to bijau. Niekur nebeisiu, nebesikreipsiu. Tebūnie...

— Betgi tam šėtonui fitfebeliui nebesileisk: vis mažesnis atsakymas prieš Dievą.

— Chi, cbi, chi. — tylus, klaikus juokas seklyčios ertmėje suskambėjo, — jis pats atsitrauks. Andai atjojęs pasiraukė, pasiraukė, apsisuko ir išdulkėjo. Yra jam mergų... Sako, nuo palaidūnių visokių durys neužsidaro.

— Taigi, kai pagalvoji... Juk jis, greičiausiai, turi pačią, gal ir motiną, vaikų... Karas žmogų žvėrim paverčia.

— Manai, kad ne. Ramiu metu jis taip nedarytų.

— Kas žino, gal ir pačios Antanas... — Medžionienė per vėlai susiprato nereikalingus žodžius ištarusi: Antanienė krūptelėjo, prikando apatinę lūpą, rankos sudrebėjo.

— Tfiū, kad tave šimtas!.. Nei šį nei tą pasakiau, susigriebė, — Antanas toks rimtas ir protingas vyras... Arklys ant keturių kojų, ir tai suklumpa.

— Kas žino: karas visus sugadina, ištvirkdo. Gali ir Antanas, jeigu dar gyvas... Nei laiško nei nieko per visą metą — visko gali būti, — Antanienės balsas sodresnis, linksmiau skambantis.

— Ne, Antanas taip nepadarys, — Medžionienė atsistojo. — Jei laiško neparašo, matyt, negali. Vo-

kiečiams užėjus, ir atsiųsti nėra kaip... Metas man namo. Tamstai, tur būt. silpnumas praėjo?

— Praėjo. — Antanienė palingavo galvą. — Dėku, kaimynei, už pagalbą. Aš tamstos geros širdies niekad neužmiršiu. Kitų, kad ir mirčiau, nesikviesiu: plaka liežuviais, lyg kalės. Galinienė ir Marmienė... visos jos vienodos, tik tu, Medžionien, mane užstoji. Teatlygina Dievas... — balsas sudrebėjo. — Nors aš žmonių ir paleistuve laikoma, tačiau Viešpatį širdyje tebeturiu.

— Ką darysi: žmonėms burnų neužkiši. Palos, palos, atsibodęs — liausis.

— Sudie, dėku, labai dėku. Prašom kada nors užsukti. Dabar visi mūsų kiemo vengia. Vakarai ilgi — nusibosta prie balanų smilkti.

— Ačiū, užeisiu, laiko turėdama, — kaimynė atsisveikino su Antanienne ir namo nudulkino.

Medžionienei išėjus, Baukienė atsisėdo prie lango, užsirėmė ant palangės, susimąstė.

Naujas švyturėlis, nauja vilties žvaigždutė. Nelauktai, nesitikėtai. Medžionienė nuraudo ir bandė teisintis nereikalingai žodį leptelėjus, o ji... jos širdy gaivi šilumos srovė prasiveržė. Iš tikrųjų, kol negali Antanas su kitomis susidėti? Gal turi burliukuos užkampy kokią maskaukėlę, kad nei laiško parašo, nei jokios žinios atsiunčia.

Antanienė užmerkia akis ir įsivaizduoja: grakšti, raudonskruostė mergaitė. Kasos ligi juosmens, akys didelės, juodos, krūtinė standi. Kolgi Antanui to-

kios neįsimylėti?.. Jei teisybė — pusė sunkumo nuo širdies nusirita: vadinasi, ir jis toks pat, ir jam svetimi pyragai parūpo — kol aš negaliu su kitu? Nuo tos kvailos minties krūtinėje palengvėjo.

Anksčiau ji niekad neužklysdavo. Gal ir niekad nebūtų užsukusi, jeigu ne Medžionienė. Žmona Antaną teįsivaizdavo su šautuvu rankoj apkase gulintį, peršautu smilkiniu pagriovy vaitojantį, patrankos sviedinio į mažičius gabaliukus suplėšytą, gi dabar... Ar negali būti tiesa, kad Rusijoje, kokiam mieste-ly, žmonės engia, kiaules rekvizuoja, kratas daro ir mergaites, arba gražias bobas, glamonėja. Jeigu taip, jeigu teisybė?.. Tuokart jai nebūtų gėda sugrįžusį priimti, tada ir jai už Kiautą netiek išmetinėtų.

Baukienė nusirengia, atsigula lovon, ilgai vartosi nuo šono ant šono. Išsižiojusi, suskeldėjusiomis lūpomis ji gaudo vėsų seklyčios orą.

Auštant teužmiega. Antanienė sapne regi aukštą kalną, kurin lipa du žmonės: Atnanas ir liekna mergaitė juodomis akimis, ilgomis kasomis. Pusiaukelėje jie sustoja. Mergaitė ranka kažką rodo ir garsiai nusikvatoja. Antanas paima jai už rankos, žiūri stačiai į akis ir juokiasi. Skardus, jaunas, išdykęs juokas visu kalnu nuskamba.

Antanienei linksmiau. Jos lūpos pro miegą liūd-
nai nusišypso: lyg saulė rudens miškams, lyg mėnu-
lis lavonais nuklotam mūšio laukui.

XII

Juo arčiau tėviškės lauką, juo nerimas didesnis. Dabar nebereikia kelio klausti, nereikia ties kiekviena kryžkele galvoti, kurią kryptį pasirinkti: kiekvienas takas, kiekvienas šunkelis gerai žinomas, dar vaikystės metuose išbėgiotas, išmindžiotas.

Ir vietos visos žinomos. Antai Baltrūno vienkiemis raudonuoja, kairėje Skirmuntiškių pirkelės susigūžusios, pro Antupių šilą Rojūnų dvaras matyti. Antanas pažįsta beveik kiekvieną šios apylinkės gyventoją, gali užėti ir kiekvienoje sodyboje prieglaudą ir pastogę rasti.

Tačiau širdis kaip pablūdusi blaškosi. Didis nerimas piauna krūtinę ir nė valandėlei ramybės neduoda. „Ką rasiu namie? — šit deginąs klausimas. Jeigu didesni mūšiai buvo, jeigu rusų kariuomenė mėgino priešintis — nebėr Paliūnių. Ras nulaužytomis šakomis sodybų medžius, ras nuodėgulių krūvas ir bestirksinčius griuvėsius. Gyventojai bus arba Rusijon išbėgę arba pas tolimesnius gimines išsidanginę. Beklajojant dažnai pasitaikydavo panašių vietų rasti. Ištisi sodžiai išdeginti, laukai spygliuotų vielų užtvaramis ir apkasais išringuoti, granatų duobėmis išknaisioti. Pirkios be namų, be durų, be langų. Kai kurių stogai nuplėšyti, o kitos visiškai suknėžintos: krosnių kaminai ir pamatų akmenys težymu.

Matydamas tokius šiurpius vaizdus, Baukys tyliai suvaitodavo, sugrieždavo dantimis, susmukdavo kur pakrūmėje ir ištisą pusvalandį klaidžiodavo akimis po išnaikintas apylinkes. „Jeigu Paliūniai sudeginti, tai ko man bėgti, ko skubėti? Jeigu nerasiu saviškių, jeigu visi kaimynai Rusijon išmarmėję — ką veiksiu vienui vienas degėsių pustynėje? Geriau — pasukti artimiausiu miestelin, nueiti pas vokiečių žandarus ir pasiduoti:

— Imkit mane ir sušaudykit. . . Imkit, aš iš jūsų nelaisvės bėgu.

Taip, geriau vokiečiams išsiduoti — ar šiaip ar taip nėra gyvenimo" — tyliai niršdamas, bėglys kramtydavo lūpas, grąžydavo sugniaužtas rankas ir ryždavo eiti pas vokiečius.

Sielvarto verpetuose nušvisdavo vilties žvaigždė: „O gal mūsų nebuvo apie Paliūnius, gal rasiu visus gyvus ir sveikus, gal nė vokiečiai nenuengė, nes tarp raistų, tarp miškų, toli nuo didžiųjų kelių gyvena". Ir giedrėdavo akys, ir švisdavo kakta, ir atsileisdavo sugniaužtos plaštakos. Jis atsistodavo, apsižvalgydavo aplinkui ir vėl pirmyn slinkdavo.

Besiartinant prie tėviškės laukų, širdį vėl užgulė kartaus nerimo slogutis. Šimtai baisių vaizdų švito iškankintos vaizduotės ekrane, tūkstančiai abejonių virino kraują ir smegenis. Apylinkės nesudegintos, todėl ir Paliūniai, greičiausiai, mūsų nepaliesi. Trobas gal ras sveikas, tačiau namiškiai?.. Juk rusai buvo įsakę visiems gyventojams palikti namus ir dangintis į rytus, juk vietomis ištisi kaimai į Rusiją

išbėgo. Gal ir paliūniškiai, valdžios įsakymų paklausę, svetimojon išbildėjo? Vokiečių laikraščiai dabar baisių dalykų prirašo. Esą rusų žemėje verdanti revoliucija, ir žmonių tūkstančiai nuo bado ir maro mirštą. Jeigu teisybė, jeigu žmona su vaikais ir Nikodemu tan pragaran išbėgo, ką jis veiks vienas, kaip pradės gyventi?

O gal nebėgo, gal vietoje liko? Tačiau per tuos ketveris metus baisių dalykų pergyventa. Frontuose kraujo marios plūdo, milijonai žmonių krito, tūkstančiai naujų kapinių išaugo. Sugniužo didžiulės karalystės, visagaliams ciesoriams striukė priėjo, milijonus žmonių badas ir ligos nukankino. Tėvuką dar prieš karą stiprus dusulys kankino, Aliutę viduriais negaluojančią paliko, Juzukas vystyklusose, pati tik trys mėnesiai po gimdymo. Iš žmonių pasakojimų jis žinojo, kad daugelyje vietų buvo dėmėtoji ir vidurių šiltinės įsisukusios. Šios, niekieno nekviestos ir nelaukiamos viešnios, galėjo ir Paliūniuosna kelią rasti, galėjo ir visą Baukių šeimą iškrėsti. . .

Girdėjo, kad vokiečių kareiviai išvedė visus gyvulius, atėmė paskutinius javus, išnešė paskutines mėsos paltis. Žmonės pasakojo, jog ir dabar tebeneša vokiečiams pieną, sviestą, kiaušinius, jog teberekvizuojami javai ir pašarai. Jeigu teisybė, jeigu viską atėmė, jeigu paskutinį duonos kąsnį, paskutinį pieno lašą surijo — kuo manėsi vaikai, ką pati ir Nikodemas valgė?

Jis matė dirvonuojančius laukus, matė išblyškusius, sukritusius žmonių veidus, girdėjo jų skaudžias

aimanas. Jeigu šie vargai neaplenkė Paliūnių, gal nė vieno gyvųjų neberas. Tėvukas galėjo pirmutinį rudenį numirti, Juzukas ir Aliutė šaltos žiemos nepakėlė, žmona, šiltinės nukankinta, krito. . .

Vaizduotė kuria baisiausius paveikslus, o širdis blaškosi, o kraujas verda, o baisus nerimas visais sąnariais virpa: kad tik greičiau namus pasiekti, kad tik visą teisybę sužinoti, kad tik. . .

Nuogais dirvonais švilpia rudens vėjas, belapiai medžiai liūdną giesmę švokščia, o Baukys Antanas slenka pamiškių takais, gūrina laukų grioviais, niri-na krūmais apaugusiomis ganyklomis. Širdis nerimo kupina, tačiau akys sodrios vilties ir neišpasakyto džiaugsmo žvilgulėliais žvilga.

----- O -----

Antanas nusprendė užsukti į Tilindžio vienkiemį apylinkės naujienų pasiteirauti. Kelionės pavojai jį buvo išmokę atsargumo, todėl, prieš Paliūnius pasiekdamas, norėjo sužinoti, kur stovi vokiečiai, kaip gyvena jo namiškiai, kokias bėdas ir nelaimes iškentėjo žmonės per tuos ketveris metus.

Savo tikrojo vardo ir pavardės nutarė nesakyti. Užklaustas aiškinsis esąs nuo Vilniaus, ieškąs arklių pirkti. Nedaug kalbės, balsą stengsis perkeisti, suvargusį ir barzda apžėlusį veidą įtrauks milinės apikaklėn — Tilindžiai jo tikriausiai nepažins. O nepažįstamas norėjo būti, nes tuo būdu tikėjosi ir apie namiškius daugiau naujienų sužinoti.

Prieblandoms laukus užtūpus, Baukys nedrąsiai pasibeldė į Tilindžio pirkios duris ir po didelių aiškinimų vos vidun įsiprašė.

— Kodėl taip ilgai pogulio miegat? — Antanas, dairydamasis po pirkią, storu balsu paklausia.

— Nubosta balanomis smilkyti, tai ir neskubam žiburio degti, — Tilindienė paaiškina. — Tamsta iš toli?

— Nuo Vilniaus. . . — Antanas jaučia, jog ausys nukaista.

— Kai prie didesnio miesto, gal pigus žibalas, — moteriškė uždega balaną ir medinin diedan įkiša.

— Brangus, — Baukys veidą apikaklėn slepia. — Žinoma, už pinigų galima gauti.

Tilindienė, įsitikinusi, jog ateivis ne plėšikas, ne koks valkata, ima pasakoti sunkų ir vargingą apylinkės žmonių gyvenimą. Ji Antanui skundžiasi, jog vokiečiai gyventojus visokiais mokesčiais ir rekvizicijomis varginę, jog apylinkėje siautuosios šiltinės ir daug žmonių kapuosna nuvariusios.

Šiltinės paminėjus, Antanas norėjo sužinoti, ar Paliūniuose ši liga nesiautrojo, tačiau moteriškė, ateivio susijaudinimo nepastebėdama, toliau mala:

— Mūsų apylinkėje švaistosi pitpebelis Krautas. Tai tikras velnias, pačios liucipierių veislės žmogus. Jam padeda Šmykelis. Prieš karą miestelyje buvo nuspūręs batsiuvėlis, o dabar paimk jį — pitpebelio dešinioji ranka. Jie abu ir jodinėja po sodžius, lupa paskutinį kailį, sunkia paskutinį prakaito lašą.

— Reikia pasiskųsti vyresnybei, — Antanas pusiau lųpų burbtelia.

— Pasiskųsti! . . — moteriškė ironiškai nusiųypso.

— Kam ir kaip? Varnas varnui akies nekirto ir ne-kirs. . . Nepaprastai sunku gyventi. Kad nors greičiau Dievas šių rykųtę atimtų!

— O kaip verčiasi, kur namie vienos moteriųskosios telikusios? — Baukys bando paliesti rūpimąją temą. — Gal prisiunčia nelaisvių laukams apdirbti?

— Kur ten prisius, — Tilindienė mosteli ranka.
— Taip ir vargsta, kapstosi, lyg viųstos po skiedryną.

— Ar daug apylinkėje tokių kiemų, kur moterys vienos likusios? — Antanas vėl klausia ir kreiva akim į pasakotoją dvilkteli.

— Kur nebus — yra daugybė, — moteriškė atsi-dusta. — Veik visi jaunesni vyrai buvo kariuomenėn pašaukti.

— O apie juos jokių žinių nėra? Dar nė vienas namo negrįžo? Baukys susidomi.

— Niekur neinu, nieko ir nežinau, — Tilindienė kukliai pasiteisina. — Mano vyrą taip pat paėmė. Jau ketveri metai — jokios žinios, jokio laiųsko. Žmonės kalba, kad nė vienas pašauktųjų nebegrįš. . . Dieve tu Dieve, kaip gyvensime! . . — moteriškė įkniaubia veidą žiurstan, pravirksta.

— Gal dar sugrįš, — Antanas stengiasi nuraminti Tilindienę. — Vieni Rusijos gilumon numarmėjo, kiti vokiečių nelaisvėn pakliuvo. Kai apsitvarkys gyvenimas, visi namo sugrįš.

— Dievai žino, kada bus galas visiems karams ir suirutėms, — moteriškė liūdnu balsu. — Žmonės kalba, kad dar ilgai karaliai mušis.

— Ne, ne, — Antanas pakrato galvą. — Karas jau pasibaigė. Vokiečiai visus paskutinius mūšius pralaimėjo ir turės iš mūsų krašto netrukus išsinešdinti. Ar šioje apylinkėje apie tat niekas nešneka?

— Kur ten šnekės, — moteriškė bevilčiai mosteli ranka. — Toks suspaudimas, tokia priežiūra, kad žmogus bijai ir žodį tarti. Čia kaimyniniam Paliūnių sodžiuje (Antanas krūptelia, nejaukiai sujuda) gyvena toks Medžionis. Žmogus ėmė kartą ir prasitarė, kad nereikia vokiečiams pieno duoti. Esą visi neneškim ir nereikalaus — negi išpiaus ar iškars visą sodžių. Šnipštelėjo kas Krautui ar Šmykeliui — Dievuliukau mano, kad pakėlė ermydėlį! Pilnas kietas prigriuvo žandarų, privažiavo vyresnybės. Žmogų suėmė, rankas kojas geležiniais pančiais sukaustė, pririšo prie arklio uodegos ir, lyg didžiausią žmogžudį, išsivedė. Rytojaus dieną nuteisė Vokietijon sunkiųjų darbų išvežti.

Šis pasakojimas Antaną pribloškė. Medžionis buvo jo geriausias kaimynas ir draugas jau nuo mažystės metų. Išgirdęs apie jo nelaimę, Baukys pagalvojo: „Ką daro Medžionienė, viena su pulkelio vaikų likusi? . . Tur būt, dieną naktį verkia, rauna nuo galvos plaukus ir tuos šėtonus keikia“.

Moteriškė, pastebėjusi ateivio susijaudinimą, toliau pasakoja:

— Privirkdė, prikankino žmones, kiek nereikiant. Vienus šaudė, antrus kalėjiman kišo, trečius Vokietijon bildino. Visi išsižioję laukia nors kokios permainos, visi trokšta, kad tie nevydonai greičiau išsiskutų, tačiau viešai bijo žodį tarti, bijo net pirštą pajudinti.

— Ar Paliūnių sodžiuje vokiečiai nestovi? — Antanas nerimsta savo kailyje, norėdamas ką nors apie namus išgirsti. — Noriu ten užsukti: gal gausiu kokią kuinapalaikį nusipirkti.

— Vokiečiai miestelyje testovi, — moteriškė paaiškina, — tačiau juos susitikti tamsta gali kiekviename žingsnyje. - Valandėlę pagalvojusi: - Paliūniuose nori pirkti arklių? Anot pasakos, sunku iš elgetos lazda gauti. . . Kiek prisimenu, nė vienas atliekamų neturi. Žinoma, tamsta pamėgink nukiūtinti — gal ir susiras. Aš jau antri metai sirguliuoju. Niekur iš namų neinu, nieko ir nežinau — gal pavyks Paliūniuose nusipirkti arklių.

— Taigi, taigi, — Antanas palinguoja galvą. — Mėginsiu nueiti. . . Tai pas tamstas sunku gyventi?

— Sunku, baisiai sunku, — Tilindienė atsidusta. — Jeigu nesulauksim kokios permainos — nebeištvėsim, nebeiškentėsime.

— Gal ne visiems vienodi vargai, gal kai kas jokių rūpesčių neturi? - Baukys nori dar kai ką apie Paliūnius sužinoti.

— Žinoma, kad ne visiems vienodai sunku, — moteriškė nukrapšto nuo balanės anglį. — Kiti net geriau gyvena, negu prieš karą. Kad ir Šmykelis: dar

metai, kiti — į milijonierius išeis. Pereitą žiemą pradėjo girią kirsti. Šmykelis darbų vyriausias prievaizda. Vieną žiemą paviršininkavęs. išsiaugino pilvą, pasistatė namus, pasisiuvo šeškenų kailinius. Šviti rūmų sieksniniai langai, raudonuoja kaminai, šeimninko gurklys, lyg gero peniukšlio, nudribęs. . . A, a. . . Tokiems Judoms dabar gyvenimas. . . Tiesa, Palūnių sodžiuje, į kurį tamsta ketini eiti, yra tokia Baukienė. . .

Žmoną paminėjus, Antano kūnu šalti šiurpuliai perbėga. Slėpdamas sumišimą, jis neva nuspiauna, nususuka ir ima pirštais palangėn barbenti, taryt, jam ši šneka nei šilta nei šalta.

— Taigi, Baukienė, - moteriškė, valandėlę pagalvojusi. — Jos vyras taip pat kare, taip pat jokios žinios neturi. Jai irgi nebloga gyventi. - Tilindienė vylingai nusišypso.

— Kodėl jai nebloga? — Baukio balsas suvirpa. — Ar neatėmė gyvulių, ar nereikia mokėti mokesčių ir duoti rekvizicijų?

— Atimt atėmė, mokėt moka mokesčius ir rekvizicijas su visais lygiomis, tik, anot žmonių kalbų, pro vienas duris paima, pro antras grąžina dar su priedais.

— Kol gi ją iš viso svieto išskiria? — Antano širdyje kyla bailsus įtarimas.

— Kad su pitpebeliu vienon dūdon pučia, — moteriškė vėl nusišypso.

— Kokion dūdon? — Baukio lūpos mėlynos, akys keistai mirksi.

— Matai, tamsta: Baukienė dikta ir graži moteris. Ėmė ponas Krautas ir pasimagino. . . Susimylėjo. . . Miestelyje dienas naktis uliodavo.

Antano galvon muša kraujas, kūnu šalti šiurpuliai nubėga. Jis tyliai suvaitoja, sudrimba suolan, atsišlieja sienos, virpančiomis lūpomis gaudo orą.

— Kas tamstai pasidarė? — Tilindienė nusigandusi prišoka artyn. — Gal vandens atnešti?

Vyriškis tyli. Jis nulenkia galvą, suspaudžia rankomis smilkinius, sukanda lūpas ir kažką sau vienas šnabžda.

Tilindienė pasemia iš kibiro vandens puodelį ir prinešusi pasiūlo:

— Tamsta išgerk — atsigaus širdis. Vanduo švarus, šaltas, neseniai atneštas iš šulinio.

— Dėkų, — Baukys virpančiomis lūpomis suvilgo puodelio kraštą ir pasiaiškina: — tris naktis nemiegojau, toli keliavau, visokie rūpesčiai — ėmė ir supyko širdis. . . Tai ta Baukienė su fitfebeliu? . Gal žmonės pramanė, gal neteisybė?

— Tokiuose dalykuose sunku teisybę susekti, — Tilindienė puodelį pastato ant lango. — Gal vietomis ir perdeda. Aš seniau netikėjau, bet kai susilaukė vokietuko — aišku. . .

Antaną šie žodžiai visiškai sugniuždo. Baukys pajunta: žemė skiriasi, pasaulis dreba, jis juodon prarajon grimsta. Po valandėlės atsipeiki ir Tilindienę užpuola:

— Ką?? Ką tamsta sakai?! . . Baukienė vokietu-

ko susilaukė! . . Negali būti! — trenkia kumštimi į stalą ir pakyla išeiti.

— Kol negali, kad jau yra, — moteriškė, nustebusi ateivio keista elgsena, pažvelgia į veidą ir balsu paaiškina. - Kad, sakau, mergų ir visokių ištvirkėlių vaikus, tur būt, pats raguotasis sergsti. Juk ir ta pati Baukienė: vakare lipo ant aukšto pakulų atsi-nešti; kopėčios nugriuvo — ji nukrito ir gerokai prisitrenkė. Dvi savaites, lyg permušta katė, sopuliuose raitėsi. Manėme, kad neišgys, bet kur tau: pati išsi-kapstė ir vaiką sveiką pagimdė. Taigi, — Tilindienė palinguoja galvą, — kitos kaip saugosi, kaip taikosi, ir tai visokių nelaimių atsitinka, o dabar. . .

— Seniai pagimdė ? — Antanas prislėgtu, švogždžiamu balsu.

— Tuoju bus pusė metų. . . Čiūčiuoja sau vokie-tuką, ir gana. Ar apie tamstas tokių atsitikimų nepa-sitaiko?

— Ne, ne! . . — Antanas prikanda lūpą, baisiu žvilgiu žiūri žemyn. — Pas mus negirdėti, kad mo-terys, vyrus į karą išleidusios, su svetimiškiais susi-dėtų.

— Taigi, nei Dievui nei svietui, — Tilindienė pa-linguoja galvą. — Jeigu Krautas jos Vokietijon ne-siveš, jeigu sugrįš vyras — ką tada daryti ?

— Tai fitfebelis žada ją Vokietijon išsivežti? — Antano veidas pajuosta.

— Gal ir žada, nežinau, — moteriškė pasitaiso, — tačiau kur jam tokią Baukienę vežti — nebent

žmonių pajuokinti. Turi jis panašių tiek ir tiek. Sako, dabar į Paliūnius nė nebeatjoja. Žinia, visumet taip esti: vienas košės priverda, antram iškabinti ją tenka.

— Gal Baukienę prievarta prigavo, jeigu toks ištvirkėlis? — Antano balse mažytė vilties kibirkštėlė suskamba.

— Sunku teisybę išnarplioti, sunku tokiuose dalykuose siūlo galą rasti. Dabar gal ir Baukienė pirštus kremtasi, tačiau pirma pati, niekieno neverčiama, miestelin pas fitfebelį nuskusdavo.

Po šių žodžių Antanui visi svyravimai dingo. Žmona kalta! Ji ragana, paleistuvė!.. Bėgdavo pas Krautą ir miestelyje dienas naktis uliodavo. Ji, ji kalta!

Atsikelia, stveria kepurę, nė neatsisveikinęs, pro duris išsiveržia.

Pučia aštrus vėjas, ir stambios sniegulės veidą čaižo, tačiau Baukys nieko nejaučia. Kepurę rankose sugniaužęs, atsilapojęs, galvą nulenkęs, dantis sukanęs, jis brenda vandenių pažliugusiais rudens laukais ir niršta:

— Paleistuvė ta! . . Aš liek vargau, tiek kentėjau, o ji. . ji! . . Ta ragana nė vaikų, nė tėvuko nepagailėjo! — atsistoja, prisiglaudžia prie krūmo ir nusprendžia: — Grįžęs namo, paimsiu kirvį ir . . . Vistiek nebėra gyvenimo. Visus ištaškysiu: ir Šmykelį ir fitfebelį — juk suėstas mano gyvenimas. Eisiu! . . — valandėlę pasvyravęs, pasuka namų link.

Laukuose juodas vakaras sustingęs. Aštrus vėjas gelia sąnarius, šaltos sniegulės veidan teškia. Juo-

das šešėlis, į tat jokio dėmesio nekreipdamas, žengia pirmyn: „Eisiu ir atkeršysiu! . . Tegu žino, gyvatė, kad už prasimeilintas valandas su Krautu reikės atsiskaityti prieš dangų ir žemę, už sugriautą gyvenimą krauju užmokėti. . . Paleistuvė ta, paleistuvė! . . Cha, cha, cha! — baisią, beprotišką kvatoseną vėjas laukų platumon nuneša. Baukys savo juoko išsigąsta. Jam rodomi, kad ne jo kvatosena laukuose aidi, ne jo sielvartas krūtinėje siunta, o visa žemė šaukia, visa apylinkė klykia: „Užmušti! . . Užmušt tą ištvirkėlę! .

----- O -----

Paliūnių sodžiaus žiburėliai pasirodė. Baukys sustojo, alkūne nusibraukė nuo kaktos prakaito lašus, prisimerkė ir įtempu žvilgiu ėmė stebėti gelsvus keturkampius. Antai Marmos galiniai langai, kairiau Medžionio pirkia, dešinėje pro vyšnynus Galinio žiburėlis mirga. Baukių kiemo nesimato, nes iš tos pusės klojimas ir tvartai užstoja.

Gimtinio sodžiaus žiburėliai Baukiui apmalšina širdies gėlą. Jis atsisagsto nubrizgusią milinę, atsėda ant akmens ir iš akių krūpčiojančių žiburėlių neišleidžia. „Žiburėliai žiba“ — sau vienas pagalvoja. — „Lygiai, kaip prieš ketveris metus jie žiba, tik truputį tamsesni ir dažniau krūpčioja. Žiburėliai... Iš tolo žiūrint atrodo, lyg mūsų sodžiujė niekas nepasikeitę, jokių bėdų ir nelaimių nebuvę. Tebestovi Galinio aukštoji vinkšna, tebedunkso Medžionio vyšnynai. Visos trobos, visos sodybos, visi kiemai tokie

patys likę. Taip, iš tolo. . .“ — Antanas paremia rankomis smakrą, prikanda apatinę lūpą, o naujos mintys galvon plūsta: — „Tie ketveri metai spėjo mano visą gyvenimą sugriauti. Ką dabar jaučia vargšas tėvas, kaip tie mažutėliai manosi? Juk Aliutė, jeigu dar gyvena, viską suprantą. Taip, nebėra gyvenimo. . .

Gal tas šėtonas dar neišsivežė Vokietijon? . .

Eisiu atkeršyti. Smogsiu kirvio ašmenimis kakton, paskum — ką nori, su manim tedaro. Eisiu!. . Aš visą laiką rūpinausi, namų nė baisiausiose minutėse neužmiršdavau, o ji. . .

Baukys atsiminė tolimuosius nakties žygius, kada batų užkulniai kojas kruvinai nuėsdavo, kada ligi mirtinųjų nuvargęs poilsio metu atsiguldavo aukštieninkas ant plento akmenų, pasibrukdavo po galva kuprinę. Nutrintos kojos ugnimi degė, išvargusiais sąnariais kraujas tvinkčiojo, žygio nuovargis blakstienas merkė. Jis tada sunerdavo rankas ant krūtinės ir svajodavo: „Kažin, ką šiuo metu namiškiečiai veikia? Aliutė, tur būt, jau seniai miega, tėvukas kamaroje, prie lovos atsiklaupęs, poteries kalba, žmona Juzuką žindo, o gal miega. . . Ir gerai: tegu ilsisi, tegu nežino, kad mano kulnys kruvinos, kad kuprinės diržai pečius pratrėnė, kad mūsų vorą jau vokiečių patrankos siekia, kad ryt auštant pasieksime fronto pirmąsias linijas. Labai gerai, kad jie nieko nežino ir gali ramiai miegoti.“ Pusantrų metų, mūsų pragare pragyventų, kada artilerija sumaišydavo dangų su žeme, kada kulkosvaidžių kulkos pievų žolę į skutelius sukapodavo, kada tam pat

apkase dešimtys draugų mirtinuose sopuliuose raitydavos, kada kulkoms pragarišku viesulu švilpiančiam ateidavo įsakymas užsidėti durtuvus ir pult atakon — jis visuomet pagalvodavo: „Kaži ką jie veikia? Ką Juzukas su Aliute prasimano, kokie rūpesčiai žmonos galvą gula?“

Nelaisvėn pakliuvęs, namiškių taip pat neužmiršdavo. Ilgos bado valandos, sunkūs darbai akmenų laužykloje, kruvini prievaizdos bizūnų smūgiai — argi galėjo jis viską iškentėti ir pakelti, jei ne svajonės apie namų gyvenimą, ne viltys namiškius gyvus ir sveikus pamatyti, karo viesulams nusiautojus, gražų ir laimingą gyvenimą pradėti?

Nevalgęs, apiplyšęs, kiaurais batais jis slinko miškų tankumynais, klaidžiojo raistų milžiniškuose plotuose, slapstėsi galulaukėse, vengė žmonių ir labiau apgyventų vietų — kad tik greičiau namus pasiektų, kad tik namiškius pamatytų, kad tik tėviškėn sugrįžtų. Ir šit baisus, nelauktas, netikėtas smūgis. . . . Geriau būtų pelenus ir nuodėgulių teradęs, ne tokią baisią žinią iš Tilindienės išgirdęs.

Tėviškės paveikslas kiek prablaivė sąmonę ir numalšino širdį. Ūmaus keršto mintis atslūgo, smegenys ėmė naujas kombinacijas pinti: „Gal ta bobšė be reikalo pripliaupė? Už penketos varstų nuo Paliūnių gyvena — labai ji gali žinoti tikrą teisybę? Gal tik žmonių pikti liežuviai? Bet jeigu teisybė? . . .“ — Antanas sudrebėjo, sugriežė dantimis, pašoko nuo akmens. — „Jeigu teisybė, abu keršto neišvengs. Abu turės ne tik prieš Dievo, bet ir prieš mano teismą

atsakyti!" — ežiomis, pakluonėmis Antanas pasileido savos sodybos link.

Pasiekia klojimą. Debesys prasiskirsto, ir priešpilis mėnulis blankiu sidabru visą sodžių aplieja. Baukys krūptelia savo šešėlio, užsiglaudžia už peludės kampo ir, galvą iškišęs, žvalgosi po kiemą. Prie kiemo vartų dvi liepos stovi, kluone sulinkusi vyšnia rymo, gale tvartų laukinė obelis auga, darželio kampe diamedis šmėkšo — niekas nepasikeitę. Tiesa, šalia klojimo durų anuomet ruginių šiaudų stirtos būdavo, daržinėje šienas ir vasarojai kvėpėdavo, gi nūnai tuščia. Pro sienos plyšį jis pastebi tuščius prėslius, mato, kaip sidabriniai mėnesienos kvadratai, po molinį padą slankioja.

Antanas pirštų galais priselina prie kiemo vartų, juos tyliai atkelia ir, keliais šuoliais tuščią tarpą peršokęs, už svirno užsiglaudžia. Ant skiedryno pastebi žabų krūvelę, šalia jos kirvį numestą. Plieno ašmenys mėnulio šviesa žaižaruoja, medinis kotas juodais šešėliais apsvijęs. Baukys nustoja kvėpavęs, palenkia galvą pirmyn, rankos instinktyviai į kumščius susigniaužia: kirvis . . . Kaip šviti jo ašmenys, koks smagus kotas, kurį jis pats prieš karą iš ruplio beržo nutašė.

Mėnulis už debesų užlingavo, ir kirvį nakties tamsa prarijo. Baukio akis pirkios langai suviliojo. Seklyčioje tamsu, o pirkios vidus gelsvais keturkampiais šviečia. Būtų gera išliaužti į darželį, atsistoti palangėje ir vidun žvilgterėti, tačiau visi langai margomis užuolaidomis uždangstyti.

Baukys priselino prie darželio tvoros, apsižvalgė aplinkui, priėjo prie šulinio, persisvėrė per rentinį, pažvelgė į juodumoje tvyskantį vandenį. Visur tylu, ramu, anė čiūkšt. Pirkioje irgi nieko nesigirdi. Antanas žengė keletą žingsnių pirmyn, įėjo į priebutį, virpančia ranka buvo besiekiąs durų rankenos, bet staiga susvyravo ir atgal pašoko. „Ne, ne!“ — smegenis staigi mintis pervėrė. — „Šiuo tarpu negalima durų slenksčio peržengti, negalima namiškiams pasirodyti.“

Jis vėl užsitraukė už svirno kampo, vėl žvalgosi po skiedryną, vėl ieško kirvio žvilgančių ašmenų. . .

Pagaliau nusprendė užsukti pas kurį kaimyną ir visą teisybę apie namų nelaimę sužinoti. Kiekvieną smulkmeną išklausinėjęs, galės vieną ar kitą išvadą padaryti. Nėra ko skubėti: naktis ilga, o kirvis nuo skiedryno nepabėgs. . .

Baukys pastatė milinės apikaklę, susisegiojo sagas, užsimaukšlino ant akių šunies pakutromis kepurę, galvą į pečius įtraukė ir Medžionio sodybon nuslinko. Medžionienė protinga moteris, Aliutės krikšto motinėlė, gera kaimynė — iš jos lūpų Antanas galės visą teisybę išgirsti.

Mėnulis vėl nušvito, vėl sidabro monais tuščius vyšnynus ir sodus nužėrė. Baukys, už kiekvieno krūmo slapstydamasis, kiekvieno garsesnio žingsnio nusigąsdamas, slinko padaržėmis: kaip koks vagis, kiūtino pas kaimynus.

Langas neuždengtas, viduje kažkokie šešėliai šmirinėja, todėl Baukį suima didi pagunda pažiūrėti, kas Medžionio pirkioje dedasi. Jis tyliai atkelia darželio vartus, atšlepena palangėn, atsargiai priglaudžia veidą prie stiklo, žvalgosi. Medžionienė sėdi prie stalo ir plunksnas plėšo. Du bimbyrai lovoje miega, trečias lopšyje pukši. Kaimynės veidas išdžiūvęs, kaktoje ir lūpų kampuose didelės raukšlės išsibrėžusios, paausiuose matyti žilstančių plaukų kuokštelės. „Taigi,“ — Antanas sau vienas pagalvoja, — „kaip vargai ir nelaimės žmogų sugraužia. Matyt, kaimynei daug iškentėti teko. Vyrą vokiečiai išjojo, vaikai maži, gyvulių nėra, duonos nėra, — menki pyragai vienai moteriškai tokiuose varguose kapstytis. Trečiasis gal neseniai atsiradęs, nes, karan išeidamas, Medžionienę antro laukiančią palikęs. Nelaisvėje būvant, kažkuris skaitė knygą, kad, karui pasibaigus, visoje žemėje amžina taika ir ramybė užviešpatausianti. Per šias baisiąsias skerdynes žuvusieji milijonai nebeleis niekad naujų karų kelti. Taigi, nebeleis ...“ — Baukys skurdžiai nusišypsojo. — „O kur tie žmonės dės? Vieni miršta, kiti gimsta. Va, Medžionienė naują kareivį augina, maniškė taip pat. . Neveltui sakoma, kad žemė nepasotinama: amžinai alkana, amžinai kraujo ir ašarų ištroškusi,“ — Baukys valandėlę pasvyravo, paskui staigiu žingsniu priėjo prie durų, jas greitai atidarė, tamsoje sugrabaliojo pirkios duris, įžengė vidun.

— Sveika gyva, kūma, — Baukys sustojo prie spintos, nusiėmė kepurę, keistai nusišypsojo.

— A Jėzus Marija! — Medžionienė pašoko nuo stalo ir sumišusi pažvelgė į ateivį.

Nuplikusia kakta, paausiuose susivėlusiomis juodų plaukų kuokštėmis, apžėlęs resva barzda, sukritusiu veidu, nepažįstamas vyriškis stovėjo prie spintos ir skurdžiai šypsojosi. Medžionienė akies mirksniu apmetė netikėto svečio stovylą. Nubrizgusiomis pakutromis kailinė kepurė, skylėta rusų kareivio milinė, dryžuotais lopais užlopytos kelnės, purvini, iškepusiais aulais batai — ne kas kitas, o rusų kareivis, pabėgęs iš vokiečių nelaisvės. Jų dabar pilni miškai knibžda. Žiemos šalčiams artinantis, šie vargšeliai slaugstosi aplink kaimus bei vienkiemius ir vakaro metą įslenka vidun valgio paprašyti.

— Gal tamsta pas kitus užsuksi, — Medžionienė, nedrįsdama akių pakelti: — vyrą vokiečiai išvežė, likau viena su mažais vaikais. Vikinės duonos paskutinę riekę per pietus suvalgėme.

— Taigi, kūma, ką ketveri vargo metai iš žmogaus padaro, — Antano balsas suvirpėjo.

Medžionienė pakėlė galvą, įdėmiai apžvelgė ateivio veidą, ilgėliau sustojo ties randu, pro apšepusią barzdą vos bežyminčiu.

— Dievuliukau! — Nagi, Antanas . . . — moteriškės veidas išbalė, rankų pirštai ėmė virpėti. Ji norėjo pulti artyn, apkabinti kaimynui kaklą, bet nežinoma jėga paralyžavo sąnarius, sustingdė judesius.

— Taigi, tas pats ... — Baukys kurčiai, lyg iš po žemių. — Sugrįžau kūma . . . Juk ne tokį prieš ketveris metus karan išleidot, — kaktoje nauja raukšlė išsirangė. — Tamsta irgi persikeitusi . . .

Nejauki tyla. Medžionienė, lyg apmirusi, stovi gale stalo, Baukys lūpas kramto ir žemyn žiūri.

— Sveika gyva, kūma, — Antanas prieina artyn ir ištisia virpančią plaštaką.

— Gyva . . . — Medžionienė pasisveikina: — prašom toliau, prašom sėstis. Nė nepažinau. Tai netikėtas svečias . . .

— Netikėtas ir nelauktas, — Antanas nusuka galvą, kad moteriškė veido nematytą.

— Kur čia nelauktas, kur čia — vis minim, pakalbam, pabėdojam apie tamstą. Juk ir manąjį tie šėtonai išjojo, — kaimynė prykištės kampu ima ašaras braukti. — Dievuli, tu Dievuli, kas pas mus dedasi: paskutinį kąsnį iš burnos ištraukia, paskutinį pieno lašą nuo vaikų atima. Pas Pleidžių reikia kiekvieną rytą pieną, kiaušinius ir sviestą sunėsti. Surašytos visos karvės, vištos — nė aguonos grūdo nenuslėpsi. Žinai mano senį: jam visokį pamokslai galvoje. Gal juokais, o gal, kantrybės nebetekęs, iš tikrųjų kartą pas seniūną išsitarė:

— Imkim ir nebeneškim pieno. Negi visus iškars arba sušaudys? Vaikai badą kenčia, mes patys neturim kuo bulvienės užtrinti — baudžiava ar kas, po perkūnų? . .

Kažkas liežuvį įkišo. Už savaitės kad prigrius prigrius žandarų. . . įsiutę lyg liucipieriai: laksto po kie-

mą, keikiasi, krato, šniukštinėja visas užkampes, bizūnais švaistosi, grąso vietoje nušausią. Dūko, dūko, siautojo, siautojo — nė trupinėlio paslėpta neatrado, nes visą mėsą, visą sviestą ir taukus buvome atidavę.

Buvo beišjoją, bet vyras, nustojęs kantrybės, pasijuokė:

— Kada vėl svetelių sulauksim? Prašom dažniau apsilankyti, prašom . . . Juk matote, kad turim kuo vaišinti: lentynos sūriais linksta, aukštas lašinių paltimis lūžta. Prašom kitą kartą.

Nuo tų žodžių užsiuto, pakaruokliai. Kad šoks, šoks, kad ims bizūnais tvatinti: galva ne galva, akys ne akys. Tegul juos velniai po pragarą tampo, kaip nekaltą žmogų sumušė! . . . Prispardė, pridaužė ir išjodami išsivedė. Jau penktas mėnuo — jokios žinios, ar sveikas, ar gyvas. Seniūnas andai pasakojo, kad Vokietijon darbams išvežė. Pati viena, vaikai maži, stinga duonos, apavo, draubužių — nors eik ir pasikabink ant sausos šakos.

— Nesisielok, kūma, taip daug. Ašaros nieko negelbės. Karas jau pasibaigė, vokiečiai sutriuškinti, tuoj išdums iš mūsų krašto. Tamstos vyras sugrįš. Tada vėl gyvensime. — Antanas, kaip mokėdamas, stengėsi Medžionienę nuraminti.

— Duok Dieve, kad tamstos žodžiai išsipildytų, tačiau visko gali būti, — moteriškė nubraukė ašaras. — Kūmai sakai, kad vokiečiai greit išsikraustys, o jie tvirtina čionai Vokietiją būsiant ir juos visą laiką ponausiant.

— Jų tvirtinimų nesuvaikysi, — Antanas nusišypojo: — maža ką pripaisto. Nebeilgos jų dienos . . . Tuoj už skriaudas, nekaltųjų ašaras ir kraują reikės atmokėti.

— Ir man atrodo, kad jie ką negera nujaučia, nes paskutiniu metu tokie pikti ir pasiutę tapo. Mažiausias žodis, mažiausias krapštelėjimas — šauda, kalėjiman grūda, Vokietijon siunčia Gal baigsis jų siautimas: juk ir musės į rudenį piktos lieka. O sveikas iš tolo atkeliavai? — Medžionienė pažvelgė į akis.

— Aš? . . — Antanas krūptelėjo. — Iš vokiečių nelaisvės paršveičiau. Sakau, reikia savo kūmus ir geruosius kaimynus aplankyti.

— Dėku, labai dėku, kad neužmiršai pas mus užsukti. Tiek laiko nesimatėm, nesišnekėjom . . . Namie tamsta buvai? — kaimynė nejaukiai sujudėjo, atsėdo, ėmė skarelės kampą gniaužyti.

— Ne ... — Antanas nunėrė galvą. — Patamsy. Sakau, gal pogulio sugulė; geriau pirma užsukti pas kaimynus.

— Gal ir prigulė dusterėti, — Medžionienė pusiau lūpų. — Dabar žibalo neturim, balansomis smilkom, tai ir nesinori anksti žiburio įdegti.

— Šitaip ... O namiškiai visi sveiki, gyvi? — Antanas užsirėmė ant stalo, kaktą ranka parėmė, delnu akis ir dalį veido uždengė.

— Kruta po truputėlį — Medžionienė lyg ant adatų. — Vargsta su visais, ir tiek. Aliutė jau už ranką

ilgesnė, Juzukas vaikšto, Nikodemą buvo dusulys apstojęs; dabar, ačiū Dievui, sveikas.

— O pati? . . — Antano balsas sudrebėjo.

— Pati . . . kch, kch . . . Manosi šiaip be taip . . . Ant vargšės galvos visi rūpesčiai, visi vargai . . . sunku moteriškai, baisiai sunku . . . kch, kch . . . Tai tamsta stačiai iš Vokietijos ir atbėgai? — kalbą pakreipė kitur.

— Stačiai. . . Sakai, sunku verstis. . . O fitfebelis dažnai atjoja?

Medžionienė išbalo, prikando lūpą, nuleido akis.

— Tai tamsta jau viską žinai? . . — moteriškė pasmaukė skarelę.

— Žinau! . . aš žinau! . . — Baukys atsistojo, sukando dantis, kumščiu trenkė stalan. — Matai, kūma. ką grįžęs randu. . . Norėjau keletos smulkmenų sužinoti. Sakyk, Krautas dažnai atjoja?

— Ne. . . Kai tik ėmė žymėti, fitfebelis atsitraukė. Dabar niekuomet nebeužsuka. Teisybė, paskutiniu metu ir Paliūniuose jis nebesirodo.

— A! . . Atkando pelė dantis! Dabar, tur būt, geresnių randa? . . Taigi, kūma, šit ką randu. . . — Antano balsas pagiežos ir sopulio sklidas. — Pasmaugsiu gyvatę! Tuoju pat, šį vakarą. Paleistuvė ta, gyvatė! . . Aš trejis metus ugny buvau, nelaisvėje kentėjau, o ji. . . ji? . . Užmušiu! . . Ar taip, ar taip nebėra gyvenimo! — metėsi durų link.

— Pala, Antanai, pala. Neskubėk taip greitai. Pala, — Medžionienė už rankos sulaikė. — Sėskis, nurimk, klausyk, ką papasakosiu. Matyt, girdėjai

skambinant, bet nežinai kurioje bažnyčioje. Be reikalo savo žmoną taip keiki ir paleistuve vadini. Ji nekalta, ji taip pat daug kentėjo ir tebekenčia.

— Tai ką? — Krautas kaltas? — Antanas piktai dėptelėjo. — Kodėl ne tamstai, ne Galinienei, ne kitai kokiai, o jai atsitiko? Geras paukščiukas — prisimenu dar iš mergystės metų. Tada nuo bernų svirnas neužsidarydavo...

— Kaip tada buvo, negaliu pasakyti, — Medžio-nienė atkirto. — Jeigu buvo visų vėjų nupūsta, reikėjo neimti. Bet dabar ji visai nekalta, visiškai. Klausyk, kaip buvo. Slapta penėjo kiaulę. Žandarai suuostė, atjojo, rado ir išvežė. Vaikai maži, uošvis krioši, tokia sausytė; nei karvės nei arklio — bėgs taviškė miestelin pas fitfebelį prašyti. Tas prižadėjo reikalą ištirti ir, jei ne tą pačią, tai kitą kiaulę grąžinti. O Krautas tikras velnias, baisus mergininkas. Ėmė, vieną vakarą tamstos žmonai davė arbatos, su tam tikrais milteliais suvirintos. Elena, vos porą gurkšnelių išgėrusi, apsvaigo, neteko sąmonės, o jis tuo tarpu. . . Kiaulę grąžino, bet užtat. . . Tamstos žmona kankinosi, blaškėsi, bandė nusižudyti, tačiau aš nuo šios kvailybės atkalbėjau. Ji nekalta, nė kiek nekalta: tas velnias žmogui gyvenimą suėdė. Gimdydama kiek prikentėjo...

— O vis dėlto ir paskum atjodavo? — Antano balsas prislėgtas.

— Gal kokį kartą kitą buvo atsirioglinęs. Ką darys vargšelė: negi atsigins pelė nuo katino. Pats pasikalbėk ir suprasi, kieno čia didžiausia kaltė.

— Ne, kūma, aš negaliu grįžti į namus. Arba aš arba ji teeina po velnių. Geriau aš! . . Tegu augina gegužioką ir tesidžiaugia mano gyvenimą suėdusi.

— Koki gegužioką? — moteriškė nustebo.

— Nagi tą. . . tą velniūkštį!

— Pats, matyt, iš tikrųjų nieko nežinai: vaikelis prieš keturias savaites jadromis mirė.

— Mirė?! Iš tikrųjų mirė? — Antanui nuo krūtinės lyg vežimas nuvažiavo. — Ar tamsta nemeluoja?

— Tetitau devintinis. — Medžionienė nuleido akis.

— Ko man meluoti? Kaip nelaiku gimdytas, vis sirginėjo, alpuliavo, nuomaru mirdavo. Užėjusios jados pasmaugė. Ir gerai: besilinksmins su angelėliais danguje. Dabar ir pati kiek aprimo. Sakydavos negalinti mažyčiui nė veidan pažvelgti — tikros tėvo akys: pilkos, vanagiškos. Tamsta gali grįžti, išsiaiškinti, susitaikinti ir naują gyvenimą pradėti.

— Pradėti. . . — Baukys ironiškai nusišypsojo. — Bene galima tokius dalykus užmiršti ir dovanoti?

Ką darysi, — moteriškė atsiduso. Bėdos medžiais neina. Kad ir man pačiai — koks begyvenimas. Daugumas iš karo grįžusių akmens ant akmens neberas, kiti visai nebegriš. . . Į klaną puolęs, sausas nekelsi. Gyvensime vėl, kad tik greičiau vokiečiai išsisuktų.

— Taigi, kūma, — Antanas giliai atsiduso. — Kas galėjo tikėtis tokių pyragų, kas? . . Geriau būtų trobas sudeginę, sodybą išterioję, ne gyvenimą suėdę, ne širdį palaužę. . .

— Žinoma, kad taip. — Medžionienė nuleido galvą. — Ką dabar padarysi, vėl dirbsim, vargsim, krutėsim. Užaugs vaikai, bus savų darbininkų. Gyvas būdamas, žemėn nelįsi.

— Taip tai taip, — Antano kaktoje gilios, plačios raukšlės išsirangė. — Reikės vargti. . . Gana plepėti, eisiu pas namiškius, — atsistojo, tyliai atsiduso, niauriu žvilgiu permetė pirkios ertmę,

— Suspėsi: namai nepabėgs. Sėskis. Išvirsiau vakarienės, užsrėbsi šilto viralo. Apšils viduriai, bus linksmiau ir namo grįžti, — Medžionienė draudė kaimyną.

— Ne, dėku, — Baukys pasipriešino. — Ne valgis dabar rūpi. Einu. Dėku už naujienas. Tamsta teisybė sakei, kad žmona nekalta ir manęs laukė?

— Ko man meluoti? Mylėk Dieve, kiek vargšė prikentėjo: klanus ašarų išverkė, kuokštes plaukų nuo galvos nurovė. Dar užvakar buvau sutikusi. Pirmą kalbą apie patį.

— Kažin kur tas mano Antanėlis? Ar gyvas, ar sveikas? Kad tas karas prakeiktas greičiau baigtųsi, ir vyras namo sugrįžtų. Aš ką jau — vistiek gyvenimas suėstas. Pasiimsiu skarmalėlius ir grįšiu tėviškėn. Antanas su vaikais tegu lieka, tegu gyvena sau sveikas.

Tėvukas taip pat dažnai mini. Man rodos, kad jis paties laukimu ir tėra gyvas. Rudeniop seniuką giltinė buvo prie sienos prirėmusi. Ir kunigą parvežė Šis:

— Na, Nikodemai, ar nebijai mirti?

Ligonis atsiduso, tyliai suvaitojo:

— Ko čia išbijosi. Norėčiau dar sūnaus sulaukti. Tada galėsiu ramiai užmerkti akis.

Pagijęs kuone kiekvieną sekmadienį eina miestelin, užsuka į paštą ir vis klausia, ar nėra nuo sūnaus laiško.

Vaikai taip pat dažnai mini. Aliutė prieis, pri-glaus galvą prie motinos sijono ir klausia:

— Mamunyt, ar greitai tėveliukas sugrįš? Ar par-neš kiškio pyragų?

Juzukas, seselės žodžių nusiklausęs, irgi:

— Mama, al suklįs tėvelis? Mamutei, ar klįs? . .

— Ajau užmiršti, — Medžionienė atsiduso. — Kad ir mūsiškis: nė vienai minutei iš galvos neišeina. Kur eini, ką dirbti, vis galvoji ir galvoji . . . Grįžęs išsikalbėk su žmona, išsiaiškink ir viską dovanok. Dėl šventos ramybės, dėl tų niekuo nekaltų mažutėlių reikia dovanoti, — išlydėdama Antaną pro duris.

Vakaras. Nuogi medžiai, žvarbus vėjas, languose gelsvi žiburėliai. Antanas visų išskiria: antai Medžionio, anoje pusėje Galinio, kairiau Marmos, o ten jų. Taip, jų žiburėlis. . .

Širdy didis perversmas. Gera, kad pas Medžionienę užsuko, gerai, kad išsikalbėjo. Dabar jis viską žino, dabar jis gali lengvesne širdim namų slenkstį peržengti. Žmona nekalta, tačiau Krautas! . . — Baukys sugriežia dantimis, sugniaužia kumščius, dusliai suvaitoja. — Juk už sugriautą gyvenimą, už suardytą šeimos laimę, už žmonos kančias ir ašaras reikės

atsiskaityti! Dar išklausinės tėvuką, ji pati išsipasakos — tada visiškai bus aišku.

Vakaras ūkanotas, niūrus, o langų žiburėliai akyse mirga, mirga.

XIV

Ant stalo spinksi žiburėlis ir blankius spindulius po pirkios vidų sklaido. Visa Baukių šeimyna netoliese židinio susispietusi. Juzukas ir Aliutė šalia krosnies Ridikėlį žaidžia. Šį vakarą jie nepaprastai linksmi ir įsišėlę. Vaikų skardus juokas aidi pirkioje, skverbiasi pro langus ir kiemo tamsumose dingsta.

Netoli durų, ant žemo suoliuko sėdi Nikodemas ir pančius suka. Susilenkęs, prisimerkęs, retkarčiais delnus paspiaudydamas, jis kedena spalijuotas pakulus, suka kablį, rango pynes ir tarpas nuo tarpo į krykščiančius vaikus pažvelgia.

Antanienė duoną maišo. Rankoves aukščiau alkūnių atsiraičiusi, ji minko tešlą ir liūdnai galvoja, kaip reiks gyventi ligi rugiapiūtės. Vakar sutrynė paskutinę saują grūdų, rytoj paskutinę duoną iškeps. Klausinėjo pas kaimynus ir prašė paskolinti, bet visi atsakė: Medžionienė taip pat paskutinę duoną iškepė, Galiniai jau antras mėnuo bulvėmis gyvena. Pleidžiaus pilni aruodai, bet pas jį nekels kojos, kad ir mirti badu reikėtų. Žmonių ėdikas, vokiečių paskirtas seniūnas, visus kaimynus nuvirkdęs, ją pačią lie-

žuviu plakęs ir išjuokęs — ne, ne! Pleidžiaus pirkios slenksčio ji už jokių pinigų neperžengs.

Moteriškė nustoja maišiusi, nubraukia ant kaktos užkritusią plaukų kuokštę ir žiūri į žaidžiančius vaikus. Aliutės veidas sukritęs, akys įdubusios, rankos nepaprastai sudžiūvusios. Juzukas taip pat sunykęs. Nebaidyta bulviene maitinami, vikinę duoną valgydami, nei pieno nei mėsos nematydami — kur nesudžius, nesuskurs vaikai. Antanienė, tyliai atsidususi, vėl maišo. Rupūs miltai tarp pirštų veliasi, prie delno limpa, tešla alkūnėn šliaužia. Baukienė pajunta krūtinėje dieglius. Išsitiesia, atmeta į šalis rankas ir giliai įkvėpia.

Moteriškės galvon sunkiasi liūdnos mintys. Ateis pavasaris, reikės laukus apdirbti, vasarojį pasėti, daržoves pasodinti, o sveikatos maža teturi. Dar vis negali atsigauti po nelaimingo gimdymo. Žinoma, kad būtų ko gerai pavalgyti, kad bent mėnesį be darbo pabūtų — gal vėl grįžtų pirmąsias jėgas, o dabar. . . Dabar nežinia, kurio galo stvertis. Pirmiau Medžionis bent geru žodžiu padėdavo, paguosdavo, nuraminavo, gi nūnai nebėra pas ką kreiptis. Artimiausias kaimynas Marma. Jis grįžo prieš tris mėnesius suvargęs, sudžiūvęs. Antanienė ir kunigui per išpažintį pasisakė, ir elgetoms penkias markes išdalijo, ir Marmienei už piktus liežuvius dovanojo, o Marmą sutikusi negali tiesiai į akis žiūrėti, nedrįsta į jį vienu ar kitu reikalu kreiptis. Kad būtų vaikai didesni — šie padėtų vargą vargti, bet nūnai reikia apie juos

vaikščioti, jų sveikata rūpintis, jiems maisto ir drabužių uždirbti.

— Kleby, kleby! — kažkas pabaladoja į prieangio duris ir Antanienės mintis išsklaido.

— Tur būt, Medžionienė ar Galinis? — Baukienė žvilgtėri prieangio link. — Eik, tėvel, įleisti, — kreipiasi į Nikodemą: — mano rankos tešluotos.

— Kleby, kleby, kleby, — antrą kartą tyliai, nedrąsiai.

Nikodemas nusipurto spalius, atsistoja, išbraška durų atkišti. Prieangyje pasigirsta keisti garsai, po minutėlės atsiveria pirkios durys, įeina. . .

— Mart, — Antanas sugrįžo! — uošvis iš didelio džiaugsmo užmiršta ir duris uždaryti, — Juzuk, Aliute — tėvelis jūsų. . . — alkūne nusibraukia ašaras.

Baukienė prie duonkubilio sustingsta. Apiplyšęs, barzda apaugęs, sulinkęs, klaikiai žibančiomis akimis — negi jis? . .

Antanas sustoja netoli durų, permeta akimis pirkios ertmę, tyli.

— Vaikai, vaikeliukai, eikit šian. . . eikit tėvelio pasveikinti. — Nikodemas ranka pamoja.

— Aliutė nužergia nuo balanyko, Juzukas, kojytes išskėtęs, žiūri į barzdotą vyriškį.

— Eikit, vaikeliai, eikit šen, — Nikodemas kviečia.

Baukienė tebestovi. Nori ką sakyti — liežuvis prikepęs, bando eiti artyn — kojos neklauso.

— A! . . Tai tu, Aliut, — Antanas prieina prie

mergaitės ir uždeda ant galvos ranką. — Kokia tu didelė užaugusi . . . Ar dar atsimeni mane ?

— Sakyk, vaikei, netylėk, — Nikodemas moko. — Tu dar prisimeni tėveliuką? . . Sykį iš turgaus raudoną kringelį ir daug daug saldinių parvežė, prisimeni? Pabučiuok ranką, bučiu. . .

Antanas pasilenkia ir pabučiuoja mergytei į kaklą. Ši atsitraukia porą žingsnių, išsigandusi žiūri.

Baukys metasi prie Juzuko.

— Tu manęs, pipire, tai nepažįsti, Antano balsas sopuliu kimsta. — Oho, ho, koks didelis užaugai! — paima už pusiau, iškelia aukščiau galvos, nuleidžia, prispaudžia prie krūtinės, pabučiuoja resvus plaukus.

Žmona žiursto skvernu nusišluosto rankas, papešioja plaukus, prieina artyn.

— Sveika. . . — vyras ištisia ranką, šaltai pakrato ir:

— Taigi, rodos ketveri metai nedidelis laikas, o Juzukas su Aliute kad išsitempė, — kalbą apie vaikus nusuka.

Antanienės kūnu karštos srovės perbėga. „Žino! . . Jis viską žino“, — galvon šauna aštri mintis. — „Dievuli tu balčiausias, kaip reikės gyventi?“.

— Taigi, sūnau, taigi, — Nikodemas, Juzuko galvą glostydamas. — Persimainęs, barzda apaugęs — vaikai nebepažįsta.

— Aha! . . — žmona atsidusta. — Ką iš žmogaus padaro karas. . . Iš kur dabar tamsta? — „tamsta“ tarp lūpų šleikščiu kamuoliu susiveja.

— Iš vokiečių nelaisvės, — Antanas nuleidžia akis.

— Tai ligi šiol ir kankino nevydonai? tėvukas paklausia.

— Kankino. . . — Antanas glosto Aliutės galvą ir įdėmiai žvilgteria žmonos veidan.

— Sėskis, prašom sėstis. . . Iš tolimos kelionės, alkanas ir nuvargęs, aš užkąsti paieškosiu, žmona žiursto kampu nubraukia nuo suolo pakulų spalius ir kamaron išbilda.

Antanui ir Nikodemui, vieniems likus, šviesiau tapo. Iš pirmų žingsnių, pirmos akimirkos susiprato, nujautė tėvas sūnaus, sūnus tėvo širdies slaptumas.

— Lubos aprūkusios, — Antanas, aplinkui žvalgydamasis, pastebi. Tur būt, kaminas iširęs ar buktai nevalyti?

— Ne, sūneli, ne. Kaminas sveikas, liuktus aš pats kas mėnesį perbraukiu, Nikodemas paaiškina. Nuo balanų surūko. Žibalo negalėjom gauti, todėl tris žiemas balanomis smilkėm. Tik šiemet apie vidugavėnį atsirado. Nežinai, vaikelį, kiek mes per tuos metus privargom, kiek prikentėjom. . . Ai, ai! Saugok, Dieve, tokių laikų besulaukti.

— Žinau, girdėjau apie jūsų vargus. Gyvulių turite?

— Viena karvė, arklys ir paršelis. Bėrį, Šėmę, Žaląją ir Žvaigždikę vokiečių kareiviai išsivedė.

— Ką darysi, tėvel, — Antanas atsisėda, paremia ranka smakrą ir tyliai atsidusta. Kad tik gyvi ir sveiki išlikom manysimės šiaip taip. Metai po me-

tų prisiauginsim gyvulių, perstatysim trobas, sulauksim savų darbininkų. . . Dar kas naujo pas tamstas per tuos metus įvyko?

Nikodemo veidas apsiniaukia, smakras ima virpėti. Jis atsisėda ant suoliuko, prasega švarką ir palinguoja galvą:

— Liūdnos naujienos pas mus, liūdnos. Visas sodybių be gyvulių, visiems trūksta duonos, mėsos ir pieno. . . Medžionį Vokietijon išgrūdo, Marmą už girnas buvo išjodę. Apie Medžionį jokios žinios nėra, o Marma grįžo prieš tris mėnesius be sveikatos, gavęs dusulį, priluptas, pridaužytas.

— Šit kaip! — Antanas apsimeta šias naujienas pirmą kartą girdįs. O didelių mūsų šiame krašte nebuvo?

— Ne, nebuvo: ruskis dūmė, kaip akis išdegęs. Trobų nesudegino, sodybos sveikos išliko, bet užtat. . .

Žmona su indais ir duonos puskepaliu įkaukši.

— Matai, kokia duona mintam, — ant stalo dėdama puskepalį. — Mes su vikine apsipratom, bet vaikai nenori nė žiūrėti.

— Dabar visi panašią valgo, — Antanas rankose pavarto žiaunelę. — Ligi rugiapiūtės užteks?

— Kur ten, — žmona mosteli ranka. — Šį vakarą paskutinę įmaišiau. Slink arčiau ir užkask. . . Tepkis sviesto, — pastumia artyn gelsvą gniužinėlių.

— Dėku, nealkanas. . . Tai ir sviesto turite?

— Koks ten turėjimas, — Antanienė mosteli ranka: — sugraibiau, susukiau kruopelytę. Gegužės gale karvė turės, tada gal atsigausim.

Antanas kramto vikinės duonos gabalėlį ir aslon žūri. Norėtų akis pakelti ir žmonos veidan žvilgterėti, tačiau kažkokia jėga žvilgsnį sukausto, valią paralyžuoja. Nikodemas, kitam stalo gale sėdėdamas, užklausia:

— Tur būt, kariauti baisu, vaikai? Mylėk, Dieve: tiek armotų, tiek raplanų, tiek šautuvų visokių.

— Visaip pasitaiko, — Antanas nuryja ašakotą kąsnelį. — Kartais baisoka, o kartais nieko. Nušaus, kaulus sutriuškins visvien gyvas neišliksi, — pagalvoji. — Bijok nebijojęs, nieko nebeišbijosi. O mat, laimė lėmė: likau gyvas ir sveikas.

Acha! .. — Nikodemas atsidusta, — Ir kas išgalvojo tą prakeiktą karą? ..

Tyla. Antanas valgo, žmona aplink spintą sukynusi, Juzukas ir Aliutė stovi šalia lovos, spokso tėvo suvargusin, barzdotan veidan.

----- O -----

Antanas negali užmigti. Vartosi nuo šono ant šono, kriaukši, blakstienas merkia — niekaip, o niekaip miegas nelenda.

Viena mintis kankina, vienas jausmas širdį kepina, viena žaizda veriasi, auga, nuodija kraują, laužo sąnarius: ogi šioje seklyčioje lankydavosi Krautas, gi čia tapo sugriautas jo gyvenimas, gi šioj pačioj lovoj. . .

Debesys prasiskirsto, puspilnis mėnulis aslonegelsvus keturkampius išmėto. Baukys numeta antklodę, paremia rankomis smakrą, žvalgosi. Netoliese lovos skrynia. Geležinių apkaustymų briaunos šviti sidabro atspindžiais, išgaubtas viršus šešėliais apsiklojęs, gale mėlyni ornamentai žymu. Žmonos atsivežtinė skrynia. Antanas, į ją žiūrėdamas, atsimena vestuvių triukšmą, kraičvežių skambalėlius, nuometuotą žmoną, vestuvinių kandžias daineles, pirmutines naktis beržų šakytėmis iškaišytoje seklyčioje . . . Šiurpuliai nuvirpa, gomury šleikštus kamuolys susivelia. Ne, ne!. . . Tos laimės valandos, tie visi gražieji atminimai — pasaka, graži pasaka tėra! Ne!. . . Baukys sukanda dantis, užsimerkia, užmigti bando. Užeis snaudulys, ims temti sąmonė, girdi — batuoti žingsniai atkaukši palangėn, Krauto pirštai klebena stiklą:

— Baukien, leisk. . . leisk. . . Nepažįsti? . . . — Fitfebelis Krautas. Atkabink langą ir įleisk seklyčion.

Pašoka, žiūri — pro visus langus mėnesiena sunkiasi: jokių pirštų, jokio klebenimo. Atsistoja, vienasmarškinis prieina prie lango, pažvelgia kieman. Taip pat nieko, nė čiūkšt. Kieme, ant skiedryno, klėties stogu mėnulis karstosi, nakties šešėlius vejoja, kirvio ašmenis šaltais atspindžiais nuplieskia.

Baukys grįžta lovon, užsikloja galvą, miegos. Jau jau blakstienos sulimpa, jau pirmutinis sapnas seklyčios duris veria, žiū — ogi kampe fitfebelis stovi. Kyveris žvilga, kardas prie šono, bizūnas kairėje rankoje. Pilkos akys lovon įsmeigtos, lūpose vel-

niška šypsena sustingusi. Antanas antklodę dar aukščiau galvos užsitraukia, susirango kamuolin, ima melstis. Malda nieko negelbsti: pilkos akys perkerta antklodės vatą, nutraukia maldos šnabždesį, prasišverbia ligi širdies gilumų ir smaugia, gnaibo, į gabalėlius plėšo nelaimingąjį žmogų. Baukys suvaitoja, suunksčia, sukanda dantis, sugniaužia kumštis, nusviedžia antklodę. Puls prie kyveriuočio, žiebs ausin, keršys už sugriautą gyvenimą — agi nieko nėra. Kampas tuščias, šešėliai pačion kertytėn susimėtę, urvo pelė kažkur cypauja.

Pirmi gaidžiai nugiedojo. Tuoju auš, tuoju saulė pro Antupių pušyną patekės, o jis dar blakstienų nesudėjęs, dar baisiomis mintimis, baisiais paveiklais nenusikratęs.

Seklyčios durys girgžtelia, baltas šešėlis išlepena. Antano kūnu šiurpuliai nubėga; negi jis iš tikrųjų fitfebelį mato?

Ne, ne Krautas — jo žmona ant pirštų galų atselina. Antanas užsimerkia, imituoja knarkulį, miegą apsimeta.

Žmona sustoja netoli lovos ir sulaiko kvėpavimą. Baukiui kyla įtarimas: o gal ji atėjo nusmaugti ar papiauti? Ką žinai, gal susitarė su koku padauža, gal rengiasi su Krautu iš namų bėgti, gal iš tikrųjų nori vyru atsikratyti?

Bet tegu daro, ką nori — jis neatmerks akių, nepakels piršto, neaiktelės žudomas. Tegų . .

Antanas jaučia, kad žmona prieina prie lovos, pasilenkia, stebi jo veidą. Sekundė, antra, trečia —

nieko. Junta žmonos plaukų kvapų, junta jos kvėpavimą, girdi širdies beldimą.

Žmona atsargiai atsisėda ant lovos krašto, pa-remia rankomis veidą ir žiūri į sudžiūvusį, šiurkščia barzda apaugusį smakrą. Manydama, kad vyras miega, ji atsargiai pakelia ir nukloja antklodės kam-pą. Įdubusi krūtinė, kairiame petyje žaizdos randas, veidas nepaprastai suvargęs ir išdžiūvęs — lovos pataluose Antanienė išvysta vyro iškentėtus vargus ir nelaimės.

Moteriškės veidas niaukiasi, blakstienose ašaros tavaruoja. Nebeištūri: skaidrūs, karšti riedinėliai veržiasi veido raukšlėmis, krinta ant lovos patalų. Keletas jų vyro nuogon krūtinėn nutyška. Baukys krūptelia, atmerkia akis, pakelia galvą ir neva nusteбęs paklausia:

— Žmon, ko verki?

Ji nieko neatsako, tik ašaros dar gausėsne srove pasipila.

— Kas tau yra? — Antanas paima žmonos ranką ir ant pagalvio paguldo. Tyli. — Sakyk, nebūk maža, — Antanas padrąsina. — Kas atsitiko?

— Aš. . . aš. . . aš. . . — daugiau žodžių negali surinkti.

— Nurimk, nusišluostyk ašaras: aš viską žinau.

— Žinai? . . Iš tikrųjų žinai? — žmonos balsas suvirpa.

— Taip, man žmonės papasakojo. Ir ko dabar verki? — vyras paima ir antrą ranką.

— Antanai, Antanėli, aš. . . aš. . . kalta. Išvaryk mane iš namų. Antanai! . . — naujose ašarose paplūsta.

— Ką?? Tu kalta? . . — Baukio balsas įniršęs.
— Vadinasi, tu ir su kitais?! . .

— Ne. ne. . . Krautas tik. . .

— Nemeluok, aš žinau, kad ne vienas tave variojo! — vyro akys suliepsnoja.

— Kas tau sakė? Negi žmonės galėjo taip piktai meluoti?

— O kad ir žmonės. . . Kol jie negalėjo pasakyti?

— Žmonės?? . . Iš tikrųjų sakė, kad aš su visais?. . Sakai, žmonės? — Antanienė sukanda lūpas, užsimerkia, skaudžiai suvaitoja.

— Ne. ne, — vyras, matydamas žmonos didį sielvartą, švelnesniu balsu. — Žmonės šito nesakė — aš pats išsigalvojau, — aprango dešinę už juosmens, pasodina ant lovos.

— Jeigu jau žinai, ką aš galiu bepridėti, — Antanienės balsas ramesnis. — Atėmė peniukšlį, ėjau, maldavau, prašiau pasigailėti, grąžinti. Vieną vakarą nugirdė. . .

— Tai ką?. . Miltelių kokių davė?

— Ne! — žmona papurto galvą.

— Migdomais gėrimais nugirdė?

— Ne.

— Tai tu geruoju pasidavė!? — vyras pašoka ir ima po seklyčių vaikščioti.

— Beveik. . . — Antanienė suneria rankas ant kelių. — Truputį nugirdė, ėmė glamonėti, meilintis ir aš. . . Aš kalta, Antanai, kalta, išvaryk mane iš namų: visvien mano gyvenimas sugriautas.

— O mano, o vaikų, o tėvuko? . . — Antano balsas piktai suvirpa. — Ir kodėl tu taip padarei? Tu nežinai, kaip aš tavęs laukiau, kaip ilgėjausi, kaip nė vienai minutei nebuvau užmiršęs.

— Ir aš laukiau, aš sapnavau, už tave melsdavusi.

— O vistik su Krautu gegužioką prigyvenai? — vyro balsas ledinis.

— Taip, aš kalta, kalta, — žmona pravirksta. ~ Kai tu grįžai, aš galiu išeiti. Aš nebegaliu ilgiau namuose likti, nebegaliu žmonių kalbų ir šypsnių pakelti. Aš išėisiu. . .

Antanas ėmė blaškytis po seklyčią. Rankas ant nugaros sunėręs, panosėje kažką murmeldamas, plačiais žingsniais mėtėsi iš kampo į kampą. Sustojo prie lango, įsmeigė akis į nakties miglas ir ėmė galvoti: „Medžionienė taip gražiai išteisino, taip mokėjo nupasakoti, kad aš ėmiau tikėti žmoną esant nekaltą. Dabar ji pati prisipažino fitfebeliui beveik geruoju pasidavusi“.

Valandėlę pasvarstęs, pasvyravęs, vėl priėjo prie žmonos ir tyliai paklausė:

— O į namus tas velnias atjodavo?

— Ne, žmona papurtė galvą. Aš bijojau, kad vaikai nesuprastų, kad uošvis nepajustų ir namuose nesileisdavau.

— Tai miestelin tu nueidavai? — Antanas pasilenkė, sugniaužė kumščius, į kukčiojančią žmoną įsmeigė akis.

— Nueidavau. . . Jis reikalavo, grąsė.

— Šitaip. . . Kieno namuose fitfebelis gyvena? — Baukio akyse pikti žiburiai sutvysko.

— Jau nebėra: prieš dvi savaites Vokietijon išsi-grūdo, — Antanienė vyro veidan įtariamai žvilgtė-rėjo.

— Krauto nebėra? . . — Baukio veidas apsi-niaukė. — O Šmeigelzonas tebegyvena?

— Tebe. Ką veiks negyvenęs: kur geriau ras, — žmona pro ašaras. — Jis ir užsiundė fitfebelį ant manęs.

— Sakai, Šmeigelzonas? — Antanas susidomėjo. — Kurpius tas?

— Taigi, tas pats. Atsisuko pas mus kiaulės ieškoti. Užvežiau žodį kitą, kad pasius, pasius. . . Nuo to viskas ir prasidėjo. Peniukšlį šiauduose rado. išvežė, gi paskum fitfebelis prižadėjo: „Ne tą, tai kitą gražinsim“. Plūkiaiu, plūkiaiu: kiek dovanų prinešiau, kiek priverkiaiu, primaldavau.

— Tai tu dovanų jiems nešei? — Antano akyse žalios liepsnelės.

— Nešiau. Vis žadėdavo gražinti, vis liepdavo kitą kartą ateiti.

— Kokių dovanų davei?

— Aštuonianyčius rankšluosčius, megstinę staltiesę ir pačią gražiąją rinktinių raštų antklodę.

— Tiek jiems į gerklę sukišai? — nustebo Antanas. — Juk dovanos brangesnės už pačią kiaulę.

— Ką darysi nekišus. Kai žmogų visokios bėdos prispaudžia, galvos netenki. Tokia sausystė, vaikai maži, Nikodemas sirguliuoja. Maniau, kad grąžins, pasigailės.

— Ir grąžino?

— Taigi, davė parsivežti po visko . . .

— O kur Šmeigelzonas gyvena? — Antanas, ilgokai pagalvojęs, paklausė.

— Šmykelis dabar į didelius ponus išėjęs. Kad išsistatė rūmus, kad ištaisė stiklinius gonkus. Ten ir gyvena: netoli miestelio, prie vieškelio, einančio į Maldyniškio bažnytkaimį.

— Ir dabar tebesiautrioja po apylinkę?

— Dabar, sako, kiek atlyžo ir sukalbamesnis tapo, bet žmones tebevirkdo, tebešniukštinėja pakampėse.

— Taigi! — Antanas sugriežė dantimis, — kas galėjo tikėtis? Buvo ramus, nuolankus žmogelis, lopydavo batus, o mat kuo išvirto. Gerai žmonės sako: duok kiaulei ragus, visą svietą išbadys . . . Na, paukšteli, ar neteks mums susitikti? — pasikasė delnus.

Tyla. Pati, ant lovos sėdėdama, šniurkši. Antanas žiūri pro langą ir kažką galvoja.

Ir juo ilgiau galvoja, juo labiau aiškėja žmonos nuodėmė. Ji pati save smerkia, pati prisipažįsta kalta esanti, pati siūlosi išvaroma; tačiau ji ne viską pasakojasi. Kad apgirdyta buvusi, kad Krautui

beveik geruoju pasidavusi, kad ir vėliau ji nueidavusi — savo kaltes išsipasakojo. Bet kiek jai kentėti teko, kiek žmonių liežuvių ir paniekos pakelti reikėjo, ką išgyveno gimdydama ir sugautinį liūliuodama — to nė puse žodžio neprasitarė. Medžionienė sakė, kad žudytis buvo sumanusi. . . Paliko pilną, gražią, raudoną, o dabar kaip smilga, kaip mūkelė baisu pažiūrėti. Juk reikėjo laukus apknaisioti, reikėjo pievas nušienauti, reikėjo vaikus maitinti, reikėjo, pagaliau, ir Nikodemą aprūpinti. Visi rūpesčiai, visi vargai ant vienos pečių. Ir dar tokios nelaimės, toks sunkmetis, toksai suspaudimas. Kita būt galą gavusi, proto netekusi, o ji nors skurdas ir vargas troboje, tačiau visur švaru, visur tvarka, visi apsiūti, aplopyti, apskalbti. Ir gyvulių prasimanė, ir žemės neapleido, ir kiemas sutvarkytas.

Dar labiau Antanui širdį suminkštino, jog žmona viską atvirai išsipasakojo, drąsiai save pasmerkė ir net išvaroma pasisiūlė. O jos balsas, raukšlėtas veidas, žvilgančios ašaros rodė didžiai kenčiant, kalbėjo širdžiai nekaltybę, baisų sielvartą, didžius sopulius. Ir Antanas ėmė svyruoti. Pasvarstęs, pasvyravęs, greitai žingsniu priėjo prie lovos, uždėjo ranką žmonai ant pečių ir švelniai sušnabždėjo:

— Tu niekur neisi, tu čia liksi.

— Ne, Antanai, — ji nuėmė ranką. — Aš negaliu čia gyventi, negaliu kentėti, aš išeinu. Lik sveikas, globok vaikus. Saugok Juzuką, nes iš jo didelis pramuštgalvis gali išaugti. Sudie ... Tu parėjai, aš

čia nebereikalinga, — atsistojo, akys ašarų nauja srove prapliupo, žengė durų link.

— Kur tu eisi? — Vyras nutvėrė už rankos. — Kur galvą priglausi tokiu sunkymečiu. Lik čia, niekur neik, — prisitraukė, pasodino ant lovos. Aš tau dovanuju, atleidžiu. Aš žinau — tu nekalta. Tu labai daug kentėjai, daug verkei, daug nelaimių patyrei. Aš taip pat. . . Kare buvau blaškomas iš fronto į frontą, iš ugnies į ugnį. Aš šaudžiau, žmones badžiau. Mano rankos krauju suteptos, o tu . . . Ne, tu nė truputėlio nekalta. Aš tau viską dovanuju. Gaila, kad Krautas išvažiavo: mes su juo būtumėm susitikę, pasikalbėję. Bet yra Šmykelis! . . Taip, jis niekur nevažiavo ir nevažiuos. Su juo, manau, teks atsiskaityti, kaip reikiant, — Antanas didžiai sujaudintas.

— Antanai, ką tu kalbi? — žmonos balsas suvirpėjo. — Tu jam keršyti nori? Dovanok ir jam, atleisk . . .

— Ne! — Baukys treptelėjo koja. — Tiek žmonių nuvirkdė, tiek skriaudų apylinkėje pridarė, tiek paskutinių kąsnelių iš vargstančiųjų atėmė . . . Ne, jam negalima dovanoti. Atsirūgs visi turtai, visi stikliniai gonkai, oi atsirūgs! . .

— Bet tu man dovanoji? . . — žmonos šaltos, nuogos rankos apsirangė aplink kaklą.

— Taip, aš tau dovanuju, viską atleidžiu, — Antanas pabučiavo žmoną, dėl Juzuko ir Aliutės dovanuju.

— Antanai, Antanai! . . — džiaugsmo ir laimės ašaros žodžius užtvindė. — Antanėli, kaip aš tavęs laukiau, kaip laukiau. Kiek kalbų, kiek liežuvių prikentėjau . . .

— Žinau, aš viską žinau, Antanas ėmė glostyti žmonos išsidraikiusius plaukus, — Užtat ir dovanoju. Mes abu daug vargom, daug kentėjom. Aš tau kada nors papasakosiu.

— Ir aš papasakosiu, žmona nusišluostė ašaras. — Ačiū Dievui, kad grįžai sveikas. Daugiau karų gal nebebus, gal nebereiks namų palikti. Dirbsim, krutėsim, užsiauginsim daugiau gyvulių. Suaugs vaikai, bus savų darbininkų. Antanai, Antanėli . . .

— prisiglaudė prie vienmarškinės krūtinės, nulenė galvą ant peties, nutilo.

— Gal ir nebus karų, — vyras atsiduso, — gal ir baigsis visi vargai, visos nedalios. Bet jeigu geruoju nenorės išsikraustyti, jeigu vėl kokie atėjūnai norės ant sprando užsikarti — mes visi išeisime, visi sukilsim, visi! . .

Žmona paskutinių žodžių negirdėjo ar nesuprato. Ji aprangė kaklą, visu kūnu prisispaudė prie vyro, glostė jo apžėlusį veidą, bučiavo lūpas, kaktą, akis.

Dvi širdys sutartinai plakė, dvi iškankintos sielos į naują gyvenimą naujos laimės tiltus tiesė. Pirmieji aušros spinduliai slankiojo seklyčios sienomis, sodžiuje giedojo gaidžiai, lojo šunys, budo gyvenimas.

Antanui grįžus ir su žmona susitaukius, Nikodemui akys nušvito. Jis ėmė raginti sūnų, jog reikia suruošti vaišes ir visus kaimynus sukviesti. Mat, Paliūniuose jau nuo senybės metų buvo paprotys, kuriam nors šeimos nariui iš kariuomenės grįžus, iš Amerikos atvažiavus, ar tolimą kelionę laimingai atlikus, suruošti vaišes, josna visus kaimynus ir gimeses suprašyti. Grįžusis išpasakodavo girdėtas ir matytas naujienas, nupiešdavo svetimų kraštų gyvenimą, o svečiai, alų girsnodami, klausydavo ir stebėdavo pasakotojo matytais ir girdėtais dyvais.

Antanas ketveris metus namie nebuvęs, blaškytas iš fronto į frontą, siuntinėtas iš apkasų į apkasus, nelaisvės vargus iškentėjęs — pasakoti turėjo tiek ir tiek. Taip pat įdomu išgirsti, ką Paliūniai per tuos metus iškentėjo, kokie vargai ir nelaimės juos buvo užgulę. Žmona ir Nikodemas jam nupasakojo vieną kitą atsitikimą, tačiau kaimynai galės ištisas istorijas sudėti apie karo metus ir vokiečių išmones. Todėl Antanas tėvuko pasiūlymui pritarė ir apie vaišes užsiminė žmonai. Ši, pasvarsčiusi, pasvyravusi, sutiko. Teisybė, anomis nelaimių dienomis kaimynės Baukienę labai skaudžiai išjuokė, jos nuodėmę visai apylinkei išlojo, tačiau ligos metu visos, neišskyrus nė Marmienės, ją lankė, slaugė, kuo įmanydamos gydė. O Krautui išsisukus, paliūniškės moterys Baukienę išteisino ir visą kaltę feldfebeliui suvertė. Žinoma, dėmė liko dėme, ir kai-

mynės Antanienės privengė, susitikdamos kandžiais žvilgiais varstė, nenorėjo, o gal ir bijojo, su ja viename bendrauti. Baukienė tikėjosi, jog per šias vaišeles kaimynės viską užmirš, jai visas nuodėmes dovanos, vėl taps draugės ir bičiulės.

Bet labiausiai geidė susitaikinti su broliu Ipolitu. Žinodama jo ūmą ir karštą širdį, Antanienė suprato, kad šita nelaimė jį skaudžiai sukrėtė, kad jis nekviestas niekuomet į Paliūnius nebeatvažiuos. Andai Baukienė pati save pasmerkė ir Krautą išteisino, bijodama, jog Ipolitas gali feldfebeliui keršyti, o paskum sau ir visiems namams didžią nelaimę užtraukti. Dabar ji galės save išteisinti ir kaltės didžiąją dalį feldfebeliui suversti.

Metai buvo sunkūs, ir Baukiai negalėjo prieškarinių vaišių kelti, kada iš trijų pūrų salyklo išlašindavo alaus, paskersdavo didžiulį penimį, prikep-davo kalnus pyrago, prigamindavo kringelių ir kitų skanumynų. Visi trys pasitarę, nusprendė iš duonos plutų padaryti giros, puspūrę miežių ragaišiui sumalti, papiauti avį. Didesnių vaišių visoje apylin-kėje gal niekas negalėjo anuo metu iškelti, nes, pasak žmonių šnekų, ir kunigėlis be cukraus arbatą gerdavo ir ponas Bistramas šaltus barščius tėsė-davo.

----- O -----

Baukio seklyčioje beveik visi kaimynai ir gimi-nės susirinkę. Paliai vieną sieną du stalai sustumti. Stalai baltomis drobulėmis užtiesti, o ant tų dro-bulių, ant tų plonųjų ragaišio paraikyta, trys lėkštės

garuojančios avienos pastatytos, pilvotas ąsotėlis užkeltas. Svečiai dar nė trupinio burnoje neturėję, nė lašo neragavę, o šnekos jau linksmos ir karštos, o juokas jau visais pasieniais kupa.

Vyrai pasakojasi girdėtas naujienas, moterys apie namų reikalus plepa, vaikai šalia krosnies žaidžia. Antanienė įeina, apdėlioja aplink stalą peilius ir šakutes, nedrąsiai kviečia svečius:

— Prašom slinkti, prašom užkąsti, prašom paragauti mūsų giros.

— Dėku, dėku, — iš karto keli balsai atsiliepia, ir visi svečiai aplink stalus susėda. u— Kaimynė prikepei, privirei, lyg didžiausiam baliui.

Antanienė, tokias pagyras išgirdusi, droviai nukaista:

— Prašom neišjuokti: ką turėjom, tą ir patiekėm. Gal kada sulauksim geresnių laikų, tada ir alaus pasidarysim ir pyragų išsikepsim, o dabar . . .

— Dabar ... — Galinis, kimšdamas burnon avieną, — dabar reikia Dievui dėkoti, jog išlikome sveiki ir badu nemirštame.

Kai pagalvoji, žmogus gali labai daug visokių vargų ir nelaimių pakelti, — Marma įsikišo. — Kad ir aš pats: aštuonis varstus paskui arklio uodegą risčia bėgau, tris paras anė šaparėlio burnoje neturėjau. Paskui bizūnais mušė, kojomis spardė, nušauti grąsino. Penkias savaites kasyklose akmenis laužiau. O sugrįžau, pagyvenau ir baigiu viską užmiršti.

— Tamsta daug iškentėjai, — Baukys ėmė pilstyti girą į puodukus, — tačiau kam teko fronte būti, tie matytų baisybių ir išgyventų pavojų visą gyvenimą nebeužmirš.

Ir Antanas ėmė pasakoti apie baisiąsias kautynes, apie tūkstančius užmuštųjų, apie sužeistuosius, kurie, jokios pagalbos nesulaukdami, peršautais viduriais ištisas varsnas slinkdavo, sutriuškintomis kojomis, nutrauktomis rankomis pasiramsčiuodami, apkasais ropojo, sukepusiais liežuvais žemę ir akmenis laižė — kad gyvybę bent kelioms valandoms pratęstų, kad bent keliolika kartų širdis dar suplaktų.

Svečiai nuščiuvo ir, ausis ištempę, klausėsi Antano pasakojimų. Šiam baigus kalbėti, Galinis nykščių perbraukė kelią, prisimerkė, pasuolėn nuspiovė ir didžio žinovo tonu pradėjo:

— Minėsit mano žodį, daugiau pasaulyje tokių piautynių niekumet nebebus. Karaliai pamatė, jog iš karo niekas neišdega, ir daugiau nebedrįs pradėti.

— Karaliai! . . — Marma ironiškai nusišypsojo.
— Kur berasi tuos karalius: ruskąjį supyškino, Vilgelmas išbėgo.

— Manai, tie du pasaulyje ir tebuvo? — Galinis popikčiai atrėžė. Žuvėdai, turkai, japonai taip pat turi karalius.

— Tokie ten karaliai! Marma suniekino. — Rusų ir vokiečių tai bent: tokios plačios žemės, tiek daug kareivių, patrankų. Rodos, tokia galybė, o viskas šuniui ant uodegos nušvilpė.

— Tuos nušvilpė — atšvilps kiti, Galinis nenorėjo nusileisti. Ir Pleidžius andai aiškino, kad bus nauji karaliai.

— Pleidžius! — kažkuris svečių piktu balsu. — Tas tavo Pleidžius tiek težino, kiek iš nosies į gerklę.

— Je, je, — Marma piktai nusišypsojo ir pakrapštė pakaušį, — su Pleidžium nėra ko prasidėti: jis ponas seniūnas, jis su vyresnybe šnekasi, jis gali žmogų pakarti ir paleisti, o mes . . .

— Liaukis! — Marmą perspėjo žmona. — Nori vėl naują bausmę užsitraukti?

— Ne, gana tylėti ir visų bijoti! — Marma trenkė kumštį į stalą. — Vokiečiai nebeilgai pas mus gyvens. Aš vakar miestelyje girdėjau, kad Vilniuje yra susikūrusi mūsų valdžia.

— Eik jau eik, niekų nepaistęs! — žmona piktai suniekino vyrą. — Nuo giros, tur būt, pasigėrei ir liežuvio nenuvaldai.

Dabar Ipolitas šnekon įsimaišė. Antanienės brolis ligi šiol sėdėjo gale stalo, girsnojo girą ir paliūniškių kalbos klausėsi. Jis dar prieš karą skaitė lietuviškus laikraščius ir knygas, įdėmiai sekė gyvenimą ir buvo įsitikinęs, jog Rusų galybė prieis liepto galą. Nors vokiečiams užėjus, dingo visi laikraščiai, nebuvo galima be specialaus leidimo į kitą apskritį nuvykti, veik visi mokytieji buvo Rusijon išbildėję, tačiau Ipolitas gaudė kiekvieną žinutę, sekė vokiečių kariinės valdžios pranešimus, išsikalbėjo su keliais rusais, iš vokiečių nelaisvės pabėgusiais, ir sumetė,

kad vokiečiai prabirbina karą, kad nebegrįš rusas, kad turės nauji laikai stoti.

Paskutinės naujienos buvo aiškesnės ir linksmesnės. Ipolitas, apskrities miestan nuvažiuavęs, iš vieno pažįstamo advokato sužinojo, jog Vilniuje susikūrusi saviškė vyriausybė, jog karą vokiečiai pralaimėjo ir ryt poryt iš Lietuvos išsikraustys. Tas advokatas jam davė lietuvišką laikraštį ir atsišaukimų, skatinančių organizuoti valsčiuose miliciją, tačiau, kol vokiečiai tebeponauja, patarė su tais raštais viešumoje nesirodyti. Ipolitas ryžosi išnaudoti progą paliūniškiams plačiau paaiškinti apie Valstybės Tarybos darbus ir išgirsti jų nuomonių. Todėl Marminės kvailus žodžius jis paneigė:

— Tamstos vyras tiesą sako: Vilniuje yra lietuviška valdžia susikūrusi.

— Ar teisybė? — keli vyrai net nuo suolų pašoko.

— Tikriausia teisybė, — Ipolitas ramiai paaiškino, — Jau nuo praeito rudens yra išrinkta tam tikra taryba, kuri visiškais mūsų reikalais rūpinasi.

— Tai kol ta taryba neišrūpina, kad vokiečiams nebereiktų pieno nešti ir rekvizicijų duoti? — Galinis susidomėjo.

— Iš karto negali viską sutvarkyti, — Ipolitas pateisino. — Vokiečiai, kol ta taryba neturi kariuomenės, nelabai jos ir teklauso.

— Kariuomenės. . . — Galinis pakraipė galvą. — Kareiviams reikia šautuvų, reikia patrankų, reikia pinigų. Man rodos, niekų kalbos apie visokias tarybas

ir lietuviškas valdžias: kas sudarys tas valdžias, iš kur ciesorius arba karalius? . .

— O kam to karaliaus reikia? — Baukys nebeiškentė. — Valdžias, jeigu reikės, mes patys sudarysim.

— Kaip tai patys? — Galinis išvertė akis.

— Ogi labai paprastai, — Ipolitas nusišypsojo: — patį išrenkam karalium, Bauk5 su Marma — ministrais. . .

— Juokai juokais, — Baukys žvilgterėjo į Ipolitą, — tačiau reikės ir mums ką nors daryti. Juk vokiečiai už savaitės kitos išsikraustys.

— Vokiečiai išsikraustys — rusai vėl sugrįš, — Galinis užsirūkė pypkę. — Neužsimoka visokiais niekais nė galvos kvaršinti: taip radom, taip paliksim.

— Rusai grįš!. . — Ipolitas suraukė kaktą. — Dabar pas juos baisi revoliucija, didi maišatis ir kraujo praliejimas. Jeigu tamstai neužteko vokiečių bizūnų, jeigu nori badą ir marą ant savo kailio patirti — gali pats vienas pas rusus keliauti.

— Kam aš keliausiu, ir kam čia be reikalo pykti, — Galinis nuolaidžiai. — Juk turi būti kokia nors tvarka, jeigu vokiečiai išsikraustys.

— Tą tvarką mes patys padarysime, — Ipolitas karštai. — Gana prikentėjom visokių skriaudų ir neteisybių. Kas norėjo, tas mūsų sprandais jodinėjo — dabar ganai . . Sudarysim savą kariuomenę, savus valdininkus, savus mokytojus, išvysime visus atėjūnus ir pradėsime naują gyvenimą.

— Dar briedis girioje, o jau iešmą drožia, — ir Marmai nepatiko Ipolito šneka. — Kol vokiečiai tebeponauja, apie visokias savas valdžias ir kariuomenes nėra ko svaičioti.

— Žinoma, jeigu nesvaičiosim, nekalbėsime, nesirūpinsim — jie ponavę ponaus, — Ipolitas apžvelgė stalą. — Aš nesuprantu, vyrai: negi jums ne5griso visos baudos ir rekvizicijos, negi jūs norite ir toliau kokiam feldfebeliui rankas laižyti, negi jums dar netrūko kantrybė matant, kaip paskutinį kąsnį atima, paskutinį pieno lašą reikia atiduoti, negi jūs . . .

— Gana, gana, — Antanienė švelniai perspėjo brolių. — Dar vakar žandarai mūsų sodžiuje sukinosi. Išgirs ar kas pasakys — vietoje sušaudys už tokias kalbas.

— Taigi. . . — Ipolitas nuleido balsą, žvilgterėjo pro langą, — gera jiems mus engti ir visokiomis rekvizicijomis apkrauti, kad visi tylime, visi bijome žodžio tarti, visi kenčiame ir dievai žino, ko laukiame.

— Prieš vėją nepapūsi, — Galinis skeptišku balsu. — Varoniečiai atsisakė javus kreisan vežti atjojo raiteliai, bizūnais išplakė, pačius didžiuosius neklaužadas Vokietijon išgrūdo: tau ir neklausyk ir priešinkis. Kam toli ieškoti kad ir mūsų Medžionis. . .

— Varoniečiai ir Medžionis už mus visus nukentėjo, — Baukys virpančiais pirštais iškėlė giros puoduką. — Nukentėjo, nes daugiau tokių neatsirado. Jeigu būtų visi sukilę, visi kaip vienas rekvizicijas duoti ir pieną nešti atsisakę — nebūtų bizūnais plakę nė kalėjiman grūdę.

— Kad taip visi . . . Marma svajingai. — Jų ne-
kiek tėra: feldfebelis su keliais žandais ir Šmyke-
liu visai apylinkei kailį neria, visus šokdina. Mūsų
žmonių keli tūkstančiai susidarytų. . .

— Gana, vyručiai, gana, — Antanienė ėmė gra-
žuoju raminti. — Saugok Dieve, dar išgirs arba kas
pasakys visi žūsime.

— Pasakys?! — Marma, kaip įgeltas, pašoko ir
liepsnojančiom akim susirinkusius apžvelgė. — Tegu
tik pasako — kojomis sutrypsim, į gabalėlius suplė-
šysim tokį Judą, pelenais ir dūmais paleisim! . .

— Ajau: kas čia sakys, — už visus tylinčius Ga-
linienė atsakė; — o liežuviai kartais be blogo noro
susidaro. Vienas nukala, antras padailina, trečias
dar prideda — ir kyla kalbos, ir eina per žmones, ir
žandarų ausis pasiekia.

— Jei šias mūsų kalbas sužinotų vokiečiai —
aš pats visoms boboms liežuvius nupiaustyčiau! —
Marma visai rimtai pagrąsė.

— Aje tu mano! — moteriškosios sujudo, suer-
zėjo. — Piaustytojas atsirado! . . Patys vyrai prilie-
žuvauja. o mums bėdą suverčia.

— Gana, sveteliai, gana, — Antanienė virpančia
širdim ramino besikertančius. — Kąskit mėsos, ra-
gaukit mūsų skystimėlio; prašom valgyti, prašom ne-
puikuoti, — ji baisiai bijojo, kad nekiltų kivirčiai,
kad neapskųstų kas vokiečiams jos vyro, Ipolito, ir
Marmos, išdrįsusių tokius žodžius viešumoje kal-
bėti. Svečiai paklausė šeimininkės įspėjimo ir kal-
bas kitur nusuko. Jie Antanui papasakojo, kaip

vokiečiai miškus kirto, kaip žmonės manėsi be žibalo, be druskos ir be muilo. Ligi vėlų išnaktų šumuriavo Baukio seklyčia. Nors nebuvo stalai nukrauti valgiais, nors nuo giros nė vienas neįkaušo, tačiau visų veidai šviesėjo, visų akyse naujos ugnys žibuliavo. Ketveris metus slėgti karo nelaimių, ketveris metus virkdyti ir visokiais mokesčiais, visokiomis rekvizicijomis kankinti, paliūniškai pajuto, jog mainysis popieriai, netrukus stos nauji laikai, gims naujas gyvenimas. Kokie bus tie laikai, koks naujas gyvenimas — nė vienas aiškiai nežinojo, tačiau kiekviena prislėgta širdis nujautė, kiekviena išvarginta sąmonė suprato, jog ateis šviesesnės ir laimingesnės dienos. Ir visi tų dienų ilgesiu gyveno, visi jų laukė, visi godžiai gaudė naujienas apie pralaimėtą karą, apie vokiečius, apie Vilnių, kuriame buvo kažkas daroma ir kuriama.

----- 0 -----

Visą kraštą užplūdo bėgliai iš vokiečių nelaisvės. Jie slapstėsi miškuose, slangstėsi nuošalesniuose vienkiemiuose, nakties metu įsibelsdavo pirkion duonos ir drabužio prašyti. Išbadėję, išvargę, apiplyšę jie buvo, tačiau nešė linksmą naujieną, po sodžius, vienkiemius ir miestelius skleidė žinią, jog Vokietijoje verdanti revoliucija, jog vokiečiams įsakyta iš to krašto išsinešdinti. Ir žmonės laužė perpus paskutinį duonos kąsnį, nešė iš kamarnos paskutinę milinę, bruko bėgliams į rankas sunkiai įgytą markę, šelpė kuo galėjo: juk ateis nauji laikai, juk bus laimingesnis

gyvenimas, juk nebereikės baudų nė rekvizicijų kentėti. Žinoma, ne visur tie bėgliai buvo laukiami ir mieli svečiai. Vietomis susidarydavo gaujos valkatų, išsikasdavo miškuose landynes, įsigydavo ginklų ir naktimis eidavo apylinkės gyventojų plėšti. Atimdavo pinigus, drabužius, primušdavo, prigrąsydavo niekam nesakyti apie jų darbelius ir išmaudavo su atimtomis gėrybėmis.

Sykį jie ir į Paliūnius atsibeldė. Vidunaktį prabunda Galinis ir girdi, jog kažikas į langą barbena. Atsikėlė, prikropino prie stalo, žiūri — už lango pulkelis vyrų stoviniuoja. Galinis, iš miego kaip reikiant neprasiblaivęs, juos paliūniškiais palaikė.

— Palaukit, vyručiai, tuojau suieškosiu degtukus ir įžiebsiu žiburį, — Galinis viena ranka laikė apatines kelnes, antra stalan degtukų siekė.

— Jokio žiburio nedek! — už lango atsiliepė piktas ir žiaurus balsas. — Atkišk prieangio duris ir leisk mus į vidų.

Galiniui ir blusos numirė: suprato, jog plėšikai atsibeldė.

— Leisk, greičiau leisk! už lango dar piktesnis balsas. — Jeigu neleisi — namus uždegtime ir visus iššaudysime.

Galinis virpėdamas išlingavo prieangin, persižegnojo, atkišo duris.

Plykst, plykst! kišeninėmis elektros lemputėmis į akis.

— Rankas aukštyt! — prieangin sugriuvo septyni šautuvėti vyrai.

Galiniš iškėlė rankas, primerkė mieguistas akis, virpa, kaip epušės lapas.

— Seni, nešk dolerius ir lašinius! — plėšikų vyresnysis sukomandavo.

— Šviesiausi ponuliukai! — Galinis puolė ant kelių ir ėmė vadui rankas bučiuoti. — Mes jokių dolerių ir lašinių neturime. Aš Amerikoje nebuva, o kiaulę prieš ketveris metus teskerdėme. . .

— Nemeluok, velniau! — plėšikas atgalia ranka kumštelėjo krūtinėn. — Mums žmonės sakė, jog turi mėsos ir pinigų. Ei! Veskis mus pirkion ir trauk iš kojinių pinigų.

Vyrams prieangyje betriukšmaujant, nubudo Galinienė. Ši iš atskirų žodžių suprato, jog plėšikai įsiveržė. Viena akimirka pašoko iš lovos, atsidarė langą — valy bėgti.

— Gelbėkit, gelbėkit — žulikai užpuolė! — moteriškė vienmarškinė bėga į pakluones ir visa gerkle šaukia.

Prie kiemo vartų sargybinio stovėta. Šis pavijo bėgančią, nusikabino šautuvą — džiukt, džiukt, buože nugaron.

— Gelbėkit, geel!! . — Galinienė sukniubo ir nutilo. Iš nosies ir burnos prasimušė kraujas, ausyse spengė, nugara ugnim degė. O pirkioje virė darbas: išvartė lovas, skrynias, išgriozdė spintas, vienas net kaminan buvo įlindęs pažiūrėti, ar nekaba lašinių paltys. Rado vestuvinius žiedus, pusantros markės ir du sidabrinius rusų rublius. Grobį vadas įsikišo kišeniun ir, šautuvu panosėje grūmodamas, perspėjo:

— Pasakysi vokiečiams arba praneši seniūnui, jog šią naktį čia buvome atėję — visus išpiausim, trobas dūmais ir pelenais paleisim!

Galinis prižadėjo tylėti. Ir tylėjo paskum, nes nelaimėje vokiečių žandarų neprisišauksi, o paliūniškiai be ginklo — nė vienas nedrįso plikomis rankomis gelbėti.

Be bėglių, Paliūnius ir visą apylinkę kiti svečiai užtvino. Pakulinius krepšius ant pečių užsikabinę, ilgomis lazdomis šunis lodydami, išbadėję, perkarę, jie ėjo iš sodžiaus sodžiun, slinko iš kiemo kieman. Vikinės duonos riekutės ar keleto žalių bulvių teprašė. Išmaldą gavę, žemai linkčiodavo galvą, giliai dūsaudavo ir pusiau lenkiškais, pusiau lietuviškais žodžiais dosniems šeiminkams sveikatos, šventos dvasios ir visokių Dievo malonių linkėjo. Kiti eidavo būreliais, kiti su visomis šeimomis slinkdavo, pačius mažuosius vaikus ant rankų nešdamiesi.

Jie baisių ir šiurpių naujienų atnešdavo. Esą jų žemėje tikras badas stojęs. Smilčių kalneliuose neužaugę grikliai, neužsikabinusios bulvykštės, o miestuose visi fabrikai išgriauti, o darbo niekur negalima gauti. Ten ištisi sodžiai palieką savo pastoges ir keliaują duoneliauti. Kas bus vokiečiams išėjus — jie nieko tikro negali pasakyti. Vieni giriasi matę Vilniuje lenkų legijonierius, kiti pasakoja apie atslenkančias nuo Minsko bolševikų armijas. Jų kalbos žmonėse kėlė naują nerimą: negi vėl užgrius nauji šarančiai, negi vėl naujiems atėjūnams reikės pieną nešti ir rekvizicijas duoti?

Laikraščius retas kuris teskaitė, ir visa apylinkė paskalomis ir įvairiais gandais gyveno. Ipolitas, susitaikęs su seserim, į Paliūnius dažnai atvažiuodavo ir kiekvieną kartą vienudu su Antanu seklyčioje užsidarydavo. Iš lietuviškų laikraščių ir slapta platinamų atsišaukimų jie sužinojo, jog vokiečiams atsi-traukus reikės organizuoti lietuvišką miliciją, jog bolševikai ir kiti priešai galanda dantis, jog reikia budėti, reikia rengtis visokiems pavojams, reikia perimti iš vokiečių šautuvus ir kitus ginklus, nes gali būti jie labai reikalingi.

Antanas su Ipolitu šias laikraščių ir pranešimų mintis svarstė, nagrinėjo, dešimtis kartų pergalvojo. O Paliūniai ir visa apylinkė gyveno vilties ir nerimo dienas, o žmonės tikėjo įvairiais gandais, o, nieko tikra nesuvokdami, ginčijosi, svarstė, abejojo.

XVI

Kut, kut, kut patvoriu, lyg višta perekšlė. Aptriušusiais kailinėliais užsivilkusi, galvą vilnone skara apsitulojusi, kažkur skuba Galinienė.

— Kur taip, kūma, bėgi? — paklausia Antanas, iš daržinės su kratinio našta linguodamas.

— Pas Medžionius, — žmonelė, tankiai kvėpuodama. — Ar negirdėjai — Medžionis grįžo.

— Medžionis? — Antano kūnu džiaugsmo srovelė nuvirpėjo. — Ar seniai?

— Vakar vakare. Einu aplankyti. Apsiliuobęs ir tamsta užsuk, — moterėlė sniegais nudulkėjo.

Medžionis — sakytum Paliūnių galva. Žmogus apsitrynęs, pasaulio matęs, geros galvos, minkštos širdies. Atsitikus kokiai nelaimei, tuoj skubėdavo paliūniškiai Medžionio kieman pasiguosti, gero patarimo išgirsti arba pagalbos gauti.

Vokiečiams užėjus, kaimynai dar dažniau lankydavo Medžionio kiemą, dar daugiau paramos ar gero žodžio bėdose iš jo susilaukdavo. Beveik nekaltai nubaudus ir Vokietijon išgrūdus, visi paliūniškiai gerojo kaimyno labai gailėjo ir buvo susirūpinę jo likimu. Todėl vos spėjo Galinienė išgarsinti Medžionio sugrįžimą, kaimynai ėmė rinktis jo pirkion. Visi klausinėjo, ar daug vargti teko, teiravosi, kas grdėti po platesnį pasaulį. Sudžiūvęs, išvargęs, sunkių darbų ir tolimos kelionės iškankintas, Medžionis pasakojo kaimynams dusliais, tarpais aštraus kosulio nutraukiamais žodžiais. Jis pasisakė matęs Kaune lietuviškų kareivių. Jie apsirengę kaip ir visi žmonės, tik ant rankovių geltona, žalia, raudona juostelės parištos. Tat savanoriai. Kaune, Vilniuje ir kituose didesniuose miestuose jų esą pulkų pulkai. Turį aibę šautuvų, kulkosvaidžių ir patrankų. Kai ims šaudyti — visi vokiečiai, visi atėjūnai ir kiti neprašyti svečiai kulnus išraitysią. Spindinčiomis akimis paliūniškiai klausėsi šitų naujienų ir Medžionį klausinėjo visokiausių dalykų: ar matęs Kaune lietuviškuosius kulkosvaidžius ir patrankas, ar teisybė, kad Lietuva būsianti laisva ciesorystė ir turėsianti savo karalių,

ar atlyginsią vokiečiai padarytus nuostolius ir skriaudas? Medžionis aiškino, kaip mokėdamas, tvirtino Lietuvą būsiant laisvą ir niekam nevergaujančią valstybę, o paliūniškiai gaudė kiekvieną jo žodį, braukė nuo skruostų džiaugsmo ašaras. Jų suvargę veidai laimė švito, sopulių apniauktos akys nauja viltim spindėjo.

Baukys nepaprastai nudžiugo išgirdęs, jog Medžionis grįžo. Jis drauge su Ipolitu buvo nusprendęs pavasarį, žemę apdirbus ir laukus apsėjus, savanoriais išeiti. Kitiems paliūniškiams šio sumanymo nepasakojo, bijodamas, kad žinia nenueitų ligi vokiečių. Žmonai taip pat ryžosi iš anksto nesakyti, nes žinojo, jog ši naujiena naujai sukrės moteriškės baigiančią gyti širdį. Nūnai Medžioniui galės visas širdies slapnumas, visus sumanymus atverti. O gal, ko gero, ir kaimynas prisidės. Juk jam taip pat teko nekaltai kentėti, taip pat svetimieji daug skriaudų padarė. „Tai būtų gera, kad Medžionis mūsų sumanymui pritartų“, — galvojo Antanas. — „Ligi vasaros pabaigos išdulkinam visus priešus, o rudenį namo grįžtam.“

Antanas nekantriai laukė vakaro, nes norėjo su Medžionių ilgiau pasišnekėti, norėjo iš jo išgirsti paskutinių naujienų. Jam vis buvo neaišku, ko tie vokiečiai dar smokso, kodėl namon nesikrausto. Juk Lietuva turi kariuomenės, turi, kaip laikraščiai rašo, ginklų ir pinigų: gali ir viena pati nuo atgriūvančių bolševikų gintis.

Vakare, numanydamas Medžionį vieną rasiant, Antanas padaržėmis pas kaimyną nužingsniavo. Išsi-

bučiavę, rankas išsikratę, pirmaisiais sutiktuvų įspū-
džiais pasidalinę, jie nuėjo seklyčion, užsidangstę
langus ir prie blankiai spinksinčio žiburėlio ligi vėlu-
mos prasišnekučiavo. Pradžioje pasipasakojo kiekvie-
nas savo išgyventus vargus ir pavojus, vėliau į giles-
nes marias įbrido. Baukys pažvelgė kaimynui į veidą,
tyliai atsiduso ir galvoja: „Sakyti ar nesakyti apie
savanorystą? Kaimynas grįžo suvargęs, išbadėjęs, iš-
kankintas — gal šias šnekas vėlesniam laikui atidėti?
Kam vėliau, kad galima dabar išsiaiškinti“ — ūmai
galvon šovė nauja mintis. — „Paskum gali būti per
vėlu. Antanas, valandėlę patylėjęs, pradėjo.

— Žinai, broluži, mane baigia iš galvos išvaryti
toks gyvenimas. Keliavau,ėjau per mūsų kraštą
visur vargai, bėdos, nelaimės. Tik išsišnekėk: nėra
duonos, nėra pieno, neturim gyvulių, reikia pasku-
tinį kiaušinį atiduoti, paskutinį pieno lašą vokiečiams
nunešti.

— Taigi ... — Medžionis atsiduso. Ir aš ma-
čiau — visur tos pačios bėdos, tie patys vargai. Visas
kraštas nuteriotas: vietomis laukai dirvonuoja, vieto-
mis nuodėguliai telikę. Baisių dalykų girdėjau pasa-
kojant apie bolševikus. Vilkas atsitrauks, meška gali
užriaumoti ...

— O mūsų kareivius matei? — Antanas beveik
pašnabždomis. — Daug jų?

— Mačiau keletą — Medžionis neramiai sujudėjo.

— Šautuvų ir kulkosvaidžių turi?

— Nežinia . . . — akyse tamsūs žiburėliai. — Ki-
tiems melavau, pasakojau apie kulkosvaidžius, pa-

slėptas .patrankas, tačiau tau, Antanai, noriu teisybę pasakyti. Ties Kėdainiais šiaip taip nuo to amaro atsi-gynė, toliau nežinia. Sako, ginklų mažoka.

— Žinai ką? . . — Antanas pasilenkė per stalą, beveik prie pat Medžionio veido prisikišo. — Reikia ir mums prisidėti.

— Ir aš panašiai galvoju, — Medžionio akys nušvito, — Jei neisim, nesidėsim, lauksim — vėl naujų ponų susilauksim, vėl ners kailį, ir žmogus negalėsi nė aikelėti. Aš norėjau tuo reikalu su patim pasi-kalbėti.

— O aš su patim, — Antanas nusišypsojo. — Tai kaip, Petrai, Pavasario sulaukiam, laukus įsėjam, ir dumiam . . .

— Aš nė pats neišgalvoju, nors ši mintis seniai širdyje knieti. — Medžionis nuleidžia galvą, pirštais stalą barbena. — Pats kare buvęs, po visus frontus išsiblaškęs — moki šaudyti, žinai, kaip kariauti, o aš . . . Menkas būtų iš manęs kareivis.

— Didelio mokslo čia nereikia, — Baukys nura-mino. — Svarbu drąsi ir įniršusi širdis. Nežinau, kaip pačiam, bet man visi vargai ligi gyvo kaulo įsipyko. Rankos dreba, krūtinė verda, kraujas svaigsta — rodos, kalnus nuversčiau, dangų žemę sutrupinčiau, kad tik nebereiktų vėl kokiems atėjūnams rankų lai-žyti.

— Ir man panašiai, — Medžionis sugniaužė kumštį, — Kai be jokio reikalo bizūnais plakė, kai prie sunkiųjų darbų išbildino, sugriežiau dantimis:

— Mirsiu — neužmiršiu padarytų skriaudų ir neteisybių!

Kai pamačiau Kaune mūsų kareivius, ašaros blakstienose sutavaravo. Tą minutę pagalvojau: „Eisiu ir aš. Sugrįšiu namo, apžiūrėsiu, aptvarkysiu ūkio reikalus — dui Kaunan“.

— Ir aš panašią mintį parsinešiau, tik rengiausi Vilniun drožti. Bet jeigu galima Kaune — pasieksim Kauną, — Antano akys užliepsnojo.

— O žmonai buvai užsimynęs? — Medžionis paklausė.

— Žmonai... — Baulys apsiniaukė. — Juk žinai, kaimyne, kas mūsų namuose atsitiko.

— Taigi, taigi. Kad ir čia: suėdė gyvenimą, subiaurojo žmoną, įtaisė vaiką ir išsisuko, sau švilpiniuodamas ... Gaila, kad spėjo išrūkti: būtumėm, Antanai, pačiupinėję.

— Nėr kalbos, — Baukio lūpos sudrebėjo. — Tokiam rupūžei būčiau gyvam kailį nunėręs!

— Šmykelis tebemandrauja, — Medžionis dusliu balsu. — Tu matytum į kokius didelius ponus išriėdėjo batų lopikas: be raudonos kepurės dabar prie jo neprieisi.

— Teisybė, Šmykelsunis tebėra, — Antano lūpas ironiška šypsena iškrepė. — Aš manau, kad mes dviese prie jo prieisim — nereiks nė raudonos kepurės. Kaip pačiam rodosi?

— Gal būt, — Medžionis reikšmingai mirktelėjo. — Pagyvensim, pamatysim: galgi prieisim kada nors.

— Pradėjom apie žmonas, o nuvažiavom kažkur,
— Baukys šnekos pradžių atsiminė. — Pačiai apie tat
nebuvaū nė užsiminęs. Tegul susitūpi, vargšėlė, tegul
atsigauna nuo visų smūgių. O pats saviškei kalbėjai?

— Taip pat ne. Zinai su bobomis: ims šniurkšėti,
ims rankas laužyti, ims niekinti. Ir kaimynų niekam
nesakiau. Pamatysim, kaip vėliau popieriai susiklos-
tys. Kol kas — laukim, žiūrėkim, ruoškimės.

— Reikėtų ir kitiems įkalbinėti, — Baukys pa-
siūlė. — Kad tik visi išeitumėm, kad tik užtektų
ginklų — įvairius atėjūnus iš savo krašto bematant
išgrūstumėm.

— Išgrūsim! — Medžionio akys sužaubavo. —
Reikia paliūniškiams ir kitų sodžių gyventojams ne-
žymiai, iš kalbos išsukant, užsiminti apie savo ka-
riuomenę, apie savanorius — gal atsiras ir daugiau.

— Mėgink pats su apylinkės gyventojais pasikal-
bėti. Aš, kol vokiečiai neišsikraustė, bijau koją toliau
kiemo kelti, — Baukys paaiškino kaimynui.

— Žinoma, kad reikia pasisaugoti, — Medžionis
sutiko. Nors dabar vokiečiams nelaisviai ne galvoje,
bet koks velnias gali prikibti.

— Tas ir yr, Antanas pusbalsiai. — Kokį mėnesį
pasislaugstysiu apie namus, o paskum. . .

— Taigi, taigi, — Medžionis palingavo galvą, —
kad tik greičiau pavasaris ateitų: apsiariam, apsisė-
jam laukus, ir drožiam. Aš kariuomenėje nebuves,
apie šautuvą maža ką tenusimanau — nors bulvėms
skusti tikčiau. Agi kariuomenėje visokių reikia, — nu-
sišypsojo.

— Ką tu, Petrai?. . — Antanas susiraukė. —

Menkas būsi kareivis, jeigu apie save taip galvoji. Mes visi eisim į apkasus, visi atėjūnams kirsim į kailį, o jeigu reikės. . . — nebaigė, sugniaužė kumščius, prikando apatinę lūpą. — Iš tavęs bus pats geriausias, pats smarkiausias kareivis. Aš paties būdą žinau. Prisimeni, kaip, maži būdami, eidavom su Vogonių vaikais akmenimis muštis? Kas paliūniškių pirmutinis vadas, kas Kligių Bernadžiokui pakaušį sukruvino?

— Maža kas buvo, Medžionis nejaukiai nusišypsojo. — Karas ne vaikų žaidynė.

— Panašiai, visiškai panašiai ir mūšiuose, — Baukys patvirtino.

— Taigi, kai pagalvoji. . . — Medžionis, pypkės dūmus pamažu vinguliuodamas. — Eik, palik namus, vienus vaikus ir moteris. Juk ir mums nebe jaunystė. Pats tiek vargai, tiek prikentėjai per tuos metus, man irgi visokio viralo teko paragauti. Ar nėra jaunesnių, stipresnių, kuriems nei pati nei vaikai rūpi, — Medžionis ėmė svyruoti.

— Šitaip kalbėti negalima, — Antanas beveik rūščiai. — Aš neisiu, pats neisi, kitas taip pat namie liks — kasgi eis, kas kovos, kas juos išvargs? Žinoma, kad nuėję menkus pyragus rasime, bet namie likti, tik dūsauti ir ašaroti, sakyti, kad prieš vėją nepapūsi, kad vienas Dievas viską sutvarkys — ne, Petrai, aš negaliu! . . Aš eisiu, būtinai eisiu. Mano kantrybė išseko. Kodėl Krautas po apylinkę taip siautė, ko Šmykelis uliojo, kodėl mano gyvenimą suėdė? Ką

mes jiems padarėme pikto? . . Aš nebėgaliau ilgiau kentėti, aš būtinai eisiu.

— Ir aš eisiu. Tik, žinai — žmogus visaip primanai, visko prigalvoji, — Medžionis, lyg teisindamasis.

— Ir mane kartais pradeda pagundos imti, — Baukys prisipažįsta. — Tada nusispiaunu, sukandu dantis, pagalvoju: didelio daikto, jei ir mirti reikėtų — žmogui viena mirtis lemta.

— Viena tai viena, — Medžionis prislėgtu balsu.
— Bet kai palieki namie mažus vaikus, sergančią pačią, tuščius aruodus ir tvartus — norisi sugrįžti.

— Ir grįšim, — Antanas išdidžiai pažvelgė Medžioniui į veidą. — Aš ketveris metus baisiausiamė pragare išbuvau — ar nesugrįžau? Bet čia tokių didelių mūšių nebus. Iš karto gerai suimsim, padoriai užspirginsim — išmaus kaip sudegę. Po mėnesio kito ir sugrįšim rugiapiūtei.

— Kai išeisi, taip jau greitai nesugrįši, — Medžionis palingavo galvą: — vienus išvysim, kiti gali pasirodyt.

— Kaip bus, kaip nebus — vistiek išeisim, — Antanas drąsiau, ryžtingu balsu.

— Ir eisim. . . eisim, kaimyne, — Medžionis paspaudė Antanui ranką. — Man jau ligi gyvo kaulo įgriso nekaltai kentėti.

— Aš manau, kad visiems įgriso, tik reikia įkai-tinti, reikia visų širdis uždegti, — Antanas atsistojo.

— Mėginsim, gal ir pasiseks, — Medžionis pus-tyliai.

— Bet, kol kas, kaimynams apie šį mūsų sumanymą nė žodžio, — Baukys perspėjo. Kol vokiečiai Rojūnuose tebestovi, reikia slapčia tinklas regsti.

— Žinoma, kad taip, — Medžionis pritarė. — Labiausiai reikia Pleidžiaus pasisaugoti.

— Teisybė, su tuo šunim reikia ypatingai atsargiems būti, Baukio rankos suvirpėjo. — Gal vėliau ir su juo teks atsiskaityti.

— Gal ir teks. . . Pažiūrėsim, kokie popieriai susiklostys, — Medžionis užsirūkė pypkę, parėmė ranka smakrą, kažką užsigalvojo.

Tą vakarą ligi vidurnakčio mirgėjo žiburėlis Medžionio seklyčioje. Abu kaimynai išsipasakojo išskentėtas skriaudas ir išgyventus pavojus. Baukys palietė ir namų nelaimę. Pasisakė Medžioniui, jog su žmona susitaikė ir jai viską dovanojo, tačiau padarytos skriaudos ir gėdos visas gyvenimas nebeištrins. Ši baisioji namų nelaimė jį ir varanti dar kartą išeiti iš namų, dar kartą lįsti į apkasus, dar kartą mirčiai į akis pažvelgti. Medžionis, pypkę čiulpdamas, klausėsi Antano žodžių ir tyliu galvos lingavimu jiems pritarė.

Kai Baukys išėjo iš Medžionio kiemo, sodžiuje giedojo pirmieji gaidžiai. Jis sustojo šalia vartų, atsišegė kailinių apikaklę, atsmaukė ant pakaušio kailinę kepurę ir, atmetęs galvą, pažvelgė į dangų. Tamsiai mėlynos aukštybės žvaigždžių žvaigždėmis mirgėjo. Šią naktį žvaigždės buvo nepaprastai didelės ir skaisčios. Antano akys nuklydo į Paukščių Taką. Jis prisiminė kažkur girdėjęs ar skaitęs, jog tame švie-

siame vieškelyje milijonai žvaigždžių prigrįsta, o tos žvaigždės — didžiuliai pasauliai su kalnais, mariomis, su milijonais žmonių ir aibe didžiulių miestų. „Kažin?“ — Baukio galvon šovė staigi mintis. — „Ar žvaigždėse taip pat nėra teisybės, ar ten taip pat žmogus žmogų skriaudžia, ar ten tokie pat karai, marai ir badas gyventojus kankina?“ Nuleido galvą, peržvelgė miegantį sodžių. Visi miega, nė viename lange nematyti žiburėlio, niekur nė gyvos dvasios. Baukys tyliai atsiduso, atsigręžęs pažvelgė į Medžio-nio pirkią ir plačiu, greitu žingsniu namo nugirgždėjo.

XVII

Gale Baltrūno sodo didžiulės kapinės išaugo, spygliuotomis vielomis apraizgytas bulvinis sklypas kryželių kryželiais nusismaigstė. Ypatingos kapinės. Žmonės pratę kapuose regėti kuoduotus klevus patvoriu berymant, karpytomis viršūnėmis egles besidairant, liepas didžiuosius takus apstojusias, o čia — jokio medelio, jokio žalumyno. Tiesa, paskutiniaisiais metais vokiečiai pakraščius eglaitėmis nusodino, bet jos tokios mažytės, tokios kuklios, kad pro tvoros baslius nė nepastebėsi.

Kitur prie kapų gėlės linguoja: geltonieji gvaizdikai, margažiedžiai žirniukai, rusvų lelijų kelmai ir kitokie žieduonėliai. Čia gi — jokios gėlės, jokio žiedo. Vienur pievinė žolė žalią velėną audžia, kitur varputis virvinėmis šaknimis iš smilčių sultis siurbia.

trečiur linguonė smilga vėjo pagairėse virpa. Kur bus žiedai, kur žydės gvaizdikai — čia pavasario metą niekas neateina išdraskyti velėnos, nė viena ranka nepasodina rūtos kelmelio, nė viena akis žibančios ašaros nenulašina.

Kitur mėlynais pavasariais į kapus atskrenda volungė pašvilpauti, rėksnys strazdas lizdo susisukti, nutupia ir kregždžių pulkelis paplepėti. O vakarais ir lakštingala pakraščio krūmuose suskamba. Virba lakštingalos giesmė kapų glūdumoje, laukuose griežlės šūkauja, žiedai galvas nulenkia, lapuose rasos žiežuolėliai tvyska, — rodos, vėlyvųjų saulėlydžių prieblandoje baltos dvasios slankioja, rodos, mirusiųjų vėlės suskrenda pavasario nakties sapnais pasigrožėti, rodos, viso gyvenimo sopuliai džiaugsmo rožėmis sužydi.

Čia gi nyku ir liūdna pavasario metą. Tiesa, retkarčiais vieversėlis pakyla ties kryžetu sklypu pačirlinti, kartais iš sodo atskridęs žalvarnis pasisukina, kartais šarka, ant kryželio nutūpusi, pasidairo ir, kažką surikusi, vėl nuskrenda. Greit ir vieversiukas nutyla, greitai ir žalvarnis sodo liepų tankumynan grįžta — nemėgia paukščiai šios vietos, netinka jiems spygliuota tvora, varpučiu apžėlę kapai.

Visose kapinėse kryžių rasi. Kur senesni kapai, kur krūmais labiau apaugę, kur medžiai aukštesni — mediniai susispietę. Margumynas didžiausias: vienas pilkomis samanomis apsisagstęs, antras pakrypusiu stogeliu, trečio žvaigždės spinduliai išsiklaipę. Antai šventas Jurgis smaką duria, kaimynystėje Dzidorius,

artojų patronas, po mediniu stogeliu pasigūžęs, rūgius sėja, o kairiau grupė šventųjų, kurių vardų gal nė didžiausias pasaulio išminčius negalėtų įspėti. Daug vėjų pūtė, daug lietų lijo, ne vieną rudenį vėtra blaškėsi, ne vieną žiemą speigai spigino, o mediniai kryžiai iškentėjo, o išsaugojo visas žvaigždes, visus spindulius, visus šventuolėlius. Jų saugomi kapai baigia išnykti, bagia krūmais užaugti; baigia gyvųjų atmintyje išdilti čia palaidotųjų atminimas. Tik kryžiai ir toliau lieka paskutinio atilsio vietos saugoti, tik visos žvaigždės, visi spinduliai gyvųjų širdį keistu grauduliu apipina, tik nusamanoti, pakrypę rūpintojėliai kai kam ašarą išspaudžia.

Šalymais akmenuočių karalija. Pilki, rusvi, juodi, auksiniais parašais išmarginti, geležinėmis tvorelėmis kai kurie aptverti. Vardai, pavardės, gimimo metai, mirties diena iškalta akmeny. Kai kur mūrinės koplytėlės išstatytos, vietomis trimituojantis angelas, žalčio galvą pamynęs, iškeltas. Parašai, raidės, šventųjų knygų žodžiai granite iškalti, o vis dėlto akis labiau limpa prie medinio pakrypėlio, o vis tiktai tos žvaigždės, vingiuotiniai spinduliai širdžiai daugiau pasako. Baltrūno žemės kapinėse kryželiai taip pat pasiskirstę. Iš pat pradžių visi buvo mediniai, tačiau pereitą vasarą vokiečiai saviškiams betoninius atgabenė. Vardas pavardė, amžius, kurios dalies, žuvimo data — apylinkės gyventojai visvien nieko negali susigaudyti: tokios laužytos raidės, tokie keisti žodžiai.

Rusiškiesiems mediniai paliko. Vėjas nugairino,

lietus nuplovė — jokio ženklų, jokio parašo, nors pradžioje ir buvo su pieštuku kažkokie žodžiai išbraižyti. Nors vokiečiai saviškius arčiau kelio ir aukštesnėje vietoje laidojo, nors medinių vieton betoninius kryželius įkasė, nors visų plotų eglaitėmis apso-dino, tačiau kapų sutvarkyti nepajėgė ar neturėjo laiko: ir savų ir priešų kauburėliai ta pačia žole žėlė, tomis pačiomis smilgomis lingavo.

Antanienė buvo įsidėmėjusi vietą, kur tris mūsų krašto žmonės palaidojo. Vieną pavasarį, slapčia įslinkusi, apravėjo, takelius išlygino, ant kiekvieno kapo našlaičių kelmelį pasodino. Vėlyvesnės nelaimės užgriuvusios moteriškai padėdė širdį, apglušino galvą, gyvenimo takus sumaišė, ir ji nebeužsukdavo Baltrūno žemėn, nebeapravėdavo varpučio, nebesodindavo našlaičių. Kryželiai pajuodo, žolė kapus užtraukė, našlaitės nudžiūvo — šandie ir Baukienė atėjusi nebeatskirtų, kurioje vietoje jie ilsisi, kur kapas pasvaliečio, mirstant tūtuojančias gerves ir žydintį tėviškės sodą regėjusio.

Parapijos kapinėse kiekvieną sekmadienį gali pamatyti žmonių. Čia moteriškė prie neseniai supilto kauburėlio ašaras lieja, ten motina su dviem mažutėliais atsiklaupusi meldžiasi, anava sulinkęs senio šešėlis prie tvorelės stovi ir sugrubusiais pirštais rožančiaus karolėlius sukina. Baltrūninėse to nepamatysi. Čia niekas neužsuka paverkšlenti, niekas potėrėlio nesumeta, niekas prie apžėlusio kapo nepriklaupia.

Iš visų kraštų, iš visų pasviečių gyventojai Balt-rūno smėlynan susirinkę. Gal Bavarijos apynynuose dūsauja mergaitė sužieduotinio, gal Reino pakrantėje motina verkšlena, iš vyro jokios žinios nesulaukdamą; gal, kur Volgos vandenys blizga, barzdoti žvejai negrįžusį kaimyną mini, gal Ukrainos namely tėvas sūnaus laukia nesulaukdamas; gal. . . o gal visiškai netoli, gal kur apie Pasvalį, našlė, rankas laužydama, kukuoja. Nesuvaikysi, iš kurių vietų jie Baltrūno žemėn susirinko; nežinosi, kuriam krašte artimieji liko: nesupaisysi, kuriais keliais jie čia atkeliavo.

Nors kryželiai skiriasi, nors vokiečiai gražesnę vietą nugulę, tačiau jie visi šiam sklype bičiuliai. Tas pats lietus žemę mirko, tie patys vėjai smilgas linguoja. Gi varputis šaknimis nuo vieno kapo ant kito užšliaužia, gi sliekas po visą sklypą išlandžioja, gi kurmis tarp buvusių priešų vieškelius išveda. Čia draugai, bičiuliai, kaimynai, o gyvi būdami durty-nių ėjo, o griausmus ir tūkstančius kulų vieni ki-tiems siuntė.

----- O -----

Nikodemas kiurkina iš miestelio. Nors marti ne-leido, nors sūnus arklį pakinkyti norėjo — senis už-sispyrė ir gana.

— Su arkliu daugiau bėdos, — Nikodemas se-
navo; — kol tu nukicensi, kol kieme pastatysi, kol
gūnia apdengsi, aš švykštu švakštu, ir miestelyje. Dar
gali viržis atsileisti, gali nuo kalno paskliundomis
nušvilpti, gali pasibaidyti — va, mano geriausias

arkliukas, — iškėlė rankoje karklinę lazdą: — tiek metų su juo važinėju ir nė karto nepasibaidė, nė karto nepristojo. . . Tai bent arkliukas, - uošvis nu sišypsojo.

Ką darysi su senu užsispyrėliu — Antanas ir marti nusileido: kad jau taip nori, keliauk pėsčias. Ag, tiesą sakant, ir arkliu greičiau nenubidzensi: ruginiais šiaudais nušertas, nė milto saujelės, nė avižos paduoti — tegu kiūtina, kad užsimetė.

Kojos pavargo. Rodos, nekiek to kelio, rodos, pa- maži kubrino - senystė atsiliepia. Nikodemui panūdo užsukti į Baltrūno galusodėje esančias kapines ir atsi- sėsti ant suoliuko, kurių buvo keletas prie vieškelio pusės pastatyta. „Aha“, - pagalvojo senis, nuo suo- lio sniegą žerdamas, — „negyvėliai pačią gerąją bulvių žemę užponavojo. Netaip didelės ir derlingos čia bulvės derėdavo, bet jų skanumas neišpasakytas. Verdant paviršius sukrinta, vidurėlis kietas išlieka. Valgai ir atsivalgyti negali - medus ne bulvė“ ... Prisimena: ir Nikodemas buvo tris siekus sėklai pra- mainęs, tačiau Paliūnių molynuose išaugo patežu- sios, nebe tokios miltingos, nebe taip skanios. „A. a“, — mąsto, kojas po suoliuku rangydamas. — „Baltrūnas grįžęs nebeturės skanių bulvių. Ir prilai- dota baisybė: kryžius prie kryžiaus. Tur būt, iš plačių apylinkių surinko?“

Saulės kraštelis jau žemę siekia. Raudoni ugnies pluoštai driekiasi per apmirusių laukų tolumą ir vieškelius deimanto kibirkštėlėmis žaižaruoja. Pasa- ka byloja ten raganos smegenis tvyskant, tačiau jų

spindinčiai grožei visi angelai, visos gudriosios dvasios galėtų pavydėti. Liepsnojančios žiežirbėlės persimeta į pūkučių langus, išoka į bažnyčios bokšto skritimėlius, uždega daržinės stogo šelmenį.

Snieginiai žemčiūgai ir Nikodemo žvilgyje atspindi. Seniukas primerkia akis, mirksi blakstienomis, negalėdamas žvilgančių laukų skaidrybės pakelti. O ugniniai plieskuliai žvilgio gilumoje šokinėja, o kaktos raukšlės spindulių gelsvuma šviti. „Koks gražus vakaras, ir kiek skaistybės snieguose. . .“ — Nikodemas, dešine ranka akis pridengęs, šnabžda. — „Tai kad atsikeltų šioje vietoje gulintieji ir apsižvalgytų aplinkui. Tokia didelė saulė, tokie balti laukai, taip sniegai mirga — būtų ko žiūrėti. Juk visi jauni vyrai, visi pačioj gyvenimo gražumo, visų akys žvalios.“ — Nikodemas, trumparegiu žvilgiu braido po kapus, sustoja prie kiekvieno kryželio, atsidusta ties kiekvienu sniego gauburėliu ir galvoja: „Kaip būtų gera, kad jie atsikeltų. . . Atsikeltų, pasigrožėtų liepsnojančiais sniegų laukais, pasidžiaugtų didžiule saule ir išsiskirstytų į visus kraštus, į savąsias tėviškes. Juk ir ten esti gražių vakarų, ir ten sniegas ugnimis pražydi, ir ten laukai saulės spinduliuose maudosi. Ko jie susirinko, ko susibūrė Baltrūno galusodėn? Juk toks gražus kalnelis, tokia bulvinė žemė — ar negalėtų atsikelti ir išeiti? . .“

Saulė ir šešėlius mėtyti moka, ypatingai vakare. Kryželis Nikodemui ligi kelių, dar sniegu storai pridengtas, o žiūrėk, kokie dyvai: jo šešėlis per visas kapines nutįsęs, peršokęs per spygliuotą tvorą ir kai-

myninio sklypo ežion atsirėmęs. Kiek kryžių, tiek šešėlių. Visi ilgi, visi ant sniegų išsitiesę, visiems kapi-nėse vietos neištenka. Nikodemas žiūri į juos ir galvoja: „O kažgi, kad vietoje daugybės mažų, būtų vieną, bet didelį kryžių pastatę? Tokį aukštą, jog visi šešėliai, vienas ant kito sustatyti, skersinio nepasiektų.“

„Chy!“.. — nusišypso, galvą atmeta, žiūri aukš-
tyn. — „Tai bent kryžius: viršūnė už aukštųjų debesų pasislėptų. Kai leisdamosi saulė nupliekstų gelsvais spinduliais, gal visas pasaulis galėtų pamatyti. Ties tuo kryžium ateitų pasimelsti žmonės iš visų kraštų. Taip, iš visos žemės, mąsto Nikodemas. „Ga-lėtų ateiti, nes, teisybę kalbant, ir žmonių čia prilai-dota iš visų karalysčių. Gi šešėlis koks būtų! . . Tur būt, nutįstų per marias, per vandenį, pasiektų Ame-riką ir dar toliau. Ant kryžiaus ir parašą vieną kad uždėtų: didelėmis auksinėmis raidėmis, jog visi iš tolo perskaitytų. Ant tų kryželių kokios raidės: ma-žučiukės, visaip iškraivotos, neperskaitomos. Praeis dar keleri metai, apaugs akmeninėmis samanomis, vėjas prineš dulkių — visiškai nebežymės. Jis skaityti beveik nemoka, tik maldaknygės viršelio didžiąsias raides pažįsta, tačiau Medžionis gan mokyta, gan visokiems popieriams turi miklią galvą, o šių raidžių išskaityti negali. Kažin, gal yra tokios raidės, tokie žodžiai, kuriuos visų kraštų žmonės mokėtų perskai-tyti? Gal yra mokytųjų, kurie šias raides žino? Ateitų, kaltais iškaltų, auksu nulietų. . . Kokie turėtų būti žodžiai? — Ar ne vistiek: šiokie, anokie — kad

tik visi perskaityti galėtų, kad visi suprastų, kad rai-
des pažintų.

Ir kapą bendrą kad padarytų. Dabar tokios dau-
gybės niekas negali prižiūrėti. Gi būtų vienas —
ateitų paliūniškės moterys, nuravėtų varputį, šakėmis
išdraskytų velėnas, prineštų skiedryno žemės, pasod-
intų geltonųjų lelijų, pakraščiais rūtų ir šimtažie-
džių prikaišytų. Dar galėtų gvaizdikų pasėti, dar ša-
laviją po kryžiaus papėde įsmeigtų. Imtų žydėti —
kokios grožybės, kokie kvapai. Tada būtų miela ir
į kapus užsukti. Atkėblintų jis pats, ateitų marti, ga-
lėtų atsivesti Juzuką su Aliute — tegu pasižiūri ma-
žutėliai, koks aukštas kryžius, koks didelis kapas,
kokios puikios lelijos linguoja. Gi bitėms zirzimo, gi
drugiams skraidymo, gi vabalėliams laipiojimo. . . Ir,
Dievulėli tu balčiausias, kodėl nepastatyti tokio kry-
žiaus, kodėl nesupilti vieno kapo, kodėl žiedais nepa-
puošti? Karalystės pinigų turi, laikraščiai rašo, kad
šis karas paskutinis, kad daugiau žmonės taikoje
gyvens, kad nekils ciesorystė prieš ciesorystę, kad. . .
Kodėl tiems vargšeliams bendro kryžiaus nepasta-
tyti? Vieno kito ir giminės susivoktų. Ar negražu
būtų jiems atsiklaupiti prie tokio kapo, ar nemiela
vieną kitą poterėlį sumesti? Juk visi jauni vyrai, visi
nekalti, visi sukniužo pačioje gražumoje gyvenimo“,
— svaičioja Nikodemas, žvalgydamasis po sniegu ap-
dengtą kapinių sklypą, o saulės kraštelis baigia už
miško tirpti, o kryžių šešėliai vienon juodumon su-
silieja.

Besileidžiančios saulės spinduliai Nikodemo veidą

nuplieskia. Jo akys prisimerkia, kaktą raukšlės nugula, iš kepurės išlindusios plaukų sruogos spindulių atošvaistėmis nušvinta. Iš šiaurės padvelkia aštrus vėjas, ir Nikodemas galvą kailinių apikaklėn įtraukia. Netoliese jo kojų, šalia medinio kryželio, nupustytas sniegas, ir žemės kauburėlis juoduoja. Senuko akys tan kauburėlin įsminga. Prigesęs žvilgis stebi apledijusią ir sušalusią žemę, o galvon mintys skverbiasi. Nikodemas prisimena senų žmonių pasakojimus, jog žemė esanti gyva. Ji juntanti žmonių sielvartus, ji vasaros naktim ašaromis apsiberianti, ji rudens purvynuose pažliugusi, tyliai kenčianti ir laukianti žiemos atilsio. „Taip, žemelė gyva“, — sau vienas svaičioja Nikodemas, — „ji junta visas žmonių nelaimes ir sopulius, ji girdi sužeistųjų aimanas, ji miršančio žmogaus paskutinį širdies plakimą sugauna. Žemelė gyva, šventa. Ji visų žmonių ir viso pasaulio motina“.

Nikodemo akys klaidžioja po kauburėlį, o siela atminimų sritin pasineria. Jis atmena pirmuosius gyvenimo žingsnius. Vienplaukis, drobiniais marškinukais apsivilkęs, keturiomis rėplioja po aslą. Gležnos ir silpnos rankutės junta žemės šaltį. Šalta, nelygi ir išdaužyta molinė asla, tačiau koks malonumas ja šliaužioti, kokie smagūs ir ypatingi jausmai kyla širdyje, juntant apačioje tvirtą, kietą žemę. Jis prikerėblina prie suolo, vargais negalais atsistoja, iškelia rankutes ir žemėtais delnais ploja. Pakrykštęs, pasidžiaugęs, nukepersnoja užkrosnin, iš pamatų išlaupo gabalėlį molio ir kemša burnon. Pieniniais dantukais

graužia žemę: kokia ji skani, kokia maloni, kaip ypatingai kvepia šis molio gniužinėlis.

Vėlesni metai atgyja. Prisimena pirmąsias vagas, pakluonės lauke išverstas. Arklo rankenos aukštos, storos — jis pasistiepęs vos vos pasiekia. Dar silpnomis ir neįpratusiomis rankomis sunku nuvaldyti arklą. Prišipusi žagrės geležis kur siekia, kur nesiekia, kur išverčia, kur visiškai naliečia varpučiu sužėlusios velėnos. Jis sustabdo arklą, prieina vaga, pirštais atkasa ir ranka apverčia velėną. Pirmomis arimo dienomis daug velėnų tuo būdu apvartė, geroką žemės sklypą suvagojo. Nors toks darbas pakirto rankų sąnarius, delnuose pūsles pritrynė, tačiau širdis džiaugėsi. Versdamas didžiulę velėną, rinkdamas iš vagos akmenis, galvojo: kitais metais šioje vietoje linguos rugių varpos, brės grūdai, laukais atskridęs vėjas šiurens javų laiškus. Ir švito akys, ir juokėsi suskeldėjusios lūpos, ir veide džiaugsmas krykštė. Jaunais pirštais paimdavo žemės saują, pabučiuodavo ir laime virpančiomis lūpomis šnabždėdavo: „Gera žemė. Šventa žemelė, visų mūsų motina žemė“.

Per visą gyvenimą daug vagų išvarė, daug prakaito išlašino, daug jėgų išėikvojo, beknebendamas tėviškės laukus, beardamas kietus molynus, berūpindamas grumstus. Tėvų tėvučių paveldėta žemė jį dengė, maitino, guodė gyvenimo varguose ir rūpesčiuose. Kai užeidavo sunkūs metai, kai sausra arba dideli lietūs nederlių atnešdavo, Nikodemas su visa šeima, kramtydamas sausos duonos plutą, guosdavos: „Kitais metais atsigausime. Žemelė pasilsėjusi kad

išaugins javus, kad duos derlių — klojimai užsikimš, svirnai luš“. Ir beveik kiekvieną kartą žemė jo viltis pateisindavo, jo lūkesius patenkindavo.

Karui užėjus, Nikodemas dažnai pagalvodavo: kaip žemė gali iškentėti tokias žmonių piautynes? Kaip ji nesudreba, neprasiveria ir nepraryja kraugerių, sukėlusių tokį pragarą? Kaip ji gali būti rami ir tyliai kentėti, kada tiek jaunų, be reikalo žuvusių, vyrų laidojama, kada didžiulį Baltrūno sklypą baigia kapais užpildyti, kryželiais nusmaigstyti. Marti andai pasakojo apie vieną sužeistąjį, kuris labai nenorėjo mirti, kuris ir paskutinėse gyvenimo minutėse matė namus ir žydintį tėviškės sodą. Negi žemė negirdėjo jo skundo, negi nepajuto jo kančios, negi nūnai gali būti rami, priglaudusi šią jauną ir nieku nekaltą auką?

Minčių mintys, atminimų atminimai zujo senelio sąmonėje. Saulė pranyko už borizonto, juodi šešėliai ėmė kapus ir visą apylinkę gulti. Nikodemas norėjo atsikelti ir namo gūbrinti, tačiau krūtinėje ir sąnariuose pajuto silpnumą. Tyliai suvaitojęs, jis atsišliejo suoliuko atlošos, primerkė akis, kepurę ant ausų užsimūgino.

Ir daug kentėjusi, daug gyvenimo skriaudų ir neteisybių mačiusi siela pajuto žemės šauksmą. Ne pakluonės laukan vagų varyti, ne sužėlusią velėną purenti, ne apkasų ir granatų duobių užlyginti — Nikodemą šaukė amžinojo poilsio, kvietė užmiršti gyvųjų dejones ir gerosios rūpintojos prieglobstin sugrįžti.

Išnyko snieguoti laukai, nebematyti kapinių kryželių, nebejausti šalčio — tamsi, bet miela ir viliojanti žemė atsivėrė. Jos galingas šauksmas, jos slėpiningas šnabždesys užhipnotizavo Nikodemo sąmonę, paviliojo jausmus ir valią. Uošvis prisiglaudė prie atlošos, virpančiais pirštais nusitvėrė už suoliuko briaunos. Blakstienos užkrito, sąmonė ėmė temti. Staiga jis išgirdo netoliese kojų tyliai vaitojant. Nikodemas pašoko, išplėtė akis, ėmė žvalgytis. Akys juoduoju kauburėlin įsmigo. „Iš ten vaitojo“, — Nikodemas išsigandęs sušnabždėjo. — „Žemė vaitojo“. Atsistojęs priėjo artyn, pasilenkė ir vėl klausė. Tylu, ramu, tik juodi šešėliai baigia kapines nugulti, tik vakaruose saulėlydžių ruožas vos nežymu, tik prieblandose kryželiai šmėkšo. „Taip tiktai pasigirdo“, — Nikodemas, valandėlę pasiklausęs ir nieko negirdėdamas, nusprendė. — „Gana čia tūnoti, metas namo judintis.“

Atsisveikindamas su kapinėmis, panorė dar kartą kryželius apžvelgti. Akys prie apleistųjų medinių sustojo. Lietaus ir vėjo nučaižyti, sukrypę, apsamanojusiais, vietomis jau pradėjusiais pūti skersiniais jie vakaro prieblandoje ilgus šešėlius mėtė.

„A, a,“ — pagalvojo Nikodemas, — „vargingas gyvenimas, baidi mirtis ir visų lietučių nulytas, visų vėjų nupūstas atminimas. Visi jauni ir stiprūs vyrai, visi žuvo pačioje gyvenimo gražumoje, visi sugulė ne laiku ir ne vietoje — ar negali jų apleisti ir užmiršti kapai vaitoti, ar negali jie gyvųjų šauktis, ar negali žemė skardintis, priglaudusi tiek daug nekal-

tų aukų?.. Ji šaukė, ją vaitojant aš ir girdėjau. Žemė!. . Žemelė, visų motina ir maitintoja. Daug nekalto kraujo prisigėrusi, daug aukų priglaidusi, ji nerimsta: šaukia, vaitoja, gyvųjų širdis sugraudinti ir suminkštinti nori . . . Žemė, mūsų žemė vaitoja!"

Nikodemas, virpančiomis lūpomis šnabždėdamas, išėjo iš kapinių, vieškelį pasiekęs, sustojo, atsigrėžė ir peržegnojo snieguose kniupsančius medinius kryželius. Paskutinis saulėlydžių pluoštas sutirpo, iš šiaurės papūtė šiurpus, ledinis vėjas.

XVIII

Medžionienė lašinių paltį išsaugojo. Kelis kartus buvo žandarai atjoję, kelis kartus visus pašalius iššniukštinėjo, visus užkampius išvertė, o ant aukšto giliai po spaliais pakištos palties negalėjo rasti. Toks radinys ir jiems būtų Velykos, nes paskutiniu metu žmonėse mėsos rečiau ir rečiau pasitaiko. Ar niekas kiaulių nebeaugina, ar slėpti geriau išmoko, kad labai dažnai žandarai, it uodą kandę, tuščiomis rankomis miestelin grįždavo.

Ir viena ir kita. Pirmutiniais metais vienų kiaules atėmė, kiti išskerdė ir mėsą visokiais būdais slapstė. Paršų negalėjai visoje apylinkėje gauti, todėl naujų auginti nebuvo iš ko. Antrą vertus, ir neapsimokėjo. Šiulvinsi, penėsi, sušersi paskutinį grūdą, sugirdysi paskutinį miltą — gakt, vieną gražią dieną žandarai: vežk, gabenk kreisan. Gi iš ten žar-

nas ir popiergalio gabalą teparsiveši. Visą laiką išslapstyti veik neįmanoma, nes kiekviename kaime rasi ilgliežuvį, vokiečiams viską išplepantį. Todėl retai kuriame tvarte kriuksėdavo penimis, reta šeimininkė kiaulinį jovalą jovė.

Slėpti mėsą taip pat išmoko. Daržinės šiene, klojimo šiauduose, daržo žemėje ėmė užkasti. Atsirado gudruolių medžių drevėsna kišti, o kažkas išsigalvojo į tuščius avilius dešras ir kumpius slėpti. Nuolatinė baimė ir vargai žmones gudrybių išmokė. Pajuto viena sodyba, kad pas juos gali nekviestiniai svečiai apsilankyti. Ėmė slėpti, kasti į žemes, kaišyti į visus pašalius. Šeimininkė ims ir išneš taukų puodynę daržinėn. Išpuola su puodyne kieman — agi pro vartus įjoja trys mėlynuočiai. Moteriškei ir blusos apmirė. Sustoję, prispaudė puodynę prie pilvo, išplėtė akis, netikėtas siaubas ir kvapą užgniauzė. Tat truko akimirka. Staiga susigriebė: kuo ramiausiai apsisuko, priėjo prie darželio tvoros, užvožė puodynę ant baslio, vėl vidun įpluncino. Žandarai iškrėtė, išvartė visus pašalius, išbadė stirtoje ruginius šiaudus, o puodynės nepalietė, o, pro darželį eidami, molinukėn nė nežvilgterėjo.

Medžionienė taip pat ypatinga laime lašinius išsaugojo, nes niekuomet neateidavo į galvą kratikams po aukšto spalius pasiknisti. Per tuos ketveris metus kaip taupė, kaip po mažutį bryzelį teatrėždavo, tačiau lašiniai susivalgė. Liko paskutinė paltis.

Medžionienė, iš spalių iškasusi paltį, sau viena galvoja: „Žmonės kalba, jog vokiečiai diena po die-

nos išsikraustys. Gal nebeatsisuks ieškoti, gal nebesuras. Žinoma, valgant galima per dvi savaites sukirsti, tačiau kopūstus ar barščius teužtrinant ligi Visų Šventų užteksim. Ateis didieji vasaros darbai, reikės šienas piauti, rugiai kirsti. Rugių nekiek tėra, gal ir vieni apsidirbsime, tačiau pievoms šienauti reikės svetimo prisitraukti. Savam, kaip duosi valgyti, taip gerai, o samdytiniui reikia pataikinti. Reikės ir blynų iškepti, ir kopūstų išvirti, ir lašinių gabaliuką pietums kyštelėti. Ką tu darysi, reikia taupyti“ — ir mažytį, saulės peršviečiamą bryzeliuką atpiaus, supiausčiusi įžers į kunkuliuojančius kopūstus ar barščius.

Linksmesnei valandėlei užėjus, paerzindavo Medžionis pačią:

— Moč, jei tau duotų palties didumo gabalą aukso, ar mainytum į lašinius?

— Viskas prasiverčia. Gerai auksas, gerai lašiniai, žmona, giedriai nusišypsojusi. — Truputėlis ir aukso būtų ne pro šalį. Tačiau aukso nepagriausi. Kaip tam goduoliui: ima duonos kepalą — auksas, nori lašinių atsipiauti auksas, dės obuolį burnon — taip pat auksas. Ir numirė žmogelis, auksu besišvaistydamas. Taip ir dabar: kai nėra kuo pilvo prikimšti — visi auksai, visokios brangenybės už nieką. Ateis didieji darbai, prasidės, rugiapiūtė, tada ir pats pajusi, jog be lašinių niekai.

Pamatys vaikai motiną, lašinių kruopelytę bepjausiančią, ims kaulyti:

— Mama, mamunyt . . . Aš noriu mėsytės. Mamute, — slaugstosi aplink sijoną Pranukas.

— Mamut ir man mėsytės, — tiesia rankutę dukrelė.

— Palaukit, vaikai, užaugs miciukas. Pasipiausim, nusvilinsim — kad privalgysim, tai privalgysim. Dabar nesveika mėsą valgyti: ims skaudėti pilvukas. Pakentėkit, vaikeliai, ligi rudenio. Šiandie išvirsiu saldžių kopūstų.

— Mama, mamut. . . Kad aš labai noriu valgyti. . . Mamunyt, — mažasis kepersa patempia lūpą.

Ką darysi: atpiauna trupinėlių:

— Užkąsk, vaikei. Vienų nevalgyk, paimk duonos. Aš vaikui tuoj kopūstėlių išvirsiu, — Medžionienė, kaip beišmanydama, ramdo vaikų alkį.

----- O -----

Baukys su Medžionių vienudu seklyčioje. Pasutiniu metu jie vis dažniau ir dažniau dviese užsido ir nežinia apie ką ligi gilių išnaktų prasitaria. Nuo kaimynų, nuo pažįstamų, net nuo žmonių jie savo pašnekėsius slepia.

— Taigi, aš pats nebežinau, kurio galo reikia tvertis, — Baukys, alkūne stalą parėmęs. — Šakaliu nieko nepadarysi: reikia ginklų.

— Reikia tai reikia, tačiau iš kur jų gausi? — Medžionio akyse rūpestis.

— Vokiečiai turi ligi valios. Galinis andai buvo Rojūnuose ir kalbėjosi su vienu vyresniųjų. Vyrukas leido suprasti, kad už kiaušinius, lašinius ir panašius gardumynus jie galėtų šautuvų ir šovinių duoti.

— Žinoma, kad duotų, — Medžionis tyliai atsiduso, — tačiau iš kur iškasi tų lašinių ir kiaušinių?

— Pasiteirausiu saviškės, — Baukys nenusimena. — Vištos dar prieš Užgavėnes ėmė dėti, gal susidarys koks puskapis.

— Mūsiškės vištos dar nededa. Bala žino, kas joms pasidarė. Pernai pavasarį liejo, visą vasarą slankiojo sparnus peleidusios. Nėra kuo geriau palesinti — liesučiuokės, lengvučiuokės, vos gyvos.

— Taigi, o pinigų nėra, — Baukys nusiminė.

— Už pinigus ir negautum, — Medžionis, pirštais stalą barbendamas. — Kam jiems pinigai, kad valgyti nėra ko. Pinigų nesunku padaryti: įkišai popiergalį į mašinas, pasukai — dešimtinė, šimtas, o gal ir tūkstantėlis iškrinta. Padaryk duoną, mėsą taip lengvai.

— Sunku be pinigų, sunku ir be duonos, — Antanas prislėgtu balsu. — Kai vieno ar kito stinga — nebe gyvenimas.

Medžionis užsimąsto. Kaktoje raukšlė ištįsusi, apatinė lūpa prikąsta.

Lašinių paltis . . . Vienintelis dalykas, už kurį būtų galima puikų šautuvą įsigyti. Bet lašiniai. . . Pasukutinis pavilgo kąsnelis, vienatinė šeimos paguoda, tikriausias alkio numalšintojas. Užsiminti žmonai, jai

aiškinti, prašyti — ne, ne. . . Baisu ir pagalvoti. Juk pats žino, kokia brangi ši paltis sausymečio dienose. Atiduotų iš Amerikos atsivežtinį švarką, atiduotų laikrodžio auksinę grandinėlą, tačiau paskutinius lašinius. . . Antanas, lyg suprasdamas kaimyną svyruojant, įkalbinėja:

— Ginklų verkiant reikia. Tokie neramūs laikai, pilni miškai plėšikų, aplinkui vagystės ir apiplėšimai — be šautuvo neišsiversi.

Ne vien nuo plėšikų gintis šautuvai reikalingi. Juk tuose lapeliuose, — Medžionis andai iš turgaus buvo parsivežęs lietuviškosios vyriausybės atsišaukimų, — raginama organizuoti valščiuose miliciją. Diena po dienos vokiečiai gali iš mūsų miestelio išdulkėti. Tuoj mes šautuvus ant pečių, šovines prie diržo — milicininkai, valsčiaus tvarkos saugotojai.

O nueinam į savanorius apsiginklavę — išskėstomis rankomis sutiks, nes, man rodos, ir jiems ginklų mažoka. Žinai, naujakurstė: nuo adatos ligi arklio viską reikia įsigyti.

Šautuvus turėdami, galėtumėm ir šaudyti pasimokyti. Aš kiek nutuokiu, bet pačiam visiškai praverstų. Iš pradžių rodosi, jog vieni niekai: primerkei akį, palenkei galvą, susiieškojai sargą — pilk. O iššovęs pasižiūri — Dievui į langus pataikyta. . . Šaudyti nemokėdamas, ir su geriausiu šautuvu nieko nepeši. Kad turėtumėm: nueinam pakriūtėm pakabinant ant šakos varnų aplesiotą kepurę — poškinam, mokomės taikyti. Nemanyk, ilgiau pasimokius akis

ir ranka pripranta. Žiūrėk, geri šauliai: iškelk sidabrinį rublį tarp pirštų, jis tau kulka pinigą išmuš, o pats liksi gyvas, nepaliestas. Arba uždėk obuolį ant galvos. Gerai nusitaikys. . .

— Taikytojų tokių atsirastų, — neiškentęs Medžionis pertraukia, — bet gauk kvailį, kuris sutiktų su obuoliu ant galvos stovėti.

— Kol ne: kiek tik nori rasi, — Baukys pasipriešina. — Tarnaudamas kariuomenėje, girdėjau iš senų kareivių pasakojant vieną atsitikimą. Esą buvęs toks jenerolas. Išmesk aukštyn kepurę — pykšt, peršauna. Pamatys kregždę bešmišiliuojant, trinkt — paukštelis piept žemėn. Už šimto aršinų pakabink pypkę ant medžio šakutės, plykst — pypkės kaulų nebesurinksi. Taigi, buvo jenerolas. . . — Antanas atsikvėps, užtrauks dūmą, išpūs tirštus kamuolius. Užsimanė jis išmėginti obuolį ant galvos peršauti. Ėmė klausinėti kareivių, kuris sutiktų pastovėti. Bematant vienas susirado. Žinoma, ne už dyką — jenerolas jam pažadėjo šimtą rublių sumokėti. Taigi, sutarė. Kareivis stovi, kaip kuolą prarijęs, obuolys ant galvos šviti, jenerolas, akį primerkęs, taiko. Ir būtų pataikęs, tik, spaudžiant gaiduką, uodas cmikt ant rankos ir įgylė pirštan. Kulka kliudė truputėlį žemiau ir suskaldė kiaušą. Kareivis gavo šimtą rublių, bet kai nebėr smegenų nei gyvybės — nebe kam ir pinigai reikalingi.

Žinoma, mes obuolių ar pypkių nešaudysim. . . — Antanas mirktelejo ir reikšmingai nusišypsojo.

Medžionis, galvojęs, pergaltvojęs, prislėgtu balsu:

— Gal reikės mėginti. Turim lašinių puspaltį. Jei iškaulyčiau iš žmonos. . .

— Lašinių! . . Fiuit! — Antanas linksmai švilpterėjo. — Tai tikros Velykos. Už lašinius, bičiuli mano, vokiečiai duos geriausią šautuvą ir krūvą šovininių. Jeigu taip — mes ponai bajorai.

— Bet paskutiniai lašiniai. Karvė užtrukusi, duonon vikių maišome, vaikai maži — anė ką išgalvoti, — Medžionis nuleido akis.

— Mes lašinių jau antri metai nematome, ir tai gyvenam, — Antanas švelniu balsu. — Ką darysi: geriau dar keletą mėnesių pakęsti, negu visą amžių atėjūnų leteną, vilkti.

— Nežinau kaip apsiversti. Pažiūrėsiu, gal lašinių paltį nuvešiu, — Medžionis paremia ranka smarką, prisimerkia, susimąsto.

----- O -----

Medžionienė ratelį birbina, vyras, ant suoliuko atsisėdęs, pančius veja. Vaikai sumigę. Nūnai gali jie niekeno nekliudomi išsišnekėti. Medžionis jau trečias vakaras rengiasi ir vis nepasiryžta žmonai apie lašinius užsiminti. O užminti verkiant reikia, nes nusprendė, žūt būt, šautuvą įsigyti. Vokiečiai, kaip matyti, ne šiandie, tai ryto išsikraustys, nes kelionėn smarkiai ruošiasi. Jiems išbildėjus, šautuvo niekur negausi, už jokių lašinius neišmainysi, nes žmonėms didelėmis bausmėmis ir kalėjimais užginta ginklus laikyti. Supuvusio revolverio apylin-

kėje nė su žiburiu nerasi — ką bekalbėti apie šautuvą.

Medžionis atsikrenkščia, dvilktelia kreiva akim į verpiančią žmoną ir vėl darban įkimba. Jeigu jam širdį skauda, apie lašinius pagalvojus, tai kaip žmona šį pasiūlymą sutiks? Juk be ašarų, be aimanų neapseis. Kažin ar pavyks įkalbėti?

— Kch, kch. . . — vyras nejaukiai sujudėjo, paguldė vejamąjį kablį šalia pakulų. — Aš praeitą naktį nei šiokį nei tokį sapną sapnavau.

— Kągi jau taip: ar vilką ar mešką buvai susitikęs? — žmona, nuo kuodelio akis pakėlusi.

— Ne ... — Medžionis pasirangė. Rodosi, atėjo kažkokie plėšikai ir atėmė lašinių paltį, — nutilo, laukia, kokį išpūdį „sapnas“ žmonai padarys.

— Neduok pone, — žmona atsiduso: — kaip begyventumėm.

— O kaip Baukiai gyvena? — vyras dusliu balsu. — Antri metai mėsos nemato, karvė taip pat užtrūkusi, duoną irgi vikinę kepa — visi sveiki, visi gyvi.

— Kai nėra — iš žemės neiškasi: reikia kentėti, vargti. Be lašinių būtų amžina sausystė, — žmona vėl verpia.

— Plėšikai. . . — Medžionis naują mintį randa. — Marma pasakojo, kad Papušiuose keturis žmones sušaudė. Atėjo girti, kaip žemė - pykšt, pokšt, trinkt. . . O jeigu bent vienas būtų turėjęs šautuvą — ne, vyreli, taip lengvai nepaims! . . Galinis, jei būtų turėjęs ginklą, būtų visus iššaudęs, — Medžionis

žiūri į žmonos akis, ar didelį įspūdį bus kalba apie plėšikus padariusi.

— Ką vienas prieš pulką padarysi, žmona nupurtė spalius nuo sijono. — Man duotų kas už dyką šautuvą — neimčiau. Kiek nelaimių atsitinka: vienas koją persišovė, kitam pirštą šratai nunešė, trečias kulkas viduriuosna suvarė. . . Teeina smalon visi šautuvai.

— Neimtum! . . — žmonos kalba Medžionį įsiundė. — Tau niekas ir neduotų. Nelaimės atsitinka su medžiokliniais. Paima kokie žiopliai sugrubusiais nagais, nežino kaip apsieiti — pokšteli šūvis nelaukta, netikėta. Su tikrais šautuvais nelaimių neatsitinka. Vokiečiai kelinti metai stovi, kiek tų šautuvų visokių — ar pasitaikė bent vienam?

— Nepasitaikė, tai pasitaikys. Vienas kartas nemeluoja, — žmona šautuvais baisiai nepasitiki.

— Et, nei ši nei tą kalbi. . . Žinai, Rojūnuose kad mačiau šautuvėlį — auksas ne šautuvas. Šviti, blizga, naujut naujas. O taiklumėlis: pakabinai pypkę ant šakos, plykst ir. . .

— Niekus plepi, — žmona suniekino vyro žodžius. — Amžių baigiam nugyventi be šautuvų, be ginklų — apsieisim ir toliau be šių niekų.

— Dabar kiti laikai, — vyras karštai. — Ryt poryt vokiečiai išeina, ir nežinia, kas toliau bus.

— Dėkok Dievui, kad išsisuka, — žmonos veidas nušvito: — tiek privirkdė, prikankino.

— Vieni išsisuka, kiti gali atsisukti, — Medžionis niuriu balsu. — Sako, bolševikai atsiautroja.

— Neduok Dieve, — žmona skaudžiai atsiduso.
— Vieni plėšė, plėšė, užeis kiti — nuners paskutinį kailį.

— Ir nuners! — Medžionis pašokęs ėmė po pirkią vaikščioti, — Jeigu visi namie sėdėsime, visi skųsimės, verkšlensime, o neisime, nekariausime — nauji atėjūnai baigs gniuždinti. . . Caro laikus kentėm, vokiečių bizūnus ragavom, ateis nauji — vėl siurbs mūsų prakaitą, vėl trauks iš burnos paskutinį kąsnelį. Sako, apiplyšę, alkani, suskurdę, beširdžiai tie naujieji svečiai. Žinai, moč: kai blakės atsigano, pripamsta žmogaus kraujo, nebe tokios plėšrios; bet kurios išlenda iš plyšių perkarusios, supliuškusios, saule peršviečiamos — tokioms daug kraujo reikia, ligi pasisotina. Vienus atkutusius išleidome, atslenka alkanas, išbadėjęs amaras. Kol jis prisisotins, mūsų nė kaulų nebeliks. . . Moč, aš nusprendžiau eiti į kariuomenę, — Medžionis prisilenkė prie žmonos veido, lyg didžią paslaptį, ilgai širdyje nešiotą, atidengdamas.

— Į kariuomenę?! — žmona netiek būtų nustebusi, perkūnui žiemos naktį staiga sudundėjęs. — Še, kad nori!! . . Juk niekas paties nešaukia?

— Ir nereikia šaukimo, — vyro balsas geležinis.
— Aš einu savu noru.

Žmona nustojo verpusi, pakėlė galvą, įsmeigė į vyrą akis, spokso, lyg nenorėdama tikėti vyro žodžiais.

— Taip, moč, aš nutariau eiti. . . Medžionio balsas nutrūko, pastebėjęs žmonos nusiminusį veidą.

— Į kariuomenę. . . — žmona lyg iš po žemių. — Maža germanai pritampė, maža bizūnų prikentėjai, maža aš prisiverkiau — dar nori, kur nereikia, galvą įkišti.

— Užtat ir eisiu, kad daug kentėti, daug neteisybių pamatyti teko. Jeigu atėję bolševikai vėl tampus, vėl už menkiausią žodį nuo Ainošiaus prie Kaipošiaus varinės ir bizūnais nugarą skalbs — ne, tūkstantį kartų ne! . . . Nebegalima laukti ir kentėti! Mes eisim, visi išeisim. . . Geriau dar keletą mėnesių pavargti, negu visą gyvenimą kentėti. Aš eisiu, moči!..

Bet kągi aš, viena likusi, darysiu? — žmona užlaužė rankas.

— O ką Baukienė darė? Ketveris metus vargo. Dabar tiek nereikės — mes greitai sugrįšim.

— Baukienė. . . — žmona atsiduso. — Ji stipresnė, daugiau sveikatos turi, uošvis padėjo.

— Tu suprask, kad namie sėdėti ir laukti nebegalima, — vyras, pagaliau nebetekęs kantrybės. — Pavasarį apsėjam laukus, apsitvarkom ir su Baukiu savanoriuosna išdrožiam.

— Baukys kariavęs, šaudyti moka, o tu — iš pirmos dienos koks bolševikas nukeps, — žmona vis priešinosi.

— Kariuomenėje didelių mokslų ir nereikia; svarbu štai kas — Medžionis sugniaužė plaukuotą plaštaką ir pamojavo žmonos panosėje: — visus, kaip varles, ištraiskysimi Sakai, nukeps? . . . Visų gyvybė Dievo rankoje. Jeigu bus lemta mirti — ir

namie, už pečiaus lindėdamas, užgesi. . . Baukys kiek pavojų matė, kiek mūšių pergyveno, o sveikas ir gyvas liko.

— Aš nežinau, nieko nebežinau, — žmona pažvelgė vyrui į akis. — Kaip nori, taip daryk.

Pažiūrėsim, kaip popieriai susiklostys, — Medžionis užsirūkė pypkę: — gal ligi pavasario bolševikus mūsiškiai išvys, o gal jie patys pasitrauks. Tada nė mums nereikėtų.

— Taigi, kad duotų Dievas, — žmona linksmėnė. — Prisipirktumėm arklį, išplėstumėm galulaukės margę, prisisėtumėm linų. Prisiaugintumėm avelių, gal ir medvilnės atsirastų — prisiausčiau drobių, milelio, čerkeso.

— Pagyvensim, pamatysim, — vyras vėl prie pančių krūvos atsisėdo, — tačiau šautuvą verkiant reikia įsigyti.

— Kam tau šautuvas? — žmonai vyro norai neaiškūs. — Jeigu eisi savanoriais, duos visokių šautuvų tiek ir tiek.

— Bepigu duoti, kad būtų iš kur paimti, — Medžionis palingavo galvą. — Pradžia, naujakurstė, reikia nuo adatos pradėti — iš kur bus tų šautuvų prikepta? Rojūnų dvare toks šautuvas, toks šautuvėlis . . . — vėl žvilgterėjo žmonos veidan.

— Kiek gi už jį nori? — Medžionienė susidomėjo.

— Pinigais gal tūkstančio markių neužtektų, tačiau už lašinius. . .

— Už lašinius! . . — žmona, lyg kirmėlės įgelta, krūptelėjo. — Už lašinius? Kokie jie gudrūs! . . . Dabar lašiniai už tūkstančius vertesni.

— Taip tai taip, tačiau koks šautuvas, koks šautuvėlis. . . Tu būtum mačiusi, — Medžionis atsistojo, vėl vaikšto po pirkią.

— Šautuvas, kaip visi šautuvai — pagalys ir gana, — žmona suniekino. — Man jie visi vienodi.

— O man ne, — vyras priėjo prie ratelio, sustojo, pešioja linus ir kažką svarbaus ruošiasi pasakyti.

— Va, ratelio naujo reikia, — žmona, akių nepakeldama. — Pasiklausinėtum, turgun nuvažiavęs: šautuvas ir šautuvas. . . Juo linų neverpsi, drobių neausi. Regi, vaikai nuogais pilvais laksto.

— Rateliu nuo plėšikų ar atėjūnų amaro neatsiginsi, — vyras atsikirto. — Bus laisvas gyvenimas: prisisėsime linų, prisiausime drobių — skrynios luš.

Žmona nieko neatsako. Paseilina pirštus, papešioja kuodelį, gelsvus siūlus birbina. Vyras pastovi prie ratelio, pagalvoja, ryžtasi ką sakyti, bet susilauko, atsidusta, prieina prie lango, pirštais stiklan barbena. Vėl po pirkią vaikšto. Prieina prie ratelio, sustoja ir vėl nueina. Pagaliau pasiryžo. Priėjęs sustojo, pasilenkė prie žmonos veido, tyliai, slėpiningai:

— Moč, o jeigu taip paltele? . .

— Ką?? — žmona sudrebėjo. — Paskutinius lašinius?! Tau galvoj nebegerai! . .

— Bet vokiečiai tuoj išsikraustys ir paskum niekur nebegausi. . . A, moč? . . Rudeniui paršas

užaus. . . Kaipgi Baukiai: Antanas surankiojo pas-
kutinius kiaušinius ir rytoj neša į Rojūnus. Jis taip
pat pirks šautuvą. Žinai, kokia pas juos sausystė,
koks vargas, tačiau Antanienė nė pusiau žodžio
nesipriešino.

— Kur ji vargšėlė priešinsis, — Medžionienė atsi-
duso: — jos ir taip gyvenimas suėstas. Jeigu galima
už kiaušinius gauti, palūkėk. Apie Velykas pradės
vištos dėti, tada galėsi ir pats surankioti.

Kad vokiečiai Velykų nebelauks. Kalbėjausi
su vienu — giriasi galėsiąs šventes namie švęsti. Nors
pas mus ponavojo, tačiau ir jie namų išsiilgo. Tai
kaip, moč? — Medžionis vėl prie šautuvo grįžo. —
Vokiečiams išėjus, plėšikai gali visiškai įsidrąsinti.
Ateis naktį, atims drabužius, pinigus, suras tą pačią
paltį ir išsineš. Dar išsivilkdami prigrąšys niekam
neprasitarti. Jeigu taip šautuvas. . .

— Išsineštų dar šautuvą priedo, — žmona liūd-
nai.

— O. o! . . Tada gyvi neišeitų, — Medžionis
pakėlė galvą.

— Nežinau, nieko nebežinau, — žmona pagaliau
nusileido. — Daryk, kaip išmanai. Tačiau tokia sau-
systė, toks vargas ir skurdas. . .

— Ir man širdį skauda, — vyras prisipažino, —
tačiau kitaip negalima. Gal karvė anksčiau turės.
Reiks avižų puspūrę sumalti, ruginius šiaudus ver-
dančiu vandeniu užplikysim — gal greičiau atsigaus,
gal greičiau pieno sulauksim.

— Man galva sukasi nuo paties kalbų, — žmona sudejavo. — Eini savanoriu kariuomenėn, nori vokiečiams įkišti paskutinį kąsnelį — nebežinau, nieko nebežinau...

— Nieko, moč, — Medžionis paglostė žmonos petį. — Dabar pakentėkim, susispauskim, užtat pasukum atsikvėpsim.

— Bet jeigu nepasiseks bolševikų išvaryti, jeigu vokiečiai sugriš? — Medžionienės blakstienose ašara sutvysko.

— Sakai, nepasiseks? — Medžionis sugniaužė kumščius. — Turės pasisekti! Jeigu visi eisim, visi pulkan stosim — pasiseks: sugniuždinsim, į miltus sumalsim.

— Visi. . . Iš Paliūnių daug eis? — žmona paabejojo. — Pats, Antanas, o daugiau?

— Neis — nereikės: mūsų dviejų užteks. Tegul tik iš kiekvieno sodžiaus išeina po du — pamatysi, kiek susidarytų.

— Bet kuo jūs už kitus geresni ar blogesni, kad turit eiti? Ko toks Marma, Galinis ir kiti negali?

— È! . . Didelės pasakos apie visus pradėti, vyras numojo ranka. — Kai pasidarys karšta, ir jie atmaus. . . Tai kaip, moč? — Rytoj galiu į Rojūnus važiuoti?

— Kaip nori, taip daryk, — žmona sunkiai atsiduso. — Jeigu sakai, kad reikia — vežkis sveikas: pavargsta, pakentėsim ... — Medžionienė pasilenkė, priglaudė veidą prie linų kuodelio, kad vyras ašarų nepastebėtų.

Tik išaušus, kol žmona ir vaikai tebemiegojo, Medžionis užlipo ant aukšto, atsargiai atkasė spalius, išėmė lašinių paltį ir maišan įkišo. Buvo belipąs žemyn, bet susvyravo: „Vežti ar nevežti? . . . Pati sutiko, bet ašaros, kaip pupos, kaip jurginų rasa, kuodelin sunkėsi. . . Vežti ar nevežti?“

Sąmonę nauji jauduliai užgriuvo: iškentėti metai, nelaisvės bizūnai, grįžtant matyti sudeginti kaimai, sunaikinti miestai ir miesteliai, girdėtos žmonių aimanos, skundai, verkšlenimai, nauji atėjūnai. — Medžionis sugniaužė kumštis, sugriežė dantimis, staiga pačiupo maišą, nusirito nuo aukšto, įsėdo vežiman ir Rojūnų dvaran nubarškėjo.

XIX

Nikodemui iš galvos neišeina anas kapinėse praleistas vakaras. Juo ilgiau galvoja, juo ilgiau svarsto andai pergyventus jausmus, juo labiau įsitikina girdėjęs žemę vaitojant. Šis klaikus ir slėpingas šauksmas, anuomet jo visą sielą sukrėtęs, darosi vis aiškesnis, garsesnis. Naktį lovoje gulėdamas, dieną kokį darbą dirbdamas — visur ir visuomet jį girdi. Nebe žemė vaitoja, nebe kapinių juodas gauburėlis šaukia — iš širdies gilumos, iš krūtinės užnarvių jis sklinda, veržiasi sąmonėn ir paralyžuoja valią, stingdo sąnarius, kaitina kraują.

Paskutinėmis dienomis ėmė diegti kairįjį šoną. Nikodemas, niekam nesiskųsdamas, atsigula lovon,

užtraukia ant galvos antklodę ir galvoja: „Sulauksiu ar nebesulauksiu pavasario? Juk tas žemės šauksmas mirtį pranašauja. Medžionis vieną kartą pasakojo, kad jūreiviai kartais išgirsta iš marių jų vardus šaukiant. Nelaimė, kurio vardą slėpingasis balsas ištaria: jis audrai pakilus bangos nuplaujamas ir į verdančias bangas nusviedžiamas. Mane ne vandenys, o žemė šaukia. Visą gyvenimą ją knebenau, visas jėgas jai atidaviau — žemelė dabar šaukia, kviečia ir siūlosi senus kaulus priglausti.“

Nors daug visokių vargų ir nelaimių gyvenime patyrė, nors jau aštuntą dešimtį įpusėjo, o baisiai nenorėtų mirti. Nikodemui atrodo, kad tik dabar teprasidės naujas ir šviesus gyvenimas. Pasibaigė karas, tuoj vokiečiai išsikraustys, išauš pavasaris, prasidės laukų darbai. Kaip būtų miela nors keletą vagų pakluonėje išvaryti, nors porą pradalgių lankoje išsukti, nors keliolika pėdų naujojo derliaus supjauti. Čia pat pavasaris. Prasikals iš puvenų apyniai, susprogs medžiai, vyšnios žiedais apsipils. Jis išeitų kieman, atsisėstų palangėje ant suoliuko ir grožėtųsi švelniais vyšnių žiedais.

Kažkodėl Nikodemui atrodė, jog ateinantis pavasaris bus nepaprastai gražus ir linksmas: medžiai žiedais links, dangus vievirsėliais virvės, Vingurupio pakilusi srovė, verpetais sukdamosi, lankų drumzles nuplaus. Ir vasara būsianti nepaprastai derlinga. Juk visuomet po bado metų ateinančios laimės ir derliaus dienos.

Nikodemas pynė gražiausias iliuzijas, o šoną vis

labiau ir labiau diegė, o anas kapinėse girdėtas šauksmas iš sąmonės nesikraustė. Uošvis panūdo su Antanu pasikalbėti ir jam visas paslaptis, visus širdies slogučius išpasakoti. Jis suprato iš veido ir akių spindesio, jog sūnus su žmona susitaikė, tačiau norėjo plačiau išsikalbėti apie ūkio reikalus ir laukų darbus. Juk pavasaris ras tuščius aruodus ir kišenes. Reikės vasarojaus pirkti, trūks bulvių sėklos, ligi rugiapiūtės nebeišteks duonos. Visais šiais reikalais būtų gera su Antanu pasikalbėti.

Svarbiausia priežastis, Nikodemą spyrusi su sūnumi pasikalbėti, buvo kapinės. Slėpinga ir klaiki vartosena, aną vakarą suaidėjusi stačiai iš žemės, jam nedavė ramumo. Sūnus, daugiau svieto matęs, daugiau visokių atsitikimų pergyvenęs, gal galėtų jam šį keistą įvykį išaiškinti. Pirkioje tuo reikalu kalbėtis nepatogu, seklyčioje vėl nėra kaip, geriausia — kur lauke ar miškan išvažiavus. Ir Nikodemas vieną kartą sūnui užminė, jog rėkia važiuoti giraitėn malkų parsivežti.

— Nežinia, kiek ilgai bus rogių kelias. Diena po dienos gali sušilti, ištežti sniegas, miške vandens atsirasti, ir liksime be malkų, — įrodinėjo Nikodemas.

— Kad porą vežimų malkų ir tris žabų dar persitemptumėm — užtektų ligi žiemos.

— Reikės važiuoti, — Antanas sutiko. — Pasi-kaustysiu arklį ir važiuosiu.

— Vienam sunku medį nuleisti, — tėvukas užjaučiamu balsu. — Aš galėsiu padėti.

— Apsieisiu ir vienas, — Antanas nebenorėjo sergančio tėvo varginti. — Piūklas aštrus, medžiai nestori. Jeigu jau labai reikės, žmoną pagalbon pasikviesiu.

— Kad aš noriu dar kartą miškan nuvažiuoti, — Nikodemas atvirai pasisakė. — Dusulys ir diegliai nuolat kankina — gal nebeilgos mano dienos. . . — balsas skurdus ir virpamas paliko.

Antanas, supratęs, kodėl tėvukas nori miškan nuvažiuoti, nusileido:

— Galėsime važiuoti. Ateis šiltesnės dienos — išdulkės visos ligos. Tamsta dar ilgai gyvensi. Juk paties tėvukas šimtą su viršum metų išgyveno.

— A, a, išgyveno, — Nikodemo balsas skaidresnis, akys linksmesnės. — Stiprus ir tvirtas buvo. Aš tiek neišgyvensiu, — liūdnai palingavo galvą. — Tada buvo ramesni ir geresni metai, anuomet ir ligų visokių nebuvo.

— Nebuvo ligų, nebuvo ir gydytojų. Jeigu tik susitvarkys gyvenimas, nuvažiuosime vasarą miestan, gydytojas apžiūrės, išrašys vaistų — visos ligos bematant išdulkės.

— Ne, ne, — tėvukas keistai nusišypsojo. — Nuo mirties jokie vaistai, jokie gydytojai neišgelbės. Kai obuolys nunoksta, krinta žemyn, ir baigta. Aš, vaikai, noriu paskutinį kartą su mišku atsisveikinti, — Nikodemas nulenkė galvą, jo blakstienose ašara sutvysko. Antanas tyliai atsiduso, atsistojo, užsidėjo kepurę ir išsiskubino arklio kaustyti.

----- O -----

Paliūnių miškas visoje apylinkėje garsus. Nuo senų senovės jame augo ištekinės pušys, šlamėjo gumbuočiai ažuolai, svirino šakas beržų tūkstančiai. Ilgus metus saugomas ir nekertamas, miškas išaugo, išbujojo. Ligi karo niekas medžių nekirto malkoms, niekas galvijų atžalynuose neganė. Vokiečiai pradžioje buvo sumanę jame rezervatą padaryti, bet vėliau planus pakeitė: paliūniškis miškas turėjo būti šią žiemą kertamas. Karą pralaimėjęs, nebebuvo kada miškų kirsti. Iš valdinio miško tam tyčia įrengtais geležinkeliais dar švilpino rąstus, tačiau privačiuosius ramybėje paliko.

Nikodemas su Antanu miškan šveičia. Kelias lygus, arklys pakaustytas, botagas vakar naujai nuvytas — švilpia rogės, net sniegas į šalis tyška. Balti laukai saulės spinduliuose maudosi, dangus smulkiomis debesiūkščiais nubarstytas. Nikodemas pasirango, kojas kailine gūnia užsikloja ir kreipiasi į sūnų:

— Ar nešalta, vaikel?

— Ne, — Antanas arkliui šmaukštelia botagu.

Man visai gera važiuoti.

— Taigi, — Nikodemas, po laukus pasižvalgęs ir kažką pagalvojęs, — visur tylu ir tuščia, kaip išmirę. Žemelė, ir ta ilsis, sniegais apsidengusi.

— Ilsisi, — Antanas žvilgteria tolumon. — Kai pažiūri — visur tuščia, viskas sušalę ir sustingę, o ateis pavasaris: kalsis žolė, sprogs pumpurai, pievos, laukai ir miškai pritvins gyvybės, prilalės triukšmo ir linksmybių.

—Pritvins, — Nikodemus palinguoja galvą. — Žemė neišsakomai daug gyvybės per žiemą išsaugo. Kiekviena sėkla, kiekviena šaknis, kiekvienas po velėna užsiglaudęs gyvūnėlis šalčius iškenčia ir pavasario metą atgyja. Žemė ir žiemą gyva. Ji ir sniegu užklota jaučia žmonių vargus, sugeria nekaltai išlietą kraują ir ašaras.

— Sugeria ...— Antano balsas kimus ir virpantis. — Žemė viską suima, viską sugeria, viso gyvenimo sopulius ir nelaimes kaban priglaudžia.

Jeigu viską suima, tai viską ir jaučia, — Nikodemus filosofuoja. — Gaila, kad ji negali kalbėti.

— O, o, kad žemė mokėtų kalbėti, — Antanas pakraipo galvą: nuo jos šauksmo ir dejonių galėtumėm iš galvos išeiti.

Gal kartais ir prabyla, — Nikodemus tyliai, paslaptingai. Aš vieną kartą girdėjau. . .

Tėvukas sūnui išpasakojo visą atsitikimą kapinėse. Antanas įdėmiai klausė, kaktą suraukęs, galvojo ir kartais tėvo veidan pažvelgdavo.

— Nei šis nei tas, — senukas pagaliau baigė pasakojimą. Gal man taip pasigirdo, tačiau to balso nė šiandie neužmirštu. Žmonės kalba, jog kartais liga ar mirtis šaukianti vardu. Bet dabar žemė. Ir nešaukė, o vaitojo. Senos mano ausys neprigirdi, tačiau aną vakarą visiškai aiškiai išskyriau.

Antanas ilgai galvojo, ilgai žiūrėjo į laukus, ilgai svarstė tėvo žodžius. Pagaliau tyliai sukosėjo ir ėmė aiškinti:

— Tamsta galėjai iš tikrųjų išgirsti žemę vaitojant. Aš, dar fronte būdamas, iš kareivių girdėjau panašią istoriją. Vieną naktį jie išgirdę kažką vaitojant. Nežinomas, klaikus balsas skambėjo apkasuose ir pagalbos šaukėsi. Manydami, jog kuris draugas peršautas vaitoja, kareiviai ėmė ieškoti. Išlandžiojo apkasus, trys išslinkę apropojo granatų išmuštas duobes — niekur nieko nerado. O vaitoja ir šaukia vis garsiau, vis šiurpulingiau. Ir šauksmas, rodos, iš pačios žemės sklinda. Keletas kareivių atsigulė, priglaudė ausį prie apkasų dugno, klausosi: taip, iš žemės gilumos veržiasi klaikus šauksmas ir po visą apylinkę sklinda.

Naktį žemė vaitojo, o auštant prasidėjo baisūs mūšiai. Tris paras be pertrūkio griaudė patrankos, tratėjo kulkosvaidžiai. Žmonių dešimtys tūkstančių krito.

Ta baisi pasaka ėjo iš lūpų į lūpas ir visus kareivius šiurpu krėtė. Kai kurie buvo įsitikinę, jog žemė aną naktį naujų aukų troško, naujų lavonų reikalavo — todėl taip baisiai ir klaikiai vaitojo.

— Melas, — Nikodemus tyliu balsu: — žemė negali būti tokia žiauri ir beširdė. Ji ne naujų aukų troško, o gal, didžias piautynes regėdama, kvietė žmones liautis kariavus, išeiti visiems iš apkasų, pasibučiuoti ir prisiekti, jog daugiau nebekels kraštas prieš kraštą rankos, nebesilies nekaltas kraujas ir ašaros.

— Ir man taip atrodo, — Antanas pritarė tėvuko žodžiams. — Žemė gal taikos ir ramybės šaukėsi.

Žinoma, gal buvo kareivių išgalvota pasaka, bet galėjo būti ir teisybė. Tamsta žemę vaitojant girdėjai Baltrūno aukštumėlėje. Man pati pasakojo, jog ten yra trys mūsiškiai palaidoti. Vienas mirdamas klejojęs ir verkęs. Žemė išgirdo jo žodžius, sugėrė ašaras ir, nelaimingojo kaulus priglaudusi, ėmė vaitoti.

— A, a, — Nikodemus palingavo galvą. — Man rodosi, jog ir vaitojo netoli medinio kryželio.

— Bet mūsų žemė vaitoja ne vien dėl nekaltai išlieto kraujo ir ašarų, — Antanas, valandikę įtemptai pagalvojęs, ėmė tėvukui toliau aiškinti. — Visų vėjų pūsta, visų vėtrų siautota, visų atėjūnų draskyta, ji nebegali ilgiau kęsti ir tylėti. Grįždamas iš vokiečių nelaisvės, aš mačiau išdegintus miestus ir miestelius, sunaikintus kaimus, dirvonuojančius laukus, apleistas sodybas. Kai kuriose apylinkėse pelenai ir degėšiai telikę, vietomis apkasai ir granatų išdaužytos duobės matyti. Žmonės išvargę, išbadėję. Visiems trūksta duonos, javų ir gyvulių, visi išsižioję laukia šviesesnio gyvenimo. Vokiečiai gal greit iš mūsų krašto išsikraustys, tačiau nauji atėjūnai gali atsiautroti ir paskutinę odą nulupti. Jie vėl nekaltai šaudys žmones, atims paskutinį duonos kąsnelį, terios mūsų sodybas. Žemė junta naują pavojų ir šaukiasi mūsų pagalbos. Apkasais išrangyta, griuvėsiais ir pelenais nusėta, ji vaitoja, beldžiasi mūsų širdin. Tamsta kapinėse girdėjai žemę vaitojant, o aš, po svetimų kraštus blaškomas, iš ugnies ugnin siunčiamas, pajutau jos šauksmą. Kai nuo gimtinės šalies pūsdavo vėjas, kai nuo to krašto dangum debesys at-

plaukdavo, aš pajusdavau krūtinėje didelį nerimą, aš tada negalėdavau naktimis užmigti. Ir aš supratau, jog mane žemė šaukia grįžti tėvynėn, kviečia gimtoji sodyba pas jus bendrų vargų ir skriaudų kentėti.

Ne mane vieną šaukė: tą balsą girdėjo Medžionis ir tūkstančiai kitų, paniekintų, nuskriaustų, bizūnais čaižomų, nekaltai fronte mirstančių žmonių. Nūnai jie, kurie sveiki ir gyvi išliko, grįžta tėviškėn. Vieni iš vokiečių nelaisvės takais ir šunkeliais slenka, kiti iš Rusijos išbadėję ir nuplyšę traukiniais dunda. Iš tolimiausių kraštų, alkį, šaltį ir baimę kęsdami, jie skuba savan kraštan, ištroškę šviesesnio gyvenimo. Sugrįžę randa degėsius, skundus ir aimanas. Sutryptuose laukuose randa naujas kapines, artimųjų veiduose naujas vargo ir kančios raukšles. Ar gali jie kentėti ir laukti, kol ateis nauji atėjūnai, kol užplūs alkanų ir nuskurdusių žmonių pulkai mūsų turto ir gėrybių plėšti?

Žmonės pasiilgę naujo gyvenimo, žemė taip pat šviesesnių dienų laukia. Tuoj ateis pavasaris, patvins upės, sužaliuos pievos ir laukai. Kiekvieniame pumpure išsilukštens lapas, kiekvienoje šakytėje pražydės žiedas. Pakils vasarojus, ims žydėti rugiai ir kviečiai, Ir visas tas grožybes, visus žalumynus sutryps atėjūnų batai, sudarkys apkasai ir granatų duobės, suvilgys naujos ašaros ir kraujas. Todėl žemė vaitoja, todėl pagalbos šaukiasi, todėl mūsų širdin beldžiasi.

Ir mes išeisimi . . Mes paklausysim motinos — žemelės balso, ir visi išeisim prieš atėjūnus kovoti.

— Kariauti? — Nikodemas krūptelėjo. — Negi vėl reikės kraują lieti, vėl naujas kapines užvesti?

— O ką — skundais ir ašaromis gal naują gyvenimą laimėsi? Antanas pažvelgė tėvukui stačiai į akis. — Užteko bevilčiai rankas laužyti, tyliai visas skriaudas kentėti ir svetimiesiems lankstyti. Dar kartą tekės kraujas, dar kartą liesis ašaros, bet užtat paskum ateis šviesesnės dienos. Kapinių naujų nereikės: kritusius priglaus esamosios.

— Tu, vaikai, niekur nebeisi, — Nikodemo balsas neišpasakytai švelnus: — gana prikariavai, prikentėjai. Reikia auginti vaikus, tvarkyti ūkį, reikia laukus apdirbti.

— Ne, aš negaliu namie likti! — Antano akys sužaubavo. — Pavasarį apdirbsiu laukus, apsėsiu ir savanoriuosna išėsiu. Juk kas eis, kas kariaus, kas apgins nuo naujų atėjūnų, jeigu visi namie sėdėsime ir lauksime. Aš neisiu, kitas namie liks, trečias rankas sunėręs sėdės — kasgi bus, kas nuramins vaitojančią žemę, kas parneš naują gyvenimą? Mūsų žemė nekaltu krauju ir ašaromis persipildė, mūsų gyvenimas sunkus ir nebepakenčiamas tapo — mes paklausysim jos šauksmo, mes išeisim ir, jeigu reikės, krauju ir gyvybėmis naująjį gyvenimą nupirksim.

— Tai ši pavasarį manai eiti? — Nikodemo balsas palūžęs ir prislėgtas.

— Ši, — Antanas linktelėjo galvą. — Aš, Medžionis ir žmonos brolis Ipolitas išeisime.

— Ligi pavasario kažin kokie popieriai atsivers? — tėvukas susirūpino. — Pleidžius pasakojo, jog

vokiečiai niekur nesikraustys ir pas mus amžiams paliks.

— Paliktų, jeigu tai nuo Pleidžiaus priklausytų, — Antanas ironiškai nusišypsojo. — Šmykelis irgi nori, jog jie paliktų. . . Ne, tėvel: vokiečiai išeis, ir mes patys vieni tvarkysimės. Gana prikentėjom, pri-vargom, gana visokių skriaudų ir neteisybių nuo svetimųjų patyrėm. Aš manau, kad iš mūsų sodžiaus ir daugiau kaimynų išgirs vaitojančią žemę. Išgirs ir išeis jos gelbėti.

Nikodemas susigūžė, kailinių kišenėsną įkišo rankas ir ėmė kažką galvoti. Mėlynėse spindėjo saulė, balti laukai ugnies lelijomis švietė. Arklys aštriomis pasagomis kapojo ledą ir prunkšdamas, galvą pakratydamas, miškan tempė roges.

XX.

— Vokiečiai išvažiavo! Vokiečiai išvažiavo! — Marmos Pranukas bėga per sodžių ir visa gerkle šaukia.

— Vokiečiai išvažiavo, vokiečiai! — atsilapojęs, be kepurės, medinėmis klumpėmis sniegus taškydamas, skelbia paliūniškiams linksmą žinią.

— Kur išvažiavo, kas išvažiavo? — Nikodemas gerokai neprigirdi, todėl, pas vartus atlingavęs, klausia šūkaujantį vaikina.

— Vokiečiai, dėduli! Germanai, dėduliuk! — Pranukas prieina ir ausin sušunka.

— A, a. . . Išvažiavo! — senio veidas nušvinta. — Iš kur tu žinai, kad išvažiavo?

— Medžionis grįžo iš miestelio. Mane susitikęs, sako: „Bėk per sodžių ir visiems pasakyk, kad vokiečiai išvažiavo“. Aš ir lekiu. Landžiosiu čia į kiekvieną pirkį — kas ausis turi, išgirs ir taip, -- Nikodemas vaikėso žodžių nebegirdi: akyse žarijos žėruoja, raukšlėtas veidas laime spindi.

— Taigi, dėduli, — išvažiavo ! — Marmiokas vėl ausin šaukia. — Dabar nebereiks kiaušinių ir pieno pas Pleidžių nešti, nebereiks kiaulių slapstyti! Ir malti laisvai galėsim! . .

— Ką čia rėkojat, tarpvartėje sustoję? — patvoriu atpuška Galinis.

— Aš sakau Nikodemui, jog vokiečiai išvažiavo, — Pranukas iškelia galvą ir išdidžiai nusišypso.

— Iš tikrųjų išvažiavo? Galinis, kaip devintame rojuje.

— Negi meluosiu, — vaikinai linksmi. — Medžionis žino, savo akimis matė — eikit, pasiklauskit. . . Vokiečiai išvažiavo, vokiečiai išvažiavo, vokiečiai! . . — Marmiokas sniegais nurūko, nudulkėjo.

Žinia, kaip žaibas, nuskrido Paliūniais ir kiekvieną veidą džiaugsmu nušvietė, kiekvieną širdį laime apipylė. Daugumas, norėdami įsitikinti, ėjo pas Medžionį pasiteirauti. Kaimyno pirkios durys neužsidaro: vienam paaiškina, nupasakos, girkšt — kitas beįvirsta.

— Marmiokas, sodžium lėkdamas, šūkavo apie

vokiečius, — Galinio akys juokiasi. — Kažin, ar teisybė? Kūmas buvai miestelyje, gal daugiau žinai?

— Teisybė, tikriausia teisybė, — Medžionio veidas šviti. — Pats mačiau, kaip paskutinis vežimas, visokių gėrybių prikrautas, išriedėjo. Dviese vežimą valdo, keturi iš paskos ant arklių joja. Nusiminę, galvas nuleidę... „Matai,“ — pagalvojau sau vienas, — „gaila palikti mūsų šalį. Čia kiaušiniais, sviestu mitote, namie sausą duoną terasite, o kitam ir tos nebus... Keliaukite sveiki su grušnelėmis“.

— Ir iš Rojūnų išsikraustė?

— Iš... Užvakar išbildėjo. Gera, kad šautuvą spėjau nusipirkti.

— Šautuvą tai šautuvą, — Galiniui nesuprantama, kam Baukiui ir Medžioniui prisireikė tų šautuvų, — tačiau nebereikės pieno nešti, liks kiaušiniai Velykoms, nebereiks girnų slapstyti.

— Ką čia bekalbėti, — ir Medžionienė įsikišo. — Visokios kratos, rekvizicijos, visi mokesčiai daėdė ligi gyvo kaulo. Dabar atsikvėpsim.

— Taigi, kūma, taigi, — Galinis palingavo galvą. — Svieta nėra galybės, kuri anksčiau ar vėliau nesutrupėtų. Kad ir caras: tokia karalystė, tiek žmonių, tiek patrankų ir šautuvų — galėjo visą pasaulį nukariauti, visus karalius sukniužinti. O matai: germanas surangė, kaip šiltą vilną. Kada karas prabirbintas, ir saviškiai kailin kibo: sušaudė, supyškino vargšelį — po caru, po visom galybėm. . . Atgriuvo vokiečiai. Tokios gaubicos, tokie raplanai, tokie kyveriai — sakytum, visą svieta nusiautos. O mandrybė nesvie-

tiška, o piktumas neišpasakytas: nepatiko kas, tuoj kailin, tuoj šaltojon, tuoj katargon. . . Gyrėsi esą gudrūs, esą mokyti, į mus vargdienius kreiva akim težiūrėjo, gi matai, kas pasidarė: kaip kūmas sakai, galvą nuleidus reikia išjoti, išbildėti.

— Taigi. — Medžionis iškratė pypkės pelenus. — atsirado ir už juos galingesnių. Tačiau jeigu nebūtų karo prakišę — kukuotumėm šiandie ir jų rankas laižytumėm.

Kaimynams besišnekant, besidžiaugiant links-mąja naujiena, ir Baukys atžingsniavo.

— Tai ką, Medžioni: išsisuko marmekliai? — Antano pirmas žodis.

— Jau, — kaimynas linktelėjo galvą. — Dabar laisviau atsikvėpsime. Rojūnuose, miestelyje — mėlynųjų anė kvapo.

— Ei . . Dabar galėsiu ir aš nebebijoti. — Baukio balsas laime suvirpėjo.

— Galėsi, Antanai, galėsi, — Medžionis pritarė. — Ateinantį ketvirtadienį nuvažiuojam turgun, užei-nam, kaip žinai, išsiaiškinam.

— Galėsiu važiuoti. Šunim pakvipo toks gyve-nimas, kai toliau kiemo negali kojos iškelti. — Anta-nas spindinčiu žvilgiu peržiūrėjo kaimynų veidus.

Ilgai šumurliavo Medžionio pirkia, ilgai kaimynai varstė duris, teiraudamiesi, ar iš tikrųjų vokiečiai išvažiavo, ar Marmiokas teisybę sakė. Iš Medžionio patvirtinimą gavę, šypsančiais veidais, laime mu-

šančiomis širdimis skubėjo namiškiams linksmą žinią pranešti.

— Vokiečiai išvažiavo! Vokiečiai išvažiavo! — Paliūniai laimės valandas, džiaugsmo dienas gyveno.

----- O -----

Baukys su Medžionių dabar nebesislapstė. Savo užmanymus papasakojo žmonoms, atvėrė kaimynams, išaiškino visai apylinkei. Ne tiktai išaiškino — ėmė įrodinėti, ėmė ir paliūniškius savanoriusna kviesti. Nežinia iš kur ir kuriais keliais, sodžiun atplaukė laikraščių, lapelių, atsišaukimų, skatinančių eiti savanoriais ir kovoti su besiveržiančiais priešais. Ypač tokių lapelių ir laikraščių Paliūniuose atsirasdavo, Baukiui ar Medžioniui iš turgaus grįžus.

Slankiojo ir gandų įvairių įvairiausių, kuriems paliūniškiai kartais labiau tikėjo nei laikraščiams ar įvairiaspalviams lapeliams. Pleidžius tapo uoliausias paskalų platintojas ir rėmėjas.

— Iš tos jūsų Lietuvos nieko gera neišdegs, — ims ir pradės vokiečių skirtas seniūnas vyrų susibūrimė. — Kur karalius? Kaipgi taip be jokio caro ar kaizerio gyventi?

— Je, — Galinis ironiškai nusišypso, — maža tau visi carai, visi kaizeriai kailį skuto — dar nori tos košės' paragauti.

— Nori, nenori, o caras sugriš, — Pleidžius savą giesmę gieda. — Tokia galybė, tokia karalystė. . .

— Po galybėm, po tavo carų, — Marma numoja

ranką. — Nikalojaus ir kaulų nesurinktum. Grįš jis tau, tik lauk. . .

Pleidžius suraukia kaktą:

— Kvailių išmislas, kad caras sušaudytas. Aš vakar turguje tikrą teisybę girdėjau. Caras gyvas ir per Žuvėdų kalnus su didžiausia armija ant Petrapilio traukia. Visus bolševikus ligi pusryčių suknežins. Tada vieną generolą ir pas mus atsiųs. Kas tai būtų, kad caras nebegrįžtų — visi pinigai, visokie raštai su karališkais antspaudais.

— O, o! . . atsiminė šuva dešrą — Galinis ironiškai. Svarbiausia pinigai. Tu, Anuprai, dėl tų caro popierėlių tėvo motinos atsižadėtum.

— Pinigai yra geras daiktas, nes už rublį gali viską gauti. — Anupro lūpomis keista šypsena nuskrido. Caro pinigų ne aš vienas turiu — pas visus yra po truputėlį.

— Tokie ten be pinigai, — Marma paniekinamai.

Aš penkiarublinę atminimui palikau, kitus vaikams atidaviau.

— Anupras, tur būt, tebesaugai? — Galinis įgeliančiai.

— Kaipgi nesaugosi? — Pleidžius išvertė akis. — Caras grįš, ir jie vėl eis, vėl bus geri.

— Bus tau geri, — Marma palingavo galvą. — Kai numirsi, pasakysim žmonai, jog pagalvėlėn įsiūtų ir karstan įdėtų. Pas Abraomą nuvažiavęs, galėsi carui parodyti . . .

— Et, su kvailu neprasidėk, — Pleidžių Marinos žodžiai įpykdo: — pats galėsi karstan įsidėti. O caras

grįš, paminėsit mano žodį, — piktai nusipiauna, alkūne perbraukia panosę, gubry, gubry, nukuprina Paliūnių šykšteiva.

Nors Medžionis ir Baukys kiekviena proga karštai įtikinėjo kaimynus, nors skaitė laikraščius ir aiškino lapelius, tačiau paliūniškiai vis svyravo, abejojo, delsė, galutinį sprendimą atidedami:

— Nėra ko skubėti, nedega. Pagyvensim, pamatysim. Jeigu kaip — gal ir išeisim.

Vienas Galinio bernas buvo pasiryžęs prie Baukio ir Medžionio prisidėti.

— Kai eisit, ir manęs nepalikt, — vaikinai paprašė Medžionio. — Trise bus smagiau keliauti ir kelią lengviau Vilniun rasti.

— Nereikės nė Vilniaus, kiekviena apskrityje mieste savanorius priima, — paaiškino Baukys. — Jeigu tik Panevėžys nebus bolševikų užimtas — nardam kurią dieną ir užsirašom.

Prikišdavo kas Baukiui su Medžioniu:

— Galinio bernas viena galva, nė pati, nė vaikai — tokiems bepiga ir savanoriais eiti. Gi jums visokios namų bėdos, visokie rūpesčiai: vienam šautuvo reikia, kitas nuogu pilvu bindzinėja, trečias suseraga. Visus reikia apžiūrėti, aptvarkyti, aprūpinti — kaip jūs galite vienus namus palikti?

— Galinio bernas. . . Baukys piktai atkerta. — Jis jokio turto, jokios žemės neturi, ir tai eina kovoti, eina galvos guldyti. O jūs: žemė, namai, vaikų pulkelis, padarynė — jūs turite būtinai eiti savo žemės,

savo šeimos nuo nevidonų ginti. Gėdą turėtų ir kalbėti.

Nirina šalin toks „gudruolis“, panosėje kažką niurnėdamas ir kvilai šypsodamasis, o Antanas liūdnu žvilgiu jį palydi.

----- O -----

Marmos Pranukas keletą kartų girdėjo, kaip Baukys su Medžionių pasakodavo kaimynams apie atslėnkančius bolševikus ir kviesdavo savanoriais eiti. Kiekvienas jų žodis vaikinui smigte įsmigdavo, kiekvienas sakinyš ausyse dieną naktį skambėdavo. Jis po keliolika kartų apsvarstė girdėtas mintis ir ėmė sau vienas galvoti: „O kažin, aš ar netikčiau savanoriais eiti? Šautuvą viena ranka pakeliu. Šoviau kartą — tik tik pakabinton kepurėn nepataikiau. . Savanoriai gal kasdien mokosi šaudyti. Jeigu taip kokį mėnesį papyškinčiau, ką žinai? — gal ir gerai išmokčiau šaudyti. Artinasi koks bolševikas, aš pridėdu šautuvą prie peties, palenkiu galvą, primerkiu kairę akį, trinkt — jis kebėkš! . . O dar Baukys, Medžionis. . . Ė! Mes trise visą jų kariuomenę, visas patrankas su žeme sumaišytumėm. Tai kad mane priimtų į savanorius...“

Pranukas dažnai nueidavo pas Medžionį ir iš tolo žiūrėdavo į kabantį sienoje šautuvą. Bežiūrėdamas imdavo galvoti, jog tuo ginklu jis visus atėjūnus išvartų. Grįžęs namo jis ilgai svarstydavo: sakyti tėvui apie savanorystę ar laukti pavasario ir kartu su Baukiu ir Medžionių slapta išeiti?

Vieną popietį klojime Marma miežius vėtė. Liko aruode pernykščio derliaus truputėlis. Grūdai su balandų ir svėrių sėklomis susimaišę, kai kurie pelių apėsti — negi sėsi tokią sėklą. Marma subraukė sauja kampan, supylė į maišą, nunešė klojiman ir ėmė vėtyti.

Tėvas dešine ranka pakelia vėtyklę, prisemia jon miežių — šiūpt, pusračiu žeria. Grūdai, auksu tvaskėdami, ant pado nukrinta, pelai ir visokios priemaišos artimesniu puslankiu tūpia. Pranukas stovi už tėvo nugaros ir seka krintančių grūdų juostą, kuri vieną akimirką saulės spinduliais nušvinta. Marma nustoja vėtės, išsiima iš kišenės pypkę ir ima kimšti tabaką. Sūnus pradeda šnekėti:

— Baukys vakar išvėtė, o Medžionis žadėjo rytoj vėtyti.

— Ir išvėtys, — Marma abejučiai, degdamas pypkę.

— Tagi, išvėtys, o pavasrį išeis į savanorius, — Pranukas įdėmiai pažvelgia tėvui į akis.

— Gal išeis, gal ir ne. Ligi pavasario dar gali viso ko būti.

— Išeis, tikriausiai išeis! — Pranuko akys užliepsnoja. — Turi šautuvus, turi šovinių — jie eis į savanorius.

— Tegu eina, jei taip labai nori, — Marma vėl ima vėtyklę.

Sūnus kramto apatinę lūpą, žiūri žemyn ir nykščio nagu švarko sagą krapšto. Pasvarstęs, pasvyra-

vęs pradeda tėvui aiškinti didįjį širdies slėpinį. Ty-liai atsikosti, apsižvalgo aplinkui, ar nieko daugiau klojime nėra, ir nedrąsiu balsu kreipiasi į tėvą:

— Kažin, tokio didumo, kaip aš, į savanorius ar priima?

Marma pler, pler, papt, papt, šiūpt pypkės dūmų dvokiančius pundulius pro ūsą, ironiškai nusišypso:

— Priima, kaipgi nepriims. . . Tokie patys tie sa-vanoriai.

Pranukas nesupranta tėvo klastos. Jo akyse nu-švinta džiaugsmas, krūtinę karštos kraujo srovės už-lieja.

Tėveli. . . — nedrąsiai, galvą nuleidęs. — Bau-kys, Medžionis ir Galinio bernas savanoriais išeina. Aš taip pat noriu. . .

— Ar savanoriais eiti? — Marmai vos pypkė iš dantų neišskrinta.

— Taigi. . . — Pranukas palenkia galvą, virpan-čiais pirštais švarko taukuotą skverną knaibo.

— Koks gi iš tavęs savanoris, kad nemoki šau-dyti? — Marma plačiai nusišypso ir sūnui į akis pažvelgia.

— Išmoksiu! . . — vaikinio akys žalsvai sublizga. — Baukys pasakoja, kad kareiviai taip gerai šauda, jog iš šimto žingsnių pypkėn pataiko. Kokį mėnesį pasimokysiu, tada duok, tėvel, savo pypkutę. . .

— Ar pašėlo! — Marma erzina sūnų. — Leisk savanoriais, tai man visas pypkes sušaudysi.

— Ne, aš tik taip sau, — Pranukas švelniu balsu.

— Savanoriai pypkių nešaudo. Leisk, tėveliuk, ir mane kartu su jais. . .

— Hè! . . — Marma pakreipia galvą ir sūnų nuo kojų ligi galvos akimis permeta. — Tokių savanorių, kaip pats, pilni patvoriai. . . Užaugti reikia.

— Ant švento Jurgio stos penkiolikiai, — Pranukas išdidžiai pakelia galvą. — Kartą matavomės: Galinio bernui aš ligi pečių.

— Taigi, tik ligi pečių, — tėvas neva atsidusta.

— O Galinio bernas ne iš aukštųjų: kažin jį patį ar priims?

— Priims, tėvel, prims, — Pranukas Galinio berną jau savanorium mato. — Ir mane priimtų, jeigu tėvelis leistum, — siekia rankos bučiuoti.

— Ką čia prasimanai?!. — tėvas atitraukia plaštaką lyg nuo įkaitintos geležies. — Aš maniau, kad juokais, o čia iš tikrųjų, — nustemba Marma. — Mažas dar. Į savanorius tokių niekas nepriima. Kągi: bolševikas nučiumpa už kojos, pakelia, apsuka tris kartus aplink galvą — švilpt per stogą. . . Eik, vaikai, kratinio kratyti, niekų nepaistęs.

— Aš jo neprisileisčiau, — Pranukas užsidega. — Tik pamatau: priklaupiu, galvą prie šautuvo priglaudžiu, kairę akį primerkiu, nusitaikau — pūts! . . Aš, tėvel, moku šaudyti.

— Moki, tu moki, — Marmos lūpomis švelni šypsena nurieda. — Jeigu keliais sprindžiais aukštesnis — pašėlęs savanoris iš paties būtų. Na, eik, vaikel,

kratinio daryti, eik. . . Saulė netoli laidos, reikės pradėti liuobtis.

Pranukas krato kratinį, o širdis dega: kodėl jis toks mažas, kodėl ant Jurgio tik penkiolikiai stos, kodėl negali savanoriais eiti, kodėl? . .

XXI.

Šmeigelzonas iš nuskurusio batų lopiko į turčius išriedėjo. Vokiečiai, kirsdami apylinkės girias, jį buvo paskyrę darbų vyriausiu prižiūrėtoju. Išdidus, rūstus, bizūną už diržo užsikišęs, jis vaikščiojo po miškus, čaižė darbininkams nugaras, tikrino kraunamus į platformas rąstus ir lentas.

Jau vieną žiemą paviršininkavęs, pavasarį netoli miestelio nusipirko sklypą ir ėmė namus statyti. Ligi rudens išvarė sienas ir uždengė stogą. Sieksniniais langais, stikliniais priebučiais, puikiomis salkomis, raudoną čerpių stogu rūmas švietė visoje apylinkėje.

Kitą pavasarį sudėjo stiklus, nutiesė parkieto grindis, kambarius ištinkavo, išdažė, sienas paveikslais ir brangiais gobelenais nukabinėjo. Pilvą užsiauginęs, nutukusiu veidu, žvilgančiomis akimis ponas Šmeigelzonas išdidžiai vaikščiojo po sodybą ir darbininkams įvairius nurodymus bei įsakymus davinėjo.

Vokiečiams išsikrausčius, jis apsidraudė vietoje. Stropiai sekė įvairius gandus, ėmė skaityti lietuviškus laikraščius ir atsišaukimus, su apylinkės gyventojais tapo švelnesnis ir meilesnis. Sutikęs kurį pa-

žįstamą, kviesdavo į kambarius, sodindavo aksomu išmuštan fotelio, atnešdavo konjako bonką ir, po keletą stikliukų išmetus, užsimegzdavo atvira ir nuoširdi šneka. Ponas Šmeigelzonas rankove nusibraukdavo taukuotas lūpas, paglostydavo pilvą ir saldžiu balsu imdavo senauti: „Aš esu lietuvininkas, ir šis kraštas man užvis meilesnis. Pasibaigė karas, išvažiavo vokiečiai, ir mes galėsime vėl laimingai gyventi. Mes visi lietuvininkai, visi bičiuliai, visi gyvenome ir gyvensime santarmėje ir vienybėje. Jo. jo, Lietuva gražus ir malonus kraštas. . . Byte, mielasis kaimynėli, išgersim dar po vieną“.

Dažnai ir raukšlės nuguldavo Šmeigelzono riebią kaktą. Jis iš laikraščių ir sklindančių gandų girdėjo apie artėjančias bolševikų gaujas, žinojo, jog ir lenkų legijonieriai ten kažkur už Vilniaus spiečiasi. Miestelyje besisukindamas, matė žmonių piktus, kerštingus žvilgius ir bijojo, kad kas blogo neatsitiktų. Dažnai atsisėdavo fotelin, paremdavo rankomis smilkinius ir galvodavo: „O kipšai žino tuos būrus! Susitepiau nagus, susidėjau su feldfebeliu — nukeps kas iš pasalų arba dūmais paleis.“

Vengė žmonėse rodytis: dieną aplink namus šmirinėjo, naktį visas langines užsidarydavo, visas duris užsisklėsdavo. Žinodamas, jog visą gyvenimą neįmanoma slapstyti, Šmeigelzonas nusprendė suruošti balių ir vaišėsna visus apylinkės įtakingesnius gyventojus pakviesti. Paliūniškius nutarė visus prašyti, nes tame kaime buvo daugiausia šunybių pri-
daręs.

Kitą savaitę Šmeigelzono virtuvėje virė lašiniai, čirškėjo dešros, kepė kumpiai, tarnaitės maišė tešlą ir žėruojančion krosnin šaudė didžiulius kepalus pyrago. Rūsyje ąžuolinėse bačkose smarkavo alus, žvilgėjo konjako bonkos, rikiavosi ilgiausia eilė degtinės pusbonkių. Visas rūmas kvepėjo kepsniais ir kepiniais.

Šmeigelzonas, riestasprandį širmį pasibalnojęs, jodinėjo po apylinkės sodžius, varstė pirkių duris, kilnojo ligi žemės kepurę, lankstė galvą, meiliai šypsojosi ir saldžiu balsu vaišėsna kvietė:

— Mieli kaimynėliai, gal nepasididžiuosit ateinantį šeštadienį pas mane užsukti. Prasisunkiau girus, prasiečiau ragaišio — paragausim, ką Dievas davė. Man bus labai malonu, didelė garbė, jeigu tamstos neatsisakysil peržengti mano pūkutės slenkstį. Prašom, labai prašom . . . Man bus malonu, — ponas Šmeigelzonas linkčiojo, šypsojosi, bučiavo moteriškėms rankas ir vaišėsna prašė.

„Kaimynėliai“ stebėjosi: dar taip neseniai nosį aukštyt rietęs, nė su ašarom nesukalbamas, Šmykelis nūnai tapo švelnučiukas, geručiuukas. Stovi vidury aslos, šypsosi, galvą linkčioja ir vis:

— Man bus malonu, labai malonu, jei tamstos nesipuikuosit, užsuksit pas mane pasisvečiuoti.

Beklausant saldžių žodžių, besistebint linksinčiu storuliu, žmonių širdys, žiūrėk, ima ir minkštėja: „Ak, tiesą sakant, velnias buvo ir gerokai privirkdė, tačiau, anot pamokslo, kas iš mūsų be nuodėmės. . . Vokiškai moka, po miestus trynęsis, daugiau žino, daugiau išmano — pasikviesdavo kartais fitfebelis

talkon. Iš mūsiškių dar piktesnių rasdavos. Paliūnių Pleidžius tiekai žmonių iš pasalų įkando, seniūnu likęs visų sprandais jodinėjo, gi Šmykelis. . . Bala nematė, taip gražiai kviečia, taip nužemintai linksi — susipranta katė pieną paliejusi. Negi iki mirties valandos pyksi — reikia viską užmiršti ir dovanoti.“

Šmeigelzonas, taryt išskaitydamas kaimynų mintis, tarsi po jų smegenis landžiodamas, dar žemiau linksi, dar labiau saldliežuvauja: „Gal kartais ką nuskriaudžiau, gal nusidėjau — prašau atleisti ir toliau už bloga nelaikyti. Tas Krautas buvo be širdies ir šunies uoslę turėjo. Aš jį ir šiaip ir taip tramdau, raminu, niekinu, o jis savo:

— Karas, tėvynė pavojuje. . . Mūsų kariuomenei reikia maisto. Vyresnybės įsakyta — turiu krėsti ir bausti. — Šmykelis nuleidžia akis, atsidusta. Tai tau skriausti žmones — po visų vyresnybių, po kariuomenių. Mano širdis nedaleisdavo, akys negalėdavo žiūrėti, bet kai liepia — turi lįsti, jodinėti. Kas buvo, pražuvo. Ir aš nukentėjau nuo karo, labai nukentėjau. . . — vėl galva nusvyra, vėl atodūsis išsi-veržė. — Turėjau auksinių ir sidabrinų pinigų, turėjau ir popieriaus rusko — visa šuniui ant uodegos nušvilpė. Amerikanskam banke buvau truputį pasidėjęs, už tuos ir susilipdžiau pastogėlę.

„Kaimynėlis supranta Šmykelį akis dumiant, tačiau ranka numoja: „Tesižinai, bene mūsų mišką vežė: valdžios buvo, valdžiom ir nuėjo. . . Netiek išgrūdo, netiek išmarmalino — tų kelių rąstų žmogui pavydėti.“

Šmeigelzonas skraidė ant risto širmio iš kiemo į kiemą, šuoliavo iš sodybos į sodybą, linkčiojo, šypsojos, laižė moteriškų rankas, bučiavo seniams į ūsą, prašėsi dovanojamas ir atleidžiamas. Tirpo pagieža, blanko pyktis, švito raukšlėtos kaktos — tegu, tiek tos, šį kartą tegu taip praeina. Bene jis jau labai kaltas? Mūsiškiai buvo dar piktesni, dar pasiutesni. Ir veik visi žadėjo vaišėsna, visi užkviestieji ruošėsi pas Šmeigelzoną. Vyrai varvalium ir suodžiais tepė batus, moteriškos devynspalvius sijonus korė ant tvorų vėdinti, vaikai, užkrosniuose smaksodami, iš tolo sekė tėvų darbą ir vydėjo pavydėjo didžios laimės.

Šmeigelzonas užsuko į Paliūnius. Pirmiausia užjojo Pleidžiaus vienkiemį. Išsibučiavo, išsimylavo. kaip geriausi bičiuliai.

— Šimtai žino, kokių laikų sulauksim, — Pleidžiaus kaktoje rūpestis susivijo. — Aš manau, kad sugrįš caras. Medžionis ir Baukys paisto apie kažkokius savanorius, apie savivaldą. Man rodos, kad tai niekų pasakos: kokia ten savivalda be karaliaus.

— Nežinau, pone Pleidžiau, dabar nieko nežinau, — Šmeigelzonas patraukė pečiais. — Pagyvensim — pamatysim: gal dar kaizerio susilauksim.

— A būtų gerai, — Pleidžius, valandėlę pamąstęs: — pas vokiečių yra tvarka ir drausmė. Būt gerai, kad jie vėl sugrįžtų.

Šmeigelzonas užjojo pas Marmą ir Galinį. Meiliai prašomi, saldžių žodžių besiklausydami, kaimynai atsileido ir sutiko į vaišes nubildėti.

Užsuko ir pas Medžionį.

— Laba diena, ponas Medžioni, laba diena, — Smeigelzonas kuone dvilinkas pas duris susilenkė ir saldžiai nusišypsojo. — Sveikutė, ponia; kaip tamsta gerai atrodo! — kurpius puolėsi prie Medžionienės ir siekė jai ranką bučiuoti.

— Moč, neduok tam gyvatei savo rankos laižyti!
— Medžionis atsistojo, sugniaužė kumščius ir piktai į kurpių pažvelgė.

Šmeigelzonas krūptelėjo, staiga išsitiesė, žvilgtelėjo Medžioniui į veidą. Jo lūpos pasidarė mėlynos, veidas pritvinko kraujo, apatinis žandas ėmė virpėti. Staiga susivaldė, apsimetė Medžionio žodžių nesuspratęs ir pradėjo:

— Aber ponai, mieli kaimynėliai. . .

—Laukan iš mano akių, nešunuodegiavęs! — Medžionis treptelėjo koja. — Išėik! . . — parodė duris.
— Mums tokių gyvačių nereikia!

Šmeigelzonas išbalė, panosėjo kažką sumurmėjo, kvailai išsiviepė ir, kepurę užsidėjęs, pro duris išnirino.

— Be reikalo, tėvai, užsidegei, — Medžionienė subarė vyrą. Toks ponas, tokios trobos. Jeigu vėl vokiečiai sugriš. . .

— Tylėk!! — Medžionio balsas nirtuliu sudrebėjo. — Jūs visi kiškiai, kvailos vištos, jūs vergai paskutiniai! . . Siurbė mūsų kraują, mito mūsų prakaitu, iš mūsų skriaudų sau turtus susikrovė tas šuva pasiutėlis, o jūs vėl viską norit užmiršti, dovanoti. . . Pamatysi, prisirinks sausakimšai vaišėsna. Laižys jam rankas, bučiuos įsipenėjusį sprandą ir gers už

jo sveikatą. Štai kokie mes avinai, kokie bepročiai! . .

— Medžionis piktai pažvelgė į žmoną, trenkė durimis ir pas Baukį nuskubėjo.

Šmeigelzonas iš Medžionio pirkios išėjo susvaięs. Dar taip neseniai prieš jį niekas neišdrįso žodžio tarti, pikta žvilgį pasiūsti vengė, o dabar ... Tai laikai atėjo, tai laikeliai! „Palauk, šunie, ar nesugrįš vokiečiai — tada atsiskaitysim!“ — Šmeigelzonas sugniaužė kumščius, sugriežė dantimis, šoko ant arklio, sumušė pentiniais ir šlapiu vieškeliu nurūko, nudulkėjo. Buvo ketinęs pas Baukį užsukti, dar keletą paliūniškių į vaišes pakviesti, bet Medžionio žodžiai kurpių išbloškė iš lygsvaros. Arklį bizūnu negailestingai plakdamas, pentiniais šonus daužydamas, sugniaužtais kumščiais Medžionio sodybai grūmodamas, jis aitvaru nėrė Paliūnių laukais.

----- O -----

Šeštadienį, vos pritemus, Šmeigelzonas iš stiklinių priebučių nesitraukė. Švarką atsisagstęs, raudonu veidu, prakaituota kakta, saldžia šypsena lūpose, jis sveikinosi su atvykstančiais svečiais ir vidun kvietė:

- Prašom, prašom. Labai malonu, kad nepasididžiaivot, kad atvykot. Prašom, kaimynėliai. Nevalykit kojų — nekokie kambariai pas mane: įdėjau lentgalius, patepiau pokostu. Prašom...

Kiekvienai viešniai kurpius siekė rankon bučiuoti, kiekvienam svečiui žandą seilėje. Žąsys skaruotosios traukė rankas nuo Šmeigelzono lūpų, drovėjosi:

- Ką čia dabar ponas, kam čia - nereikia. Kaimynai, pažįstami — nereikia, ne . . .

Suvirtusios kambarin, naginėmis čiūžčiojo po slidų parkietą, pirštais lietė langų užuolaidų kutus, stebėjosi nematytomis grožybėmis.

Milžiniška vaišių stalo „T“ visą kambarį užėmusi. Ant stalų lininės drobulės sniegu bąla, o ant

to sniego, ant tų raštų - valgymo, valgymelio! . . Kumpių šustys, dešrų kūgiai, pyrago riekių stirtos, kitokių gardumynų kalnai pridėti, pristatyti. Svečiai, peržengę kambario slenkstį ir tokią daugybę valgių išvydę, nustebo. Ketveris metus tūlas jų burnoje mėsos kąsnelio neturėjęs, pyrago nematęs, kumpio neuostęs, kiaušinio nesuvalgęs, nūnai nepaprastą reginį pamatė. Iš kur tie kumpiai, dešros, kvepią pyragai? Jie paskutinį paršą kreisan išvežė, paskutinį sviesto gniužulėlį atidavė, paskutinį pieno lašą nuo burnos nutraukė, o čia? . .

Tačiau nedrįso paklausti, nedrįso prasižioti: stumdėsi prie durų, kumščiojo vienas kitą, akis žemyn nėrė. O ponas šeimininkas, nuoširdžiai šypsodamasis, rankas trindamas, kvietė:

- Prašom, mieli sveteliai, už stalo slinkti, prašom nesivaržyti. Juk visi savi, kaimynai, giminės. Malonėkite, ponai. . .

„Ponai“ tebesigrūdo prieduryje, tebesidrovėjo, tebekaitino ausis. Tada Šmeigelzonas priėjo, paėmė Pleidžių už parankės ir nusivedė stalo galan.

— Ponas Pleidžius, kaip seniūnas, prašom garbingiausią vietą užimti, — vesdamasis, pusbalsiu

čiauškęjo ausin šeimininkas. Reikia tikėtis, kad ir toliau tamsta seniūnausi, — pridūrė tyliai? kad nė vienas pas duris stovinčiųjų neišgirstų.

— O jūs, brangūs kaimynėliai, prašom judintis, — Pleidžių pasodinęs, Šmeigelzonas kvietimą pakartojo. — Kur kam patogiau, su kuo geriau — sėskit, slinkit, užimkit vietas. Mėsa aušta, gėrimas garuoja. Prašom, prašom, — jauskitės, kaip namie.

— Slinkit, jeigu taip gražiai prašo, bobos ėmė kumščioti vyrus. — Judinkitės . . . Ponas kviečia, o jie, lyg žąsinai, strapalioja.

— Judinkimės, slinkime, — vyriškiai įsidrąsino.
— Priimkim pono malonę.

Netrukus už stalo sumarmėjo, susislinko visi svečiai. Vaišių pradžia nedrąsi. Kalba nesimezga, liežuvis nesivarto, rankos nepratusios šakutės ir peilio valdyti. Taurelėms keletą kartų aplink stalą apeiliojus, alaus stiklinėms tarp lūpų sutirpus, veidai skaisiteria galvoje drąsiau; šurmulys kyla, kyla.

Visą karo metų degtinės už didžiausius pinigus negalėjo gauti, apie alų žmonės nė nesvajėjo, todėl pono Šmeigelzono vaišės atpratusius kaimynus kirstinai kerta. Išlenks taurelę, išvers alaus stiklinę — jau girtas, jau nuovoka aptemusi. Gi tuomet kalba upeliais vinguliuoja, mintys šaltiniais trykšta, akys liepsnomis žaidžia.

— Pone Šmeigelzonai, — Pleidžius, šeimininkui prie ausies pasilenkęs, — ar ne miela draugija, ar ne linksmi sveteliai?

— O ja. . . ja, ja. . . — Šmeigelzono taukuotomis lūpomis šypsulys nužaubuoja, — ja. . . Geri kaimynai, linksmi žmonės. Mes dar pagyvensime, pasisvečiuosime vieni pas kitus.

Įkaite, įsismaginę vyrai ima dainuoti.

Alum ir degtine aplaistyta daina skamba pono Šmeigelzono kambariuose, veržiasi pro uždarinėtus langus ir silpnu aidu atsimuša pamiškėje, kur kelmynų kelmynai margoja, kur sukrypusios pirkelės kiūti.

— O ja. . . ja, ja. . . Prašom toliau dainuoti, — šeimininkas atsistoja ir visam stalui saulės šypsulį žeria. — Prašom. . . Man labai malonu, kad tamstos neniekinat vaišių, kad dainuojat. Išlenkim dar po vieną ir toliau dainuokim.

Moterys, vyrams begeriant, besigardžiuojant:

— Seniamas, ponuli, gomuriai išdžiūvo — mes užtrauksim.

— Prašau, labai prašau. Malonu, šeimininkas linksi ir taurelę prie lūpų neša. — Prašau dainuoti, prašau.

— Išgėrio septynis, da gersiu devynis — da mana galvelė, da nieka nėra! Da mana galvelė, da nieka nėra! . . — moteriškės dainon kimba.

— Nėraa! . . Da nieka nėra! . . aaa! — liežuvį iškišęs, moterų dainą mėgzdo Marma. — Kaip nebuvo, taip ir nėra. Kas bus, jei makaulė virkščių prikimšta.

— Tylėk, niekų nezaunių: gausi marmūzėn, ir bus, — Pleidžiuvienė pagrūmoja.

— Ojoi, joi! Davėja atsirado! — Marmai užsideda širdis. — Sau žinai kur susiduok.

— Su kvailiu du turgu, anot žmonių, — Pleidžiuvienė Marmai parodo liežuvį. — Prisisproges, eitum verčiau dryblintis.

— Tu eik žinai kur! Gudruolė atsirado, ilgaliežuvė! . . Pakenenčiau už kaltūnų žinotum, kur pipirai auga.

— Kedentojas nebuves!

— Pliumpė pašeriaukšlė!

— Tinginių pantis, girtuoklis, valkata, suskis!

— Užčiaupk snukį — kruvinas putas laižysi!

— Tu pats užsičiaupk. . .

— Tylėk, gyva. . .

— Aber, mieli sveteliai — negražu bartis. Išgerkit, uždainuokit, — Šmeigelzonas, artyn privirtavęs, uždeda ranką ant Marmos peties, pripildo taureles ir susivaidijusius numalšina.

Dainos, juokai, triukšmas, raudonos kaktos, žvilgančios akys. Ir kalbų, kalbų: liežuviai nebenuvaldomi, širdys nebeuždaromos.

— Išgerkim, kaimyne, išgerkim, — Marma su Galiniu masinasi.

— Ja, kol negerti, kol neulioti? Šmykelis turtus susikrovė, rūmus išsistatė, o mes gerkim. . . ge. . . er. . . kim, bičiuli, — Marma apkabina kaimyno prakaituotą sprandą ir veidus bučiuoja.

— Gerkim, po perkūnų! . . Juk čia mūsų gėrybės. Paršiukai, kumpiai, dešros, gėrimas — mūsų prakai-

tas, mūsų ašaros, mūsų vargai. Išgerkim! — Galinis užsiverčia taurelę ir vienu ypu ją išlenkia.

— Šmykelis! — Marma prisimena vokiečių bizūnus, ir širdis užliepsnoja. — Velnio išpera! Gyvatė! . .

Kaimynai aptilo, žvilgt, žvilgt vienas į kitą, dėpt šeimininko pusėn. Šis apsimeta negirdįs. Pilsto degtinę, šypsosi, braukia nuo kaktos prakaitą ir vis:

— Prašom gerti, prašom vaišintis. Dainuokite, jauskitės kaip namie.

— Aa! . . Rupūžė! Mes ir esam savo namuose, savo! . . Šmyke. . . — Marmienė pripuolusi užčiaupė vyrui burną.

— Tylėk, nutilk! . . — žmona pagrūmojo kumščia panosėje. — Išgėrei keletą stiklinių, pauostei degtinės lašelį ir kvailioji.

— O tau kas? Marma žmonos veidan piktą žvilgsnį sviedė. — Kas teisybė, tai teisybė. Suradai tiesą: eik svietan, triūbyk į visas šalis, šauk, rėk, plyšk — teisybė, nieko negausi.

— Tai ir eik, ir šauk, pamiškėje atsistojęs, o ne čia tarp žmonių, dargi svečiuose, — atsiliepė Pleidžius.

— Gana, jau gana, — Marma atsileido. — Aš tik taip sau, juokomis, o jūs subruzdote. Na, boba, jei tokia gudri, pripilk — dar vieną išgersiu. . . Iš. . . ge. . . er. . . sim!.. — prisipylė ir vienu ypu išlenkė. — O dabar uždainuokim.

— Kas degtinę geri, geri, tam rugelė deri, deri. . . A, moč, nepadedi dainuot? Ant liežuvio tu man-

dra, o dainai — šnipš. . . Išgerkim dar vieną, dar. . .
Gersim, tutuosim, niekam neduosim! . . — Marma
pylė taureles ir gèrè, gèrè.

Anam kampe moteriškosios Smeigelzoną api-
puolė.

— Prašom, ponas, į mūsų kompaniją, prašom.
Neverta su tokiais seniais smardintis ir alasavotis,
— Pleidžiuvienė tempė už skverno.

— Prašom nesididžiuoti. Tokie rūmai, tokios gra-
žybės — paukštelytės tereikia. Išpiršim ponui, svo-
čiomis pabūsim, — Galinienė už alkūnės traukė.

— Ką čia ponui su mūsų piršlystėmis lįsti. Mū-
siškosios perprastos: tokiuose kambariuose nemokės
nė vaikščioti. Ponui panaičių iš miesto, iš dvarų rei-
kia, — Pleidžiuvienė mirktelėjo ir šelmiškai nusi-
šypsojo.

— Dėku, dėku. Jeigu kelsiu vestuves — visas už
svočias paprašysiu, — Šmeigelzonas moteriškų tar-
pan atsisėdo. — Kol sakot, perprastos? Ne, tamstos,
dabar kiti laikai, ir visi žmonės lygūs. Išpirškit kuri
duką ar pažįstamą — vėl paūšim.

— Taigi, taigi, ponui žmonos verkiant reikia. Vi-
sur šilkai, grožybės, auksas — svetimomis rankomis
sunku pasitikėti.

— Ja, ja. . . Teisybę kalbat, reikia, tik laiko nė-
ra: visoki darbai, rūpesčiai žmogų taip ir kankina.

— Žinoma, žinoma. — Marmienė pritarė. — Žmo-
gus neturi turto, neturi nė rūpesčių.

— Koks čia mano turtas, bet vis — tai šis, tai

tas, tai šen, tai ten. Taip ir praslenka laikas. Išgerkim, kūmos. Vyrai jau po kelintą šveičia, o tamstos. . .

— Jie nieko daugiau ir neišmano — lakti tik lakti. Moterys ne: mums pašnekėti, padainuoti.

— Ja, ja, bet po vieną išgerti galima.

Kai kurios išgėrė ligi dugno, kitos tik pamirkė lūpas, lyžtelėjo liežuviu ir vėl pastatė.

Įsidrąsino, įsipliaupė, ėmė juokus krėsti moterys. Šmeigelzonas patenkintas: šypsosi, braukia nuo kakto prakaitą, rankomis mostyguoja, kelią prie kelio, šlaunį prie šlaunies glaudžia.

Juokas, daina, ermydėlis.

— Tai ponas dabar, tur būt, batų nebesiūsi? — nieko bloga nemanydama, leptelėjo Marmienė.

Šeimininko veidas nubalo, apatinė lūpa suvirpėjo, kaktoje raukšlikė išsirangė.

— Ne. . . — pusiau lūpų burbtelėjo. — Jūs, miełosios kūmos, čia valgykit, gerkit, dainuokit, aš eisiu pas vyrus. Degtinę baigia ir alaus ąsočiai tušti — eisiu, — Smeigelzonas atsistojo, perlipo suolą ir nudūlino

Pleidžiuvienė kaimynei kumš kumš pašonėn:

— Kad ir kūma: nei šį nei tą pasakei. Ponas užkaito, prikando liežuvį ir nusprūdino.

— Ką? . . . Ar aš? — nustebo Marmienė. — O kągi blogo pasakiau?

Batai siūti nėra koks nusikaltimas.

— Taip tai taip, bet, matyt tamsta, tokiam ponui priminti nei šis nei tas. Matei, kaip susigėdino.

— Nieko, nieko — nebijok, — Marmienė nusišypsojo, matai su vyrais kad alasija: geria tik geria, juokiasi da juokiasi.

Vyrai politikon įbrido.

— Kai ponas mokyta ir daugiau svieta matę, gal galėtum mums išaiškinti, kokiai ciesairstei dabar priklausysim? — Galinis, alų sriubčiodamas, kreipėsi į Smeigelzoną.

— Kaip tai?. . Kokiai ciesairstei? — šeimininkas susiraukė ir apsimetė klausimo nesupratęs.

— Nagi, kaip čia pasakius, koks ciesairstis mus valdys? Nikalaška supyškintas, Vilgelmo vaiskas atsitraukė. Gal anglikų karaliui priklausysim?

— Tas ir yr, vyručiai, kad, kol kas, nieko aiškaus negalima žinoti, — Smeigelzonas, paršiuko kulši triauškindamas. — Gal vokiečiai sugriš. . .

— Tegu eina peklon, tepasikaria jie! — Marma pašoko. — Nulups paskutinę odą, atims paskutinį duonos kąsnį. Įpyko ligi mirtinųjų — terauna juos velniai.

— Žinoma, žinoma, — šeimininkas dirbtinai atsiduso. — Ėjo karas, žmonės mušėsi — sunku, sunku buvo gyventi. Pas mus pusė bėdos, bet kas Vokietijoje dėjosi: iš dilginių barščius virė, pelų duoną kepė, beržo tošis bulvienėn dėjo.

— Panašiai ir pas mus, panašiai. Prikentėjom, privargom. Ruskio vaiskas laukus nutrypė, vokiečiai paskutinį kąsnį atėmė. Kiek nekaltų žmonių nuvirkdė, kiekai be laiko sveikatą atėmė, kiek katargon išgrūdo!

— Rusai su svetimo krašto gyventojais dar žiauriau elgėsi, — Šmeigelzonas pripilstė tuščias taureles.

— Į Rytprūsius įsibrovę, kapojo vaikus, geležiniais botagais plakė vyrus, moteris už kojų rišdavo prie medžių viršūnių.

— Ir pas mus visko buvo, — Galinis atsiliepė.

— Man pačiam kartą fitfebelis kad užkirto, kad užvežė per nugarą — raudonas randas dar šiaudie tebežymu.

— Kad kirto, tai, tur būt, reikėjo, — įsikišo Pleidžius. — Mūsų žmonėms be bizūno nepasirodysi. Vaitos, vaitos, dejuos, žliumbs, snarglėsis ir vis: „Neturim, negalim, nieko nėra. Paskutinį kąsnelį suvalgėm, paskutinį kiaušinėlį atidavėm. Užvanok per kuprą, užkurk pirtį — pamatysi, atsiras visokių gėrybių. Puls po kojų, laižys rankas ir prašysis dovanojamas. Kitaip negalima susišnekėti. Nebijokit, pas vokietį buvo tvarka ir teisybė: surašė, suskaičiavo, kas kiek vaikų turi, kiek vištų, kiaulių, karvių. Kaip gi taip be jokios tvarkos gyventi?

— Pats taip kalbi, nes nesi bizūno paragavęs, neteko duonon vikių maišyti, sausą bulvienę srėbti, — Galinis išlenkė alaus stiklinę.

— Kas ten pliauškia? — iš kitos stalo pusės girtas, užkimęs balsas. — Ar ne tas velnias Pleidžius? Užtarėjas atsirado! . . Pala, pala, sumurminsim mes tau snukį, tada žinosi, kad tvarka ir teisybė reikalinga.

— Aber, kaimynėliai, ką čia niekus taukšti, ką čia

mirusius įnikus minėti: išgerkim, uždainuokim, — aštrėjanti ginčą gniaužė Šmeigelzonas.

— Išgerti tai išgerti, — Marma paslinko taurelę, — tačiau mums ponas šeimininkas nepaaiškino, už kurį ciesorių išmaukti.

— Aber, vyručiai, kad aš pats nežinau už kurį: pagyvensim, pamatysim, — Šmeigelzono akimis debesėlis nuslinko.

— Girdėjau žmones kalbant, kad bus savivalda,
— Galinis paaiškino.

— Kaip tai savivalda? — Pleidžius išvertė akis.

— Nagi, turėsime savo valdžią, patys valdysimės. Vilniuje, sako, yra susitvėrusi vyresnybė.

— Ja, ja, ja. . . — Šmeigelzonas palingavo galvą.

— Apie tat ir aš girdėjau. Jo, jo. . . — pamąstė, taurelę rankoje laikydamas. — Gerai bus, kad sava valdžia susidarys. Jo. . . Mes visi lietuvininkai, visi to krašto gyventojai, mes visi. . . Aber, pagyvensim, pamatysim. Išgerkim! Tik ligi dugno. Na, vyrai! . .

Už šeimininko sveikatą! . .

— Už pono Šmeigelzono laimę!

— Valio ponas Šmei. . . Šmei. . . Šmeizonas!

— Ura! . . Valio! . . O, o! . .

Visi išlenkė po tris taureles, visų rankos aukštyne kilo, visų lūpos kaito, visų širdys svaigo.

Šmeigelzonas, laimingas, nuraudęs, lapės šypseną dvokiančiose lūpose, linkčiojo į visas puses, trynė rankas ir:

— Ačiū, mieli kaimynėliai, ačiū. Man malonu, labai malonu. . .

Valgiai nyko, gėrimas tirpo, triukšmas silpnėjo. Susvaigusios galvos pavargo, liežuvis tarp dantų stingo, blakstienos svyro. Daina prorečiais besuskambėjo. Ir ta pati į ką bepanaši: padriki žodžiai, sulaužyta melodija, nukapoti posmai.

Gėrė, gėrė, gėrė.

Pavasario aušrai brėkstant, Šmeigelzonas su Pleidžium kieman prasivėdinti išlingavo. Nebesugrįžo. Nusigėrę svečiai jų nė nepasigedo. Visas namas užė, klegėjo, šaukė, girtomis dainomis ir kvailu juoku skambėjo. Tik rytojaus dieną, išsipagiriojus, išsivėmus, imta jų ieškoti. Pleidžių rado retežium prie šuns budos prirakintą. Kaimynų paleidžiamas, jis kvailai vaipėsi, spaudė ir murmėjo:

— Šmeigelzonas gal kaltas, bet kuo aš užkliuvau? . . Valdžia mane paskyrė seniūnu, jos įsakymus ir vykdžiau.

Šmeigelzonas lyg ugnyje sudegė, lyg kiaurai žeme prasmego. Kur jis dingo, nė šandie paliūniškiai, išskyrus Medžionį ir Baukį, negalėtų pasakyti.

XXII

Baukio pakluonėse aukštas ir drūtas beržas auga. Kiekvieną pavasarį Nikodemas iš jo sulos prasileisdavo. Karo sunkmečiui užgriuvus, senis beržą ramybėje paliko.

— Bala nematė tos sulos, — Nikodemas numo-

davo ranka. — Dabar žmonių kraujas teka — beržas tepasils.

Šį pavasarį Nikodemas vėl įsigėdė sulos pralašinti. Vos saulei patekėjus, jis atsikėlė, sumedžiojo kaltą, plaktuką, kirvį, nutašė liepinį lovelį, marčią užjudino suieškoti medinį kibirą, į kurį dar anais gerais metais sula lašėdavo. Pusryčius pavalgęs nusiprausė, pirštais perbraukė susivėlusius plaukus, viršugalvio kuokštę, nenorinčią jokios drausmės vykdyti, suvilgė seilėmis ir, delnu braukydamas, paguldė ant šono. Sutvarkęs plaukus, apsiavė naujomis vyžomis, užsivilko šventadienę milinę.

— Aš galėčiau praleisti, — pasisiūlo Antanas, regėdamas sunkiai kvėpuojantį tėvą. — Kelinta diena skundiesi — vėjas gali perpūsti.

— Dar šį pavasarį pralašinsiu, — Nikodemas silpnu balsu. — Kito gal nebeteiks sulaukti. . .

— Kodėl nebeteiks ? — Antanas neramiai žvilgtėri tėvui į veidą. — Patys sunkieji metai praėjo ir nebegrįš. Visi vargai, visos nelaimės baigiasi — gyvenęs gyvensi.

Nežinau, nežinau, — Nikodemas palinguoja galvą. — Būtų gerai sulaukti, kol Juzukas užaugs, kol Aliutė merginon ištįs, kol judu su marčia vėl gyveniman sugrįšit, tačiau nežinau. . . Šią žiemą nuolat dusulys prikimba, dažnai krūtinę diegia — nežinau, ar beišvešiu šiuos metus. Praėjusią naktį keistą sapną sapnavau. . . — paslaptinai atsidusta.

— Vėl žemę vaitojant girdėjai? — Antano rankos suvirpa.

— Ne žemę. — tėvukas, užsikosėdamas. — Kažkas vardu šaukė per sapną. Pristos kokia liga ar. . .

— Tamsta be reikalo sapnams tiki, — Antanas stengiasi nuraminti: — dieną pagalvoji, naktį ir prisapnuoja.

— Ne, tokie sapnai išsipildo, — Nikodemas liūdnai nusišypso. — Išsipildo, vaikeli. . .

Pastebėjęs Nikodemą ruošiantis eiti sulos leisti, pripuola Juzukas su Aliute, prašosi:

— Seneli, senutėli, ir mes norime kartu eiti. Seneli, priimk ir mus.

— Nežinau, anūkėliai, ar galima, — senelis dusliu balsu. — Šaltis iš žemės tebegaruoja, kartais aštresnis vėjas užpučia — galit peršalti.

— Neperšalsim, senei, neperšalsim, — čiauška dukraitė. — Saulutė tokia šilta, tokia karšta. Kaipgi vieversėlis nesusąla?

— Vieversėlis, — Nikodemas nusišypso. — Jis turi kailinius. Tokius gražius gražius kailiniukus. Užtat jam nešalta.

— Nesušalsim, nesusušalsim! — šaukia abu sūnaičiai. — Mes norim pažiūrėti, kaip sula teka.

— Paklauskyt tėvo, — Nikodemas pagaliau nuleidžia. — Jeigu sutiks, galėsit drožti.

— Tėveliuk, tėvel. . . — abu metasi prie Antano. — Leisk mus eiti su seneliu. Mes parnešim sulos. Leisk, tėveliuk, — glaustosi apie kojas Aliutė.

— Močios pasiklauskite, — Antanas paglosto mergaitės lininius plaukus. — Šilta, saulutė kaitina — gerai apsitaisë, galėsit eiti.

— Mes apsitaisysim, tėveliuk, apsitaisysim. — Juzukas šunuodegauja, nors pasiryžęs basas pas beržą dumti.

Motina leidžia. Juzuką sesers paltuku apvelka, naujomis vyželėmis apauna, ant galvos tėvo baroninę kepurę užmaukšlina. Aliutę vilnone skara perriša, kuntapliukus apauna, pirštines suieško.

— Keliaukit sveiki su Dievu, — Antanienė palydi pro duris sulininkus. — Parneškil ir mums beržo kraujo.

— Parnešim, parnešim! — Aliutė ir Juzukas džiaugsmu spindi. — Pilną kibirą parnešim!

Nikodemas, galvą kailinių nutriušusiu apikaklėn įtraukęs, pirmutinis gubrina. Dešine medinį kibirą neša, po kairiu pažastimi grąžtą, plaktuką, lovėlį ir kaltą pasispaudęs.

— Seneli, duok man kibirą panešti, — siūlosi Aliutė.

Ne, dukrel, tau persunkus, — Nikodemas meiliai žvilgterį į mergaitę, paskui jį gidzenančią.

Juzukas ant lazdos joja.

— Naa! Oplia! Naa! . . — bimbyras ragina „arklį“, užbėga Nikodemui už akių, atsigręždamas giriasi:

— Senel, al gleitas mano alklys? Labai gleitas? . . Na! Ik tsik, tsik. . . na!

— Greitas, labai greitas, anūkėli, — Nikodemas nusišypso. — Gal man duosi pajoti?

— Ne, aš pats josiu, Juzukas pakrato galvą, atsmaukia ant kaktos užkritisiają kepurę. — Naa! Ik tsik, tsik! . .

— O tu, Aliut. nenori joti? — Nikodemas paklausia mergaitės.

— Ne. . . _ ši nuleidžia akis, prisiglaudžia prie kibiro, droviai šypsosi.

— Gerai, Aliut, gerai, kad nejosi, — Nikodemas glosto petelius. — Mergaitėms netinka jodinėti. Aš tau lėlę nupirksiu. Tokią gražią, gražią: mėlynomis akimis, raudona suknele. Gerai?

Aliutė nusišypso, linktelia galvą, dar labiau prie senelio prisiglaudžia.

O Juzukas, naujomis vyželėmis vandens klanus taškydamas, krykščia:

— Naa! . . Oplia! . . Ik tsik. tsik! Naa! . .

Trijulė ties beržu sustoja. Juzukas paguldo „arklį“, Aliutė, nosim šnipršėdama, stebi, kaip senelis padeda ant žemės visus įrankius ir žiūri į beržo viršūnę.

— Aukštas, kad tave medeliai, — senelis patenkintai šypsosi. — Per tuos metus dar pasistiebei. Stiebkis, siek viršūne debesų, svyruonėli, — Nikodemas su beržu kalbasi: vasarai atėjus, kad galėtum ilgesnį šešėlį numesti. Matai, auga naujų darbininkų. Rugia-piūtės kaitroms užėjus, reikės visiems pavėsi duoti. Metai po metų ir Juzukas su Aliute bus duonos kirtėjai. Auki, stiebkis, beržel. . .

Peržegnoja beržą, pats persižegnoja, kaip jau visuomet įpratęs, ima grąžtą.

— Senei, ar mums taip pat persižegnoti? — Aliutė paklausia.

— Jums, vaikeliai, nereikia, — Nikodemas atsisagsto kailinius. — Truputėlį palaukit, pažiūrėkit, tuoj ims beržo arbatytė lašėti.

Nikodemas gręžia beržą, mažiliai smakso ir žibančiomis akutėmis seka senelio darbą.

— Žiūrėkit, jau sunkiasi, — senelis ištraukia grąžtą, nubraukia nuo kaktos prakaitą, sunkiai kvėpuoja. — Dar kiek pagręšiu, įstatysim lovelį — ims sula lašėti, — džiaugiasi Nikodemas.

Juzukas pribėga prie beržo, pirštuku padažo bėgančius syvus, laižydamas giriasi:

— Kaip saldu, kaip saldu! . . Seneli, še paragauk, — kiša smalyžių panosėn.

— Ragaukis pats, vaikai, — Nikodemas atstumia. — Kai išgręšiu, kai prilašės į kibirą, tada visi atsigersim.

— Kaip saldu, kaip saldu! . . Juzukas džiaugsmu netveria. — Ir arklį pagirdysiu. Kuziukas tas mano, kuziukas — gerk, — sūnaitis pakelia lazda, prikiša drūtgalį prie išgręžtos skylės. — Oi, taip, taip . . . Gerk, gerk. . . Dar. . . Atsigerk ligi soties. Fyiu, fyiu, fy. . . — Juzukas bando švilpti, kaip dideli daro, arklius girdydami, tačiau niekas neišdega.

— Jau tavo kuziukas atsigerė, leisk man baigti gręžti, — Nikodemas atsistoja, atsikosti ir imasi darbo.

Staiga nustoja gręžęs, susvyruoja, stveriasi abiem rankom už kailinių, sukniumba ties beržu.

— Seneli, seneliuk, kas tamstai pasidarė? — Aliutė išsigandusi pašoka. — Seneli! . .

— Skauda. . . ai! — gailiai suvaitoja. — Širdį, vaikeliai, širdį. . . — Nikodemas apsiverčia ant nugaros, dideliu vargu atsisėda ir atsiremia beržo. — Aliut, bėk pašaukt tėtušėlį, tik greitai, greitai . . . Ai, ai! . .

Antanas atbėgęs tėvą jau be sąmonės randa. Akys drumzlinos, žandai iškrypę, lūpos dreba ir kažką šnabžda.

— Vėl! . . Ir vėl vaitoja. . . — Antanas išgirsta atskirus, sutrūkusius žodžius.

— Tėvel, tau negera? — Antanas paima tėvui už rankos. — Kas vaitoja?

— Žemė vaitoja, žemė. . . — Nikodemo akys apsisiblausia. — Žemė vaitoja, vaikeli. . . Ar tu nieko negirdi?

— Girdžiu, tėveli, girdžiu. . . Taigi, vaitoja, — Antanas šnabžda virpančiomis lūpomis. — Kabinkis, tėveli, už kaklo, aš pirkion nunešiu.

— Bet kaip baisiai šaukia, koks šiurpus balsas, — Nikodemas nusipurto.

— Ir vėl, vėl vaitoja. . . — galva nusvyra, rankos ant krūtinės susikryžiuoja, akys ima gęsti.

— Tėveli, tėveliuk, — Antanas paima mirštantį Nikodemą į glėbį, prilenkia lūpas prie ausies ir sujaudintu balsu šnabžda:

— Taip, ir aš girdžiu — žemė vaitoja. Mes eisim jos nuraminti, eisim šviesesnio gyvenimo atnešti. Tėvel, tu girdi? . . Tėve? Mes žemę nuraminsim, jei-

gu reikės, krauju. . . Girdi, tėvel — krauju ir gyvybėmis.

Nikodemas atmerkė blakstienas, paskutiniu žvilgsniu permetė Antano veidą, tyliai atsiduso.

Užgeso. Matyt, suprato sūnaus paskutinius žodžius, nes lūpose laimės šypsena sustingo.

— Tai, Dievuli. . . Mirdamas, tur būt, dangaus angelėlius matė: toks lygus, ramus veidas, taip gražiai šypsosi, — šnekėjo į budynę susirinkusios sodžiaus moterys.

— Galėjo matyti, — marti gailiai atsiduso: — šioje ašarų pakalnėje daug vargo matė, daug kentėjo.

Antanas, moterų šneką girdėdamas, nubraukė nuo skruostų ašarą ir skubiu, tvirtu žingsniu pas Medžionį nulingavo.

----- O -----

Miesteli užgriuvo bolševikai. Išbadėję, nuskurę, apiplyšę, jie ėmė šeimininkauti klebonijoje, lankytis pas gyventojus, po tris, po keturius susitaisę, jodinėti į artimesnius apylinkės sodžius.

Klebonas išbėgo, ir visi raktai, visi turtai buvo patikėti šeimininkei. Drūtuolė Katrė bematant susiuostė su vyresniaisiais. Pameilinta ir paglamonėta, šeimininkė atidavė jiems visus raktus, išpasakojo, kur suslaspytos klebono gėrybės. Ji, vadžiodama kareivius po kiemą, po klojimą ir daržines, aiškino:

— Šitame rūsyje paslėpta trys kapos kiaušinių. Šit didysis raktas nuo rūsio durų. Jeigu netingit — įeikit, atsirakinkit ir pasiimkit. Kiaušiniai dar nesenai ir su lašiniais pakepinti labai skanūs.

— O kur gausim lašinių? — ieškotojų akys sublizga.

— Po ana obelimi užkasėm penkias paltis ir kirbinę dešrų, — Katrė saldžiai nusišypso ir viliojamai mirteli.

Surinkę kiaušinius ir lašinius, užsikaria ant aukšto. Katrė visur pirmutinė švaistosi.

— Parauskit spalius — po jais klebonėlio gėrimai suslėpti, — ji bakstelia pirštu vienan kampan. — Tai pagersim, pauliosim!

Gėrimų nekiek teranda, nes klebonas ne didis stikliuko mėgėjas. Apžiūri, rankose pavarto keletą vyno bonkų — mažoka, tiekos nė ką pradėti. Keturi kareiviai nueina pas Joselį ir užspiria:

— Na, Josel: kulka kakton, arba pristatyk mums dvidešim pusbonkių degtinės.

Joselis iš pradžių kryžiavojasi, prisiekinėja neturįs nė lašelio, bet, už pakarpos nutvertas, suieško ir atneša.

Tada klebonijoje prasideda „balius“ . Kiaušiniai kepa, lašiniai čirška, keptuvėse raitosi dešros. Iškepus, iščirškinus prasideda vaisės. Girti vyrai gniaužo palaidūnę Katrę, degtine dvokiančiomis lūpomis bučiuoja jos riebius skruostus, kumščiais daužo stalą ir užkimusiais balsais dainuoja.

Nevisi klebonijoje sutilpsta ir vaišinasi. Kiti susitaiso pulkeliais ir joja į artimesnius sodžius. Pamatys kur gražesnę trobą, sustos, pririš arklius prie kiemo vartų, subildės vidun ir griežtu, žiauriu balsu pareikalaus:

— Ei, buržujau, nešk kiaušynių, nešk lašynių!

„Buržujus“ išlenda iš užkrosnio, nusigandęs nusilenkia ligi žemės ir teisinasi:

— Neturim, ponuliai, nieko nebeturim. Vokiečiai viską atėmė, visus lašinius ir kiaušinius surijo.

— Nešk, nešk, tėvai, daug neverkšlenęs! — iš būrelio vienas atsiliepia lietuviškai. — Aukštas lašiniaiis lūžta, kartys dešromis linksta, kiaušinių stirtos pridėtos, o meluoji, jog nieko neturit.

— Ponuliukai, kaip mane gyvą matote, sakau, kad paskutinį kąsnelį atėmė. Jeigu netikit prašom ieškoti, žiūrėti.

— Mes tau šunys kokie, kad pakampiais šniukštinėsim? — lietuviškai kalbantysis įsiunta. — Baltgvardiečiams tu visko turi, o mums nori akis apdumti!

— Kad, ponuli, aš nemačiau jokių gvardiečių, — užpultasis jau pro ašaras teisinasi. — Vokiečiams išsisukus, jokie kareiviai sodžiun neatjodavo.

— Tylėk, velnio išpera! — kareivis prišoka, papurto už krūtinės, kumščiu smogia veidan. — Kad reikalaujam, tai ir duok!

Žmogus, tylėdamas, ašaras rydamas, nueina kamaron, iš spintos paima tris šį rytą padėtus kiaušinius ir atiduoda:

Daugiau nieko neturiu. Yra duonos puskepalis, bet rugiai dirsėti, pusiau su vikiiais maišyti — gal ponams bus negardi?

— Duoną galit pats ėsti, — žandan skėlėjas kemsia kiaušinius į milinės kišenę. — Matai, kaip atsirado, kai truputėlį pipirų davėm. Mums reikia visą teisybę sakyti. Kitą kartą kai atjosim — žinosi? — pagrūmuoja kumščiu panosėje.

— Žinosiu, ponuli šviesiausias, žinosiu, — žmogus ligi žemės nusilenkia. — Gal vėl sudės vištelės..

Kitam kieme randa moteriškę, bulves beskušančią.

— Mums žmonės sakė, kad neseniai kiaulę skerdėt, — atėjūnų pirmi žodžiai, pirmą kalbą. — Per penkias minutes kad būtų lašinių paltis.

— Mes kiaulę skerdėm?? — užpultoji baisiai nustemba. — Pirmą kartą tokią naujieną girdžiu. Jau ketvirtį metų mėsos kąsnelio nematėm.

Vienas šoka keiktis, kažką burblena, rankomis mostyguoja, kitas jį ramina:

Nesijaudink, Vanka. Su tokiomis sulūžėlėmis neverta prasidėti. Aš žinau, kaip reikia lašinių prašyti, — storose lūpose šypsena pasirodo.

Storalūpis nusikabina šautuvą, prisideda prie pečių, įremia vamzdį moteriškos krūtinės:

— Bus lašinių ar nebus? Mes neturime laiko su tavim ilgai terliotis. Aš skaitau ligi trijų.

— Dievuliukau, Dievuliukau, mūsų mamytę nori nušauti! — suklykia vaikai ir išsislapsto: vienas

palovin palenda, antras ant krosnies užsirita, trečias po varstoto staklėmis pasispraudžia.

— Vie—nas, du—uu, trr. . . — storalūpis nė nemirktelia, nė rankų nesuvirpina.

— Bus!. . Dieve tu mano, bus! — žmona suklykia ne savu balsu. — Bus, tik nešauk. Tuoį atnešiu.

— Tai kam be reikalo ožiuotis? — kareivis užsikabina šautuvą ant peties ir geliančiai nusišypso.

Vargšė moteriškė plasty plasty pas kaimyną.

— Susimildami paskolinkit nors gabalėlį lašinių. Paskum atiduosiu ar pinigais užmokėsiu. Nušaut žada tie šėtonai. . . Kūmai mieliausias, susimylėk, paskolink nors bryzelį, — moteriškė blaškosi po pirkia, puola kaimynui rankos bučiuoti.

Kaimynas nueina kamaron ir už keletos minučių atneša gabalėlį senų, surūdijusių lašinių:

— Visus atiduodu, geresnių ir mes neturim.

— Viešpatie, jie mane sušaudys! — moteriškės rankos dreba, lūpos pamėlynuoja.

— Nesušaudys, nebijok, — kaimynas suramina. — Bus geri ir tokie. Ne iš gero jie jodinėja ir taip žmones smaugia — alkani, kaip vilkai.

Kaimynas teisybę sakė: lašiniaus jie pasitenkina.

— Matai, kaip atsirado, — storalūpio akys goduliu sužvilga. — Karališki lašiniai. Truputį mažoka, bet nieko: kitur prisimedžiosim. Gerai, kad nevisus atidavei ir kitam kartui palikai: už keletos die-

nų vėl atjosim, — išsigrūda, sėda ant arklių, kitan kieman nususuka.

Bistramo dvaras aukštomis liepomis ir kaštanais apaugęs. Penki raiteliai pasuko medžiais apaugusia alėja, prie mūrinių tvartų pririšo arklius, užpuolė tarpduryje pasimaišiusį šėriką:

— Sakyk, utėlės vaike, kur tavo ponas lindi: mes pas jį arbatos atjojome.

— Ponuliai mieliausi, ponas didžiajame kambaryje gyvena, — šėrikas ausinę kepurę ligi žemės nuvožė. — Prašom eiti pro stiklines duris. Rasit prieangėlį, paskum pasukit į kairę.

Visi penki išliaumojo vidun. Kambariuose šilkai, aksomas, gėlėti kilimai ištiesti, o jie purvinais batais, apiplyšusiomis milinėmis, suvargusiais veidais.

— Rankas aukštyl! — vos peržengė kambario slenkstį, sukomandavo.

Pilvūzui ir blusos apmirė. Iškėlė rankas, stovi kaip prikaltas. Veidas mėlynas, akyse siaubas, iškelti pirštai dreba.

— Nusigandai, rupūžė?? — vienas kareivis prisilenkė prie veido ir biauariai išsiviepė. — Atneši penkis tūkstančius auksinių rublių — gal paleisime.

Ponas pradėjo kažką sakyti, buvo benuleidžias rankas žemyn — plykst, pykšt, pokšt, beveik visi vienu kartu. Sukniubo ponas ant vaškuotų grindų, kraujo latakėlis žvaigždėtą kilimą suvilgė.

Baisūs gandai, neramios žinios skraidė po sodžius apie naujų atėjūnų išmones. Visi drebėjo, visi

bailiai žvalgėsi į langus, ar nepamatys baisiųjų svečių kieman įjojant. Vyrų, vieni bėgo naktimis į savanorius, kiti laukė ir kažko vylėsi. Ipolitas slapta atvažiavo į Paliūnius ir su Baukiu sutarė tučtuojau, nebelaukiant lauko darbų, išvykti.

----- O -----

Tempia Marma puspūrę miežių į klojimą ir galvoja: „Šaudykit, badykit, karkit — neduosiu. Ar šiaip ar taip nėra gyvenimo. Tuoju prasidės laukų darbai, išeisim arti — kuo, ar penkiais pirštais žemę apsėsi? Neduosiu nieku būdu, neatnešiu geruoju nei piktuoju. Žinoma, jeigu ims kratyti, jeigu atras, tada ką darysi: reikės nusileisti. . . Oho, ho, tokie miežiai kaip giliai, kaip riešutai. Pasėsiu už klijavimo. Žemė išsidirbus, rudenį storai mėšlo užvežiau — priaugs miežių. Jeigu anksti pasėti pasiseks, jeigu šilta vasara, jeigu ne ledai, ne dideli lietūs — Žolynei išsikepam šviežio ragaišio“. — Marma paslaptinai nusišypso, liežuviu brūkštelia išdžiūvusias lūpas, sakytum jau laužia minkštutę bandelę, suodžia ragaišio karštą kvapą. Ir besvajodamas, besvaichiodamas iškasa šiauduose gilų urvą, kuriame miežių puspūrę paslepia.

Eina Galinis per sodžių, girdi: bur, bur, bur, Medžionio klėtyje. Užsuks pažiūrėti, ko kaimynas taip baladojasi.

— Padėkdie! įėjęs klėtin, pakelia galvą ir žiūri aukštyn.

— Dėku, — Medžionis aukšto lentomis velka maišą.

— Einu, girdžiu, kad paties klėtyje velniai žirnius ant aukšto kulia, — Galinis skurdžiai nusišypso.

— Taigi, — Medžionio balsas vos pažįstamas, — kulia. . . Užnešiau paskutinį pūrą žirnių ir papyliau pastogėje. Apklosiu kūliu, uždėsiu lentomis galgi neras galgonai. O kaip kūmas: jau viską suslaps-tei?

— Nekiek mano to slapstymo, — Galinis mosterėjo rankomis. Avižas, miežius daržinėje po šienų pakišau, pati kapą kiaušinių ant avių gardo paslėpė. Liko puspūrė vikių, siekas dirsėtų rugių, kelios bulvelės — šių, man rodos, neims.

— Vikius paslėpk. — Medžionis įspėjo: — gali susigundyti arkliams paimti. Bulvių, rugių, jeigu labai dirsėti, gal ir nelies. Nebent arkliams praverstų.

— Gera! kūmas sakai, Galinio veidu šešėlis nuslinko: — arkliams gali pasimaginti. Reikės paslėpti ir vikius, ir dirses, ir bulves — viską, viską. Medžionis nutempia maišą ir ant lentų grūdus išpilia, Galinis stovi, papsi pypkę, žvalgosi po tuščius aruodus. Kai Medžionis nulipa, prieina arčiau, Galinis liūdnai:

— Taip netikėtai, nelauktai užgriuvo. Dabar vėl tempsim vargelį. O kaip su savanorysta? — tyliai, paslaptingai. — Bolševikai gali šautuvą atimti ir dar kailin įkrėsti.

- Duos kas jiems! — Medžionis piktai šyptelėjo.
- Matys jie antį beržę: poryt išvažiuojam.
- Poryt?.. — Galinis krūptelia. — Taip greit. Žadėjot laukus apsėti.
- Nebegalima ilgiau laukti, — ir Medžionis užsipleškino pypkę. — Kai tokios naujienos, tokie popieriai — laukus reikia sėti ne miežiais, ne avižomis, o kulkomis, granatomis . . .
- Kaip tai kulkomis? Nesuprantu tavo šnekos,
- Galinis pakraipo galvą.
- Nesupranti ir nereikia, — Medžionis iširdęs.
- Yra žmonių, kurie supranta. Tave nori pasmaugti, vienintelius marškinius nunerti, tau peilį pakaklėn kiša, o jis nesupranta, nežino. . .
- Galinis nuleidžia galvą, nuneria akis, papt, papt apatriušusį kandiklį. Po valandėlės niūriu balsu:
- Suprast gal visi suprantam, tik nieko žmogus neištaisysi. Tokia galybė, tiek kariuomenės — ką tu jiems pasipriešinsi?
- Žinoma, kad taip, Medžionis ironiškai nusišypso. — Kam gintis, kam ranką kelti? Matei, kaip kurapkos daro: pastebėjusios pavojų, įkiša galvą sniegan, užsimerkia, uodegą atstato — kas jau bus, tebūna. Taip ir dabar. . .
- A... Perilgai užsiplepėjom, Galinis skuba atsisveikinti. — Reikia eit vikius paslėpti, kuls, kuls, nuskuba savon sodybon. Medžionis stovi ant prieklėčio, žiūri į gubrinantį kaimyną ir skausmingai šypsosi.

----- O -----

Baukys sėdi prie stalo ir nykščiu duonos trupinį maigo, žmona bulves skuta. Vaikai sumigę, todėl pirkioje tylu.

— Tai kaip bus, Antanai? — žmona pakelia galvą, švelniai nusišypso, giedriu žvilgiu glamonėja vyro veidą.

— Taip ir bus, — Baukys neramiai sujuda: — poryt išvažiuojam, tu lieki su vaikais. . . Ilgiau atidėlioti nebegalima.

— Žadėjai, prieš išvažiuodamas, laukus apsėti, moteriškė nedrąsiai, nes ligi šio laiko žaizda tebeliepsnoja, nes negali nė valandai skaudulio iš širdies išmesti.

— Žadėt žadėjau, bet pati matai, jog negalima, — Antanas pakelia akis, tyliai atsidusta. — Kalbėjau su Galiniu žadėjo vasarą pasėti ir, jeigu bus atliekama diena, paarti.

— Su arimu nebėda: aš ir pati šiaip taip apsiknaisiosiu.

— Taigi, nėra ko labai aimanuoti, — vyro balsas virpa. — Pavargsi, pakentėsi keletą mėnesių; vasarojaus piūčiai gal aš sugrįšiu.

— Aš nežinau, Antanai, — žmona, valandėlę patylėjusi, — gal reikia eiti savanoriais, bet, man rodos, pačiam nėra ko nagų kišti. Tiek vargai, tiek kentėjai, šeimoje tokios nelaimės — tegu eina, kurie namuose visą laiką tupėjo, kurie tiek pavojų nematė. Prikarivai, prsidaužei per tuos ketveris metus — užtenka. Medžionis gali eiti su Galinio bernu. Jeigu iš kiekvieno sodžiaus išeis po du, žiūrėk, kokia kariuo-

menė susidarys. Apsisėjam, apsidirbam, rudenį ant-
rą karvę įsitaishom — neik, Antanėli, nepalik mūsų. . .
Manęs ką jau, bet vaikų reikia neužmiršti. Poryt
pavėžėsi juos į Panevėžį ir palik. . .

Antano veidas išbalė, lūpos suvirpėjo, akyse
žalsvos liepsnelės sutvysko. Pašoko nuo stalo, priėjo
prie žmonos, pasilenkė, baisiu, švagždančiu balsu:

— Ir tu mane gundai ? Gundai paskutinėse mi-
nutėse? . . Ir tu nė dabar negirdi, kad mūsų žemė
vaitoja, kad ji pagalbos šaukiasi? Ir tu nori įkalbi-
nėti! . . Negi nežinai, kad ir man sunku jus palikti,
kad ir aš turiu širdį. Dėl vaikų aš ir išeinu. Engė
rusas, vokiečio bizūnus kentėjom, dabar vėl nauji
šarančiai atsigrūda. Ne! — trinktelėjo kumštis į
stalą. — Nebegalima nė vienos minutės kentėti ir
laukti!

— Aš negundau, aš nieko nesakau, Antanie-
nė ėmė pro ašaras teisintis, — aš suprantu, kad rei-
kia eiti, tačiau. . . gali nebegrįžti. Aliutė maža, Ju-
zukas pipiriūkštis. . . Dėl jų man širdį skauda, dėl
jų aš kalbu.

— Nebegrįžti? . . — Antanas susimąstė. — O
kaipgi iš didžiojo pragaro sveikas ir gyvas sugri-
žau? Tu nė suprasti negali, kokie mūšiai virė, kiek
žmonių krito ir jau niekados nebegrįš. O aš: ėjau
per ugnį — nesudegiau, plaukiau per vandenį — ne-
nuskendau. Gal ir dabar sugrišiu, — pažvelgė žmo-
nai į veidą, išsitiesė, plačiu, tvirtu žingsniu peržings-
niavo pirkią, kažką įtemptai galvodamas. Vėl priėjo,

sustojo, pasilenkė prie žmonos veido ir veik pašnabždomis ėmė kalbėti:

— Bet jeigu aš negrįžčiau, jeigu. . . Tada augink, globok vaikus. Kai Juzukas suaugęs į protą, pasakyk, jog senelis girdėjo žemę vaitojant, o aš išėjau jos nuraminti. Tur jam viską išpasakok. . . Ir jeigu vėl bus reikalas, jeigu vėl mūsų žemė pagalbos šauksis — išleisk. . . išleisk ir Juzuką. . . Supranti, girdėjai?

Žmona linktelėjo, įkniaubė veidą priejuostėn, sodriomis ašaromis vilgė neišpasakytą širdgėlą.

— Neverk, — Antanas virpančia ranka paglostė žmonos galvą: — ašaromis naujo gyvenimo nesukursi nei žemės aimanų nenutildysi. Valdykis, nebūk mažas. Tuoj nubus vaikai, prašys valgyti — baik bulves skusti.

Negreitai Antanienė priejuoste nusibraukė paskutines ašaras, negreitai širdis aprimo, negreitai pirštai grįžo prie darbo.

Baukys moko žmoną:

— Jeigu bolševikai atjos ir klaus, kur vyras, sakyk, kad nežinai, kur pasidėjo. Atsikeliu rytą, žvalgausi — niekur nėra. Nežinau, nieko nežinau, kur jis dingęs, — teisinkis, ginkis, meluok, nes kitaip neišsisuksi: gali sušaudyti.

— O jeigu netikės, jeigu kaimynai išpasakos, jog savanoriuosna išleidžiau, jeigu jie mane ir vaikus ims mušti, jeigu su. . .

-- Kaimynai neišpasakos! — Antanas karštai. — Bet jeigu jie tave ir vaikus. . . Ne, to nebus, nebus! . . . Bet jeigu . . . Tada! . . — sugniaužė kumščius,

sugriežė dantimis, kaktoje mėlyna gyslė išsidriekė. — Tada aš jiems atkeršyčiau. . . Nežmonišką kerštą sugalvočiau. Aš apeičiau žemę ir dangų, rasčiau pačiame pragare, ištraukčiau iš paties liucipierio narsų ir baisiai atkeršyčiau. Bet jums nieko pikta neatsitiks. Aš grįšiu gyvas ir sveikas. Tada bus šviesesnis ir laimingesnis gyvenimas, tada visos širdies žaizdos baigs gyti, — Antano akys nepaprasta šviesa suspindėjo. Jis priėjo artyn, pasilenkė, pabučiavo žmonos ašarotą veidą ir, nuo sienos nusikabinęs šautuvą, seklyčion išlingavo.

----- O -----

Bolševikai pasiekė Girdainius, ir būrelis raitelių sodžiuje apsigyveno. Baukienės brolis Ipolitas naktį paliko namus ir į Paliūnius atbėgo. Čia rado Antaną, Medžionį ir Galinio berną, jau pasiruošusius savanoriais vykti. Ilgiau atidėlioti ir laukti nebebuvo galima, nes diena po dienos šis amaras galėjo ir Paliūniuosa atsidanginti. Kad kelyje nesutiktų žvalgų ar šiaip kariuomenės, nusprendė išvykti prieš aušrą ir ligi apskrities miesto slinkti miškais, galulaukėmis, vengiant viešesnių kelių ir gyvenamų vietų.

Ipolitas, Antanas ir Medžionis turėjo savus šautuvus, Galinio bernas iš kažkur nučiupo vokišką šalmą ir penkis šimtus šovinių. Visi nutarė prieš aušrą susirinkti Baukio pirkioje ir slapčia, nė artimiausiems kaimynams nežinant, išvykti.

Naktį Antanienė prižadino vaikus su tėvu atsisveikinti. Baukys Juzuką pakėlė ant rankų, prispaudė prie krūtinės, virpančia ranka ėmė glostyti sūnaus resvus plaukus:

— Aš, vaikei, šiandie išeinu. . . Auk didelis, būk geras, klausyk mamos, nesipešk su Aliute. . . — norėjo dar ką sakyti, tačiau nutrūko žodžiai, skausmo smaugiama krūtinė neteko kvapo.

— Kul tėvelis išeini? — Juzukas, nieko nesuprasdamas, išpūtė akis ir rankute ėmė glostyti tėvo kaktą.

— Išeinu, sūnel, toli, toli. . . ten už miškų, už upių.

— Al palveši kiškio pylagų? — mažyčio akys goduliu sublizgėjo.

— Parvešiu, Juzuk, parvešiu. Namo grįždamas, aš tau, Aliutei ir mamai parvešiu didelį didelį kiškio pyragą.

Neišpasakytai skaudėjo širdį Antanui, atsisveikinant su vaikais ir žmona. Jis norėjo daug kalbėti, daug patarimų ir pamokymų duoti, tačiau širdis buvo nepaprastai sujaudinta, ir visi žodžiai, visos mintys sąmonės gilumoje sustingo.

— Tylėk, neverk... Juk mūsų žemė vaitoja ir pagalbos šaukiasi, — Baukys ramino ašarose plūstančią žmoną. — Aš kalbėjau su kaimynais — jie padės laukus apdirbti ir kitus ūkio reikalus sutvarkyti.

Ipolitui su seserim beatsisveikinant, staiga subrazdėjo namo durys, ir prieangin kažkas išliaumojo.

„Bolševikai“ — ūma mintis visus sukrėtė. Antanas puolė prie šautuvo, Ipolitas atsitraukė nuo se-

sers, Medžionio veidas išbalso, smakras ėmė virpėti. Galinio bernas buvo bešokas durų laikyti, bet tuo akimirksniu jos atsidarė, ir pirkion įgriuvo Marmos Pranukas. Nubrizgusiais kailiniukais apsilvilkęs, tėvo žieminę kepurę ant ausų užsimaukšlinęs, kojas autais storai apvyniojęs ir naujomis naginėmis apsivėjęs, vaikišcias sustojo prie durų ir, keistai šypsodamas, žiūrėjo Medžioniui į veidą.

— Ką dabar pasakysi, ko tau reikia? — Baukys nustebusiu balsu.

— Aš žinau, kur jūs išeinat, — Pranukas žengė tris žingsnius pirmyn. — Aš taip pat norėjau, bet tėvelis neleidžia, sako, kad permažas. Aš išmoksiu šaudyti; viena ranka pakeliu šautuvą, ant švento Jurgio stos penkiolikiai. . . Dėde, priimk ir mane, — vaikas priėjo prie Medžionio ir siekė ranką bučiuoti.

— Tai ką?. . Ir tu nori eiti savanoriais? — Medžionis nepaprastai nustebo. — Ne, nereikia rankos bučiuoti, — atitraukė plaštaką.

— Noriu, — Marmiokas išsitiesė, jo akys suspindėjo.

— Dar palauk truputėlį, — Baukys patekšleno vaikiniui petį. — Kai mes vieni neapsidirbsime — patį talkon pasikviesime. Gausi iš mūsų laišką ir tada galėsi atvažiuoti. O dabar eik namo, nusirenk ir gulk pamiegoti.

Marmos Pranuko netikėtas pasisiūlymas savanoriais vykti visiems padarė nepaprasto įspūdžio. Ber-

niukui išėjus, Baukvs patrynė rankas ir laime virpančiu balsu pasidžiaugė:

— Mes tikrai laimėsime ir visus atėjūnus iš savo krašto išvarysime. Vis daugiau ir daugiau žmonių išgirsta žemę vaitojant ir pagalbos šaukiantis. Jei mums nepavyktų — ateis kiti, užaugs nauji savonoriai, nauji kovotojai. Jie, vieną kartą išgirdę žemę vaitojant, nenurims, kol paskutinis atėjūnas paliks mūsų šalį, kol bus užgydytos visos žaizdos, atlygintos visos skriaudos, kol mūsų sodžiuose, miesteliuose ir miestuose pražydės naujas, laimingas ir šviesus gyvenimas.

Rytui brėkstant, jie paskutinį kartą atsisveikino su namiškiais ir, šautuvus ant pečių užsikabinę, tyliai išslinko į laukus. Dvi moterys ilgai stovėjo pakluonėse ir, lyg sustingusios, lyg akmenin virtusios, žiūrėjo į pamiškės krūmus, kuriuose sutirpo savonorių šešėliai.

Rytuose tviskėjo aušra. Jos spinduliai sklaistėsi ūkanotoje padangėje ir švelniu purpuru nuliejo sprogstančius miškus. Laukai kvėpavo sula ir pava-sariu, ties Paliūnių sodžiumi gervių kablys į šiaurę nukurksėjo.

IŠLEISTA-Kaune, 1939 m
TIRAŽAS-2000 egzempliorių
SPAUDA--A Narkevičiaus sp. Kaune